35

±2

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Pentru transpunerea Divanului P. adăugați ca de pa +335 (cu de ±218)

MIHAIL SADOVEANU

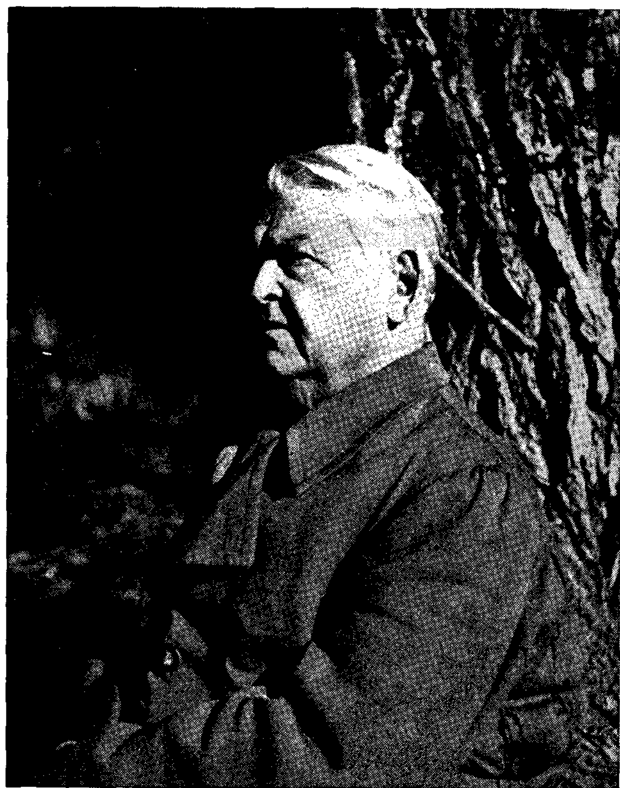
OPERE

15

OCHI DE URS * MORMINTE *
VECHIME * DIVANUL PERSIAN

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Fotografie din anul 1952

OCHI DE URS

1938

OCHI DE URS

Prietinilor de la Braniște
închin această istorisire
din singurătățile de sus.

M. S.

Culi ocoli poiana pe o cărare ce ducea pe sub streşină de brazi.

Vremea era încă destul de moale şi zăpada nu scrîşnea sub bocancii lui ferecaţi. Inainte de a da la pătul — sau la «hochstand», cum îi zicea el, ca şi stăpînii săi, în termenii lor vînătoreşti — se opri, cercetînd cu ochii şi ascultînd cu urechile.

Tot timpul cît venise, din Prelunci către Valea Mare, aceste simţuri foarte agere ale fiinţii lui stătuseră încordate, şi nici o pasere nu trecuse printre cetini fără a fi auzită, nici urmă de jivină nu rămăsese neobservată pe albul vioriu al omătului.

Culi Ursake se nimerise a fi unul din cei mai buni paznici ai terenurilor de vînat de la apa Frumoasei şi, oricît de năcăjit se afla el în ziua aceea de marţi 15 noemvrie şi în toată săptămîna aceea de după Sfinţii Arhangheli, datoria trebuia să şi-o îndeplinească strict. Ochiul şi urechea nu se cădea să greşească, dacă el, Nicula Ursake, ţinea să rămîie acelaşi paznic cu nume bun. Ce era la el acasă, în valea Preluncilor, era una — şi dincoace, în pădure, şi aici la hochstand, adică la observator, era alta.

Cînd să păşească peste rovină, la Parmac, văzuse pe muchea de deal din dreapta semnele mari şi îndesate ale labelor ursului. Le urmărise un timp; după ce înţelesese că ocoleau îndărăt, le lăsase, hotărînd în sine să le caute a doua zi, căci acuma avea a cerceta locul anumit al pătulului.

După ce ieşise iar în potecă şi călcase cu luare-aminte neclătită jumătate de ceas, se mai opri un răstimp ca să numere înstelările proaspete ale haitei de lupi. Erau opt indivizi: îi cunoştea. Sosiseră după viscolul neaşteptat de la 9 a lunii. Acuma ocoleau sălaşurile ciutelor; de bună-samă chibzuiseră un plan şi se aflau aşezaţi undeva în bătaie şi la vînat; deoarece lupii vînează întocmai ca şi noi: unii ocolesc ciutele ori căprioarele mînîndu-le, iar alţii stau în ţiitori şi le atacă. Ţin socoteală de direcţia vîntului şi de configuraţia terenului. «Buni vînători», îi lăuda în gîndul său Culi Ursake. Nu zăbovise nici aici; lăsase urmele lupilor. Număra el în ceata asta un bătrîn, două haite vechi şi cinci lupani. Ca să nu-i ia prea multă vamă din teritoriul lui, trebuie să le puie otravă. Cum or cădea doi sau trei din ei, ceilalţi fug peste şapte munţi.

Mai departe, umblînd cu aceeaşi luare-aminte, Culi Ursake a văzut jderul, fulgerînd pe zăpadă. Şi-a însemnat locul, fără să se oprească.

Acum stătea neclintit lîngă un trunchi, cu capul puţin plecat şi cu urechea întoarsă. Scurta îi era desfăcută la piept, carabina atîrnată de umărul stîng, cu ţeava înainte şi stratul sub cot. Se afla singur în pădurea rară şi bătrînă; o tăcere nemărginită apăsa brădeturile negre şi albul orbitor. Liniştea pădurii îi ţiui deodată în urechi.

Cercetarea pe care avea a o face la locul anumit al pătulului era — după părerea lui Culi — mai mult poliţienească decît vînătorească. De fapt, orişicare cercetare a lui într-acel domeniu organizat era mai mult «poliţie» ; carabina pe care o purta în spate era a unui paznic şi pacificator, nu a unui vînător ; acea carabină avea a fi întrebuinţată asupra răutăţii şi neorînduielii, apărare de fiară ori braconier. Ori lup, ori puşcă străină se aşeza, faţă de Nicula Ursake, în aceeaşi categorie a infracţiunilor. Culi însă avea o idee a lui, cum că chestiile lui din pădure, cu fiarele şi cu oamenii, sînt tot treburi de vînătoare, pe cînd chestiile poliţieneşti propriu-zise privesc oraşele şi anumite viclenii ale oamenilor deacolo.

În trecuta vară a acelui an 1925, venise la Prelunci domnişorul Pitu, fecioraşul unuia dintre stăpîni, ca să dobîndească cel dintăi trofeu de ţap roş. Cît lenevise la casa de vînătoare, domnişorul Pitu se îndeletnicise cu nişte cărţi de istorisiri. Două din aceste cărţi : «Urmele tigrului regal» şi «Crima din Cincinatti», domnişorul Pitu le dăruise lui Culi. Cetindu-le cu mare plăcere, paznicul dobîndise convingerea că are şi el însuşirile unui detectiv. De şi aceste însuşiri le folosea în hotarul special al lumii lui, Culi poftea în taină să le întrebuinţeze, dacă nu într-un oraş american, cel puţin în ţara Ardealului, la Sebeşul săsesc. Aici, în pădure, toate sînt limpezi şi se cetesc uşor ; numai între oameni mulţi şi departe — fie şi la Sebeşul săsesc — treburile încurcate şi ciudate pot căpăta caracterul anumit la care cugeta el.

Spre mirarea lui, cu două zile în urmă, Culi Ursake descoperise altceva decît de obicei în pădurea ce-o

avea sub priveghere: descoperise adică ceva încurcat şi bizar, din alt domeniu.

În curmătura din fața pătulului, fusese pregătit pentru urs, la sfîrșitul toamnei, un leş de cal bătrîn, cumpărat de la o stînă de sus. «Domnii» de la Sibiu trebuiau să vie să stea în pîndă cîteva nopţi, aşteptînd ursul, ca să-l puşte. Dar abătîndu-se asupra domniilor lor griji şi năcazuri, precum şi o mare pacoste asupra ţării cu alegerile de deputaţi, domnii n-au mai venit şi au trimes răspuns lui Culi că petrecerea lor se amînă. Atuncea Culi, înţelegîndu-se cu badea Toma Orăşanu şi cu Traian Melinte de la Branişte, a împărţit leşul, ca să facă bucăţi otrăvite pentru cei dintăi lupi apăruţi în regiune. Iar buturile de dinapoi le-a desfăcut cu mîna lui însuşi Culi, le-a dat sare şi le-a zvîntat, aninîndu-le în nişte cîrlige, sub podul hochstandului.

Vremea era destul de rece şi, în două săptămîni, poate domnii de la Sibiu s-or hotărî să vină.

A sosit iarna timpurie, cu îngheţ şi zăpadă. Domnii au trimes iar răspuns că n-or putea veni aşa degrabă... c-or veni la sfîrşitul lunii, — tune dracu în alegeri şi în tot!

Cu două zile în urmă, face Culi un ocol, ca să vadă pătulul, şi găseşte una din pulpele de cal lipsă. Stă şi cugetă: cine să fi luat pulpa de cal? Trebuie s-o fi luat ori badea Toma, ori Traian. Le-a fi trebuit pentru alţi lupi. S-ar fi cuvenit să-l înştiinţeze, căci e în revirul lui; însă ei au săvîrşit fapta fără să-i dea ştire. Rău au făcut, ţinînd în samă mai ales faptul că are el acuma nişte năcazuri pe care nu le doreşte nici duşmanilor. Chiar în aceeaşi zi, sub sară, i-a întîlnit pe amîndoi la Izvorul Roş, aproape de

Frumoasa. I-a întrebat, încercînd să rîdă, că ce-i cu pulpa de cal.

— Ce pulpă de cal? a răspuns badea Toma.

A zîmbit şi Traian:

— Care pulpă de cal?

— Socoteam că n-aţi uitat, domnilor, a zis supărat Nicula Ursake, că am aninat două pulpe de cal sub podul hochstandului. Astăzi am găsit numai una.

— Mărturisesc că am văzut şi eu asta, a încuviinţat Traian, şi am crezut că a luat-o Culi, după dreptul pe care-l are.

Badea Toma s-a unit cu părerea asta:

— Dacă a luat-o cel care are drept, bine a făcut. Numai nu m-ajunge capul de ce ne întreabă pe noi.

Ursake s-a întors la ei cu uimire:

— Am luat-o eu?

— D-apoi cine putea s-o ia? a întrebat cu blîndeţă badea Toma.

Au rîs; au fumat cîte-o ţigară şi s-au despărţit. Badea Toma e un om cărunt, cu frica lui Dumnezeu, care n-a nedreptăţit pe nimeni, nici n-a minţit în viaţa lui. Traian e un fecior bun şi blînd, în care Culi îşi poate pune toată credinţa. Îi ceteşte în ochi ca în cărţile pe care le are acasă pe poliţă. Poate să fi făcut Traian Melinte o şagă? Dar dacă spun amîndoi că nu ştiu nimic, nu mai poate fi îndoială că nu ştiu. Atunci cine să fi luat butul de cal?

Badea Toma şi Traian îl bănuiesc pe el. Însă el nu se ştie lunatic, nici bolnav de vreo altă nebunie. Aşa că trebuie să cerceteze toate semnele şi urmele după normele poliţieneşti, şi adevărul nu se poate să nu iasă la lumină. Ciudat ar fi să găsească la hochstand urme şi semne ale lui însuşi; căci, dacă ar fi fost altele, i s-ar fi vădit din ziua furtişagului.

In preajmă se află urme amestecate ale soţilor lui, dar anume la pătul şi sub podină nu s-a apropiat altcineva decît el însuşi.

Asta voia să deslege acum Culi Ursake, şi sta oprit un răstimp, înainte de a ieşi la lumină, în poiana unde se afla observatorul.

Cum sta el, ţiuitul de singurătate care-i umplea urechile i se opri brusc. Auzi desluşit că dincolo, la hochstand, se întîmplă ceva. Era ca o apropiere furişată şi întrucîtva grăbită. Sunetul moale în zăpadă — pîş-pîş — nu-i mai lăsa nici o îndoială că omul lui, care-i luase cealaltă coapsă de cal, se afla din nou acolo.

Dacă nu erau badea Toma şi Traian (pădurarii statului neumblînd în regiunea asta), şi dacă nu era nici el însuşi, atunci care drac putea să fie, în pustia dintre Prelunci şi Valea Mare? Din fundul cheilor, unde şi-a rupt cale în stînci apa Frumoasei şi pe unde umblă drumul oamenilor, pînă aici, — nu se vede cu anii obraz de străin. Afară de paznicii de vînat, nimene n-are pe aici trecătoare. Iar de la alvia Frumoasei, depărtare de ceasuri tot la deal pe acel drum, nu se află aşezări statornice; numai nişte stîni la două zile distanţă în păşunile Pătrului şi Şurianului. In curgerea văii deasemeni, umbli alte ceasuri pînă ce dai de două-trei case la Tău, şi alte ceasuri pînă ce găseşti un sat ce se chiamă Şugag. In vremea verii apar la apa Frumoasei taberile lăzurenilor şi căpîlnarilor, care lucrează la greble, descîlcind plăviile de buşteni şi slobozind lemnele pe unda harnică spre locurile de jos de la cîmpie. Tot în acea

vreme prielnică umblă la deal şi la vale, pentru oile şi stînile lor, poienarii. Dar acuma nu se mai află nimene în văi şi singurătăţile s-au aşezat iar în domnia lor de iarnă. Ce nebun, dar, întîrziat pe la vreo stînă, ori rătăcit de la Tău, să se suie aici, la acest hochstand ascuns între păduri şi necunoscut de nici un străin de pe lumea asta ? Creştin de-a noştri să fie ? ce să facă el cu acea carne de cal ? căci nu s-a auzit de creştinii noştri să mînînce asemenea carne. N-au oamenii din ţara asta ce mînca ? şi să caute o carne netrebnică în pustie ? — şi într-o pustie de care n-au auzit şi în care n-au călcat niciodată ? Doar vreun ţigan păcătos s-ar putea îndeletnici cu asemenea şfert împuţit al unui cal căzut de bătrîneţă. Iar ţigan, pe aceste meleaguri, n-a văzut nimene de cînd ţin minte oamenii. Mai departe decît Şugag, sălaşurile acestea pribege nu îndrăznesc să intre pe valea Frumoasei. «Nu poate fi nimeni, asta-i judecata poliţistului», zîmbeşte o clipă Culi. «Acest hochstand e un ascunziş într-o taină de codri şi numai trei oameni îl cunosc.» Alta nu poate fi. Unul din cei trei sînt eu, şi eu mă aflu dincoace. Altul e badea Toma, om cărunt şi cuviincios. Al treilea e Traian, băiat tînăr şi buiac, fără griji şi fără năcazuri. Poate face o glumă, neştiind că inima lui Culi, săraca lui inimă, e neagră ca tina.

Cît i-au fulgerat prin minte aceste judecăţi, paznicul s-a mişcat înainte cu un pas uşor şi nesimţit. Carabina şi-a lăsat-o la locul ei, pe umărul stîng ; n-avea ce face cu carabina. Însă, cu mîna dreaptă, şi-a tras din cap pălărioara verde, împodobită cu pămătuf de păr — după moda paznicilor ardeleni — şi s-a gîndit să se arate deodată în vederea observa-

torului şi să-l salute pe Traian întocmai ca un domn mare :

— Servus, amice!

Cu tot veninul de grijă şi năcaz pe care îl ducea în el de cîteva zile, Culi nu-şi putu stăpîni de pe faţă zîmbetul acestei biruinţi.

Intr-o clipă ieşi din cărare în laturea hochstandului. La douăzeci de paşi dincolo de aria albeţii omătului, rezemat între doi brazi bătrîni, se înălţa pătulul, cu cerdacul lui pardosit cu cetină. Către el suia o scară.

Culi n-avu cînd rosti salutarea : «Servus!» — minune mare! Coşgogeamite urs se acăţase repegior cu brîncile pe dedesubtul scării, din fuscel în fuscel, pînă la podina pătulului, şi, sus, a întins o ghiară spre butul de cal, pe cînd cu celelalte labe sta încurcat în scară. După ce a pus o labă pe carne, a adus şi pe a doua, — şi cu greutatea lui întreagă a rupt prada din clenci şi a căzut cu ea dedesubt, de la şapte metri înălţime. Cu ce dibăcie a făcut acel hoţ mişel toate acestea, era de mirare. S-a dus în sus frămîntîndu-se, a căzut în omăt ca un tăbultoc negru ; a luat cu brînca dreaptă şi a strîns la piept carnea, şi s-a învăluit către rîpă săltînd de două ori în sus cu dosul, ca şi cum i-ar fi făcut un semn lui Culi şi i-ar fi răspuns la salutare. Culi încremenise, cu pălăria în mînă.

Bată-l Dumnezeu de lotru!

Inchipuieşte-ţi tu ce i-a venit în minte unui ticălos de urs ca acesta!

Cînd s-a ridicat din zăpadă şi a prins cu brînca dreaptă la piept coapsa de cal, a avut vreme să vadă numai c-un ochi şi pe paznic. A privit pieziş ; nu părea, însă, tulburat. Parcă venise acolo să-şi ia un

bun al lui. La dreptul vorbind, carnea aceea pentru dînsul fusese pregătită.

— Hurun-burun! s-a auzit din rîpă, dincolo de desişuri.

— Vra să zică, după ce-mi furi carnea, mă şi înjuri? a întrebat către partea aceea paznicul.

Uitîndu-se mai aproape, îşi văzu în mîna dreaptă pălăria. Şi-o tufli în cap cu ciudă.

O gaiţă începu să cîrîie pe o cloambă de brad.

— Şi ţie îţi vine a rîde? o apostrofă Culi.

Fără să cugete mult, înfierbîntat dintrodată, paznicul îşi trase de la umărul stîng carabina şi-i întoarse piedica de siguranţă. Trecu hotărît prin lumina poienii, ocoli observatorul şi căută urmele ursului. Urmele acelea erau de faţă. Găsi şi urme mai vechi, călcate de bocanci. Coborî în rîpă, sub smeuriş; se luă după urmele proaspete tivite albastru ale labelor. Dracul se dusese cu grăbire în trei picioare în lungul coastei. Intr-un loc se oprise: îi trebuia ceva ca să-şi puie furtişagul. Cum n-avea straiţă la şold — s-a nevoit tot în trei. Mergea bine şi în trei, dar înainta strîmb şi haitiş, cu stînga înainte. Capul şi-l ţinea tot spre deal şi picioarele de dinapoi tot către rîpă. S-a dus pe ici, a ocolit pe dincolo. S-a lăsat în pîrău, s-a oprit lîngă un izvor şi a lepăit apă de sub şipot. A cotit pe după o stîncă lucie. S-a suit în pisc de-a dreptul. Culi urmărea paşii hoţului, foarte interesat şi foarte atent.

Cînd a ajuns în pisc, a scuipat:

— Ptiu, drace!

Martin era acolo, subt o muche de cremene. Iar a întors numai un ochi, o clipă, şi s-a dus, fără să lese bucata de cal.

— Hurun-burun!

Părea că se rostogolește un tunet prelung, domolit și stîns, în rîpa oablă unde își dăduse drumul. Culi se oprise. Mai departe, de-a dreptul, nu putea trece. Ar fi trebuit să ocolească pe la capătul pîrăului, tocmai pe devale; și de devale să se suie împotrivă, ca să cerceteze acele sărituri strîmbe, în trei brînci. — Cu ce folos?

Se vedeau subt el, în rîpa afundă, cîteva linii libere — dungi de omăt, printre bungeturi. Culi trase de la șoldul drept binoclul și cercetă cu el îndelung amîndouă repezușurile ponorului și fundul. In fund, subt o poală de brădet tînăr, stăteau patru ciute cu urechile și capetele neclintite. Dincolo de ele, cerbul — cu razele coarnelor proiectate pe păretele alb al malului. Se aflau cam la o mie cinci sute de pași. S-au mișcat în pripă și s-au dus în copce la deal, drept sub streșina neagră a pădurii. Deci ursul venea asupra lor. Culi a stăruit cu binoclul, a mai cercetat în jurul locului ciutelor. Ursul nu s-a mai văzut. Totuși părea că se află acolo, undeva, un ochi care pîndea oblic înapoi.

Paznicul se scărpină în cap, nehotărît. Căută în juru-i puncte de sprijin, ca să deslușească locul unde se găsea. Nu se putea bine lămuri. Intre acel alb violent al iernii și verdele sumbru al brădetului, se alcătuiau, sub lumina împuținată a soarelui aplecat la orizont, forme nouă, cu linii necunoscute.

Incă stătea pe loc, judecînd și cumpănind în sine, cînd ziua începu să se întunece și împrejurimile părură a pluti subt un abur vioriu. Culi își schimbă locul; trecu mai la deal și avu încredințarea că și-a

recunoscut direcția de întoarcere. O luă încet pe un colnic, coborî într-un găvan. Aici era o mlaștină veche, scăldătoare a mistreților.

Calea îi era cunoscută acum, nu mai rămînea nici cea mai mică îndoială; dar se găsea foarte departe de Prelunci. Prin ce locuri a trecut? cînd oare s-a răslețit în așa măsură? A umblat de-a dreptul prin locuri înfricoșate; parcă ar fi ieșit la ele pe o poartă neștiută; dintrodată, după ce a ieșit pe acea poartă, a călcat în necunoscut și a apărut la un orizont străin.

Va fi fiind la mijloc ceva. A fost un urs, dar nu ca toți urșii. Căutătura aceea pe care a strecurat-o de două ori peste umăr a fost o căutătură mai ageră decît a unui om. Într-adevăr, l-a îndemnat, înșelîndu-l, într-o urmărire fără noimă. Se trezește, asupra serii, la depărtare de cel puțin trei ceasuri de casă. Și din această mlaștină a mistreților se ridică în juru-i o pîclă umedă.

Înserarea cade repede, ca și cum ar ninge asupra zăpezii funingine. Și din rîpi urcă neguri către creste. Îl ajung neguri din rîpa din dreapta, îl ajung neguri din pîrăul din stînga. Dacă n-ar fi Nicula Ursake un om cu mintea întreagă, s-ar putea îndupleca spre amăgirile care-l cearcă, de care sînt atît de pline capetele proștilor.

N-a fost ursul, — de și avea înfățișare de urs; a fost altcineva, al cărui nume nu se rostește fără primejdie la acest ceas.

Fără îndoială că a fost urs acela, și că e ceață asta; și între acel urs și această ceață nu e legătură. Eresurile tuturor muntenilor din care se trage el îl îndeamnă să fie prudent. Să-și facă cruce cu limba; să nu se uite înapoi.

Firea lui Culi e îndrăzneaţă şi bărbătească. Năcazurile care îl prigonesc de cîtva timp adaugă în el şi o îndărătnicie. Se opreşte brusc şi se întoarce cu faţa către valea din care a suit. Pîclele vin încet după el, năzuind spre culme. Au în ele ceva viu, de şi pădurea pare cufundată în somnul de cremene al muntelui. Prin pîcla mişcătoare străbate de-aproape, fără răsunet, ca în puf, un ţipăt de buhă. Se face sară deplină ; buha s-a închinat către asfinţit şi s-a tupilat în scorbura ei.

Nu se mai zăreşte nici o lumină la apus; s-au stîns în pîclă şi cele din urmă zări ale zilei care mai nălucesc în înalt. Altădată, la acel ceas, ar fi putut încă vedea împrejurimile. Acuma s-au cufundat cele curate şi ies deasupra cele negre. Dacă nu bagă de samă, poate să rătăcească poteca.

Culi Ursake se trezi mormăind ca ursul. Se tulburau într-însul veninurile supărării. Îl înghimpau întîmplările de ieri şi de azi. Nu-i plăceau vorbele ce schimbase cu soţii săi. Nu-i plăcea întîmplarea cu acel drac de urs, — căci n-a fost urs cît a fost drac ; nu-i plăcea mai ales felul cum a rătăcit, ca şi cum ar fi fost străin în pădurea lui. Nu-i plăcea îndeosebi că întîrzie.

Acuma, mama lui — nana Floarea — tot îşi vîră nasu-n geam din clipă în clipă şi grăieşte în sine şi se ţistuieşte pentru întîrzierea lui. Aşa face totdeauna Culi ! O dată i se întîmplă lui Culi să întîrzie, numai o dată într-atîţia ani de cînd s-a aşezat la Prelunci, — şi bătrîna îl clănţăneşte şi-l foarfecă în sine : Totdeauna face aşa Culi ! Atîta fecior are şi ea şi sare cu gura asupra lui oricînd şi pentru orice. O singură dată întîrzie Culi din pricina acelui diavol de urs — şi asta însemnează că totdeauna

vine un urs la hochstand şi totdeauna întîrzie Culi, pe o potecă, unde totdeauna se adună o ceaţă lăptoasă!

Ce-i şi cu aceste muieri! Toate-s la fel — fie bătrîne, fie tinere. Îşi au ele vorbele lor anumite şi socotelile lor viclene.

Acum, cînd o vede pe soacră umblînd întruna de la fereastră la vatră şi de la vatră la fereastră, — ce-o fi spunînd cealaltă, care stă bolnavă de douăsprezece zile în pat?

Cealaltă, Ana, care stă de douăsprezece zile în pat şi nu vrea să se mai facă sănătoasă, se tînguie încet şi se frămîntă sub pocladă.

— Of! of! că nu mai vine Culi. Se vede cumva, mamă?

— Nu se vede, suflete!

Ce-or fi avînd ele cu dînsul? Au de toate în cămară şi în pod. Lemne tăiate au, făină măcinată deasemeni. Clisă au, ouă au, lapte au, paseri au. De ce le-o fi trebuind numaidecît şi Culi? Să fie şi Culi acolo, la foc, să-l certe amîndouă. Cînd se duce Culi s-aducă un doctor?

— Tu, muiere, trebuie să fii nebună. Unde să găsesc eu doctor?

— Vai, îmi trebuie doctor; altfel am să mă prăpădesc.

— Aici, femeie, nu se găsesc doctori; aici se găsesc de altele. Pot să-ţi aduc un cerb, ori un mistreţ, dar doctor cum?

De data asta, cugetă Culi, văd că i-aş fi putut aduce urs, — dacă acest urs n-ar fi altceva. Dar pesemne că ei îi trebuie acel altceva. Muiere căreia i-a dat Dumnezeu de toate, casă bună şi bărbat bun, — nu mai doreşte decît pe cel cu coarne şi cu coadă!

Amîndouă — şi maică-sa şi nevastă-sa — îl hărţuiesc de patru zile. Cînd vine mai ales acel ceas de arşiţă al după-amiezii şi Ana suflă pripit pe nări şi dă la o parte întruna învălitoarea, nana Floarea prinde a se tîngui către cineva care nu-i de faţă :

— Vai, aşa bărbat n-am văzut, şi aşa copil din sîngele meu şi din oasele mele n-am nădăjduit. I se prăpădeşte femeia şi el nu spune nimica.

— Ce să spun, maică ? Ce-i în inima mea ştie Dumnezeu. Ce să mai spun ?

— Spune o vorbă.

— Ce vorbă să spun ?

— Spune o vorbă ; dă un sfat ; eşti bărbat în casă.

— Ce sfat să dau ? ce vorbă să spun ? Dumneata ai mai multă ştiinţă întru aceste trebi femeieşti. Ana a născut ca orice nevastă ; dumneata ai moşit-o ca o mamă. În loc să se scoale, cum i-i dat femeii după facere, văd că nu-i merge bine şi are febră ; scade şi slăbeşte ; ce pot şti eu ? ori că va binevoi Dumnezeu să-i dea o putere ca să biruiască boala, ori că am venit pe lumea asta numai pentru scîrbă şi nenorocire.

Nana Floarea tace un timp. Apoi se întoarce :

— Dar cu doctoria aceea cum ai făcut ?

— Nu ţi-am spus, mamă ? Am trimes răspuns unui om din Şugag. S-a duce acel om la Sebeş ş-a aduce-o.

— Cînd are să se întîmple asta ?

— Ştiu eu ? Cred că pînă duminică va aduce-o.

— Ehei, Culi dragă, pînă duminică se poate petrece o viaţă de om, ca şi cum nici n-ar fi fost.

Iar tace. Pe urmă dă din cap şi se miră singură :

— Ce-o fi fiind vorba asta : febră ? Va fi fiind o boală nouă ?

— Mamă, zîmbeşte mîhnit Culi, febra-i arşiţă.

— Atuncea spune-i cum trebuie, dragul meu; altfel avem în casă două boli în loc de una. Nu-s bucuroasă de asta, d-apoi cînd or fi două?

Vorbe de femei. De cînd e silit să stea în casă mai mult decît se cuvine unui bărbat ca el, începe a cunoaşte slăbăciunea asta a lor fără istov.

La drept vorbind, nu-i slăbăciune; e putere care te ţine şi nu te lasă.

Ana întoarce fruntea-i aburită şi obrazu-i frumos:

— Măicuţă.

— Ce-i, suflete?

— Cum a zis Culi? Ce vorbă din cărţi spune el?

— Am uitat, dragă. Cîte-s în cărţile lor, nu-s toate bune. Mai bine ar fi luat Culi de pe poliţă ciaslovul nostru. Ar fi cetit în el o rugăciune.

— D-apoi Culi al nostru nu-i popă, măicuţă.

— Ştiu, suflete; dar mai bine ar fi fost să fie popă.

Ciudat lucru! Culi nu înţelege de ce ar fi fost bine să fi fost el popă. Plin de nedumerire, se uită în juru-i; apucă cleştele în mînă şi-l leapădă la o parte, icneşte ca şi cum s-ar opinti subt o greutate. Nana Floarea îl priveşte într-o lature.

— Nu ţi-i îndămînă, Culi?

— Ba mi-e îndămînă, mamă.

— Atuncea eşti supărat, şi nu mai găseşti răsuflet?

— N-am înţeles, mamă, de ce a trebuit să fiu popă.

— Ai să înţelegi numaidecît, sufletul mamei. Dacă erai tu popă, ne-am fi aflat acuma într-un sat. Dacă te-ar fi blagoslovit Dumnezeu să fii chiar un potropop, am fi trăit la oraş. Am fi avut acum doctoriile; am fi avut pe deasupra şi pe doctor.

Culi n-a crezut că trebuie să mai adaoge ceva. Bolnava a prins a rîde:

— Ba, măicuţă, nu mi-ar fi plăcut să-l am cu barbă. Culi al nostru se rade în fiecare dimineaţă şi mie mi-a fost drag aşa. Bărbaţilor cu ochii verzi le stă bine numai cu mustaţă. Nu-mi place să fie nici popă, nici mitropolit.

— Aşa ? s-a oţărît bătrîna. Atunci stai aici în sălbătăcie, fără doctorii şi fără doctor.

Ana a oftat din adînc şi a privit cu dragoste la soţul ei.

Paznicul se opreşte. Ar dori să iasă din aceste gînduri, cum ar dori să iasă din negură.

E aşa de deasă negura asta, s-o tai cu cuţitul.

S-o tai c-o vorbă zadarnică ! Nu poţi nici într-un chip să te desfaci de ea. Asta-i ca mîhnirea lui putredă, care-l covîrşeşte şi din care nu izbuteşte a ieşi, oricît s-ar zbate. În care cer să se înalţe ? în care străfund să se dărîme ?

Deocamdată, strîngîndu-şi în el puterea pe care o mai are şi pe care o simte ghimpoasă în locul unde se afla odată inima, nu mai pofteşte decît să ajungă la Prelunci. Să ajungă acolo, să deschidă uşa cu frică, să vadă dacă Ana lui mai trăieşte încă, şi pe urmă să se lase pe scaunul cel mic, lîngă vatră, şi să se întrebe : Pînă cînd ? şi de ce ?

Stă deodată — ameninţat să rătăcească drumul. Va trebui să aştepte pînă către miezul nopţii, cînd, poate, ceaţa se va înălţa la stele ori va curge în văi. Subt umezeala care-l căptuşeşte, se simte asudat ; îi ies broboane fierbinţi pe frunte. Pustia s-a îngustat, sălbătăcia codrului s-a strîns grămadă, potecile s-au oprit, sunetele s-au stîns.

Zadarnic ar da glas. Zadarnic ar detuna cu carabina. Sunetele cad la o sută de metri, ca nişte vreascuri. Nu mai înţelege cît timp să fi trecut în această rătăcire. Caută chibriturile, aprinde un lemnuş, îşi scotoceşte tocmai de dedesubt ceasornicul mare şi greu de nichel, şi-l ceteşte. Trage şi al doilea chibrit.

Abia ceasul şapte. Inchide ochii; îi deschide: e orb. Se mişcă doi paşi înainte: cel puţin nu e închis într-o stîncă. S-a poticnit spre dreapta: acolo poate să fie rîpă. Pipăie în juru-i pînă ce dă de scoarţa unui brad şi se cincheşte. Ar putea strînge, poate, cîteva crengi uscate, să aprindă o zare de foc.

Deodată devine atent. Inima i s-a zbătut şi-l împunge: e nodul lui de ghimpi. Aude înaintea lui — parc-ar veni de la deal — un sunet uşor în zăpada moale. Pîş-pîş. Poate să fie vulpe. Poate să fie lup? Se răsuceşte în sus, apucă de ţeavă carabina. Izbucneşte într-un chiot sălbatic: ghimpii i s-au mutat în beregată.

Pîş-pîş-pîş, — alături, la piciorul lui.

Piei, drace! doar n-o fi ursul.

I-a apucat mîna. A simţit ceva rece pe dosul palmei. Intr-aceeaşi clipă se înfioară în toată fiinţa de plăcere. A venit la el prin pîclă, adulmecîndu-i calea, Vidra, căţeluşa lui de vînat, care caută urma cerbilor vulneraţi.

— Tu eşti, Vidra?

— Eu sînt, schiaună capauca, aburcîndu-se pînă la şoldul lui şi căutîndu-i obrazul, cu botu-i fin şi ascuţit.

— Da, da, zice Culi; suie pînă sus şi mă cunoaşte. Cine ţi-a dat drumul, ca să vii după mine? Pe lîngă unele cusururi, maica asta a mea are şi înţelepciune

destulă. Văzînd asemenea ceaţă, te-a scos de la închisoare şi te-a pus cu nasul pe urmele mele.

Capauca îl bate cu coada peste bocanci.

— Sărut mîna, maică, zice încet şi cu bucurie Culi Ursake; de data asta bine mi-ai priit.

Trage din geantă cureluşa căţelei şi i-o anină în zgardă.

— Haide acasă, Vidra, îndeamnă el.

Vidra trage de cureluşă îndărăt — în partea de unde a venit Culi. Lui Culi i se pare că trebuie să se mişte tocmai în partea din potrivă; însă Vidra cunoaşte mai bine socoteala drumului. I-a luat urma, a ajuns pînă la el şi acuma îl tot duce înainte. În pădure, noaptea e o înşelare; iar negura două înşelări.

Merge destul de repede, lăsîndu-se condus. Bucuria care i-a venit pe neaşteptate îl părăseşte tot aşa de grabnic, căci se furişează în fiinţa lui o altă nelinişte.

Nana Floarea va fi dat drumul căţeluşei după clipa cînd arhanghelul şi-a plutit umbra peste casa de la Prelunci, ducînd cu el cel din urmă suspin al bolnavei, cu sufletul.

— Dumnezeu să se milostivească de noi... şopteşte Nicula Ursake.

Trece cureaua căţeluşei în mîna stîngă şi-şi face cruce cu dreapta.

Cum a făcut semnul sfînt, i se aprinde înainte, în desimea ceţii, o stea în cearcăn negru. Căţeaua a dat glas asupra luminii de la casa de vînătoare.

E acolo împrejmuirea de răzlogi peste care păşeşte, şi stogul de fîn din vara trecută. A ajuns. Grăbeşte pasul. Cînd se scutură în pridvor de umezeala zăpezii, i se aprind obrajii şi-i bat flacări în

tîmple. Îndată ce a pus mîna pe clampă, nana Floarea i-a deschis.

— Buna vremea, mamă.

— Bună să-ţi fie inima, băiete. Intră.

— Ce s-a întîmplat ?

— Vai de mine ! ce vrei să se întîmple ? Nu s-a întîmplat nimic rău, har sfinţilor. Ce te uiţi aşa de înspăimîntat ? Dat-ai tu peste ceva rău ? Ai căzut ? Te-ai rătăcit ? Văd că n-ai întîrziat prea mult. Eram îngrijate. De ce taci ? Vorbeşte. omule. Totdeauna faci tu aşa.

— Eu ?

— Da, tu. Te-am întrebat. Vai, Doamne Isuse ! Răspunde.

— Ce să răspund ?

— Ce te întreb.

Culi smunci de pe el straiul şi-l lepădă lîngă focul din vatră. Lăsă pe Vidra să stea alături.

— A venit şi te-a cătat Vidra ?

— Da, a venit şi m-a cătat.

— Băiete, tu ai ceva.

După ce se frecă prelung la tîmple şi pe ochi şi-şi şterse obrazul şi fruntea cu mînica rocului, Culi se îndreptă spre patul din fund.

Lampa ardea pe masă, sub poliţă şi subt icoane. Lumina ei ajungea împuţinată pînă la obrazul Anei. Din această umbră, Ana îi zîmbi.

— Mama avea grijă de tine, îi zise ea. Zice că-i ceaţă afară. Eu nu m-am temut. Tu îţi cunoşti potecile cu ochii închişi. Le cunosc şi eu, căci sînt locurile noastre, unde am petrecut.

El nu răspunse. O privea cu luare-aminte. I se păru că-i într-o stare mai bună decît o lăsase. Arăta

oarecare veselie; el înţelese, însă, că-i mai mult o aţîţare.

O întrebă încet:

— In sara asta eşti mai bine?

— Sînt mai bine, Culi. Cum îi zici tu arşiţii? Febră, nu-i aşa? Astăzi am simţit-o mai puţin.

Glasul însă îi era slăbit; vorbirile îi erau scurte, cu pauze.

— Dacă ai avut febră mai mică, se învoi el, atunci e mai bine.

— Aşa socot şi eu, Culi. Mama zice cà putem merge.

— Unde să mergeţi?

Se amestecă nana Floarea:

— Ascultă, suflete, nu te osteni şi nu vorbi. In după-amiaza asta, întruna ai vorbit. Spune-i şi tu, Culi, să se odihnească. Dacă mîni dimineaţă nu-i ceaţă, putem să ne coborîm.

— Unde? întrebă Culi a doua oară, ridicînd glasul.

Se uita cînd la una, cînd la alta.

— Tu, băiete, nu eşti în apele tale, îl înfruntă bătrîna, privindu-l cu nemulţămire. Te întreb ce ai, nu răspunzi. Iţi vorbim limpede şi nu pricepi. Unde putem să ne ducem, decît unde e nevoie? Aici, în pustie, Ana se prăpădeşte; ţi-am spus asta şi ieri şi alaltăieri. Tu nu vrei să pricepi; aşa eşti tu totdeauna. Dacă e vorba să vie doctoria duminică şi doctorul niciodată, — te-am înţeles. Dar eu nu vreau aşa; copila asta mai are zile; aşa că, arătîndu-i-se în vis şi Precista, trebuie să ne ducem.

— I s-a arătat în vis Precista?

— Da. La patru ceasuri după prînz, a căzut într-un somn deodată şi s-a alinat. Cînd s-a trezit, mi-a

spus cum i s-a arătat Maica Domnului şi i-a făcut semn cu mîna să se ducă la vale.

— La ceasul patru?

— Da.

— La ceasul patru, am avut şi eu semn, într-o rîpă.

— Care semn şi care rîpă? Nu vorbi tu de ale tale, cînd este o grijă mai mare aici. Mi se pare mie? ori tu nici nu vrei s-asculţi?

— Ba ascult, dar nu înţeleg unde trebuie să vă duceţi. Nu v-aţi gîndit cumva să vă coborîţi tocmai la Sebeş la spital? Pînă acolo sînt şaizeci şi ceva de kilometri.

— Ba întocmai aşa, Culi, după porunca ce ni s-a dat. Nu ştiu cîţi kilometri or fi, dar ne ducem.

Paznicul păru a fi primit o lovitură; se trase un pas înapoi; dar îndată i se veseli pe faţă disperarea şi o încăpăţînare bolnavă. Clipi pripit, hotărînd:

— Atunci mergem.

Tot aşa ar fi putut spune că se duce să se dea cu capu-n jos într-o fîntînă. Tîmplele iarăşi i se zbătură ca sub flacări.

— Aşa că noi o învălim bine şi frumos, urmă nana Floarea cu glas dulce, şi o potrivim bine în sanie. Bucuroase sîntem că i-a trecut aceea care spui tu. Eu iau copilul; mă înfăşur în sarică şi-l ţin în braţe. Vremea nu-i tare. Calu-i bun. Tu stai în picioare dinaintea noastră. Dacă pornim mîni dimineaţă, sara ajungem între creştini.

— Da, aşa este, încuviinţă cu linişte Culi. Cu suferinţa ei, bine este s-o ostenim?

— Nu se osteneşte, Culi. Va ajuta Dumnezeu.

— Ce facem cu vacile?

— Le lăsăm în sama argatului.

— Ce argat poate fi un copil de zece ani?

— Iaca este; nu-i de zece, ci de unsprezece; l-am luat de la tatu-său și de la maică-sa drept argat, și-l plătim. Îi dai straie și încălțări, căciulă și manta.

— Dar dacă ține ceața?

— Nu ține; mîni dimineață e o vreme poruncită.

Culi tăcu; avea în el o mînie împotriva unor asemenea prostii și în același timp se întărîta, hotărînd pieirea tuturor, ca într-un sfîrșit de lume.

Ana suspină:

— Doresc să ne ducem, Culi.

— Pregătiți-vă! răspunse paznicul cu îndîrjire și se uită amețit în juru-i.

Așa este. Intr-o albie, după cuptor, înfășurat strîns în scutece, se află un prunc de treisprezece zile, pe care îl tot caută nana Floarea și-i dă lapte dintr-o sugărice. De cîte ori acel prunc e purtat mai la vedere, bolnava pare a-l opri în loc cu ochii ei mari ca niște flori negre. Cine știe dacă acei ochi vor ajunge să vadă pe copil jucîndu-se în soare între poienile Preluncilor! Departe-i de la vara trecută; mult mai este pînă la lumina viitoare! Căci ne-a învăluit o genună de întuneric.

Nana Floarea pășește cu hotărîrea ei cunoscută și înviorează sîmburele de flacără al candelei de la icoane. Se află, între acele imagini colorate, una ce seamănă cu Ana, — cu Ana de acum, care întoarce ochii în sus, parcă ar privi în cer; însă îl caută pe dînsul, pe Culi. I-i frică să nu-l piardă.

De la dînsul, privirea ei se rotește prin toată casa lor, îmbrăcată în lăvicere, pînze și ștergare. Dulci au fost zilele pe care le-a petrecut cu această copilă. Zburdăciunile lor de tinerețe s-au întîmplat devale, în Laz. De un an și două luni a adus-o sus, în munte.

Culi se duce la uşă, ca să iasă. Se înăbuşă. Se poticneşte întăi la pragul de jos, după aceea se păleşte cu fruntea de sus.

— Vai, Culi! îl mustră nana Floarea; eşti mort de trudă şi de somn!

— Ba! răspunde el, şi se duce.

Căţeluşa vînătoare s-a luat după dînsul, ca să-l privegheze.

— Rămîi aici, dracului! îi poruncește el cu asprime.

A izbit uşa şi i-a prins coada. Vidra a dat un ţipăt ascuţit. Nana Floarea face un semn plictisit cu mîna. Adică: Lehamite! aşa face acest Culi totdeauna. Bolnava rîde puţintel strîmb; soacră-sa o pîndeşte cu coada ochiului.

Culi se duce la căsuţa calului şi a vacilor. Alăturea, în bucătărie, doarme sluga. Ce slugă, de unsprezece ani? Iaca, Ion Bezarbarză n-are decît unsprezece ani vîrstă şi slujeşte cum se cuvine, după puterile lui. Mulge vaca, înhamă calul, taie lemne, aduce apă; toate le face cu grabă şi-i place să duduie subt el pămîntul. Nana Floarea se tînguie că ar fi mîncînd prea mult.

— Lasă-l să mînce, rîde Culi, ca să prindă putere. La vară, are să se ia la trîntă cu ursul cel de un an din rîpa Varului.

Mîncă bine, se duce, vine, trînteşte, îşi scoate căciula şi rămîne cu părul zbîrlit. Lui Culi îi place să-l strige: Bezarbarză!

Numai după asemenea nume se cunoaşte că are să fie om straşnic. Culi nu ştia că asemenea nume e de pe vremea lui Decebal-Crai.

Pe întuneric, şi-a scos o ţigară din tabachere şi a aprins un lemnuş. A văzut cum stau vaca şi juncile

pe așternutul lor, rumegînd. Calul era în picioare; a întors capul și a făcut: Hn-hn!

A tras ușa după el și a strîns-o în clanță; s-a aplecat la geamul de alături:

— Bezarbarză!

Numaidecît s-a auzit frămîntare dincolo și Bezarbarză și-a vîrît creasta de păr în fereastră.

— Onule, a poruncit Culi; cînd s-a face ziuă, să fie Murgu înhămat și sania plină de fîn. Auzit-ai?

— Auzit; se face întocmai! a răspuns sluga.

S-a ferit de la geam și s-a dus la patul lui de lîngă sobă; a plecat fruntea și a adormit iar, numaidecît.

Într-adevăr, ceața începea să se împuțineze, — observa paznicul. In fund, în pădure, i se părea încă deasă. Dar dinaintea casei se destrămase. Se vedea cum de pe vînătul zăpezii se preling în sus fantome. Se ridicau un timp, apoi coborau la vale; apăsa asupra lor tăcerea înghețată a înălțimilor.

Culi clocea în el o mînie amestecată cu dezgust. Se îngrețoșa de ea ca de un venin; nu se putea elibera de dînsa; îl amețise și-l tulburase, încît nu mai rămăsese nimic din judecata aceea polițistă cu care se fudulea. Așa că asupra călătoriei pe care o plănuiseră muierile se încleștase cu îndîrjire, numai ca să se vadă cîte întîmplări pot fi pe lumea asta, care nu s-au mai pomenit asemenea întîmplări; și la cît năcaz poate ajunge un om blajin ca el; și mai ales să se afle cum te ciocănesc femeile cu clonțul, de-ți pierzi și răbdare, și sănătate, și tot.

Cînd oare a intrat în casă şi s-a aşezat pe scăunaş, la vatră, aprinzînd încă o ţigară? Căţeluşa s-a sculat din ungherul ei şi a venit să-şi puie botul pe genunchiul lui. Nana Floarea s-a culcat lîngă prunc. Ana aţipise.

Cînd s-au petrecut acestea? Cîtă vreme a întîrziat pe-afară? De cînd a venit aici? Îi lipseşte o parte din timp, pe care nu ştie cum l-a întrebuinţat. Ornicul cu lanţuguri din părete, între ferestre, arată ceasul al doilea după miezul nopţii. Limba lui bate grăbit: toc-tic.

Priveşte toate cîte sînt împrejurul lui ca pe nişte vedenii şi închide ochii. Jarul i-a scînteiat în coada pleoapei. Aşa a clipit ursul din rîpă, către el, numai c-un ochi.

L-a clătinat de umăr nana Floarea. L-a clătinat de două ori; era căzut cu pieptul pe marginea vetrei. Abia cînd l-a clătinat a treia oară, Culi a suspinat. A tresărit, a întors fruntea, s-a zvîrlit în picioare, posomorît.

Toate erau în el; nu se despărţise de nimic. Cu aceeaşi îndîrjire, ştia ce are de făcut.

— Ai putea oare să-mi spui ce gînd ai? l-a întrebat nana Floarea cu îndoială. Tot te ţii numaidecît să mergi?

El a rînjit cu disperare:

— Ţin eu numaidecît să merg?

— D-apoi cine?

Şi-a mai aprins o ţigară. A întrebat cu linişte:

— Gata?

— Aştept de-un ceas, a răspuns Ana. Îmi era milă de tine cum dormi şi nu voiam să te trezesc.

Stătea îmbrăcată, pieptănată şi îmbrobodită, rezemată în perine.

Nana Floarea începu să șopotească nedeslușit umblînd prin casă și căutînd în toate cotloanele o sută de lucruri. Cîteodată se oprea și gemea. Pornea iarăși să caute; uita ce o doare; după aceea se tînguia iarăși.

Culi își stropi ochii cu apă și-și clăti gura amară. Trase pe mînici haina cea groasă, căptușită cu blană de miel, și ieși hotărît, tropăind. Cățelușa vînătoare îl urma. Din camara de alături, alese sarica ce era de trebuință bătrînei; veni îndărăt și o lepădă lîngă vatră. Cățelușa i se încurcă iarăși printre picioare.

— Tu vrei să te duci și Vidra se împotrivește, rîse într-un dinte nana Floarea.

Paznicul nu catadicsi să răspundă la asemenea observație. Încă se amestecau în el otrăvurile și dezgusturile și încă nu-i venise vremea să rupă din el mînia.

— Așa-i acest Culi totdeauna! oftă bătrîna.

Feciorul ei ieșise, întorcînd aceleași sprîncene posomorîte.

Sania era trasă dinaintea ușii; calul înhămat. Vremea se arăta moale și senină.

Ion Bezarbarză, sluga, umbla aprig împrejur, grămădea fînul în lada săniei, întindea bine cergile. Tropăia cu bocancii lui grei, din cînd în cînd își trecea un pumn pe sub nas, întorcea ochii vii spre stăpînu-său, aștepta un cuvînt. Vedea că stăpînul său e într-un ceas crîncen. Ca să nu lese nici o clipă neîntrebuințată și să nu rămîie un gol în care mînia paznicului s-ar fi putut prăvăli, Bezarbarză tropăi repede în casă și ajută pe femei să iasă.

— Stăi să vie și stăpînu-tău! țipă aprig nana Floarea.

Lui Bezarbarză nu-i păsa de asemenea țipăt. Bătrîna era totdeauna bună cu el.

— Ai fiert lapte?

— Fiert.

— Băut-ai două ulcele?

— Ba. Am băut numai una.

— Atuncea bea și pe cealaltă. Pune fîn destul la vaci și, după ce pornim noi la vale, dă o fugă pînă la Braniște, ca să înștiințezi pe careva că noi ne-am dus.

— Pe cine să înștiințez? Pe badea Toma?

— Pe care-l vei găsi.

— Atuncea am să înștiințez și pe Trăian. Ce să le spun?

— Să nu le spui alta fărădecît să vină pe aici, să vadă ce mai este. Că noi nu ne oprim decît la Sebeș.

— He-hei! departe Sebeșul!

— Departe ori nu, tu să faci cum spun.

— Bine, am să fac, că de asta-s pus.

— Așa; atuncea să spui tu cum te-i pricepe; și scoate afară sarica. Eu viu cu pruncul.

Se întoarse în casă și Culi, ca să ajute pe Ana. Dar Ana încerca să umble singură. Culi îi puse o mînă pe umăr și i se îmblînziră privirile. Cu cealaltă mînă o cuprinse pe sub coapse și o ridică, purtînd-o. Ea se lipise de el; Culi îi simțea bătaia inimii odată cu a ornicului. Ornicul bătea ceva mai repede și cu mult mai tare. Cu brațul liber, bolnava se închină spre candelă de trei ori. Avea nădejde bună. Era însă prea ușoară în brațele celui ce-o purta.

Cum o așeză în sanie și o învăli cu lăvicerele, omul veni iar în casă și opri limba ceasornicului.

— A oprit limba ceasului, zise tainic Bezarbarză către nana Floarea.

Ea ridică din umeri cu obidă. Faptele lui Culi erau cu totul neînţelese, ca şi această plecare pripită, dis-de-dimineaţă. Sluga făcu: Hm! Vîrî carabina şi înfipse biciul la bourii săniei, dădu fuga să-şi ia căciula, şi-o îndesă peste părul răzvrătit, căută un toiag într-un cotlon şi o luă repegior pe cărare, spre Branişte. Astfel, între el şi stăpîn rămînea pace; nu lăsa răgaz nourilor de vreme rea să se spargă.

— Am adăpat vaca! precum şi junincile! strigă el din capătul poienii. Am pus arma şi biciul!

Culi umbla prin jurul săniei, pipăind.

— Ce spune nebunul ăla?

Nana Floarea voia să-i dea lămuriri. El nu le mai aşteptă.

— Ei, v-aţi aşezat? ori mai aveţi mult?

— Vai, băiete, cum grăieşti tu de răstit!

— Grăiesc cum trebuie; nu mai avem de ce aştepta. S-a stîrnit împotriva mea o vrăjmăşie.

Nana Floarea stătu, prea uimită şi înfricoşată de acest cuvînt.

Uşile erau închise şi la casa mare, şi la bucătărie, şi la grajd, însă fără lacată. Aveau ele un meşteşug de zăvoare pe dinlăuntru, pe care le putea purta, c-un cui de lemn, cel ce le ştia sama, însă nu era nevoie numaidecît de asta, căci, în aceste singurătăţi, şi ales la o vreme ca asta, nu era nici o primejdie de hoţi.

Culi nici nu privi ceea ce lăsa în urmă şi îndemnă calul. După ce ieşi la drumuşor, băgă de samă că Vidra umbla în urma săniei. Opri şi opinti un răcnet cumplit, adăogind o sudalmă cu totul neaştep-

tată, încît cățelușa își supuse coada și se duse cu grăbire înapoi acasă.

Nana Floarea își trase broboada peste gură. Bolnava zîmbea; părea a avea în ea o putere nouă; îi înfloriseră obrajii.

Un răstimp de jumătate de oră, sania merse destul de bine. Calul pufnea în răcoarea dimineții și răsăritul încununa cu aur depărtările de codri. Apoi calea poticni într-un loc rîpos. Culi coborî cu mișcări rupte și luă pe Murg de căpăstru. Il duse pînă la altă așezătură. După acea așezătură se grămădeau grunzuri de ape înghețate. Nu mult apoi ajunseră la izvoare revărsate și la mărghile moi. Culi îndemna calul cu asprime și-l îmboldea necontenit.

Nana Floarea nu mai putu răbda și trebui să-și desclește vorba:

— Tu nu te sui în sanie, băiete?

— Nu mă sui.

— Culi, dragul meu, așa mergem prea încet.

— Mergem cum putem.

— Vai, vai, suflete, se întoarse ea spre bolnavă, spune-i și tu omului tău să se îmblînzească.

Sania se zgudui. Nana Floarea dădu un țipăt.

— Stăi puțin, Culi, să văd ce face pruncul.

Culi n-auzea. Scutură de frîu, împinse pe Murg cu umărul. Drumul acesta prin locuri frînte și prin zăpezi neașezate îl întărîta și mai mult și era, în același timp, tocmai ceea ce așteptase el. Tocmai asta aștepta, și rîdea în sine, amar.

Nana Floarea se răsuci în covrul saricei, căutînd pruncul, care scîncea subțire; îl strînse iar la sîn și-l îmbodoli. Privi apoi spre bolnavă; îi pieriseră rujele feței.

— Spune, suflete, dacă trebuie să ne oprim, își ridică ea glasul cu îngrijorare.

Ana făcu semn cu ochii: nu.

Paznicul intră în sanie și întrebuință de două ori biciul.

— Incet, băiete.

Culi întrebuință biciul și a treia oară, și a patra oară.

— Of! Dumnezeule Doamne! se jelui maică-sa.

Culi întrebuință biciul a cincea oară și se uită spre dealuri cu fălcile strînse, scrîșnind. Calul se poticni iar în mlaștini de izvoare.

Așa au mai mers un ceas și încă unul. Către ceasul al unsprezecelea, soarele se stînse în neguri și începu să tragă un vînt tăios de la miezul nopții.

Cînd se lărgi valea spre rîul cel mare, se învîrteji viscol asupra călătorilor. Fulgii băteau grăbit și treceau spulberați, fîșîind.

Calul se opri, cu grumazul plecat. Culi îl îndemnă, îndărătnic. Murgu se împotrivi o clipă, cîrnind spre stînga; paznicul îl arse în coasta dreaptă. Sania se zgudui la o podișcă. Murgul poticni între bîrne rupte, se cufundă cu piciorul drept, se lăsă în partea cufundată, cu toată greutatea. Se cutremură cu spaimă, icnind, încercînd să se elibereze; păru a se ghemui asupra căzăturii, apoi se destinse.

Culi sări de la locul lui, deșertat de o parte din mînia care-l ținea amețit. Se opinti c-un răcnet, trăgînd de jos în sus jugul; Murgul rămase moale; necheză ușurel, într-un chip nou, cu totul straniu, cum nu-l auzise niciodată Culi. «I s-a rupt piciorul de la genunchi», gemu el în sine, fără cuvinte. Ii desfăcu șleaurile pripit, urni sania la o parte.

Nana Floarea se desprinse numaidecît din locul ei, înfăşură pruncul în sarică, potrivindu-l în golul pe care-l lăsase ea. Veni la cal, ca să vadă de aproape nenorocirea. Işi apucă în palme tîmplele şi începu să bocească.

— Ce faci? ce faci, Culi? răcni ea apoi, deodată, cu o spaimă nouă.

Culi apucase hulubele şi trăgea sania la vale.

— Unde te duci, omule? ai nebunit?

— Am nebunit şi mă duc la Sebeş! răspunse gîfîind Culi.

Ochii lui crescuseră fioroşi sub sprîncene, aţintindu-se la bolnavă. Ana se lăsase domol într-o parte. Era şi acesta unul din sfîrşiturile prevăzute, care nălucise în fiinţa tulburată a paznicului. Se învierşuna de cîtva timp asupra lui o putere străină. Fără pricină îi făcuse fărîme, ca pe o oglindă, prezentul, toate fericirile de care se bucurase, dragostea cu fiinţa aceasta care se deşertase de viaţă şi zăcea acuma ca o haină veche lepădată. Nici Ana nu fusese vinovată decît că l-a avut drag, şi l-a desmierdat, şi s-a bucurat de soare, de pădure, de toată lumea asta care, uneori, a fost aşa de plină şi de frumoasă. Inţelesese el că, din febra aceea de lehuzie, muierea nu poate să scape decît printr-o mare minune. Şi de cum a început a şti că ea va muri, l-au împresurat împotriviri, îl împung duşmănii, îl învăluie ceaţă, îi vuieşte în urechi singurătatea, îl strînge ca o ghiară pustia. E otrăvit şi i-i greaţă; e strivit şi nu mai poate. S-ar da cu fruntea înainte, ca să se mîntuie toate, — dar mai are încă îndărătnicie.

— Hah! urlă el răguşit. Hahh!

— Vai, Dumnezeule! Vai, Maică Precistă! Uitaţi-vă, lume, cît de urît face!

— Hah! se îngreţoşează el, desfăcînd blana Anei.

Ana nu mai suferea, nici nu mai zîmbea.

Şi-a pus urechea la inima ei.

Inima aceea, care bătuse pentru dînsul, a contenit.

O clipă Culi închide ochii. Rînjeşte strîmb. Işi smunceşte din cap pălăria şi o aruncă. C-o atenţie prefăcută şi cu mişcări înfiorate, caută sub fîn şi sub moartă, în fundul săniei. A tras securicea pe care o poartă de obicei acolo.

Nana Floarea nu mai are răsuflet; feciorul ei a ajuns acum pentru dînsa numai spaimă.

— Ce faci, năcăjitule? Lume bună, lume dragă! strigă ea, văzînd pe prietinii de la Branişte apărînd pe o cărare din partea aceea de pădure. Creştini buni, nu-l lăsaţi, că şi-a pierdut minţile! Aşa, îndărătnic şi rău, a fost cîteodată tatu-său — Dumnezeu să-l odihnească; şi nu-l puteam nicicum opri din mîniile pe care le avea. M-am luptat cu dînsul opt ani şi am rămas văduvă. Doamne, Maica Domnului! am rămas văduvă, săracă şi năcăjită, cu acest singur fecior. L-am iubit şi l-am crescut şi am avut în el nădejde. Nu mi-l lăsaţi să se prăpădească, oamenilor şi creştinilor! vai şi iar vai, amar de mine!

Badea Toma şi Traian pricepuseră de la Onu Bezarbarză că cei de la Prelunci stau sub mare cumpăt. Acuma vedeau cu ochii lor rătăcirea lui Culi. Işi puseră caii în goană. Mai aveau pînă la sanie două sute de paşi.

Culi nu se grăbi prea tare. Trase carabina de la bourii săniei şi se duse la Murgu, ca să-i mîntuie cel puţin lui suferinţile. Ii puse împuşcătura în ureche; îl privi o clipă ţintă şi-şi şterse fruntea de sudoare rece. Se întoarse apoi de către cal, lepădă arma şi făcu semn spre cer cu securicea. Era un semn spre

cer, spre pădure, spre necunoscutul care-l copleşea. Începeau iar să roiască fulgi, înţepîndu-i ochii. Opintindu-se din toată puterea, zvîrli securicea în sus, ca o ultimă înfruntare şi decădere desăvîrşită. Fierul descrise o parabolă şi căzu într-o tufă de smeură. Cei doi vecini călări erau aproape de acel punct. Işi struniră caii, poprindu-i năprasnic. De sub tufă, izbucnise un iepuroi balan şi boldit; întăi se aruncase asupra lor, apoi cotise în dreapta, la deal.

Fără să-şi dea samă, Traian, cel mai tînăr, chiui după el. Badea Toma clăti din cap cu mirare. Iepure în aceste locuri, şi încă iepure alb, nicicînd nu s-a mai văzut.

Intr-o clipită descălecară şi se repeziră la Culi, cuprinzîndu-l din două părţi. Paznicul se încordă şi-i respinse în dreapta şi în stînga. Ei îl apucară iarăşi.

— Ce-aveţi cu mine? strigă Ursake, pălindu-i.

— Vai, dragul mamei, cum te prăpădeşti tu! se bocea împrejur nana Floarea. Puneţi-l jos şi legaţi-l, creştini dragi şi oameni buni!

Culi stătu deodată, ca izbit dinlăuntru de ceva. Se întoarse de către maică-sa şi de către oameni, făcîndu-se cîrcel, ca să verse din el veninul.

— Lasă-l, Trăiane, dă-i pace, zise badea Toma. Acuma se răcoreşte; mai nainte a pălit cu securea şi pe diavol şi l-a alungat în piscul lui...

Badea Toma rîdea singur, pe jumătate încredinţat de adevărul lucrului.

— Crezi că nu-i aşa? se cruci nana Floarea. Am mai avut eu asemenea întîmplare cu fie-iertatul Negoiţă, omul meu. Sărmana de mine, prin multe valuri şi vînturi am avut a trece. Ar fi bine, poate,

să-l legaţi; dar vă rog frumos să vă fie milă de dînsul, alt fecior n-am; în el mi-i toată puterea.

Oamenii nu mai aveau nevoie nici să-l ferece. După socoteala lui badea Toma, ieşise dintr-însul ca la trei litre de venin verde. Minune şi mirare era, cît nici doftorii n-au aflat şi n-au văzut — cît îs ei de doftori. Fi-le-ar numele uitat, că numai la tîrguri stau! De ce nu se suie şi ei la munte ca lupii şi ca ţapii!

— Ce să facem acuma cu acest om? întrebă cu îndoială badea Toma. Il văd că a slăbit tare.

— D-apoi ce poate şti un cap ca al meu de femeie? Dumneavoastră ce ziceţi?

Amîndoi bărbaţii urmau să privegheze pe Nicula Ursake, ţinîndu-şi mînile pe umerii lui şi sprijinindu-l.

Era pălit la obraz şi cu ochii trudnici.

Se aflau într-o împrejurare dintre cele mai grele. Nevasta cea tînără moartă în sanie. Murgu, pierit în mărghilă. Pruncul ţipa în covrul din sanie. Inapoi — era singurătatea casei de vînătoare. Inainte, aşezările omeneşti în depărtarea cîmpiilor. Viscolul avea toane; cînd se alina, cînd se învîrtejea sunînd în pădurea de brad şi stropind acum ace îngheţate. Asta-i vremea înfricoşată a muntenilor; în vremea iernii cresc singurătăţile pînă în cer şi pîn'la capătul lumii. Căzute pentru totdeauna par amintirile soarelui. Un zeu duşman a mînat cu harapnic de furtună turmele de veacuri în prăpastia sfîrşiturilor, — şi ne ducem şi noi după ele, cei din urmă. Vai de bietele noastre fiinţi! peste noi nu vor mai odrăsli flori!

— Ce facem? ce facem, oamenilor şi creştinilor? se tînguia cu frică nana Floarea. N-avem acuma altă putere decît să-l ducem pe acest bolnav la locul lui,

să-l alinăm şi să-l hodinim. De ieri, stă nedormit şi nemîncat. Rătăcit şi mînios a umblat, sărmanul; fie-vă milă de dînsul.

Traian, mai tînăr, îşi simţea ochii încălziţi de lacrimi.

— Cum să nu ne fie milă, nană Floare? doar nu sîntem păgîni, nici calvini...

— Aşa că eu zic să-l suiţi pe un cal şi să-l duceţi numaidecît. Este acolo sluga, care va face foc şi l-a priveghea. Şi dumneata, Trăiane, vei sta cu el pînă ce mă întorc eu. Aşa-i acest năcaz, că trebuie să ducem pe moartă la biserică, şi pînă la Şugag n-avem biserică. Dacă am putea merge pînă în satul ei, cu atît mai bine, şi ne-or fi mulţămitoare neamurile. Voi da de la mine tot şi mi-oi zălogi şi cuvîntul, ca să-i facem toate cele de cuviinţă după datină şi să nu-i lipsească nimic. Şi musai să găsesc ţîţă pentru acest prunc care ţipă aşa de cumplit. Văd că are putere. Pînă devale am luat eu sugăricea cu mine şi o port în sîn, ca să fie băutura lui călduţă. El nu ştie, sărăcuţul, de durerile noastre. Poate s-a ridica din el un bărbat, de ne-om mira. Nu ştiu dacă am grăit bine; dumneavoastră judecaţi.

— D-apoi ce să mai stăm şi să mai judecăm? grăi cu voce blîndă badea Toma Orăşanu. Parcă putem face altfel? Atîta scădere este că rămîn numai lupii păzitori în pădure. Şi, pe lîngă asta, iapa mea nu-i potcovită.

Traian zîmbi:

— Vei lua, bade Toma, pe roibul meu, şi iapa dumnitale va face drum mai puţin.

Badea Toma cercă să se mai dumirească o dată pe sine însuşi.

— Ştiu eu ce şi cum om face? Să zicem că dau iapa. Dar rămîne pădurea fără mine.

Cel de jos, bolnavul, rînji mormăind:

— Las' să rămîie, că-i cel mai mare duşman.

Badea Toma îl privi cu mirare pe Culi, auzindu-l că grăieşte.

Culi urmă a şopti:

— Lui Murgu să-i puneţi otravă şi să-l daţi lupilor...

Badea Toma clătină cu îngrijorare din cap.

In vremea asta, nana Floarea, ca o minte puţină de muiere ce se afla, rînduia sania, şi paznicul cel tînăr îi ajuta să scoată hamurile de pe calul căzut.

Toate s-au făcut întocmai, după legea nevoii acelui ceas.

Bătrîna, moarta şi pruncul au coborît cu badea Toma la drumul deschis al văii.

Traian a ajutat lui Culi să se aburce în spatele iepei.

— Să caut şi securicea... şi-a adus aminte Traian.

Culi Ursake s-a prins cu ghiarele de el. C-un fel de taină:

— Ba tu s-o leşi, Trăiane. Securea nu se mai găseşte; nici trebuie căutată.

Paznicul cel tînăr a tăcut şi s-a supus. Ii era puţintel frică de acel glas schimbat.

— Atunci să mergem, bădiţă.

— Să mergem, dar să mai stăm o ţîră, Trăiane. Spune-mi unde-i acuma sania.

— Sania-i la drum; se duce la vale.

— Da; se duce. Ascultă, Trăiane. Ştii tu ce s-a întîmplat? Ştii tu ce s-a întîmplat? De ce nu răspunzi? In sania aceea e Ana, moartă. Şi-n Ana e inima mea.

Îi tremurau buzele și pleoapele; și-a plecat fruntea în coama iepei; a apucat între buze un moț de scai din coamă, ca să-și înăbușe gemetele.

Mai mult decît patru zile n-au fost trecut și nana Floarea s-a întors în bună stare, cu badea Toma — și fără prunc. Țîncului îi găsise în satul Anei o mamă care primise, lîngă al său, tot de atîta vîrstă, și pe cel străin și orfan.

— Cum i l-am pus în brațe, cum a căutat dreptul lui, vorbea nana Floarea tare, ca să audă nu numai Traian și Onu, ci și bolnavul.

Bolnavul stătea cu fața în sus, în patul rămas pustiu, și părea că nu ascultă, ci își urmărește niște gînduri ale lui, scrise pe sus.

Nana Floarea a ieșit pînă în tindă, cu Bezarbarză după dînsa.

— Ce-a făcut? întrebă ea cu grabă.

— Ce să facă, nană? La vremea asta stă așa. Noaptea, are arșiță și nu poate dormi. Atuncea ne ține treji și ne spune.

— Dar de mîncare cere? îl grăbi nana Floarea.

— Cere, dar mîncă puțin.

— Și ai băgat tu de samă ce spune?

— Am băgat de samă, nană, dar nu prea înțeleg. Istorisește o călătorie. Zice c-a intrat printr-o poartă neagră și s-a dus pe celălalt tărîm. Și acolo l-a ademenit după el Necuratul în felurite chipuri schimbate. Dar mai ales s-a îmbrăcat acel Necurat în arătare de urs — c-un singur ochi; și tot clipea din acel ochi ca dintr-un jar și-l îndemna mai afund.

— Unde l-a fi îndemnat? și de ce?

— Nu pot ca să ştiu, nană ; căci el tulbura istoria asta cu alte închipuiri. Cîteodată vorbea cu lelea Ana.

— Cu cine ?

— Cu fie-iertată lelea Ana.

— Cum spui tu asta, băiete ? Cum ar fi putut grăi cu dînsa, cînd ea, sărmana, odihneşte în ţintirim la ea acasă. Şi i se fac rugăciunile de liniştire, şi i s-au plătit vămile, şi i s-au pus podurile de trecere. Ea s-a dus în împărăţia drepţilor, unde nu mai este întristare, nici suspin. Aşa că erau rătăciri de-ale lui, în frigurile boalei.

— Inţeleg, nană, dar el vorbea cu dînsa şi ea îi răspundea. Noi n-auzeam ; însă el auzea.

— Vai, şi cînd s-a întîmplat asta ?

— In noaptea dintăi.

— Pe urmă a mai venit la el ?

— Nu. In cealaltă noapte a vorbit numai de acea petrecere cu ursu.

Nana Floarea îşi făcu cruce şi rămase gînditoare, sprijinindu-şi bărbia în palma dreaptă. După aceea păru că o frămîntă o grabă mare.

— Lasă tu asta, Onule, şi du-te fuga de întăreşte focul în căsuţă. Vin şi eu numaidecît, să pun o tigaie cu nişte carne afumată, ca să gătim ceva în pripă pentru prietinii aceştia ai noştri. Am adus de devale nişte pîne albă. Abia mîni vom putea coace de-a noastră. Am mai adus şi de altele. Vezi de scoate cu rînduială din sanie toate cîte sînt şi să nu strici ceva. Şi ce-a mai spus ?

— Cine ?

— Mă mai întrebi ? Cine altul decît stăpînu-tău ? Grija mea acuma e numai la el.

— Apoi a mai spus şi altele, zîmbi Bezarbarză, dar acuma nu mi le aduc aminte. Mă duc să mai stau

de vorbă şi cu focul, precum mi-ai poruncit. Şi să ridic mărfurile.

— Du-te, du-te, l-a mîngîiat nana Floarea. Ţi-am adus şi ţie nişte turtă-dulce. Vezi de te poartă cu vrednicie cît e stăpînul bolnav.

— Asta neapărat! s-a fudulit Onu Bezarbarză. S-a dus el la căsuţă tropăind cu bocancii, iar nana Floarea s-a întors la bolnav.

Badea Toma şi Traian stăteau în preajma lui pe două scăunaşe. Păreau că schimbaseră cîteva cuvinte şi primiseră un răspuns mulţămitor de la Culi. Acuma tăceau.

Femeia a păşit în vîrful degetelor. S-a dus la icoane, cercetînd luminiţa candelei. A rînduit sarica şi blăniţa, aduse pînă la vatră de badea Toma. Apoi a venit mai aproape, aşa ca să poată observa şi ea pe fiu-său. Văzînd că împiedică lumina ferestrelor, şi-a schimbat îndată locul ferindu-se în laturea sobei. Avea încă într-însa putere şi sprinteneală, de şi dormise puţin în aceste patru zile şi se luptase cu greutăţile şi cu cheltuielile, cu preoţii şi oamenii de devale. Numai cît luptase ea ca să poată dobîndi tot ce trebuia pentru moartă şi ca să nu se înlăture nimic din rînduiala slujbelor! Trudită şi nedormită se întorsese; dar se ţinea tare, cu buzele strînse şi cu ochii cercetători pe obrazul veşted.

Cum trecu ea spre sobă, lumina de la ferestre înflori spre cotlonul lui Culi. El o cunoscuse şi o privea fără să zîmbească.

— Culi, zise ea blînd, am făcut toate bine.

Atuncea el şopti ceva. Numai ea înţelese acel cuvînt — cel dintăi pe care-l murmurase el cînd începuse a cunoaşte lumea şi viaţa.

De cînd îl rostise el întăi, douăzeci şi opt de ani trecuseră. Cum a spus acel cuvînt, a ridicat şi mîna dreaptă. Ea s-a dus la el şi i-a pus palma ei încă rece între acele degete fierbinţi care tremurau uşor. Cînd el i-a sărutat mîna, nana Floarea s-a zguduit de un spasm.

— Numai pe tine te am, Culi, a grăit ea cu mare stăpînire, aplecîndu-se asupra lui.

Atunci pe faţa lui Culi a nălucit un zîmbet.

În acel puţin zîmbet era pentru dînsa singura nădejde pe care o mai avea pe lumea asta. S-a retras în partea cealaltă a colţului sobei, unde Culi n-o putea vedea. Acolo s-a rezemat de părete şi a lăsat să-i curgă lacrimile, în tăcere. Le-a cules de trei ori cu vîrfurile degetelor şi le-a lepădat. Şi-a trecut dosul palmelor şi apoi colţul broboadei peste pleoape şi iar a ieşit la vedere. A cercetat şi a direticat cîteva clipe prin odaie, după aceea s-a dus să pregătească prînzul pentru oamenii străini.

La acel prînz, în căsuţa de-afară, Traian a istorisit şi el cum petrecuse cu bolnavul. Badea Toma, om mai vechi, era de părere că asemenea năluciri de friguri trec. Încuviinţa părerea asta şi nana Floarea, numaicît ea socotea că să aducă un preot bătrîn, cetitor cu har. Ea vedea în suferinţa aceea năprasnică a lui Culi un ochi de urs. Îi zicea aşa, ochi de urs, ca să nu-i spuie altfel, — cruce de aur în casă!

La urmă, nana Floarea s-a bucurat de o vorbă a lui Traian.

— Ieri dimineaţă, spunea paznicul cel tînăr, badea Culi a poruncit lui Onu să pornească ceasornicul de părete; să-i tragă lanţurile şi să-l potrivească.

— Te rog, Trăiane: poruncitu-i-a cu vorbe înţelese?

— Da, nană Floare. Cu puține vorbe, dar bune. Bezarbarză s-a dus numaidecît să potrivească lanțugurile, așezînd săgețile la ceasul opt. Zicea el că, la acel ceas tocmai, vine o gheunoaie verde și ciocănește într-un molid bătrîn, în laturea casei. Onu zicea c-o aude. Am rămas tăcînd — și am auzit-o.

— Dar Culi?

— A auzit-o și el. Să bagi de samă dumneata, nană Floare, mîni dimineață. Cînd ajunge ornicul la opt, badea Culi stă cu luare-aminte și așteaptă să bată gheunoaia. Dar ea bate de opt ori cîte opt, și mai mult. A făcut o gaură în molid, căutînd viermele cel mare, de poți vîrî de două ori pumnul.

— Au și brazii viermii lor, care-i rod la inimă, suspină nana Floarea. Trăiane dragă, are să ne trebuiască și nouă o gheunoaie.

Pentru vorba asta Traian s-a veselit; dar nana Floarea n-avea pe față nici o urmă de zîmbet.

Suferința lui Culi Ursake s-a prelungit în cursul iernii, fără să se înrăutățească. Era slab; se deșertase din el puterea. Febră avea puțină, numai în unele după-amiezi.

La ianuarie în 4, îndată după anul nou 1926, au venit domnii.

Venirea stăpînilor se datora paznicului celui bătrîn de la Braniște. După gînduri multe și pregătiri, badea Toma se hotărîse, la sfîrșitul lui noemvrie, să scrie un răvaș la Sibiu. Era al șaselea răvaș pe care-l scria badea Toma Orășanu în viața lui. Cinci le scrisese în vremea războiului — unde chiar învățase însemnarea slovelor.

O asemenea scrisoare de la badea Toma avea nevoie de interpretare. Nu că slovele n-ar fi fost bine rotunzite şi zgîriate din peană; ci dintr-un motiv mai special. Dacă fiecare pămîntean al acestui regat îşi ia dreptul de a nu fi în acord cu gramatica şi cu Academia, badea Toma putea lăsa la o parte întreagă chestia, deoarece niciodată nu-i bănuise ființa. In schimb putea merge mai departe, din punct de vedere al libertății grafice. Pe cartea lui poştală, badea Toma înşirase rîndurile întăi în lung, pe urmă în lat, după aceea prin colțuri; pe urmă stropise cuvinte pe orice ostrov alb al cartonului.

Trei prietini vînători, adunați anume în sobor, au avut nevoie de două sticle de vin bun ca să lege întrucîtva aceste părți împrăştiate ale gîndirii lui Toma, — care gîndire de altfel era unitară şi logică. A treia sticlă, prietinii au întrebuințat-o la două pasagii, devenite dificile din pricina unui alt sistem personal al lui badea Orăşanu. Anume, Toma nu socotea totdeauna necesar să cumpănească un cuvînt rostit — cu o grupă armonică de semne. După cum, în sinea lui, pretindea răvaşului să spuie cu mult mai mult decît scrisese el, badea Toma avea şi încredințarea că nu atît raportul între sunet, literă şi înțelegere va face pe domni să ştie despre ce-i vorba, ci o altă putere, al cărei simbol e cartea în sine, cu călătoria ei tainică şi cu bunăvoința lui Dumnezeu, carele toate le rînduieşte.

Intru asta, badea Toma nu se înşela. O scrisoare de la pădure, în vremea asta, arăta stăpînilor că acolo s-a petrecut o dramă, fie între oameni, fie între sălbătăciuni.

Iată transcripția răvaşului, după varianta celor trei vînători :

prea onorate domnule doctor ieronim dragu avocat în sibiu țara romîniei aflați vă rog că al nostru camerad ursake nicula zis culi a avut o întîmplare cum pe lume nu sa pomenit nici încarteluia licsan drumachi donuses crie asemenea întîmplare cum o fos întîmplarea lui ursake nicula zis culi slujitorul domniilor voastre și cameradu nost care noi am fost în bătălie cu batalionu 8 iegheri ștairmarc și am luptat în carpați la țara galiției și am trecut prin gloanțe ghiulele și sîrme și pe urmă încă am luptat în războiul nostru cel adevărat pentru țară și nu neam prăpădit iar ursake nicula a fo să se prăpădească învreme cîndiamu rimu erea numeleiana la noemvrie șasprezece veniți vă rog frumos ca săl vedeți aducînd ajutor un domn medic am eu părere că să vie domnu doctor Micu carele au fost cu noi în focu bătăliei iar caprele și ciutele mărg bine au hrană și iarna e slabă ne mai avînd ce scrie salut cu respect Toma paznic vă rog mai aduceți otravă pentru lupi

Greu de descurcat a fost rîndul al cincilea :

„încarteluia licsan drumachi donuses crie".

Cu oarecare stăruință — după ce s-au fost vestit cu telegramele și s-au adunat în acel sobor la Sibiu — prietinii vînători n-au acceptat decît pe jumătate că badea Toma ar fi pretinzînd cum că «nici în cartea lui Alixandru Machedon nu se scrie» așa întîmplare ca a lui Culi.

Al doilea pasagiu, cu toată osîrdia domniilor lor, a rămas pînă la sfîrșit obscur. Era un rînd grămădit într-un colț. Îi lipsise acestui rînd o silabă, pe care au lipit-o, după ce au aflat-o într-un ostrov :

«învreme cîndiamu rimu erea numeleiana...»

Domnul de la Sibiu era Ieronim Dragu, vînător tare, decît care mai meşteşugit nu ştie nimeni, în toate plaiurile munţilor, să stîrnească cerbii, toamna, la muget. Îi mugea şi-i chema cu scoica. Era un bărbat oacheş, cu privirea străpungătoare. Ionaş Popa, domnul de la Cluj, se nimerise a fi un uriaş blînd, cu grai moale şi cu ochii bulbucaţi mari, umbriţi de gene castanii. Doctorul Micu era un mărunţel nervos, care se mişca de două ori încolo şi încoace, de cîte ori ceilalţi făceau numai doi paşi într-o parte.

Găsind o săptămînă liberă pentru o expediţie ca aceea, tovarăşii răzbătuseră cu automobilul pînă la Tău, şi de acolo se îmbarcaseră într-o sanie cu oplene, grămădind în juru-le blăni şi provizii.

Acuma debarcaseră. Şi încă sunau clopotele celor doi cai de la sanie, cînd ei se înfăţişau, ca la un tovarăş căruia îi duceau de atîta vreme grija. Ieronim Dragu purta în buzunarul de la blăniţă răvaşul lui badea Toma.

Cînd au intrat în odaie stăpînii şi doctorul, Culi a încercat să se ridice de la marginea patului. Era îmbrăcat în ziua aceea; îşi legase şi cravată.

Doctorul Aurel Micu a venit asupra lui şi l-a cuprins de mînă, dîndu-l îndărăt. Paznicul rezistă, clipind pripit; apoi se supuse şi se aşeză.

— Ha-ha! a strigat Ieronim Dragu, cine spune că-i bolnav Culi? De ce poate să fie bolnav Culi?

— Am fost greu bolnav, domnule doctor, a răspuns cu voce ostenită Ursake.

Micu îi pipăia fruntea, îi lua pulsul. Ionaş Popa se lipise cu umărul de sobă şi-l privea lung. Culi era, într-adevăr, un sărman tovarăş de breaslă exilat la marginea lumii. Nana Floarea nu avusese vremea să dezvălească, din durerea ei, printre la-

crimi, decît vorbe de spaimă. Culi al ei şi-ar fi pierdut minţile în ziua aceea. Era într-o marţi; spun bine bătrînii că ziua asta marţi nu-i bună de pornit treburi şi de purces la drum!

Doctorul se aşezase alături de paznic şi-i punea, cu glas amical, întrebări.

— În iarna asta, rămîn caprele şi ciutele fără stăpîn. Ce zici, Culi?

— Ce să zic, domnule doctor? Cred că peste vreo săptămînă ies eu să le priveghez.

Ieronim Dragu interveni:

— Nu-i nevoie să te grăbeşti, Ursake. Îţi dăm noi un ajutor.

— Însă ce fac eu cu lupii, domnule doctor? se interesă bolnavul. Dacă aţi adus şi pentru ei pravuri, trebuie să le dau.

— Vom rîndui şi asta, Culi, îl îmblînzi domnul Ionaş Popa. Se pricepe şi nana Floarea cum să facă. Iar teascurile de jderi le poate purta Onu. Ai făcut bun ucenic din băiatul ăsta. Nici n-am văzut ucenic mai semeţ decît Bezarbarză.

Culi nu părea nemulţămit de vorbele ce i se spuneau; dar îşi plecă fruntea.

— Ne revedem în luna lui april, la cucoşi, Culi.

— Da, domnule doctor Micu.

— Am să-ţi trimet mediţină, şi să mînci vîrtos.

— Da, domnule doctor, trupul îl simt eu că se face bine şi am să ies la slujbă nu tîrzie vreme. Am în mine altceva.

Atunci a oftat de lîngă icoane nana Floarea, murmurînd mai mult cătră sine:

— Ah! durerea lui e pentru biata Ana, fie-iertata...

S-a făcut tăcere. S-a auzit ornicul, tic-toc-tic, grăbindu-se zadarnic.

Cei trei prietini s-au uitat unul la altul. Ieronim Dragu şi-a pus un deget la tîmplă, apoi a scos din buzunarul blănitii cartea lui badea Toma şi a adus-o aproape de ochi.

— Asta este, a şoptit el. «In vremea cînd i-a murit muierea, numele ei Ana»...

— Asta este, confirmă visător şi trist domnul Ionaş Popa. Uităm prea curînd. Numele ei a fost Ana. Nu înţelegeam de ce nu-i.

Culi auzea nedesluşit şoaptele. Işi întoarse fruntea spre umbră, ca să fie singur.

Pe urmă, în camera cealaltă, de oaspeţi, peste sală, domnii au aflat de la nana Floarea cum s-au petrecut toate. N-au aflat chiar dintrodată, căci, în primul rînd, datoria gazdei era să-şi îndestuleze oaspeţii. Să alerge de zece ori la căsuţa cea mică; şi de la căsuţa cea mică la cămară; de la cămară în pod pentru nişte clisă; din pod la poiată, pentru ouăle cele mai proaspete pe care le cîntau găinile în cuibare; pe urmă iarăşi la căsuţă şi iarăşi la domni. In vremea asta, doctorul trecuse din nou la Culi, să vadă dacă stă liniştit.

— Stă liniştit; are să se facă bine, încredinţa doctorul. A avut mai cu samă un şoc nervos.

«Hm! cugeta nana Floarea. Ciudată vorbă au ei pentru boala asta; cît nici nu poţi s-o ţii minte.»

— Oare, într-adevăr, să se facă bine? se răsuci ea cu pasiune; apoi urmă a smulge din dulap şervetele şi tacîmurile.

— Să n-ai grijă de asta, nană Floare, hotărî domnul Ieronim Dragu.

— Aşa cum a fost şi mai nainte?

— Ba se va face mai voinic şi mai bine, căci pînă acuma el niciodată n-a avut odihnă.

— Asta așa-i, domnilor. Vă rog frumos să-mi spuneți dacă place-vă paparada cu clisă, și dac-ajunge de zece ouă. Așa am blăstămat eu, domnilor mei dragi, războiul acela care mi l-a luat pe Culi acum zece ani, cît am răgușit de blesteme și mi-am ros genunchii de metanii la biserică ; iar cîte slujbe am dat la popă, puteam să cumpăr o vacă. M-am temut că nu s-a mai întoarce, dar Maica Precista mi l-a adus. Așa m-am spăimîntat ș-acuma, cum m-am spăimîntat atuncea.

— Apoi, nană Floare, interveni domnul Ionaș Popa, asemenea suferinți sînt grele, însă trec. I-a fost dragă Ana.

— Credeți dumneavoastră că de asta ? se întoarse nana Floarea, privindu-i curios.

— Asta se vede și din răvașul lui Toma.

— Da, dar Toma ce poate ști ? I-a părut rău lui Culi, într-adevăr, căci doar a fost muierea lui. Așa și mie mi-a murit soțul, fie-iertatul Negoiță, dar nu m-am dat cu fruntea de zid, nici n-am făcut urît. După ce a trecut valul, m-am scuturat. Așa că, de una ca asta, omul se tămăduiește. Numai că la el a fost și alta.

— Ce-a fost ?

Nana Floarea a ocolit răspunsul, ca pe o camară încuiată cu cheie de vorbe magice, în care domnii cei mari și prea învățați n-au îngăduință a pătrunde.

— Acuma ce-or pofti domnii ? întrebă ea, cu zîmbet încă tînăr. S-aduc ciorba de găină ? ori să pun friptura ce-am scos din corfa domniilor voastre ? Ce credeți domniile voastre că mi-a rămas de la răposat soțul meu ? Mi-a rămas multă grijă, domnilor, și multă sărăcie. Cu sărăcia m-am învălit, cu grija m-am hrănit și l-am ridicat pe Culi. Acuma aveam

de la dînsul atîta nădejde cît nu vă pot spune, şi greu îmi vine să prăpădesc ce-am cîştigat. Pare-mi bine de vorbele ce grăiţi, că boala trece; voi rămîne şi eu pe lume şi s-a ridica şi Octavian.

Ieronim Dragu se miră:

— Cine-i acela Octavian? N-avem onoarea să-l cunoaştem.

— Vai, domnilor iubiţii mei, nu rîdeţi de mine, se ruşină nana Floarea. Octavian al meu n-are împlinite două luni vîrstă şi-l hrăneşte o nevastă din Laz, care mi l-a primit şi căreia îi plătesc laptele. Biata Ana, atîta ne-a lăsat. Fată fără zestre — s-a plătit cu un prunc voinic; i-am pus nume împărătesc. Îi mulţămesc pentru ce ne-a lăsat, ca şi cum ne-ar fi dăruit un răsad. Frumoasă a fost, nu pot zice că n-a fost frumoasă, şi are dreptate Culi să-i pară rău după dînsa. Şi drăgostoasă a fost, şi blîndă, numaicît nu-i plăcea să se scoale dimineaţă. Frumuseţile fiind trecătoare, mai mult preţ punem noi pe altele; mai ales o bătrînă ca mine se bucură de un nepot. Poftiţi să ospătaţi. Am şi brînză, dacă vă place. M-am dus eu singură călare, astă vară, pînă pe Şurian şi am adus-o. A făcut-o un baci, cumătru al meu, anume pentru mine.

— Mulţam, nană Floare, a zis domnul Ionaş Popa, nu mai avem lipsă de nimic.

— D-apoi, domnilor, mie mi se pare că aţi mîncat tare puţin. Trebuie să vă mai spun domniilor voastre că am chemat şi pe părintele Grigorie Bogdan, din satul meu, pe care l-am ştiut că are dar — de ceteşte deslegări de feluri de feluri de năcazuri ale sufletului şi suferinţi ale trupului. I-am trimes de trei ori răspuns. Ba a avut treburi la Braşeu cu un proces; ba au venit sărbătorile; ba-i bătrîn şi nu mai poate

birui iarna şi muntele. Aşa că am rămas aşa; s-ar fi cuvenit rugăciuni în casă după cele ce-au fost. Am mai rugat pe Toma să se mai ducă o dată, să-mi aducă măcar apă sfinţită de la Bobotează. Dacă s-ar putea duce poimîni să-mi aducă aiasmă, m-aş bucura.

— Nană Floare, îi dădu curaj Ieronim Dragu; în acea zi a Bobotezei se sfinţesc singure de la Dumnezeu toate apele lumii.

— Dacă spuneţi domniile voastre... zîmbi bătrîna.

— Spun, nană Floare, căci şi eu sînt puţintel preot; şi taică-meu fie-iertat tot preot a fost.

— A, da, se grăbi să încuviinţeze nana Floarea, aşa spunea şi răposatul cantor Negoiţă, dar tot aş dori aiasmă de la Iordan, de la noi din sat. Îmi mai aduc aminte de lume şi de petrecerile noastre de la sărbători. Tare m-am depărtat şi m-am pustiit eu aici.

Bătrîna a urmat a vorbi, ca să-şi răscumpere atîtea tăceri şi gînduri. Pe urmă a lăsat pe domni să se hodinească.

Odaia aceea de oaspeţi era vechi sălaş al vînătorilor. Pe păreţii albi, suveniruri fotografice şi trofee. Icoanele se aflau împodobite cu soare imobilizat în cununiţi de siminoc. Asupra unora dintre portrete vegheau buchete sure din alte veri. Scafandrii regretului scoborau în marea acelui trecut pierit odată cu primăverile şi se întorceau aducînd raze veştede. Erau plăcute aceste vestigii ale petrecerilor de la Prelunci şi prin evocarea siluetei delicate a acelei femei tinere care acuma nu mai era.

•

În cele două zile cît au stat acolo oaspeţii, Culi a început a se înviora, ceea ce, pentru doctorul Micu,

era semnul cel mai evident că opera de vindecare desăvîrşită rămînea ornicului din părete, adică timpului. După ce au plecat domniile lor la Sibiu şi la Cluj, s-a abătut un alt crîmpei de iarnă peste Prelunci. S-a slobozit din miezul nopţii vifor de omăt, care a început din ziua de Sfîntul Ion Botezătorul, 7 ianuarie, şi a ţinut pînă la 10 ianuarie, ceasul amiezii. Atîta şi-au răspuns, urlînd cu felurite modulaţii, văgăunile adînc şi piscurile strident, încît Culi Ursake a petrecut mai mult fără somn. Cînd şi cînd, după ce fugeau acele spaime, rămînea cîte un răstimp numai freamătul greu de valuri al pădurii. Iar cînd venea vremea altui rînd de ţipete, Culi sta atent întăi la un ţiuit care părea că se strecoară printr-un corn al ferestrei. Acel ţiuit de strună era anume pentru dînsul. Il asculta pînă ce covîrşeau plîngerile cele mari, care soseau învăluindu-se şi învolburîndu-se.

Viscolul a astupat drumul şi cărările. Noroc că badea Toma apucase a aduce nanei Floarea — de la oamenii din vale — apa binecuvîntată de preot la o sfîntă biserică. In ziua de 10, cînd a arătat ornicul vremea amiezii, văzduhul s-a întors pe crîngul lui şi furtuna a stătut. S-a auzit un timp pădurea oftînd de trudă, pe urmă s-au spart nourii şi a lucit soarele, ajungînd pînă în fund, la obrazul lui Culi. Omul a zîmbit. Nana Floarea a ridicat din preajma lui măsuţa cu mîncare; pe urmă s-a aşezat lîngă vatră, cu braţele subpuse, cum făcea de obicei.

— Acuma poate va să-ţi vie somnul, Culi. Te văd mai înseninat.

— Ba, mamă, am cînd să tot dorm. Nu ştiu ce va fi făcut Onu pînă acuma cu teascurile. De-acu înainte

are să-i fie mai greu, că pe unele le va fi dărîmat furtuna.

— Nu te gîndi, Culi, la asta; va veni badea Toma, care ne-a fost de mare sprijin, şi va vedea ce şi cum. Altfel, băiatul e dibaci, batîr că-i tinerel. Avem pîn-acum patru pielcuţe.

— Cît ştie el, e pentru un prunc; dar trebuie să mă duc eu.

— Te vei duce; asta nu poate fi pricină decît de bucurie. Aşa, dragul meu, după ce am curăţat locul nostru cu aiasmă şi am stropit asupra pădurii, şi am picurat în izvoarele de unde bem şi noi şi vitele, şi după ce ţi-am turnat în mîncarea şi băutura ta, în ziua de Sfîntu Ion, cînd s-a întors din vale Toma, am băgat de samă că ţi s-au schimbat privirile, şi socot acuma că poţi să te duci să-ţi vezi de unele treburi ale tale, îndată ce prinzi putere. Cum am făcut asta, a şi sosit şi acest vînt care a măturat tot, ducînd, după dorinţa mea, răutatea pe pustii. Am mai avut eu o întîmplare asemenea, cu fie-iertatul Negoiţă, tatu-tău. A venit odată mînios şi puţintel băut, de la moară. Cum a început a grăi unele şi altele prin casă, eu am tăcut. A strigat la mine să răspund şi să vorbesc; eu m-am împietrit mai tare. Cînd m-a lovit, am văzut în ochii lui o sclipire pe care o cunosc şi care nu-i a omului. Acea sclipire e dată şi luată. Am socotit că pier eu, după cît de tare m-a ucis; dar după aceea m-am temut de viaţa lui. Tu dormi, Culi?

— Nu, maică; spune ce-a fost... suspină paznicul, cu acelaşi glas pe care-l întorcea mamei lui, cînd asculta basmele ei în copilărie.

— Da, să-ţi spun. Temîndu-mă eu pentru viaţa lui, aveam dreptate să mă tem, căci m-a lepădat în

ungher, a ieşit şi s-a dus. Mă gîndeam să nu se înece în Mureş. El s-a dus, sărmanul, la jidov, să mai bea un rînd; şi, după ce a gătat de băut, a sfărmat în măsele şi paharul, mestecînd în gură pînă ce a făcut clăbuci de sînge. După asta, a umblat, noaptea, fără nici o ţintă şi s-a poticnit lîngă un tău, unde a adormit. L-au adus nişte creştini acasă, bolnav. Tu erai micuţ şi nu ştiai nimic pe vremea aceea. L-am îmbrăţişat şi l-am grijit ca pe soţul meu. Pînă ce-a dat Dumnezeu un vînt ca acesta. Era într-o toamnă. Şi de la viscolul de acum îmi aduc aminte de vîntul de atunci şi de întîmplare. S-a sculat Negoiţă de la locul lui din pat şi a căutat pe poliţă ciaslovul. Era iscusit cantor şi avea ciaslov frumos, cumpărat de la Buda, care se vede şi acuma pe poliţă, lîngă cărţile tale. Dar acesta e un ciaslov mai cuminte decît toate celelalte cărţi, căci în el se află rugăciuni pentru ceasurile omului. Aşa — fie-iertatul a deschis ciaslovul, a cetit şi eu l-am ascultat. Dulci cuvinte; ne-am însănătoşit amîndoi. Acele cuvinte se află şi acum în carte; musai să le cunoşti şi tu. Rău mi-a părut mie, Culi, mai ales acuma, după întîmplarea ta, că n-am învăţat şi eu slovele. Însă locul unde a cetit Negoiţă îl cunosc. Se află acolo un semn al meu şi un picuş de ceară. Am sărutat atunci rugăciunea aceea şi a rămas o urmă de sînge de pe buză, unde se cunoaşte şi acuma semn de lovitură.

Nicula asculta uimit. El nu ştia nimic din toate aceste vechi întîmplări. Tatăl său cantorul rămăsese o umbră nedeslușită în trecut.

Nana Floarea se ridică din locul ei, păşi lîngă icoane şi trase de pe poliţă ciaslovul. Era o carte tipărită cu chirilice, pe care paznicul încercase, cu ani în urmă, s-o descurce, şi izbîndise în parte. O

lăsase părăsită, căci el nu era cantor, ci vînător și paznic. Biserica lui era singurătatea. Luminile lui erau stelele, și, cîteodată, noaptea, ochii dihăniilor. Și cîntările lui erau de la ape și de la cetini. Și-n tinereța aceasta a lui s-a bucurat de viață și de dragoste, nefiindu-i încă dat, după o lege a lui Dumnezeu, să bănuiască puterile necunoscutului.

Nana Floarea îi aduse ciaslovul și-l deschise deodată la pata de sînge și la picurul de lacrimă al lumînării de ceară, înduioșîndu-se fără vreo altă pricină și așteptînd glasul feciorului lui Negoiță, care fecior, vedea ea bine acum, avea același glas întocmai ca fie-iertatul cantor.

— «Că tu ești ajutorul celor fără de ajutor»... silabisea Culi.

«...că tu ești ajutorul celor fără de ajutor și nădejdea celor fără de nădejde. Iară mai mult decît toate, te rugăm pre tine, Dumnezeul milelor și a toată mîngîierea, treci cu vederea și iartă greșalele celor slabi de suflet care, pentru nenorocire, reapătimire și năcazuri, neputîndu-le suferi, prea lesne cad întru desnădăjduire și se fac mai răi decît cei necredincioși...»

Rugăciunea aceasta, nana Floarea o știa încă pe de rost și o murmura cu ochii închiși, ajutînd cetania greoaie a fiului său. De la acea sară și de la acea furtună, cantorul o cetise în toate zilele vieții lui. Puține și scurte fuseseră zilele acestei vieți. Puține și scurte și totuși întunecate de destule mînii. Iar după fiecare mînie, rugăciunea și împăcarea păreau mai scumpe. Cu toată tulburarea pe care o deșteptaseră în ea aceste aduceri-aminte, femeia observă

atentă pe Nicula, aşteptîndu-l să răspundă lui Dumnezeu, Maicii Preciste şi «puterilor».

Ursake mai ceti o dată, simţindu-se pătruns de blîndeţă. Zîmbi mamei sale.

— Voiam să-ţi mai spun, Culi, zise nana Floarea, că badea Toma mi-a adus ştire şi de la Laz, că fecioru-tău creşte şi a început a rîde.

Paznicul nu păru bucurat de asemenea isprăvi ale unei fiinţi neînsemnate, care săvîrşise, cu venirea ei pe lume, o faptă cumplită.

— Mi-a mai adus şi alte ştiri de la Laz, de la cuscrul Mitrea şi de la cuscra Elisaveta, cum că s-au făcut rugăciuni de nouă zile şi pomenirea de patruzeci de zile.

Culi îşi încreţi fruntea. Însă aceste ştiri trebuiau numaidecît cunoscute, căci, făcîndu-se rugăciunile poruncite, sufletul celor duşi încetează de a mai rătăci prin preajma noastră şi de a nelinişti pe cei vii, căutîndu-şi tihnă la scaunul Domnului Dumnezeu, la loc de verdeaţă şi de bucurie.

Cînd a început a se muia viscolitura din ianuarie, Ursake Nicula era ieşit la slujba lui şi nana Floarea socotea trecută primejdia. Iarna nu fusese nici prea lungă, nici prea aspră, dar ciutele şi căprioarele suferiseră destul. Cînd paznicul de la Prelunci şi-a scris raportul către domnii săi, a trebuit să însemne două ciute ucise la piscul lui Bara şi una la şipotul Cernei şi patru căprioare grămădite la Creanga Neagră. Trebuie să mai fi fost şi altele, pe care încă nu le descoperise. Chiar şi pe acestea apucase a le afla din vreme Onu Bezarbarză. Omătul fiind visco-

lit şi tare, lupii puteau fugi pe el ca pe pod; pe cînd ciutele se cufundau cu copitele lor; din pricina asta vînătorii aceştia crînceni le putuseră ajunge în anume locuri grele şi le jertfiseră. Adevărat era că şi aceşti vînători plătiseră în parte paguba, mîncînd hoit otrăvit şi rămînînd ca nişte viermi chirciţi în zăpadă, unii în valea Babei, alţii într-o potecă ce coboară în tăul porcilor. Pieriseră înveninaţi şapte, şi blănile lor erau întinse pe scînduri şi le tot muta Onu Bezarbarză după soare. Urme de urşi nu se mai vedeau; intraseră la vizunii. Acuma, la 14 martie, amirosiseră vreme bună şi nu mai aveau gust de somn. Va veni vremea pentru domni — scria Culi — să puşte pe baciul lor, care are o blană de cinci paşi în lung şi de trei în lat, o blană înspicată negru; şi carele urs e cel mai viclean şi s-a deprins a fura şunci de cal aninate la hochstand.

— Iţi va veni şi vremea ta, viclene! îl ameninţa Culi pe acel urs; neştiind însă bine dacă şi-a ales peştera de somn în teritoriu la Prelunci, ori s-a amistuit cine ştie unde, pe tărîm necunoscut.

La mijlocul lui aprilie a sosit doctorul Micu, să-l vadă pe paznic în ce stare se găseşte. Paznicul se găsea în destul de bună stare şi-i dădea veşti plăcute despre cucoşii de munte. Iar doctorul Micu se semeţea a fi cel mai mare domn al acestui vînat.

— Am şaptesprezece trofee şi-mi trebuie al optsprezecelea, declara el.

«Acest domn doctor cu poreclă potrivită, cugeta Culi zîmbind, nu se poate să nu se socoată cel mai mare dintre toţi vînătorii cei mari de pe lume!»

Erau cucoşi sălbatici la Valea Mare şi, în unele dimineţi, jucau şi se băteau pe viscoliturile rămase. La o mie cinci sute de metri înălţime, se afla, într-o

aşezătură ferită, un pîlc de brazi bătrîni. Culi se ducea de cu sară ca să-i asculte pe cucoşi cum vin pe sus cu zgomot, ca să se aşeze pe spice de brad. Indată ce-i ştia unde sînt, se retrăgea şi se întorcea acasă, la Prelunci. Acolo povestea doctorului Micu toate cîte ştia el din anul acesta şi din alţi ani; îl lăsa apoi pe oaspe să se hodinească şi venea de-l trezea cînd mai erau trei ceasuri pînă la ziuă. Se duceau amîndoi cu lumini prin cotloanele pădurii. Indată ce se apropiau de domnia gotcanilor, stîngeau luminile şi înaintau prin întuneric; din loc în loc se opreau, ca să le asculte cloncănitul şi ascuţitul versului lor de dragoste, cînd îşi astupă ochii şi urechile şi-şi resfiră în evantaliu cele optsprezece pene ale cozii — sus în cer, în întunecimea de brazi şi în aburul cel dintăi al zorilor.

Indată după dragostele cucoşilor, în luna lui mai, s-au eliberat de zăpezi adîncurile pădurii şi au început să se arate, în luminişuri însorite, dediţe şi brînduşe. Seva a pornit, spargînd mugurii, în pîrău au săgetat păstrăvii după cele dintăi gîze. Atunci a venit domnul Ieronim Dragu de la Sibiu, ca să-l caute pe doctorul Aurel Micu şi a poftit pe Ursake Nicula să-l ducă în plantaţii, la ţapi roşii. Deşi lupii făcuseră pagubă, vînatul era destul de sănătos şi puternic — şi căpriorii au brăhnit din culme chiar în cea dintăi după-amiază cînd i-au căutat vînătorii. Culi se ducea cu domnul Ieronim; Onu Bezarbarză cu doctorul. Nana Floarea ieşea în urma lor în pridvor, cu mînile suflecate, de la frămîntatul pînii. Şi-i plăcea s-audă într-un tîrziu, prin uşa deschisă, o puşcătură care duruia în creşteri şi scăderi prin cotiturile văilor. La înserat, sosea Culi dintr-o parte, cu ţapu-n spinare, în urma vînătorului său. Au sosit

într-o sară şi Bezarbarză cu doctorul, nevoindu-se amîndoi cu o povară asemenea; şi copilul a povestit un ceas, lîngă vatră, stăpînei lui, cum a ieşit ţapul, şi cum s-au apropiat, şi cum a mers puşcătura, şi mai ales cum a aflat el animalul căzut între nişte desimi nepătrunse.

Nana Floarea îl asculta cu plăcere, gîndindu-se că numai cîţiva ani vor trece şi acest fecior va fi în stare să aducă singur ţapul pe grumaz; şi după ce va face cu el din munte zece kilometri, cînd va ajunge acasă, să sară o dată în sus de bucurie bătînd de două ori din pinteni, înainte de a atinge iar pămîntul, după rînduiala paznicilor tari.

De două ori a fost chemată, în aceste expediţii, şi Vidra, căţeluşa, într-ajutor, ca să găsească ţapul cît după urmă de sînge, cît după putoarea pe care o lasă ca un fum subţire în urma sa.

A fost de cosit fîn, de săpat crumpene, de dres împrejmuiri. Nana Floarea l-a lăsat în voia lui pe Culi, în vara aceea. S-a fost el coborît şi la Sebeş, să vîndă pieile de lup şi de jder; s-a întors şi s-a suit la piscul Pătrului, ca să-şi arvonească brînza de toamnă de la bacii poienari; s-a dus să-şi găsească soţii la Branişte; a ales şi a tîrguit cu ajutorul lor un cal în locul Murgului. Pe acesta îl chema Şargu. Era voinic şi blînd. Coborînd cu stăpînul său către apa Frumoasei, se deprinsese să sforăie şi să ocolească oseminte împrăştiate, într-un loc unde fusese o întîmplare năprasnică. Cîteodată Culi uita, dus pe gînduri; iar Şargu îi da semn, ca să-şi aducă aminte. A căzut o ploaie viforoasă la sfîrşitul lui

august şi drumuşorul s-a curăţit, nemaipăstrînd nici o amintire.

După ce a trecut şi mugetul cerbilor în linişte şi fără oaspeţi, a vestit domnul Ionaş Popa că n-a uitat de ursul cel negru şi vine să-l caute. Era bună acea scrisoare, căci, din vale de la hochstandul vechi, ursul cel cu furtişagul se arătase iar. Cel puţin aşa-i părea lui Culi, că-i ursul acela pe care îl socotea el al lui.

— Am văzut ursul, a zis el către nana Floarea.

— Care urs? tresări ea.

— Ursul meu.

Cînd a spus el întăi asta, nana Floarea şi-a plecat nasul cu nemulţămire la lucrul ei. Culi rîdea.

— Mai bine te-ai gîndi la altele... îi zise maică-sa.

— La care altele? Eu mă gîndesc la ale mele, care sînt pădurea şi dihăniile.

— Se poate, dar să nu uiţi tu, Culi, că mai sînt şi altele pe lume. Ai fecior.

— D-apoi ce fecior! Nu-mi trebuie să-l văd. Umblînd, mîncînd, dormind, fiind singur ori adunat cu alţii, — nu pot uita ce mi-a fost drag; ce să-mi mai trebuiască acuma străjer, ca să-mi dea de veste în orice clipă!

Nana Floarea oftă:

— Bine, Culi.

El veni ca să-i sărute mîna. Ea l-a lăsat; nu era încă vremea.

Ursul care i se părea că e al lui ieşea în acea poiană, căutînd nu ştiu ce.

Poate caută pe dracu, îşi făcea socoteală Culi, cu oarecare bucurie ascunsă; ori îşi aduce aminte că aici se pune carne de cal la păstrare în clenciuri, sub podina pătulului; ori se plimbă el aşa, de plăcere,

fiind dintr-o sămînţă domnească ; ori se îndestulează cu smeură în desimile acestea nestrăbătute de smeuriş ; ori a simţit miros de miere şi are bănuială de vreun roi într-o scorbură. Ii aduc eu doctor bun, care să-i dea ce-i trebuie.

Domnul Ionaş Popa a sosit la amiază, în ziua de 14 octomvrie. Cum a sosit, a ascultat istoriile lui Culi, prepusurile lui, aşezarea locului, — toate cîte-i trebuiau. Zîmbind, îşi pregătea carabina şi era încredinţat că nu va vedea nici urmă de urs, după o logică şi o rînduială bine cunoscută vînătorilor.

— Cum merge treaba, Culi ? a întrebat el deodată.

Paznicul s-a întors surprins, căutînd în juru-i ruinile despre care voia să se informeze stăpînul său. Nu mai erau ruini, nu mai erau pojaruri. Totuşi Culi privi în sine neguros, negrăbindu-se a da răspuns. Domnul Ionaş Popa a clătinat din cap şi, venind aproape, l-a bătut prietineşte pe umăr :

— Poate eşti prea singur, Ursake.

Culi a scuturat energic din cap. Nici vorbă nu putea fi despre lucrul la care se gîndea domnul de la Cluj. Dar altfel, domnul Ionaş Popa îl găsea iarăşi voinic şi sprinten ca altădată şi deosebit de atent la toate ale pădurii.

Au pornit la deal pe o vreme lină, fără susur de vînt. Era jilavă umbra brădetului ; în poieni se împînzea aur rece de soare. La ceasurile cinci, au fost dincolo de pătul, în curmătură. De la locul unde s-au aşezat, se deschidea lumină în fund ; de-acolo poiana ocolea larg într-o parte şi-n alta. In faţă — ascunzîndu-i trupul nalt — vînătorul avea un prag de stîncă, pe care îşi rezemase carabina cu lunetă.

Culi îşi ocupa ascunzişul lui obişnuit, între tufe de bisacăn.

Aşa au aşteptat pînă către înserat. Au început să schimbe şoapte şi se pregăteau de retragere.

— E uşor de înţeles, explica domnul Ionaş Popa, că vînatul nu vine cînd poftim noi, ci cînd are el gust. Ziua a fost prea frumoasă şi pădurea asta are multe plimbări. Cînd ne ducem noi la acele plimbări, atunci vine el aici.

Paznicul a stăruit, fără să înţeleagă nici el de ce:

— Mai stăm puţin, domnule doctor. Numaidecît trebuie să mai stăm.

Lumina din fund începea să se umbrească şi din acea umbră prinse a se despleti către curmătură o ceaţă subţire. Indată ce se aşeză pîcla aceea de toamnă, schimbînd înfăţişările dintru început ale priveliştii, paznicul deveni neliniştit. Prindea să se amestece funingine în pîclă, cînd el se sprijini în coate şi înălţă fruntea. Mormăi ceva.

— Ce este? a întrebat şoptit stăpînul. Cred că ne putem întoarce?

— Da, domnule doctor, dar nu înţeleg ce caută calul meu în poiana asta.

— Unde vezi tu cal, Ursake?

— Văd pe Şargu, domnule doctor. Ursul vine de obicei de la vale şi are mişcări pe care le cunosc. Calul meu văd că a intrat de către deal şi iese acuma lîngă cei doi bräduţi.

In aceeaşi clipă doctorul Popa văzuse, şi pusese pumnul în greabănul lui Culi, apăsîndu-l în culcuş. Işi pregăti arma şi căută prin lunetă.

— Parcă n-ar fi Şargu, domnule doctor, aiura Ursake. Ba e Şargu. Da-l-aş dracului! vi-l vînd pe cît l-am cumpărat.

Doctorului Popa îi venea să rîdă de asemenea vînătoare. El văzuse urs; iar acum se afla încredințat că e Şargu.

— Eu zic să trageți, domnule doctor, şopti Culi ațîțat. Ne înşală!

Domnul Ionaş Popa a căutat a doua oară crucea lunetei şi a pus-o în fantasma din ceață. A tras. S-a auzit un rînchezat cum nu s-a mai pomenit niciodată să rîncheze un cal; pe urmă o fugă prin vreascuri; pe urmă poiana s-a închis în tăcere. Şi s-a întunecat de înserare negura.

Au stat neclintiți, cu urechea întoarsă către fundul curmăturii. Nu era de bănuit vreo altă mişcare. Părea că s-a săpat în preajma lor o groapă a tăcerii. Au aşteptat aşa vreme îndelungată; poate un ceas.

Vînătorul clujan s-a mişcat.

I-a şoptit îndată Nicula Ursake:

— Mă rog frumos, domnule doctor, mai stați puțin.

— Stăm degeaba, Culi, a răspuns vînătorul. S-a dus.

— Nu cred, domnule doctor.

— Atuncea ți-am puşcat calul.

— Ha-ha! n-ar fi nimic asta. Dacă nu m-aş teme, m-aş duce să-l caut şi să-l găsesc. Dar mă tem. Şi nici pe domnia voastră nu vă las să vă duceți, domnule doctor.

Era nelinişte în paznic; glasul dintrodată îi răguşise.

— Atunci cum facem, Ursake? Cred că să ne retragem.

— Şi eu aş spune tot aşa, domnule doctor. Mai ales că aş cerceta grajdul şi s-ar vedea numaidecît ce-a fost.

Au părăsit curmătura cu luare-aminte; au lăsat în urma lor ca o poartă închisă. Incepea să se molipsească de nelinişte şi vînătorul. După ce au urcat culmea şi au prins a coborî spre casă, domnul Ionaş Popa a deschis lampa electrică. Aici, în Prelunci, nu era deloc ceaţă; locul părea mai uscat şi mai puţin rece.

Uşile se aflau deschise; luminile aprinse; un foc mare juca pe vatră, în odaia oaspeţilor. Bezarbarză ieşi în jocul acela de lumini auzind paşi, şi strigă spre întunericul pădurii, îngroşîndu-şi glasul:

— Care-i acolo?

— Noi sîntem, răspunse Culi. Ascultă, Onule; răspunde repede. Auzi tu?

— Aud.

— Răspunde: unde-i Şargu?

— In căsuţa lui, răspunse Onu, rîzînd. L-am ospătat cu fîn şi i-am dat apă.

— Cînd?

— Mai acum.

— Dar slobod fost-a?

— Fost; dar nu se duce departe.

Cei doi se apropiară. Bezarbarză văzu cu mirare că Nicula Ursake trece la grajd şi cercetează. Vînătorul se oprise în pridvor.

Culi se întoarse:

— E aici, zise el cu glas schimbat. A fost înşelare, precum am spus.

— Ba atunci am tras în urs, rîdea domnul Ionaş Popa. Inşelarea a fost din partea mea, că nu l-am nimerit.

— Se poate şi asta, răspunse pe gînduri paznicul.

Nana Floarea află numaidecît de la Onu că s-a întîmplat ceva neobişnuit. Ar fi poftit să întrebe pe

domn şi nu cuteza. Culi n-avea poftă să vorbească; a îmbucat de puţine ori şi s-a dus în fundul odăii, întinzîndu-se în patul cel mare pe o coastă, cu tîmpla rezemată în palmă.

Vînătorul s-a simţit trudit şi a adormit îmbrăcat un somn; după aceea a ieşit afară, dinaintea casei de vînătoare. Luminile încă ardeau în casa de sus şi în cea mică. Nana Floarea se afla afară singură, între tăceri neclintite, privind cerul senin şi fără lună. Bolta era spuzită de luciri; găinuşa se suise în creştetul amiezii.

— Frumoasă noapte, zise domnul.

— Da, suspină nana Floarea. Domnia voastră nu dormiţi?

— Nu. Cum se zăreşte de ziuă, trebuie să ne întoarcem unde am tras. Poate să luăm şi pe Vidra.

— Crezi domnia ta că l-ai lovit?

— Aşa cred.

Nana Floarea aşteptă o clipă. Întrebă iar, şoptit:

— A fost ursul?

— Dacă n-a fost calul lui Culi, zîmbi domnul Ionaş Popa, atuncea numaidecît a fost ursul.

Nicula Ursake se mişcă şi el din casă, chemat de vorbele care sunau afară şi ieşi sub stele. Femeia schimbă vorba; aflase că badea Toma va să vie a doua zi cu o ştire despre un rîs din Pîrăul Şerpilor. L-a întîlnit pe Bezarbarză tocmai sus, la Runc, şi i-a lăsat vestea asta lui Bezarbarză. Ursake tăcea; era bine încredinţat că, înainte de a ieşi el afară, se vorbise de altceva.

— Mergem, Culi, îi zise într-un tîrziu vînătorul, observîndu-l că nu mai avea astîmpăr.

Pînă la poiana hochstandului aveau de străbătut cam opt kilometri, dar au pornit cu mult mai îna-

inte decît trebuia. Culi ducea cățelușa; domnul Ionaș Popa îl urma cu felinarul cu petrol, care lumina slab. Le era destul, ca să nu apuce greșit o altă potecă. Umblau cu luare-aminte, ca să nu tulbure pacea aceea a întunericului. Din cînd în cînd, o adiere da șuiet prin brazi, vestind înainte trecerea oamenilor.

Cînd au ajuns la locul cel bun de oprire și așteptare, de unde dintrodată puteau ieși la pătul, s-au oprit, așteptînd ziua. Vîntul dinaintea zorilor se strecura tot mai ades în somnia pădurii, risipind visurile ei neguroase. Deasupra, în creștetul catapitesmei, rămîneau tot mai puține făclii. Apoi începu a se prevedea bruma, în poiana din față.

Culi ofta, din vreme în vreme; totuși, văzînd pe Vidra liniștită, avea nădejde că nu vor da peste năcaz. Acelei cățelușe îi veneau de departe, în nări, toate înștiințările. Iar curmătura fiind aproape, numai sub hochstand, orice ar fi fost acolo ea trebuia să știe. Așa ar trebui să cunoască oamenii toate, cum le cunoaște acest animal, se gîndea Culi, — căci vorba de mai nainte, «năcaz», exprima pentru el ceva cu totul nedeslușit. Vidra nu știe să citească și să scrie, nici săvîrșește atîtea măiestrii de mirare ca omul, dar cunoaște altele cu mult mai ager decît noi, simțind de departe pe dușman ori avînd înștiințare despre o nenorocire. Așa a venit Vidra în celalalt an și l-a căutat, ca să-l ducă acasă. Acolo, Ana nu mai avea mult de stat între noi, după cum s-a și văzut.

— Acuma putem merge, Culi, a șoptit domnul Ionaș Popa.

Culi a tresărit. Stăpînul său depusese felinarul stîns și-și pregătea carabina. Poiana își deschisese liniștea argintată. Orice adiere de vînt căzuse.

S-au dus de-a dreptul la cei doi brăduţi. Ursake începu să caute smuncit. Căţeluşa avea mai multă cumpănă decît el. Insfîrşit, li s-a părut că găsesc urma. Vidra a înălţat apoi bănuţul nasului ei. Au socotit atunci că vrea să-i ducă de-a dreptul în fund; dar pe urmă i-a dus spre stînga.

Cînd s-au oprit mai încolo, căutînd o altă orientare, Nicula Ursake a icnit. In aceeaşi clipă şi vînătorul a văzut dihania la treizeci de paşi pe un catarg gros de brad răsturnat. Se suise acolo şi stătea gata să sară asupra duşmanului. Doctorul şi făcuse gestul ca să ia arma la umăr; dar apoi amîndoi oamenii îşi eliberară piepturile de răsufletul comprimat, băgînd de samă că blana ursului era presărată de argint de brumă. Fiara pierise încă din ajun, ghemuită acolo.

I s-a părut lui Culi, — ori într-adevăr s-a simţit luminat? S-a grăbit să se ducă la urs, căutîndu-i puşcătura; a luat de la un brădui un clomburel, muindu-l în sîngele închegat, şi l-a prezintat stăpînului său, gratulîndu-l pentru succes.

«L-am vestit eu că n-are să-i meargă bine», îşi zicea Nicula, întorcîndu-se la fiară, ca s-o cerceteze din nou. Atuncea cînd a furat şi a mîncat şuncile, va fi stat pe lîngă pîrău zece zile în şir, ca să poată birui atîta sărătură. Frumos animal; n-are nimic deosebit, decît blana asta întunecată. Incolo, ochiul i-i rotund ca la orice urs şi fruntea boltită. Ghiarele parc-ar fi de fildeş. Trebuie să fie un baci bătrîn. Şi-a adus aminte de locul cu bunătăţi şi s-a întors şi în ist an. Aştepta, poate, să găsească şi vin. Culi nu mai descoperea acuma nici o duşmănie şi nici o drăcărie, căci spaima lui de-atunci îşi avusese pri-

cina în supărările lui proprii, clocite şi înveninate; iar ursul se afla în pădurile şi-n munţii lui şi nu avea cu el nimica. Încît, privindu-l acuma, Nicula simţea un fel de simpatie şi puţină milă pentru acea fiinţă a lui Dumnezeu.

— Însă i-a venit şi lui vremea, se scutură el din gînduri, înturnîndu-se spre stăpînul său vînător.

— Ce ai, Culi? Prohodeşti ursul?

— Mă gîndeam şi eu la unele lucruri, domnule doctor, zîmbi paznicul. Au fost nişte spaime zadarnice, care s-au dus...

— ...cum se duc toate, Culi.

— Aşa este... cum se duc toate, oftă paznicul.

Apoi dădu la o parte amăgirile acestea ale inimii şi trase cuţitul, prubuluind unde să tîrîie jivina, unde s-o atîrne şi cum să lucreze, ca să-i scoată cît mai frumos blana. Acea piele are să meargă la Bucureşti, are să călătorească la Paris, ori la Berlin, prin expoziţii; au să se mire domni şi doamne în jurul ei; are să vie un domn preşedinte să-i dea o medalie de aur; aşa încît Culi se simţi, într-o privinţă, onorat de operaţia pe care o făcea ursului său, în acea zi însorită de octomvrie. Domnul Ionaş Popa se îndeletnici o vreme cu aparatul fotografic; făcu drumul la Prelunci, ca să aducă pe Bezarbarză cu căruţa, să încarce carnea. Trebuiau pregătite şi şunci de urs — despre care şunci, unii domni ce nu sînt vînători spun că ar fi mai bune şi mai gustoase decît orice şunci de pe lumea asta.

— Ba eu n-am mîncat şi nici n-am să mînc în viaţa mea, declara Culi. Mi s-ar părea că mînc şi din calul cel răpănos de la stîna poienarilor.

După ce s-a dus domnul de la Cluj cu trofeul, Culi a rămas cu ai săi şi cu ale sale, ca să se pregătească de iarnă. Mai stăruiau în el oarecare nelinişti — mai mult amintiri, către care zîmbea cu mîhnire. S-a coborît de două ori devale, pînă la Sebeş. Cînd se întorcea a doua oară la deal, la începutul lunii lui noemvrie, se întîmplase a fi o zi călduţă, cu soare de aur. Munţii cei mai depărtaţi visau în pîcle, iar pădurile de la malul Frumoasei aveau în ele ca o dulceaţă a unor păreri de rău. Cînd a ajuns la o cotitură şi la un pod, a văzut aproape, numai la o zvîrlitură de băţ, două căprioare care stăteau neclintite pe costişă, părînd a asculta ceva. Huruitul moale al căruţei se amesteca în zvonul apei. Nu s-au tulburat nici cînd au văzut calul. Mai tîrziu au desluşit că este şi o altfel de fiinţă între acele lemnişoare uscate şi ciudat alcătuite. După ce s-au dus ele în copce, la deal, fără de nici o spaimă, paznicul de la Prelunci a înţeles ce aşteptau ele acolo, în pripor. Le sosise pe boare de vînt, din susul apei, înştiinţare de mirosuri aspre : cobora de la stînile Surianului o turmă, cu toţi asinii, tărhatul şi cînii. A trecut domol, într-un nour de pulbere. A rămas un sunet de clopot, după ce priveliştea s-a prelins în cotitură. Alte tălănci tari nu se mai auzeau, măcinate de murmurul Frumoasei. Dar acel clopot mic de aramă rămînea distinct şi singur şi-l auzeau desigur şi căprioarele, în ţancul nevăzut unde se opriseră.

Nu multe zile după întoarcerea lui Nicula Ursake din blîndeţa văii, au trecut pe deasupra Preluncilor stoluri de dumbrăvenci, fîlfîind şi învîrtejindu-se către asfinţit. Şi la o zi după ce au trecut acele cîrduri de dumbrăvenci, s-a înegurat cerul de nouri posomorîţi şi a prins a bate o ploaie piezişă, subţire şi

rece. După douăzeci de ceasuri de curgere, în acea ploaie subţire s-au amestecat fulgi de lapoviţă ; astfel că s-a aşezat cap de iarnă. Pînă la coada iernii era îndelungat timp. Însă Nicula ieşise din ticăloşia lui şi îşi regăsise puterea. Ştia că are ce face şi mai ales se bucura că va putea să-şi răscumpere paguba de jderi şi lupi din vremea suferinţii.

— Ai fost numai pînă la Sebeş, Culi ? l-a întrebat nana Floarea.

— Da, mamă ; dar de ce mă întrebi ? ai avut nevoie să mă mai duc şi în altă parte ?

— Nu. Te întrebam aşa. Mă gîndeam că poate te-ai oprit în Laz.

— Nu m-am oprit. Ce este în Laz ?

Nana Floarea a zîmbit :

— Am eu acolo o prietină, care trebuia să-mi aleagă şi să-mi cumpere nişte bumbac. Este una Serafina Burlă — bătrînă ca şi mine. Iar lîngă Serafina Burlă, stă femeia aceea care creşte pe feciorul tău.

— Nu m-am oprit, mamă, în Laz. Am poposit puţintel lîngă cimitirul pe care-l ştii.

— Aşa ? Ai văzut şi pe domnul părinte Dămian ?

— Văzut. Mi-a spus că are de făcut slujbă de un an la acel mormînt. I-am plătit.

Nana Floarea se uita pe gînduri într-o parte şi asculta ornicul.

— Am făcut bine ?

— Ai făcut bine, Culi. Ar fi trebuit să-mi aduci răspuns despre Octavian, căci sînt cu grijă. Dar mă gîndesc că nu va fi nimica. Dacă ar fi ceva, Răduţa mi-ar da răspuns.

Culi se mîră :

— Aşa o chiamă pe femeie ?

— Care femeie?

— Aceea care dă țîță nepotului dumnitale, mamă, rîse Culi.

— Nu. Dacă vrei să afli, atunci să știi că aceleia îi zice Nastasia și soțul ei e slujitor la notarăș. Are el puțină simbrie; le pare bine de ce le mai dau eu, pentru copil. Dar, cum ți-am spus, lîngă casa acestei Nastasii, trăiește o prietină a mea, Serafina, care-i văduvă. Am fost bune prietine în tinereța noastră și nu era zi să nu ne vedem. Soțul ei a pierit în bătălie la țara Italiei; i s-a întors de acolo numai numele. Se ofilește și ea acolo în Laz — și lucrează. Se pricepe la țesut și la ales scoarțe — care nu mai este nimene ca dînsa în țara asta. O rugasem, cum ți-am spus, să-mi aleagă anume bumbac, ce-mi trebuie.

Mirarea lui Culi sporea:

— Dar nu mi-ai spus niciodată nimica despre asta. Dacă aș fi știut, mă opream acolo, întrebam și nimeream. Vinovat, mamă, nu mă simt cu nimica.

— Vai, Culi, dar eu nu te învinuiesc pe tine. Vinovată sînt eu că nu ți-am vorbit înainte de a te coborî tu la Sebeș. Rămîne pe altă dată. Ori va trece prietinul nostru badea Toma și mi-a aduce el ceea ce-mi trebuie. De asta să nu te superi tu, Culi. Să fii numai sănătos și să izbîndești tu, în iarna asta, s-aduni zece pielcele. Cum va fi oare prețul jderilor ist an?

— Încă nu se știe anume, dar va fi bun preț. Te rog frumos, maică, să lași în sama mea teascurile și jderii, și să-mi spui ce nu mi-ai spus.

— Ce nu ți-am spus?

— Trebuia să-mi spui ceva și am uitat și eu.

— Ba eu n-am uitat. Această Serafină Burlă, prietina mea, are o copilă pe care o chiamă cum am arătat eu — şi ea îmi poate aduce ştire despre Octavian, dacă-i nevoie. Cum va fi ceva, se roagă de un călător care suie la deal, se anină în căruţă ori se aburcă pe cal în dosul lui şi vine la Prelunci. Dar pînă acuma, har Domnului, n-a fost nevoie să vie, şi voi mulţămi Maicii Preacurate Fecioara Maria că n-a fi nevoie nici de acum înainte. Mie-mi place copila asta a Serafinei, pentru că-i cuviincioasă şi nu-i obraznică. Fiind săracă, Serafina ar vrea s-o trimeată la slujbă la Sibiu ori la Bucureşti, dar stă la îndoială. E uşor să lepezi aşa în lume o fată de optsprezece ani; fiind şi frumoasă, greu i-ar fi s-o aducă înapoi. Am sfătuit-o eu să mai aştepte, măcar cît îmi face mie trebuinţă, pînă ce-oi lua de la Nastasia pe Octavian. Mă gîndesc eu să-l mai las să sugă iarna asta şi vara viitoare. Pe urmă îl înţercăm şi-l aduc aici. Am eu apoi treabă destulă cu acest copil; mă impresură multe griji ale mele, ca o bătrînă care slăbesc din zi în zi, şi n-oi mai lua în samă şi grijile altora. Facă Serafina ce va şti; treaba ei! Mai bine ar fi avut un fecior vrednic, decît ceea ce are. Un fecior aduce spor; o fată pagubă. Pe lîngă pagubă, şi ruşine. Bucuroasă mă aflu că am fost păzită de astfel de năcaz.

După ce nana Floarea tăcu, ornicul din părete răspunse:

Tic-toc-tic!

Cîteodată paznicul lua cu el în pădure pe Onu Bezarbarză, mai ales cînd se ducea să cerceteze teascurile.

Căpcăni de jder clădea Culi la locuri unde aceste jivine mici şi agere aveau mult umblet. Aşeza lem-

nele lungi între doi arbori vechi. Jderul trebuia numaidecît să se strecoare pe o punte îngustă de trunchişor de brad, ca să ajungă locul unde era bucata de cărniţă sau trupul sîngerat al unei gaiţe. Cînd ajungea acolo, călca pe o pîrghioară şi atunci cădea asupra lui un lemn, strivindu-l şi acoperindu-l în acelaşi timp. Era acoperit şi ascuns, ca să nu-i răpească omului prada alt hoţ al pădurii, fie vultur, fie vulpe, fie lup. Această alcătuire de lemne, care se ţineau ca într-un fir de păr şi totuşi erau statornice în vînt şi ploaie, era o învăţătură de la pădurari şi paznici mai bătrîni, care au vieţuit în Carpaţi şi la apa Frumoasei din cele mai afunde veacuri, şi e un meşteşug tainic al lor.

Acest meşteşug tainic îl învăţa acum şi Bezarbarză de la baciul său.

— Culi-baci, grăia într-un rînd Bezarbarză, umblînd pe potecă în urma lui Ursake, eu am văzut, ieri, jderul într-o furcă de brad la Creanga Neagră. S-a tras pe furiş în lungul trunchiului şi, cît am clipit, a prins veveriţa. I-a rupt gîtiţa, i-a supt sîngele şi pe urmă sta şi o cronţăia. Eu mă uitam şi l-am lăsat. Dar îl suduiam în gîndul meu. Ce rău i-a făcut lui o veveriţă ?

— Nu i-a făcut nici un rău, Onule ; dar veveriţa de ce mîncă ouăle şi puii de prin cuiburi ?

— Asta este ! îşi aduse aminte Onu.

Era şi în el, uneori, neliniştea asta care fusese şi a lui Culi. Acuma, la observaţia lui Onu, Ursake îşi făcea socoteală că toate vietăţile pădurii lui se alungă şi se prigonesc din voia nepătrunsă a Ziditorului, ca să dobîndească putere, agerime şi iuţeală ; ca să le fie tihna mai bună după spaime şi primejdii, aşa cum lui, deodată, îi place mai tare viaţa după desnădejdea

şi căderea din toamna trecută. Fără amărăciune, nu s-ar cunoaşte bucuria şi dulceaţa. Aşa ne pare de rău întăi! şi pe urmă începem a uita...

— Caută tu teascul, Onule, zise Culi; eu am să stau aici să trag o ţigară. Mă mai gîndesc la unele şi la altele.

Nicula Ursake era mîhnit în fiinţa lui cea mai dinlăuntru că cele iubite de el altădată acuma îl împresoară tot mai de departe. Şi îi displăceau întrucîtva unele vorbe ale bătrînei despre satul de devale care se chiamă Laz.

Bezarbarză se întoarse:

— Bade Culi, am aşezat carnea.

— Bine, Onule. Acuma ne întoarcem, ca să nu ne aştepte mult nana Floarea cu prînzul. Să-mi spui, Onule, dacă îţi mai aduci tu aminte de oamenii din Laz.

— Îmi aduc aminte de unii, răspunse cu mirare sluga. Dar eu n-am trăit chiar în Laz, ci mai la o parte, pe o rîpă. Acuma nu mi-ar mai plăcea acolo; m-am învăţat la munte. Dar din ce pricină, Culi-baci, mă întrebi dumneata de Laz? Era vorba să mă trimeată într-o zi nana Floarea la una lelea Nastasia, pentru pruncul cel mic.

— De asta întrebam şi eu.

— Apoi să ştii, Culi-baci, că nimeresc eu, să n-aveţi grijă. Dar are să fie mai greu de adus pruncul, nu pentru că răcneşte după ţîţă, căci întăi şi întăi îl înţarcă; dar el fiind învăţat numai cu muieri, n-are să-i placă să umble cu mine. Pe urmă, am să-l învăţ eu felurite meşteşuguri şi are să-i placă să umble după mine ca un ieduţ. Numai atuncea, la început, are să fie greu. Nana Floarea rîdea şi zicea că să vie şi nişte muieri de la Laz cu mine.

— Care muieri?

— D-apoi ştiu eu cum le chiamă? Am să mă mai cuget cum e de făcut. Pînă la vară este vreme.

În timpul verii anului următor 927, au fost felurite înţepături despre Octavian şi despre Laz. De cîte ori încăleca Ursake, ca să se ducă devale pentru afaceri şi treburi, nana Floarea venea şi amesteca vorbe multe lîngă capul calului, aşa că, în urechea lui Şargu, intrau de zeci şi zeci de ori aceleaşi şi aceleaşi nume, pe care Culi nu dorea să le mai audă. Însă numele pe care îl poftea el, aşa fără pricină, numai ca să-l mai asculte o dată, acel nume nu se mai rostea. Ursake avea în el o bănuială că numele acelea — care se spuneau — ori nu se spuneau — în curînd aveau să ia fiinţă în Prelunci, schimbînd toate. Din pricina asta, începea să fie iarăşi neliniştit.

În ajun de Tăierea cinstitului cap al prorocului Ion Botezătorul, carele se prăznuieşte în august, ziua a douăzeci şi noua, nana Floarea a avut treburi mai multe decît de obicei. A copt pîne, a sărat carnea de la un purcel, a umblat încolo, a umblat încoace; tot se tînguia că e singură şi nu mai poate. Nicula a tot ascultat-o şi a priceput că pofteşte să-i mai poruncească ceva.

— Unde doreşti să mă mai duc, maică? a întrebat el zîmbind. Cred că a venit vremea să mă duc.

— Unde să te duci? s-a întors ea, privindu-l cu luare-aminte. N-avem nevoie să te duci nicăieri. Adevărat că, mîni, se deschide pentru mine o zi ca

aceea; dar pentru ce-mi trebuie mie am pregătit pe Onu.

— Il trimeţi pe Onu?

— Da.

— Cu căruţa?

— Întocmai aşa, Culi. Fost-a ori nu vorbă mai de demult că, la vremea asta, vine Octavian la casa lui? Acuma se duce Onu, îl ia şi mi-l aduce.

— A fost vorba de asta? şi vine domnişorul la ale sale? se miră Nicula Ursake.

— A fost vorba, băiete. Şi nu rîde tu de un fecior care va să ne aducă bucurie.

— Rîd eu, maică? Eu mă veselesc. Bucurie nu ştiu dacă mi-a aduce. Însă mă gîndesc, mamă, că Bezarbarză are să-l sperie şi nu l-a putea aduce singur — să-l ţie în braţe şi să mîie şi calul.

Nana Floarea a clătinat din cap:

— Asta am ştiut-o eu, Culi, oricît de puţină minte aş avea. Aşa că vine cu el cine trebuie.

— Vine femeia aceea, Nastasia?

— Se poate să vie şi ea; dar nu ştiu bine. Să dea Dumnezeu să fie mîni o zi după dorinţa inimii mele. Şi mai ales poimîni, cînd se întoarce Onu şi mi-l aduce pe Octavian.

— Ţi-l aduce pe Octavian, iar eu nu-ţi mai folosesc.

— Ba mi-l aduce şi tu îmi foloseşti şi-mi eşti mai drag pentru că îmi vine acel nepot. Poate, bucurîndu-mă, mi-or mai sta durerile de picioare şi de şale şi mi s-or mai limpezi ochii. Căci am început să nu mai văd bine. Dacă vrei să te duci tu, du-te, căci vei fi avînd şi alte treburi; dar eu mai de demult m-am gîndit la Onu.

— Ba eu nu m-oi duce. Să se ducă Bezarbarză, a hotărît Nicula Ursake.

Nu s-a ştiut bine cînd s-a dus sluga. Culi a băgat deodată de samă că Onu şi căruţa lipsesc. Văzînd el asta şi gîndindu-se la feluri de feluri de întîmplări, s-a pornit în ziua de Sfîntu Ion, peste Valea Mare, la prietinii lui din Branişte.

Acolo a găsit bună-pace. Aproape de casa prietinilor lui, nişte căpîlnari şi nişte lăzureni întemeiaseră tabără, fiind ei acolo în cheile Frumoasei de zece săptămîni, bătînd cu ţapinile şi descîlcind închisorile plăviilor. I-a părut bine că a găsit mai cu samă oameni din Laz şi a băut cu ei cîteva pahare de vin, la colibele lor. A voit să-i întrebe ceva pe unii din ei; după aceea nu i-a mai întrebat şi s-a dus cu badea Toma şi cu Traian mai sus, pe o rovină cu jipi, ca să caute vatra unei scroafe de mistreţ, care începea să iasă cu godinii după ea, privindu-i cum se joacă. Pîndind el într-acel fund de vale, i-a plăcut priveliştea şi avea coraj. A mas la Branişte şi nu-şi mai aducea deloc aminte de întîmplările ce povestise badea Toma Orăşanu. S-a întors la Prelunci în ziua de 30, după amiază.

A început să-i bată inima, văzînd căruţa acasă. S-a temut să nu se fi întîmplat vreo poznă. S-a temut poate să nu cugete prea mult asupra unor împrejurări nouă, pe care mai curînd dorea să le lase nedesluşite. S-a abătut pe la grajd şi a văzut pe Şarg liniştit: a întors spre el botul şi a făcut uşurel: Hn-hn! Atunci a ocolit colţul casei celei mari, la pridvor.

In pridvor, în bătaia soarelui, şedea la pămînt un copil străin. Era bălănel şi cu ochii căprii. Ochii lui mari, cu gene cîrligate, păreau ceva cunoscut, ca o amintire scufundată. Copilul acela străin, îmbrăcat cu rochiţă roşie, ca să nu-l deoache nici om, nici fiară, trăgea pe Onu Bezarbarză de cap. Iar Onu Bezarbarză

se afla întins pe spate cît era de lung şi lăsa pe prunc să-l tragă de încîlcitura lui — păr vîlvoi în coloarea fînului. Copilul cel mic şi cu cel mare grăiau. Cel mare îl învăţase pe cel mic cum să întrebe, cel mic întreba şi cel mare răspundea. Cel mic însă nu ştia să-şi deslege de tot limba şi bolborosea peltic.

— Ai fost în pădure? întreba Octavian.

Era o întrebare misterioasă. Pădurea era lucrul nou care se vedea de jur împrejur, în lumina unui alt tărîm.

— Ai fost în *păduie?*

— Am fost, răspunse Onu.

— Ai văzut *ulsu?*

— Văzut.

— Nu te-ai temut?

— Nu.

— Ce i-ai spus?

— I-am spus: bate ici brînca și să ne luăm la trîntă.

Octavian nu pricepea nimic din afacerea asta și, în întrebările lui, era necontenit ajutat de Onu; cu toate acestea era fericit că întreabă și i se răspunde.

Culi s-a grăbit să-și ia copilul în brațe și să-l mîngîie; pe urmă l-a lăsat să petreacă în legea lui și s-a retras spre casa cea mică. Ințelegea că nana Floarea nu era în casa cea mare. Dacă ar fi fost în casa cea mare, i s-ar fi auzit de departe glasul neînduplecat. Dacă nana Floarea nu-i acasă, atunci e dusă după smeură, într-un loc știut, în lungul pîrăului. Acolo mai mult vorbește decît culege, căci are oaspete din Laz. Incă din ajun Culi înțelesese cine vine cu copilul și-i era puțin frică de o dezamăgire. Așa că, de bună-samă, se afla lîngă nana Floarea — părînd c-o ascultă și pîndind cu ochii altceva — acea odraslă din Laz, fata Serafinei văduva.

Cum se ducea la vale, îi venea să întîrzie și să ocolească în altă parte. Se opri un timp, ca să urmărească în lumina poienii zborul rîndunelelor; privi pe luciul pîrăului Preluncilor, ca în argint viu, săgetarea păstrăvilor după muște. Cîntau în otavă miliardele de tomniți, și pădurea pînă în adîncurile ei fremăta de beția vieții. Culi primi de la pămînt și de la brazi mireasmă pînă în fundul sufletului.

Deodată văzu venind spre el pe nana Floarea cu două soațe. Una era bătrînă și rîdea știrb; aceea era nana Serafina. Cealaltă era o copilă. Nu rîdea; se uita în colo, spre un brad căzut; îi bătea soarele în fruntea lucie. Nicula Ursake îi văzuse ochii, atît cît îi trebuia, o clipă.

Cu toate cărțile lui din raft și cu toate însușirile de polițist, Ursake înțelese că n-are ce și de ce să judece. Era vai de sufletul lui; căci erau acuma asupra sa trei muieri. Lui nu-i trebuia, însă, decît aceea pe care de mai de mult o dorea, printr-o viclenie ce nu era a femeilor bătrîne, ci a lui Dumnezeu, cel care își are scrise vicleniile sale sfinte în toată zidirea sa, cu semne fără de moarte.

Mergînd cătră acea copilă nouă a lumii, își lepădă ţigara și zvîrli în asfinţit un rotocol de fum. Ca și cum ar fi fost izvorît din inima lui, acel rotocol se subţie ca o umbră fină, ce ar părăsi pentru totdeauna poienile de la Prelunci. Căci morţii noștri, cîtă vreme îi dorim, stau în noi și-n preajma noastră; iar cînd începem a-i uita, ne părăsesc; între ei și noi se așează nu numai moartea, ci și viața.

Fevruarie, 1938, Iași.

24 IUNIE

Acum un an, după ce a trecut primăvara, mi-am pregătit undița de păstrăv. și m-am dus la munte. Entuziasmul meu pentru petrecerea ce-mi făgăduiam era în raport direct cu explozia de lumină şi căldură a împrejurimilor bucureştene. Ajuns însă sus, dincolo de o mie de metri altitudine, am fost silit să constat din nou că înțelepciunea bătrînilor noștri rămîne valabilă pînă la istovirea timpurilor; deci mi-am tras din sac cizmele și hainele groase. Mai stăruia acolo o bucată din coada iernii, care din cînd în cînd şfichiuia cu ploi înghețate așezarea din Branişte, iar pe piscurile Pătrului şi Şurianului fulgerau încă omături, în răstimpurile de soare. Cum îndrăzneam să ies cu undița la malul rîului, se povîrnea de sus, învîrtejit de vînt, un nour negru, care scutura lapoviță. Sara, se făcea senin; în vremea nopții scînteiau toate stelele văzduhului. Dimineața, văile se umpleau de o ceață lăptoasă. Către amiază aşteptam o limpezire. Intr-adevăr, soarele se arăta cîtva timp, ca să ne amintească existența lui și să ne dea nădejde; dar îndată după aceea prindeau să

şuşuie brazii şi auzeam în ponoare depărtate vuietul furtunii şi al ploii.

Am așteptat o săptămînă să se așeze vremea. După aceea, visînd altă epocă tihnită a acelei așezări, m-am coborît iarăși la cîmpie. Am ieșit din ploaie și din furtună; am regăsit primăvara la Sebeş; am revenit în cîmpia dunăreană, lepădînd de pe mine toate cojoacele, unul după altul, ca Dochia. Aici era vara în toi și un cer încremenit în liniște, ca un smalț albastru.

Pe Bărăgan nu plouase de trei săptămîni. Cota apelor Dunării — indicator al tuturor pescarilor tovarăşii mei — era destul de scăzută. Deci, ca să răscumpăr vîrtejurile reci şi vîltorile de la apa Frumoasei, mi-am îngăduit puţină odihnă şi răgazul necesar ca să-mi schimb uneltele; am luat undiţile de crap şi, cu nişte buni tovarăşi, m-am transportat la o baltă a fluviului.

Cetăţenii Romîniei cunosc Dunărea din planșele geografice sau o văd din fuga unui vaporaș. Puţini au cercetat-o în cotloanele ei misterioase. Măreaţa ei îmbulzeală de ape, colectată dintr-o jumătate de Europă, se alină în această blîndă margine a șesurilor şi în aburul ei apare apa morţilor, cu năluciri de vis. Gîrlele ei au îmbrăţișat, din veacurile cele mai vechi, bucăţi de pămînt, rupîndu-le și adîncindu-le într-o parte, sporindu-le cu nomoluri în altă parte, alcătuind limanuri ale crapilor. Lunca și păpurișurile par necontenit schimbătoare; dar ele nu urmează decît o rînduială periodică, în care fauna imensă a acestor ape se echilibrează în chipul cel mai armonios. Prezidează aici o înțelepciune care s-a urzit, s-a dezvoltat şi s-a desăvîrșit în curgerea miilor de milenii, fauna și flora adaptîndu-se și influenţînd în același timp. Astfel s-a

hărăzit oamenilor ce s-au așezat aici minunea acestor grădini, a acestor lacuri și a acestor crapine, pe care ei vor să le zăgăzuiască, să le rupă și să le desființeze, socotind că pot face mai bine decît Dumnezeu. Aici inteligența omului ar trebui să grăbească și să organizeze mai curînd indicațiile fluviului, pentru ca să putem avea unul din cele mai bogate rezervorii de pește din lume. Cîțiva dintre prietinii mei pescari cu undița cunosc acest secret al Dunării și știu să-i exploreze tainițile necunoscute profanilor.

Către unul din aceste locuri, la un mal de baltă, am ajuns eu și tovarășii mei.

Cînd am intrat în luntri, soarele abia răsărise. Ne-am dus printre sălcii, am cotit pe sub maluri nalte. Eram departe de sforul Dunării; s-auzeau din cînd în cînd dintr-acolo mugete de sirenă. Treceau din cînd în cînd într-acolo convoiuri de paseri sălbatice, prin văzduhul proaspăt al dimineții. După ce ieșirăm lîngă luciul larg al unui lac, intrarăm în alt canal. Acolo ne-am înșirat și am zvîrlit undițile. Eram în preajma unui gard, care închidea limanul după ce crapii intraseră, odată cu începutul verii, la boiștea lor.

Erau locuri cu bun renume, unde tovarășii mei pescari săvîrșiseră — după cît povesteau ei — isprăvi repetate. Cîteodată dădea somnul foarte bine la undiță, altă dată șalăul. La vremea asta, însă, începea să miște crapul. Bătaia în apa liniștită și joasă a lacului se isprăvise și peștele cel mare umbla iar după mîncare.

Îndată ce soarele se urcă deasupra cununilor de sălcii, o lumină orbitoare împînzi bălțile. Către ora zece, căldura începu să devie copleșitoare. Crapul se arăta leneș. Tovarășii mei îmi dădură cîteva explicații,

din care puteam înțelege că, în unele zile frumoase, crapul trage deosebit de lesne la undiță; pe cînd în altele, tot aşa de frumoase, nu trage. Observaţia aceasta extraordinară o făcusem şi eu, în cariera mea destul de lungă de pescar. Probabil că se pregăteşte vînt cu ploaie, adăogeau meşterii cei mai bătrîni și mai pricepuţi. Însă cîteodată crapul vine la undiță și înainte de vînt cu ploaie, după cum vine și în urma unor asemenea manifestări meteorice. Unii emiteau părerea că apa ar fi prea caldă; alții că peștele are încă mîncare din belșug. Cunoşteam valoarea tuturor argumentelor acestora; le ascultam cu liniște și eram bine încredințat, pe de o parte, că nu vom prinde nimic în ziua aceea, iar pe de alta că, a doua zi, vom avea norocul cel mare pe care undiţarii pasionaţi îl aşteaptă cu răbdare toată viața.

Vorbind și povestind, trăgeam de pe mine, unul după altul, învelișurile netrebuincioase. In răstimpuri depuneam și pălăria, ca să-mi înfășur capul cu o pînză udă, deasupra căreia potriveam iarăşi acel acoperemînt cu bouri largi. Soarele avea atîta putere și aerul era aşa de neclintit încît, ca într-o etuvă, lepădam rîuri după rîuri de broboane. La ceasul al treilea al după-amiezii, și trupul meu avea înfățișarea hainelor aruncate. Cu toată rețeaua de umbră a sălciilor, soarele săgeta în ființa mea cu o putere înfricoșată. Toate iernile trecute, toate nopțile umede de toamnă, toate înserările înșelătoare de primăvară la vînat, toate erau răzbunate. Mai ales simțeam că curge din mine jilăveala acelei ierni tîrzii de unde veneam, care-mi furişase în măduvă reumatismul zloatei. Înțelegeam că nu nimerisem acolo ca să înşir undițile pe marginea luntrii, ci ca să mă ardă și să mă curețe de iarnă soarele biruitor.

Mi-am trezit luntraşul turtucăian, care dormita cu fruntea pe genunchi, şi am pornit domol, prin florile de lumină presărate de sălcii pe luciul lacului. Îmi strînsesem sculele. Nu mai aveam nici putere, nici dorință să prind cu vechile viclenii crapii Dunării. Mă simțeam însă atras de ascunzişurile necontenit înoite, în cotloanele şi printre ostroavele apei.

Cu mult înainte de asfințit eram singur, cu totul desfăcut şi despărțit de tovarăşii mei. Luntrea se strecura printre draperii de liane. Ştefan Gîdea, omul meu, simțind ce caut, mă ducea într-un loc pe care îl ştia el. Fără să-mi spuie el nimic, am cunoscut acel loc. Era o grădină sălbatică, înflorită nou de la nuferii din baltă pînă la malurile uşor înclinate. Volburi se răsuceau pe trestii, irişi galbeni deschideau cărări, boschete de tamarix îşi atîrnau strugurii dulce mirositori. După sălcii urmau pîlcuri de salcîmi înfloriți încă, al căror parfum părea că se tîrăşte nevăzut şi nesimțit pe oglinda luciului. Înainte de a ajunge la salcîmi, m-am oprit între papuri nalte, căci dincolo, în acea grădină ascunsă a liniştii, se zbeguiau cu glasuri, cîrcîiri, clămpăniri de plisc şi bătăi de aripi toate neamurile de sălbătăciuni aripate — de la lişiță pînă la lopătari. Erau şi cele două specii de gîşte, şi cele douăsprezece neamuri de rațe, şi mierlele, şi privighetorile, şi ochiul boului. Era un sobor rar, pe care l-am mai văzut în viața mea poate încă de două ori trei ori. Era jocul luminii şi al bucuriei de a trăi de la mijlocul lui iunie, cînd soarele a ajuns la cursa lui cea mai înaltă pe cer. O uşoară adiere a trecut prin flori şi mi-a răcorit fruntea ; m-am simțit, într-o clipă de sănătate deplină, înfrățit cu toate, eliberat de dureri şi de gînduri.

După ce a trecut viziunea aceea, am auzit iarăşi plescăitul moale al lopeţilor. Gîdea, barcagiul, a cunoscut şi el că mă întorc la lume. Ne-am mişcat tot înainte pe sub sălcii care ningeau scamă; din cînd în cînd o adiere purta ca în viscol aceste seminţe uşoare, învăluindu-le la faţa apei.

— Uite ce spun eu, vorbi Ştefan Gîdea, om practic, grijuliu şi serios. Dumneata pretinzi că să nu ne mai înapoiem; dar atunci cum rămîn ceilalţi tovarăşi ai dumnitale? Eu nu zic să te aduni numaidecît cu ei, dar, dacă nu ne înapoiem, dumnealor or crede că te-ai rătăcit ş-or fi cu grijă. Aşa că, din trei, trebuie să alegem una. Dacă scutim înapoierea, ne mai rămîn două. Ducîndu-mă îndărăt, îi vestesc pe dumnealor unde te afli dumneata şi dînşii or rămînea la leasa lui Crăciunete. Dacă poftesc, îi aduc şi pe dumnealor unde te duci acum dumneata.

Am întrebat zîmbind:

— Unde m-oi fi ducînd eu, Ştefan Gîdea?

— Dumneata te duci acuma în Fundul Lintiţii, răspunse barcagiul. Este acolo colibă şi polog. Dormi bine, iar mîine dimineaţă arunci undiţa în gîrlă, cu cîştig. Este peşte acolo, sodom; dacă vei avea noroc, poţi prinde şi pe împăratu crapilor.

— Mă mulţămesc şi cu crapi de rînd, Ştefan Gîdea. Se poate şi să nu prind nimic.

— Imposibil, boierule; acolo e altă socoteală. N-a dat acolo nimene cu undiţa de cînd e Dunărea; crapul de-acolo n-a învăţat şireclic. Mai adaoge dumneata că la colibă ai pe uncheşul nostru Mitrea Pescăruş.

— A! trăieşte acolo ş-un uncheş?

— Da, domnule. De cum intră puvoaiele în bălţi, el se duce la grindul lui, îşi repară coliba şi-şi cătrăneşte vîrşele. Are şi el nişte sărăcii de vîrşe.

Am făcut, pesemne, o mutră oţărîtă. Aş fi preferat să fiu singur.

— Trebuie să-ţi spun îndată şi asta, a adăogat Ştefan Gîdea, că acel uncheş e tocmai omul care-ţi lipseşte dumnitale. Precum ai văzut, eu nu-ţi pot fi folositor la multe. Duc barca unde pricep eu că doreşti. Îţi spun cum merge meşteşugul nostru al turtucăienilor; cît somn prindem cu oriile; pînă unde ne ducem cu bărcile; ce necaz avem, ce neguţătorii învîrtim; asta ştiu, asta spun; însă eu poveşti de alea de care-mi ceri şi care-ţi plac nu cunosc. Eu ştiu că una şi cu una fac două. Omul dumnitale cel mai potrivit e uncheşul. Moş Mitrea Pescăruş nu cunoaşte multe dintr-ale politicei, şi-i cam nătîng. Dar să-ţi povestească dînsul o întîmplare... ca din gazetă! caşti gura şi rămîi bau! Ştie unele, ca şi cum ar fi fost de faţă; ţi le înşiră şi ţi le zugrăveşte. Are ăst dar. Trăind cu poveşti, a rămas prost şi sărac.

Gîdea m-a lăsat cîteva clipe, să mă gîndesc şi să mă hotărăsc. Eu nici nu mă gîndeam, nici nu mă hotăram. Barcagiul a înţeles şi asta.

— Mergem în Fundul Lintiţii.

— Bine; să mergem.

— Şi să mă duc să vestesc pe ceilalţi domni?

— Cred că trebuie să-i veşteşti.

— Şi să-i las să doarmă la leasa lui Crăciunete?

— Fie; lasă-i acolo, ca să nu se mai ostenească.

— Altfel nici nu-i chip, a scuturat din cap Gîdea. Am şi eu destulă cale îndărăt; şi trebuie să mă abat şi pe la tovarăşii mei. Mîni, cînd se ridică soarele de două suliţi, mă aflu iarăşi la dumneata: eu sînt om strict.

— Văd, Ştefan Gîdea, am zîmbit eu iar; fă cum binevoieşti.

Gîdea s-a lăsat cu toată greutatea în lopeți. Cîteva clipe am plutit pe lîngă o fereastră perdeluită de sălcii: era o deschidere, din canalul pe care pluteam, înspre un cot de gîrlă. Dintrodată am auzit acolo zgomot de plescăiri în apă și am văzut roind curcubee de stropi. Erau cormoranii la vînat. O parte din familie gonea cu bătăi puternice de aripi albitura (cum spun pescarii peștelui mărunt) în cotlon, și alții înfulicau cu pliscurile. După operația asta, știam că se adună la mal; cei care au cules își deșartă gușele și se face împărțeala.

Am vrut să mă opresc.

— Dă-i dracului! a spus cu dispreț Gîdea.

A dat un chiot. A izbit de cîteva ori în doaga bărcii cu vîsla. Pescarii negri și-au luat zborul, cu spaimă.

— Stîrcii ăștia ne fac concurență, a explicat tovarășul meu.

În jurul nostru s-au întins iar singurătăți și tăcere. Am plutit așa pînă ce soarele a prins a se pleca și pădurea de sălcii a început a fîlfîi lin. Pe fruntea mea fierbinte a suflat răcoarea. Atunci, la un mal de grind, am văzut alt spectacol nou. Vreo douăzeci de țigănuși se scăldau în nomol, luptîndu-se, la malul gîrlei. Au salutat cu răcnete de entuziasm trecerea noastră, arătîndu-ne întreagă goliciunea lor de coloarea castanei. Unii întindeau o mînă:

— Mă unchiule, dă-mi un ban!

Gîdea îmi lămurea cu vorbe precise că avem de-a face cu copiii rudarilor.

— S-au așezat aici, în pădurea de sălcii, de trei ani. Sînt meșteri de albii. Lucrează deasemeni fuse și linguri.

— Țigani?

— Nu sînt țigani; sînt rudari.

Intr-adevăr, în corul care se întocmise într-o clipă în ghiol, deosebeam glasuri subţiri de fete; cîteva din aceste fete aveau în jurul frunţii coroane de păr de un blond cînepiu. Ochii acestor rudărese blonde se cuvenea să fie verzi. Limba în care cînta laia era «ru-mînească»; se simţea însă într-însa ceva străin şi vechi. Versurile cuprindeau unele vorbe crude, pe care, în alte împrejurări, le-aş fi socotit cu totul lipsite de cuviinţă. Copiii aceştia continuau, însă, cu nevinovăţie un ritual al generaţiilor.

Ştefan Gîdea rînjea, pîndindu-mă cu coada ochiului.

Indată după corul pe care îl închinau rudăraşii soarelui de sînziene, au urmat poiana şi grindul unde îşi întocmiseră satul meşterii de albii. Era o aşezare de nomazi; cai, porci şi vaci umblau slobod în jurul căruţelor. Coviltirele erau ridicate de pe draghini şi aşezate pe stîlpi. Pe lesele de subt aceste coviltire se aflau dormitoarele familiilor, ferite de dihăniile şi jivinele luncilor şi de viiturile apelor la vreme de noapte. Focuri ardeau în toate părţile. Femei cu fuste colorate se învîrteau între vetre şi căruţe, pregătind cina. Meşterii lucrau la trunchiuri cu topoare care păstrau forma evului de piatră: lungi şi înguste.

In tabăra aceasta a vremurilor de demult se produse oarecare mişcare. Cîţiva cucoşi cocoţaţi în crengi dădură semnale, cu viers înalt. O căruţă înhămată cu cai bălţaţi porni sunînd din obezi ca din clopote; într-însa se vedeau grămădiţi o duzină de rudari şi rudărese; pe drumul moale de năsip se duceau către un sat de aproape, la un praznic al vreunui cumătru. Siluetele altor locuitori ai cătunului preistoric se înşirau în monom spre o baltă rămasă din revărsări, ca să înceapă o vînătoare la fel cu a cormoranilor. Alţii în sfîrşit veneau la mal, cu părul învăluit, bărbile zbîr-

lite și ochii rotunzi, ca să contemple trecerea bărcii noastre. Toată această mișcare se făcea cu o legătură oarecare de ansamblu: căci și cei ce se duceau la pescuit, și cei din căruță, și cei de la vetre, și cei care păleau cu topoarele în trunchiuri, şi cei care se holbau spre noi comunicau necontenit, chemîndu-se, stropșindu-se unii la alții, veselindu-se, în limba aceea rumînească, ce părea totuși străină. Vorbirea lor răsuna răstit în aerul pur; auzeam și cele mai depărtate glasuri. Era o vorbire deosebit de colorată, în care la fiecare trei cuvinte se asociau sudălmi stranii și două ori trei vocabule dintre cele mai rușinoase.

In societatea bună, în adunări politice ori academice, asemenea vorbe și expresii n-au căpătat drept de cetățenie niciodată de cînd ființează regatul. Adevărat este — știu și eu — că în comitete restrînse și intime, în anume momente de euforie, ele exploadează totuşi, făcînd evidentă legătura cu un trecut nu tocmai depărtat de stare primară; însă oricare dintre atari onorabili vorbitori ar face apel la forța executivă cînd acele expresii ar străbate în public vorbite ori scrise. Aici, în baltă, nu le ascultam decît eu și cu Gîdea. El se amuza enorm, deoarece eu mă făceam că nu le aud; uneori se indigna de unele locuțiuni prea energice și atunci categorisea pe oratori, înjurîndu-i şi el, cu amenințări directe, pe care nu avea intenția să le execute vreodată, dar care erau singurele flori de stil la acest om sever.

Eram atent și mirat. In Moldova, în munte și în Ardeal, niciodată nu mi-a fost dat să surprind o elocință asemănătoare. Oamenii din locurile înalte păstrează o discreție remarcabilă în raporturile lor verbale; fraza lor e înflorită altfel, în armonie cu linia munților, cu limpezimea apei și a cerului. Aici în bălți

Dunărea amestecă toate aluviunile; la ţărmul ei au viermuit neamurile; sub soarele ei copleşitor pasiunile au o violenţă necunoscută aiurea. Vorbele anumite erau proclamate cu o plăcere neasemuită, ca şi cum ar fi cuprins în ele o savoare rară. Sudălmile care vizau linia ascendentă şi colaterală feminină erau aşa administrate încît cuprindeau informaţii curioase despre civilizaţia sudică, cu ale ei excese şi perversiuni. Filologiceşte deasemeni aveam dovezi că Dumnezeii cu care se apostrofau unii pe alţii rudarii erau zeii păgîni şi zeii lari: dovadă că jargonul special se păstrase din vremea păgînismului. Găseam în viaţa fierbinte a mocirlelor, cu toate dihăniile şi gîngăniile lor, o stranie asemănare cu coloratura verbală a acestui vechi idiom rudăresc.

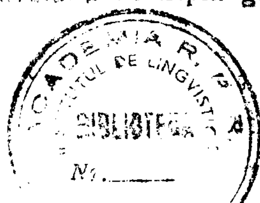
Moartea e putrezirea vieţii şi viaţa îşi înfinge rădăcinile în moarte:

> După legea Minţii prea înalte,
> Fiecare-i la purcesul celeilalte,

cum spune bătrînul poet Solomon Cornea, răposat de curînd, înainte de a ajunge la o editură şi la Academie.

In această vorbire se exasperau viaţa şi moartea, fără adaosul nostru de preocupări. Ascultam cu respect, reţinînd, după obiceiul meu, ceea ce mi se părea artistic. Era absurd — arta se confunda cu ignominia, ca florile bălţii cu magma rău mirositoare a ghiolului.

Am auzit cîndva o legendă de la Egipet. Anume, că ar fi fost o regină demult moartă, în mormînt de porfir boltit, învăluită în triplu giulgiu, care se în-

toarce din cînd în cînd în valea Nilului din călătoria ei fără sfîrșit prin ținutul umbrelor. Numele ei era Nitacrit. Cînd silueta ei fină și nealterată se întorcea din veacul vechi în lumea nouă, într-o noapte de lună plină, cel care avea norocul s-o zărească era săgetat de spaimă și iubire și nu mai putea viețui nici în lumea aceasta, nici în acest veac. Simțea trebuința să moară și s-o urmeze dincolo.

Cum am cotit cu barca nu departe de satul rudarilor, spre Fundul Lintiții, la coliba lui Mitrea Pescăruș, am văzut apărînd o făptură ce mi s-a părut uimitoare subt arcul sălciei. Avea mișcări mlădioase și un obraz oacheș și pasionat. Purta fustă încrețită roșie cu puchițel negri și broboada verde îi era căzută pe umeri. În afară de ie, nu mai avea altă îmbrăcăminte. Umbla desculță. Pielea îi era arămie. Sub sprîncenele arcuite, ochii păreau în ceață. Erau ochi cenușii, care-mi plac. Părea ieșită din trecut, ca și Nitacrit. Dar rudăreasa aceea era vie și cine o zărea nu ținea deloc să moară. Legendele ținutului Dunării nasc într-o clipă și cad ca frunzele, ca florile și ca fulgii viscoliți ai sălciilor.

Omul meu, Ștefan Gîdea, a mormăit ceva. Am înțeles că-i aduce omagiul unei înjurături.

— Frumoasă muiere, am răspuns eu.

— Asta-i una Raruca, m-a informat Gîdea. Parcă s-a mai subțiat și a întinerit iar, — s-a mirat el.

Rudăreasa nu ne vedea încă ; era atentă înspre un canal adînc ce dădea în gîrla mare, unde pluteam noi. Pe celălalt mal al acelui canal văzuse pe cineva, care rămînea ascuns pentru noi. Dintrodată dădu glas.

Avea glas frumos. Il pornise însă cu ceartă.

— Alei, Gogule, ce-ai făcut ? Gogule maică, de-acu ne desparte Dunărea. Tu te duci și eu rămîn.

Tot nu vedeam pe Gogu. Am auzit numai o înjurătură răgușită.

— Ce-am făcut? Hasta am făcut. Dacă-ți place, bine. Dacă nu-ți place...

Acest răspuns, pe care nu-l pot da decît aproximativ și cu totul dezbrăcat de înfloriturile-i locale, avu darul să răsucească în loc pe Raruca. Parcă s-ar fi zvîrcolit în ea o viperă.

— Mă boierule! îi aruncă ea vorbele cîntat spre celălalt mal; apoi eu ți-am dat opt lei, să-mi iei o pîine ș-o pamblică de la prăvălie; iar tu îți cumperi tutun și bei răchie. Ți-am dat banii aseară și tu nu te-ai întors nici azi dimineață. Mi-a spus Rița unde îți strălucesc ochii.

— Ei și ce dacă ți-a spus Rița?

— Apoi, nene Gogule, putea Rița să-mi spuie ori să nu-mi spuie, că eu de mult te cîntăresc și te-am prețuit. Ajunge-mi nasu tău cît securea taichii, și nu-mi mai trebuiesc urechile tale cît lacatele de la pivnițele împărătești. În gura dumnitale ar intra barca lui unchesu Mitrea, dar nu poate de dinți găunoși. Să dea Dumnezeu și Maica Domnului să ți se usuce buzele cum se usucă nomolul; să nu mai ai parte să fumezi tutun din banii mei. Și cînd ei duce la gură, să duci șerpi și sălămîrde, ca să te saturi de rachiu pe parale muncite de aste mîini.

Gogu nevăzut se mîniase.

— Fă! viu la tine și te calc în picere.

— Tu? pe mine? se zvîrcoli ea scuturîndu-și sînii. Vai de mine, că vrea să mă ucidă Gogu! Aoleo, Gogu mă bate! Pune talpă lată lîngă talpă lată, trece gîrla să mă bată. Fugire-aș de el, că pute ca lupu. Scîrbi-m-aș de el ca de măgarul lui Calapod, care-a crăpat în capu grindului și trăgeau cîinii din el. Bată-te un

Dumnezeu și optzeci și opt de sfinți! Cîți pași vei face, atîtea bube să-ți cășuneze...

Sînt nevoit să mă opresc, căci imprecațiunea aceasta, după toate formele retorice, curgea repede și dulce cîntat, într-o creștere neliniștitoare. Vocabularul rudarilor pe care mă sfiesc să-l reproduc, însă nu mă sfiam să-l ascult, revenea cu amploare și c-o artă de o sumbră și antică măreție. Cînd ființa elegantă pe care o comparasem cu Nitacrit ajunse la intimitățile cele mai ascunse ale rudarului nevăzut, dîndu-le destinații uluitoare, barca noastră ieși în lumină.

Raruca se opri. Obrazul ei luă o expresie blîndă, ca și cum nu s-ar fi întîmplat absolut nimic. Se aplecă alene între spinii grindului, căutînd o floare. Găsi un fir de ovăs sălbatic; îl culese și, îndreptîndu-și linia trupului, îl mușcă cu grație, scuipînd ușurel într-o parte.

— Vă duceți în colo?

Ne întrebase privindu-ne puțin pieziș. Agreabil surprinsă și încurcată își mișca brațele și sînii și avea o undoire a trupului. Ne întreba ca să nu tacă și să înțelegem că ne acordă atenția cuvenită.

— Ne ducem în colo, îi răspunse barcagiul.

— Dumneata ești, nene Fane?

— După cum se vede.

— Poate duci pe dumnealui la coliba uncheșului?

Omul meu nu catadicsi să-i răspundă. Ea rîse cu toți dinții.

— Iacă, i-am dat unui berechet opt lei, să-mi cumpere pîine și pamblică. N-ar mai fi ajuns! Pîine să se facă și pamblică — să-l mînce și să-l întindă...

Ștefan Gîdea rîse:

— Am auzit cît de frumos îl descîntai.

— Ea! ...

Se rușina puțin, dar nu prea se rușina. Ca și cum ținea la stima mea îndeosebi, îmi adresă un zîmbet dintre cele mai plăcute și porni c-un mers legănat înapoi, spre satul rudarilor. Îndată ce trecu după un grup de sălcii tinere, începu să cînte. Avea o voce caldă, joasă și plină; hăulea o jelanie cu modulații orientale. Nu înțelegeam versurile; mă prindea de inimă, însă, patima lor.

Tăcu după un răstimp. Îi vedeam iarăși fusta roșie printre trunchiurile pădurii rare. Își porni din nou vocea-i de ceartă, pentru cei opt lei, pentru pîne și panglică, adăogînd o serie proaspătă de considerații pitorești referitoare la acel Gogu necunoscut, pe care ea îl simțea încă în preajmă.

— Cine-i fata asta? am întrebat pe barcagiu.

Ștefan Gîdea era un om strict. Deci îmi răspunse:

— Care fată?

Eu i-am făcut semn cu ochii. Glasul abia se mai auzea, ca un descîntec neostoit.

— A! Raruca? se făcu a înțelege omul meu. A fost ea fată, cînd va fi fost.

Informațiile lui Gîdea se opriră aici. Scuipă în palme, într-o ultimă silință. La cotitură se zărea coliba. Acolo era Fundul Lintiții.

Am stăruit:

— E măritată?

— Ț!

— Atunci cine-i acel Gogu?

— Asta-i al șaptelea, de n-o fi al unsprezecelea. Întîi, a fost unul de la noi din Turtucaia, un nebun care a rămas pustiit prin pădurea asta, pentru dînsa. Al doilea, a cumpărat-o Dălcăuș.

— Cum a cumpărat-o?

— Bine; a venit la taica ei și a cumpărat-o. A dat o sută de poli de aur; și a luat-o cu el. Acel Sandu Dălcăuş a fost un hoț. A luat-o cu dînsul și a fost s-o omoare. Povestea asta o știe unchesul Mitrea Pescăruş. Eu nu știu bine ce a fost și cum a fost, că nu mă interesează prostiile. După Dălcăuş au fost alții. Acuma i-a dat chitanță și lui Gogu. Cum i-a dat chitanță, fuge și ăsta.

Eu nu înțelegeam.

— Fuge, dă-l dracului, a stăruit Gîdea. Stă în preajma ei altul, și ăla — care va fi — îl taie pe Gogu dacă-l mai găsește pe-acilea. Il taie, ca să-i vîndă pielea pe opt lei, s-o despăgubească pe rudăreasă.

— Il pune ea la cale să facă asta?

— Nicidecum! Insă nu se poate altfel.

— Nu pricep.

— Dar eu parcă pricep? s-a mirat Gîdea. Are ea într-însa un diavol, pe care nu-l știe nici ea singură.

Cu aceste vorbe, am ajuns la colibă, subt o salcie veche, ș-am cunoscut pe unchesul Mitrea.

Cînd își purta trupul nalt și uscat, alcătuit din noduri negre și piele tăbăcită, bocănind cu cizmele de la colibă la vîrșele întinse și de la vîrșe la vatră, unchesul Mitrea Pescăruș avea obicei să vorbească. Nu singur. Vorbea cu lucrurile, cu sălciile. Imi revenea acum și mie o parte din frazele — unele destul de nesăbuite — pe care le rostea.

— Trebuie să înfierbînt catranul, ca să vă cătrănesc... zicea el împletiturilor înșirate în pari.

Pe urmă întrebă ceaunul cu catran:

— Unde ești?

Il duse la vatră şi-l aşeză pe pirostrii:

— Iacă, te-am pus să te înfierbînți. Bagă de seamă, hîrbule, să nu scapi catranul în foc!

Bineînțeles, adăogea la adresa hîrbului o sudalmă, ca și cum hîrbul ar fi avut într-adevăr o mamă, a cărei întrupare uncheșul Mitrea o avea în fața lui.

— Să mai aduc niscai lemne, să cresc focul.

Umbla și aduna vreascuri, privind furiș în dreapta și-n stînga, cu ochii înegurați de tufele sprîncenelor.

— Iacă, am adus lemne.

Se uita în juru-i.

— Acuș, dacă ar fi loc, aș putea așeza aci și o cratiță cu mîncare. Unde ești, cratiță? Te-am pus la răcoare, în ghețărie, cu iahnie de crap. Dar dacă te pun lîngă hîrb, scuipă în tine catranul. Întîi să fiarbă catranul — îl înjura el pe catran — și după aia te aduc și pe tine.

Se ridica de pe vine și se scărpina în capu-i pleșuv. Mai avea puțin păr cărunt numai pe la urechi și deasupra cefei.

— Am pus lemne pe foc.

Iar căuta ceva, întinzînd ghiarele-i de coloarea mîlului într-o parte. Pe urmă își aducea aminte de alta:

— Mă duc s-aduc apă. Poate le e sete oamenilor.

«Oamenii» eram eu.

Se ducea și se întorcea.

— Apăi am adus apă.

Am fost surprins mai tîrziu, cînd mi-a declarat că se duce undeva pentru niște necesități personale. Nu mai puțin surprins am fost cînd, întorcîndu-se, a comunicat, oarecum indiferent, că acele necesități au fost satisfăcute.

Barcagiul meu plecase; soarele se inclina la orizont aprinzînd un pîrjol imens în pădurile de sălcii. La treizeci de paşi, luciul bălţii tresărea de goana vresperilor lacomi, care se ţeseau după albitură măruntă. Fluiera o mierlă nu departe; doi granguri îi răspundeau din desimea sălciei celei bătrîne. Mierla îşi repeta frîntura de viers cu statornicie; grangurii bolboroseau şi gîngăveau, mai mult chemînd şi strigînd, decît cîntînd, cu fluieraşele lor sonore.

Am strigat pe gazda mea:

— Moş Mitre!

— Ahău! a răspuns el, tresărind ca dintr-o meditaţie. Acum încep a umbla ţînţarii şi trebuie să aprind un foc de stuf umed pentru dumneata.

— Lasă asta, moş Mitre; voiam să te întreb ceva.

— Nu las, că te mîncă goangele, de te umfli bute.

— Mai este vreme; se vede frumos soarele în pădure.

— Dă-i pace să se vadă; îţi fac fum, ca să te apăr. Pe urmă te duci şi te sui în polog.

Goangele au avut parte de înjurătura sacramentală. Întrucîtva şi pologul, şi fumul. Soarele, însă, a fost cruţat; măreţia lui de aur şi purpură era deasupra celor lumeşti.

— Voiam să te întreb, moş Mitre...

— Întreabă-mă.

— Voiam să te întreb, moş Mitre, de paserile care fluieră în salcie. Cum le spui dumneata?

— Ce să spun?

— Cum spui dumneata paserilor acestora care cîntă?

Bătrînul s-a gîndit prea puţin şi mi-a răspuns imediat:

— Privighetori!

— Nu se poate, am protestat eu cu tărie. Privighetorile sint altceva. Dumneata nu înţelegi că te întreb de paserile care fluieră în salcie?

— Păi dacă nu-s privighetori, trebuie că-s ciocîrlii.

Mi-am arătat iarăşi nemulţămirea. Bătrînul se oprise şi sta în cumpănă: să se ducă să dea la o parte catranul, să mai aducă nişte lemne, să intre la gheţărie, s-aprindă stuful umed.

— De cine vorbeşti dumneata?

— De grangurii din salcie. Dumneata nu le spui granguri?

— Ba da.

— Şi paserii care fluieră dincolo, nu-i spui mierlă?

— Ba da.

— Atuncea de ce-mi vorbeşti de privighetori şi ciocîrlie?

— Apăi, domnule, toate-s ale lui Dumnezeu. Le spun şi eu cum mă pricep. Cînd e ciocîrlie, văz că e ciocîrlie. Cînd e grangur, văz că e grangur. Eu aşa pe deasupra nu le ştiu; nici să răspund întocmai. Aici, la coliba asta, eu vorbesc, eu răspund — treaba merge altfel decît la Bucureşti. Am, într-adevăr, doi granguri în salcie; le dau şi boabe. Pe unul îl chiamă Costică şi pe ălălalt Ilie. Aşa le spun eu şi stau de vorbă cu ei.

Şi-a pus mînile în şolduri şi şi-a răsucit gîtlejul spre înălţimea stufoasă.

— Mă! a strigat el grangurilor (cu apostrofa necesară), să nu-mi faceţi aci gălăgie; duce-vă-ţi la culcare.

Costică şi Ilie, însă, au urmat să facă gălăgie, răspunzînd mierlei şi zvonului de amurg al luncii. Din cînd în cînd treceau şi stîrci mari cu chemări răguşite; stîrci pitici albi, cînd dădeau peste noi, îşi în-

văluiau zborul mai sus, cu spicul moțului fîlfîind. Între bălți, începeau să umble cîrduri mici de rățoi stingheri în zborul lor de sară, cu șușuit de aripi. La plăvii, rămîneau rațele năpîrlite și familiile lor de rățuște, pîndind cu ochii lor de mărgele cum se boltește cea mai lungă înserare a anului. O jumătate de ceas am simțit în jurul meu, din văzduh în pămînt, în bălți, în stufării, în pădure, freamătul sfîrșitului de zi. Broaștele răcneau în cor, uneori, așa de puternic, încît parcă se lamentau pentru criza solstițiului și scăderea în care intra zeul luminii.

Țînțarii au început să mă atace în roiuri; simțeam, în năvala lor înverșunată, hotărîrea să mă deșerte de sînge și să mă adauge lucrurilor moarte în care dospește iar viața.

Atunci moș Mitrea Pescăruș mi-a declarat:

— Mă duc s-aduc stuful.

S-a dus și s-a întors:

— Am adus stuful.

După ce a adus stuful, i-a căutat locul sub vînt, l-a aprins și m-a învăluit în fum. Lăcrămam și tușeam. Bătrînul rînjea de ticăloșia mea.

Urmînd să umble prin gospodăria-i puțină, da cu piciorul ici, îndemnînd lucrul să se puie la locul lui, trăgea o sculă de subt un țol și se mira cum de s-a ascuns acolo.

Cel dintăi snop de stuf se mistuise; fumul se risipea și eu ieșeam în lumină, plutind ca pe nouri și genuni. Uncheșul Mitrea mă admira, recunoscînd în înfățișarea mea o veche icoană din vreun pridvor de biserică. Pe cînd el mă privea cu gura pe jumătate deschisă în spinii cărunți ai bărbii ce-i căptușea obrazul, țînțarii dădură din nou năvală asupră-mi. Pielea mea le era mai plăcută, mai moale și mai ușor de

străpuns. Poate aveau și alte motive să mă prefere; Mitrea Pescăruș rămînea oarecum în afară de viforul lor. Recunoșteam în asaltul lor vitejie, dar mai cu samă totală lipsă de respect. Eram și eu o victimă a bătăliei pe care specia lor o poartă de mii de ani împotriva omului. Faraonii, la Nil, nu s-au bucurat de cruțarea lor; nici Por-Împărat la Gange; nici Alexandru Macedon la Oxus. Generațiile lor se multiplică numai ca să ne distrugă; noi n-avem rost decît ca să-i hrănim.

— Ho, goangelor! strigă Mitrea Pescăruș, ca și cum ar fi înțeles problema. O înțelesese, deoarece avea argumente. Unul din argumente era alt maldăr de stuf; celelalte argumente erau combinații verbale pe care, tot de la Gange, Oxus și Nil, triburile rudarilor și breasla pescarilor le-au potrivit cu iscusință contra acestor dușmani.

Țînțarii s-au retras pentru puțină vreme. Puteau s-aștepte; aveau înaintea lor mileniile și seriile altor pescari cu undița.

— Acuma să mă duc s-aduc mîncarea, a zis uncheșul.

S-a dus și a adus cratița.

— Am adus mîncarea.

A stat puțin și s-a gîndit.

— Mîncarea asta mi-a făcut-o o rudăreasă de aci din sat. Tot ea a spălat și pologul. Am socotit eu precum că poate să cadă oaspete. Mîncarea să zicem c-o mînînc eu; dar în polog dormi dumneata. I-am dat opt lei.

L-am întrerupt:

— O chiamă Raruca?

— Pe cine?

— Pe rudăreasă.

— Aia care mi-a fiert mîncarea și a spălat pînzele? Da, așa o chiamă. Îi spui eu: fă așa; spală așa. Ea a venit, a făcut ce i-am poruncit; s-a învîrtit într-un picior și gata! E dată dracului!

A mai cugetat un timp și a băgat de samă că pare a fi ceva la mijloc.

— Dumneata n-ai mai fost la Fundul Lintiții.

— N-am mai fost, am întărit eu.

— Nici n-ai știut ce și cum: că mi-a gătit și mi-a spălat.

— N-am știut.

— Atuncea cum de i-ai spus pe nume?

N-aveam cum să-l lămuresc; explicația era prea lungă. El a mormăit ceva și m-a privit strîmb, atribuindu-mi poate o parte din invectivele destinate țînțarilor.

— Mi-a spus Gîdea.

— Aha! da el de unde știe?

— Am auzit-o și pe rudăreasă, pe grind, strigînd că i-ar fi luat cineva banii.

— Aha-ha! unul Gogu!

— Precum spui.

Uncheșul i-a atribuit și lui Gogu cîteva din variațiile lui pe aceeași temă.

— Apăi atunci își caută ea altul. Asta, domnule, e o muiere care nu se teme de bărbați. Banii și-i scoate ea, și el să se ducă pe lume!

— Așa mi-a spus și Gîdea.

Bătrînul se întoarse cu dispreț:

— Ce ți-a spus Gîdea? Ștefan Gîdea nu știe nimic. El știe să strîngă banii și să-i grămădească la chisoi. Alta nu știe. Dacă știe, să spuie. Dar nici știe, nici poate spune.

— Aşa arată şi el, moş Mitre, că el nu se pricepe şi numai dumneata ştii toate cîte au fost.

— Cu Dălcăuş? Apoi de ştiut ştiu eu; şi de spus pot spune, dar mai întîi îmi trebuie ceva.

S-a sculat de la foc:

— Mă duc s-aduc paharul.

S-a dus în colibă şi a cotrobăit pe o poliţă.

— Unde eşti? Acilea eşti!

A bocănit îndărăt, cu cizmele:

— Iaca, am adus paharul.

Îmi arăta un pahar verde, de o litră.

— Asta îmi trebuie mie cu vin, şi pe urmă spun.

— Bine, moş Mitre, paharul se va umple cu vin, precum pofteşti.

Începui a-mi desface panerul cu provizii. Bătrînul se lumină o clipă de un zîmbet cu desăvîrşire blînd.

— Raruca asta, domnule, are de la Sandu Dălcăuş o tăietură de cuţit. A tăiat-o acel tălhar acum şase ani. Se cunoaşte locul tăieturii ceva mai sus de stinghie, în partea stîngă. — Uite, aci m-a tăiat Sandu Hoţu, zice ea, şi arată. Dumnitale nu-ţi arată; arată cui îi place. Acu nu mai arată nici lui Gogu. A arăta altuia, pe care-l va alege dînsa. Mulţumesc pentru vin; pahar de vin, pahar de tinereţă. Eu socot, domnule, că dacă azi n-ai prins nimic cu undiţa pe acolo pe unde ai fost, apoi mîni dimineaţă, aci, în Fundul Lintiţii, prinzi numaidecît. Ieşi din polog cînd se jimbează de ziuă. Atuncea stă abur pe gîrlă. Cum arunci, cum acaţi crapul.

L-am oprit o clipă, introducînd în vorbirea lui monotonă istoria cu împăratu crapilor a lui Gîdea.

— Dă-l holerei pe Gîdea! C-o vorbă de-a lui eu nu cumpăr nici o testea de linguri de la rudari. Ce să vie împăratu crapilor în balta lui Mitrea? Nu zic, la un-

dița dumnitale poate să dea, că dumneata eşti boier; dar în vîrșele mele nu poate fi nici pomeneală; nici n-a fost, nici va fi. La vîrșele mele, ca la un rumîn sărac, dă numai cîte un crap de cei suleticí, cărora noi le spunem ofițeri.

— Unde vă duceți voi, bă ofițerilor?

— Apoi ne ducem la Fundul Lintiții, la vîrşele lui Mitrea.

— Da de ce nu se duce unu mai dolofan?

— Pentru căci aşa i-i dat lui de cînd mă-sa l-a făcut, să n-aibă nici o baftă. Cînd a fost de trei ani, i-a murit taică-su. Cînd a fost de cinci, era să ardă de viu, că-l părăsise maică-sa, singur acasă. Cînd a fost de şapte ani, a intrat slugă la străini. La douăzeci de ani, tot slugă se afla. A avut trei muieri: cea dintîi a murit de lingoare; cea de-a doua a fugit c-un bulgar; pe cea de a treia a bătut-o el şi a alungat-o, că curgea lenea după ea. Boi a avut, au căzut; cal a avut, a pierit. Asta e norocul lui; are o casă de poți învîrti în ea o pisică de coadă şi n-are de ce se prinde cu ghiarele. Pămînt n-are; comoară n-a găsit. S-a ales c-o barcă şi cu nişte vîrşe. În acele vîrşe ne ducem noi să dăm cu capul. Ne-a duce Mitrea Pescăruş să ne vîndă la Oltenița, să-şi mai ia cîte ceva: nițică mîncare, nițică băutură, ş-un strai. Iacă, acuş vine toamna şi n-are nici de unele. Haideți şi voi.

— Ba noi nu ne ducem la Mitrea; a venit un boier cu undița; la dînsul ne ducem.

Grăind astfel, uncheşul sorbea cîte puțintel din paharul verde. Pe fața întunecoasă i se veseliseră ochii şi sticleau în lumină. Noaptea se lăsase deplin asupra bălții, asupra gîrlelor, asupra pădurii şi stufurilor în întreg acel cotlon al împărăției dunărene. Zborurile de paseri conteniseră; tăcuseră şi broaştele,

așteptînd cu ochi bulbucați o apariție misterioasă Luna, însă, trebuia să răsară ceva mai tîrziu.

Pescarul «hăl bătrîn», cum îi spusese Gîdea, avea o voce care nu se armoniza deloc cu înfățișarea-i naltă. Pe lîngă asta, vocea aceea nu părea a scoate din lăuntrul acelui trup toate alcătuirile pe care le rostea, ci pe unele le pipăia și le căuta, șovăind, în ființile și lucrurile din preajmă.

I-am umplut din nou paharul cel verde, lăsîndu-l să spuie și observîndu-l. S-a întors la locul lui, la vîlvătăile vetrei, stăpînind lîngă inimă vinul.

— Săracă breaslă! a suspinat el.

(Am înțeles că e vorba de breasla noastră a pescarilor.)

Cînd vin Dunările mari, mă îneacă.

De ce mă înecați?

Așa poftim noi!

Cînd e secetă, mă uscă vipia, de mi se lipește burta de șale.

De ce mă frige și mă uscă?

Căci e voia sfîntului soare!

Dacă intră apa cu rînduială și pun gard, are crapul înțelepciune de se ferește de vîrșele mele. Să fii tu al naibii de crap!

Trăim ca vai de noi. Dar barim trăim lungă viață. Ieri ziceam «maică» și «taică»; mîni, ne cîntă popa prohod.

O blagoslovenie, însă, am avut noi pescarii. Pologul. Tot țînțarii au învățat mai demult pe oamenii de la baltă cum să-l facă.

Au venit unii din ei, care fuseseră bătuţi şi alungaţi de alţii.

— Mă nene, pe noi ne-au alungat ăia şi au pus ei stăpînire aci. Să alcătuiţi voi o căscioară de pînză rară. S-o puneţi pe o leasă, sus, ca s-o sufle boarea. Acolo nu vă pasă ; îi înjuraţi şi le daţi cu tifla.

Aşa am făcut noi polog. Intri în el dumneata c-un capăt de stuf aprins, ca să vezi goangele ce s-au furişat odată cu dumneata, şi le striveşti cu degetul. Striveşti una, striveşti cinci ; gata. Pui mîinile sub cap şi te gîndeşti. Te fură somnul ; dormi bună odihnă ; iată, se face ziuă, e răcoare pe baltă.

Asta e pologul. Dacă vrei să te culci dumneata, e gata.

Bun vin !

Focul e blagoslovenia întîia. Pologul e a doua. Vinul e a treia. Sînt şi altele, dar eu le-am uitat.

Dumneata aştepţi să spun cum a fost întîmplarea ?

Văd că încă nu-ţi flutură abur la gene.

Dar poate ţie, Mitreo, ţi-o fi somn ?

Nici mie nu mi-e somn.

Află dumneata că Sandu Dălcăuş s-a arătat în baltă acum opt ani.

Mă Sandule, cine eşti tu şi de unde vii ?

Eu sînt unul din lume. Fără părinţi. Am dezertat de la oaste.

Ce eşti tu acuma ?

Acuma sînt tălhar cu faimă.

Avea cîţiva tovarăşi, oameni de prin satele noastre. Veneau la el : Neică Sandule, cîrciumarul nostru a adus marfă. Altul : negustorul nostru a scos bani de la bangă.

Își puneau obrăzare; ieșeau cu luntrea la un grind. Păleau unde trebuia. Se arătau cu putere și îngrozire. Dacă era nevoie, dădeau cu pușca. Încărcau marfă, încasau bani, erau perceptori.

Se întorceau în baltă. Aveau un ascunziș la Călan, între plăvii. Franțuzeasca lui de ascunziș! Căile acolo erau încîlcite ca mațele; nu le mai descurca nimeni. Mai aveau un ascunziș la Răzoare. Acolo Dălcăuș și-a pus muiere. Un tovarăș al său, de-i zicea Tistu, și-a adus și el pe a lui.

— Țineți voi aci bordeiul bine, așterneți pat de odihnă, faceți mîncare caldă. Noi venim prin desimea de sălcii, ca lupii.

Nu se știa nici cînd vin, nici cînd se duc. Nu-i apuca ziua; nu-i apuca noaptea.

Luni, în amurg, s-adună la un cocioc în loc poruncit; intră în luntre toți tovarășii. Dălcăuș îi cercetează pe sub sprîncene. Se duc ei pe cărările lor. Ies într-o margine de Oltenița. Mai era lumină la cîrciumar.

Dălcăuș a intrat singur, cu pușca.

— Sus labele!

Cîți oameni au fost au stat smirna, cu brațele sus.

— Nene cîrciumare, vino acilea.

A venit cîrciumarul.

— Cum te chiamă?

— Tănase.

— Nene Tănase, află că eu sînt Sandu. Cunoști-mă au ba?

— Am auzit. Am nevastă și copii.

— Legea lor de nevastă și copii; nu-i vorba de asta. Scoate vin și dă la rumîni.

A scos cîrciumarul vin. Au băut oamenii de s-au îmbătat. Rîdeau unii la alții.

— Să n-aud rîzînd. Să n-aud vorbă. Beai şi ridici iar braţele sus. Ieşiţi cîte unul şi duceţi-vă.

— Bogdaproste, au spus oamenii.

— Hăt! cine deschide clonţul moare de puşca asta. Auzit-aţi?

— Am auzit.

— Aşa. Acuma, nene Tănase, scoate marfa pe care ştiu că ai adus-o astăzi. Dă-o soţilor mei. Pune-mi în palmă şi şase mii de lei, ca să nu mă supăr. Să nu spui nu, că-ţi rămîne muierea văduvă.

Asta s-a întîmplat în jumătate de ceas. Gata.

Miercuri seara, au trecut în cealaltă parte, la Ichimov, sat bulgăresc. Au intrat la preot. Şedea la cină, cu patru copii şi preoteasa.

— Sus! Să n-aud o vorbă; mie nu-mi place bulgăreşte. Să vie patru oameni. Luaţi pe presviteră şi copiii şi-i încuiaţi în cămara asta. Dacă ţipă careva, puneţi căluş.

Candela şi custiveiu sfinţiei tale, părinte Agapie, scoate cheia a lungă şi deschide tronul ăl ferecat. Dacă nu scoţi şi nu deschizi în clipă, te scrijelez la beregată.

A luat atunci optzeci poli de aur.

Vineri, tot cu obrăzare şi cu puşti, s-au înfăţişat la Silistra, la Hagi Iani, cherhanagiul.

Boc-boc!

— Care-i acolo?

— Deschide.

— Care sînteţi dumneavoastră, bre?

— Noi sîntem, Sandu Dălcăuş. Tare te rog să deschizi. Dacă nu vrei cu voia, va fi cu nevoia.

Cherhanagiul a deschis. Se învîrtea de colo-colo, ţinîndu-se cu mîinile de tîmple şi olicăindu-se.

— Nu plînge, jupîne, zice Sandu. Întreabă-mă de ce-am venit. Am venit să-mi dai vamă douăzeci de mii de lei.

— Aoleo! aoleo! dar ce-am făcut, să mă vămuieşti?

— N-ai făcut decît una: că ai vămuit şi tu pe oamenii din baltă, dar i-ai vămuit cu nedreptate. Scoate şi dă cît am cerut.

— Aoleo, nene Sandule, n-am.

— Atuncea să dai treizeci de mii.

— Vai de zilele mele! de unde să scot atîţia bani?

— Anaforu şi ciovrîntia ta de caţaon! Dă patruzeci de mii.

Hagi Iani a tăcut. S-a desfăcut la brîu şi a scos cheia. S-a plecat să deschidă lada de fier şi a ridicat din lada de fier revolverul.

A lătrat întîi puşca lui Dălcăuş. Vhau!

Hagi Iani s-a dus cu capu-n jos în ladă. Oamenii lui Dălcăuş l-au tras de picioare. Dălcăuş a luat banii din sînge.

Au ieşit; au închis cherhanaua. S-au dus la cîrciumă. Erau acolo oameni.

— Bună seara.

— Bună să vă fie inima. Ce poftiţi domniile voastre?

— Poftim să mîncăm.

— Numaidecît. Şedeţi domniile voastre la masa asta, cu domnu plutonier de jandarmi. Să vă dau cîte o fleică?

— Ba să ne dai dumneata de post. Sîntem creştini; azi e vineri.

Cînd au isprăvit de mîncat ce le-a dat, Sandu a zis jandarmului:

— Am auzit la Hagi Iani o împuşcătură.

Plutonierul s-a mirat.

— Dumneata eşti plutonierul Chiriţă ?

— Da ; eu sînt.

— Am auzit împuşcătură ; să nu i se fi întîmplat ceva rău lui Hagi Iani.

— Ce să i se întîmple ?

— Să nu-l fi călcat cumva Sandu Dălcăuş.

Plutonierul Chiriţă s-a mirat şi mai tare. S-a sculat şi s-a dus să vază.

Sandu a pus pe masă o hîrtie de o sută ; a rîs către cîrciumar, s-a dus.

De aci, de la acest Chiriţă i s-a tras necaz lui Sandu. Că l-a văzut Chiriţă şi l-a ţinut minte.

De-acum e al meu, zice Chiriţă. Iau preţul pus pe capul lui.

Cît îl căutau jandarmii, geaba ! Umblau prin bălţi, — ce să găsească ? Doar pe Caraoschi, tropolitu Tartorului. Închideau pe oamenii de prin sate, în lungul Dunării, ca să mărturisească dacă ştiu de el, — nimic. Acuma, de la acea semeţie, domnu plutonier Chiriţă a avut semn.

Umblînd şi cercetînd, a mai găsit şi altă urmă.

S-a dus la rudari.

— Nene Caloiene, ţi-ai dat fata după Sandu ?

— N-am dat-o ; mi-a cumpărat-o.

— Mulţumit eşti ?

— Sînt.

— O mai vezi cîteodată ?

— Cum nu ? vine acasă din cînd în cînd.

A urmărit-o pe Raruca. A ştiut pe ce gîrlă intră. S-a dus cu barca şi cu undiţa, cum umbli dumneata, şi a găsit grădina de la Răzoare şi bordeiul. S-a uitat

pe ici, s-a uitat pe dincolo. A lăsat să treacă o lună şi a umblat iar prin acele locuri.

Dălcăuş lovea în alte părţi şi jandarmii îl căutau aiurea. Chiriţă se ţinea la pînda lui, chivăra şi centironul lui de melitar!

A venit într-o dimineaţă Chiriţă; dar Sandu Dălcăuş se strecurase pe cărări mai devreme şi l-a simţit. De un om singur n-avea a se teme, dar a priceput primejdia.

— Rarucă, zice, ştii tu ceva cumva despre un domnişor cu undiţa, pe care-l duce un barcagiu din Turtucaia?

— Nu ştiu, Sandule.

— Nu l-ai văzut?

— Nu.

— Nu ţi-a vorbit?

— Nu.

— Să n-ai parte de mine?

— Să.

El s-a uitat la ea crunt.

— Muiere, tu mă vinzi.

— Aoleo, Sandule, ce mi-e drag eu nu lapăd.

— Tu mă vinzi, Rarucă, şi eu pe tine am să te omor.

— Nu te vînd, Sandule, şi n-ai să mă omori. Nu te lasă Precista.

— Poate nu mă vinzi tu, ci poate mă vinde Leana, muierea lui Tistu, că Tistu o loveşte cînd se îmbată. Dar eu nu te-am lovit.

— Nu, Sandule; şi ţi-am fost cu credinţă.

— Ba eu înţeleg că una din două mă vinde; că eu cunosc copoiul care mă urmăreşte. Am să vă omor pe amîndouă.

Raruca a rîs.

Dălcăuş şi Tistu au mîncat şi au băut. Au desmierdat pe muieri. După aia au tras cuţitele, să le omoare.

A lui Tistu a strigat: Maică, maică! mă omoară Tistu!

N-a omorît-o Tistu. I-a pus Dălcăuş cuţitul sub burtă. Apoi i-a dat cu piciorul, să se ducă în baltă.

Cu acelaşi cuţit s-a întors şi a lovit pe Raruca. A dat-o şi pe ea în baltă, s-o mînînce racii.

Însă rudăreasa se dusese la fund fără să fie moartă. C-o mînă şi-a ţinut strîns rana. Cu cealaltă mînă a înotat pe subt undă şi a scos gura lîngă un cocioc, ca să răsufle. A stat acolo neclintit. Îi venea ameţeală. S-a rezemat cu fruntea de un cuibar de gîscă sălbatică. Poate ar fi slăbit acolo în leşin, dacă n-o ciugulea cloşca de obraz..

A luat din cuib un ou care i s-a părut proaspăt şi l-a sorbit.

A aşteptat să audă cum se duc bărbaţii, bătînd în apă cu lopeţile. S-a tras de lîngă acel cocioc la altul; a ajuns la o plavie şi s-a întins acolo.

A avut în ea pe împieliţatu şi n-a pierit. A căutat pe Chiriţă şi i-a arătat lui întîi şi întîi semnul tăieturii.

— Soldatule, zice, eu ţi-l dau în palmă pe Dălcăuş. La Răzoare nu mai vine, dar îi cunosc alt culcuş.

A mers şi ea în barcă şi a fost de faţă cînd au împresurat plavia de la Călan.

S-a apropiat numai ea, într-o luntre cu Chiriţă.

A strigat de la mal:

— Sandule!

Dălcăuş a ieşit la glasul ei şi părea înfricoşat.

Atunci l-au puşcat. A căzut cu faţa în jos. Ea s-a dus şi i-a ridicat fruntea, ca să-l vază răpus.

L-au doborît şi pe Tistu.

După ce am aflat întîmplarea cu hoții, m-am suit în polog, cu făclioara de trestie. UnchEșul a mai rămas lîngă vatră.

M-am întins cu fața în sus, cu palmele sub ceafă, fără somn.

Întăi, am văzut un cer de sălcii, pe urmă un cer mai înalt, cu stele, între care, într-un tîrziu, s-a arătat și o lună de foaie de cositor, tăiată într-o margine cu foarfeca.

Observația cu «foarfeca» o făcuse unchEșul, mormăind singur.

— S-o fi jucat cu ea frun copil... își făcea el socoteală.

În liniște, dădea glas adînc boul-bălții.

— Ce spui tu? întrebă pescarul. Spui bine?

Spune bine, își îndreptă el spre mine glasul. Zice că mîine prinzi crap.

Am adormit brusc; am revăzut într-un adînc de vis toată drama pe care mi-o reprezentase Mitrea Pescăruș.

Apoi m-am trezit deodată.

UnchEșul nu mai era la vatră. Nu era nici în bordei, nici în pologul lui. Părea a-l fi fost sorbit o hrubă a nopții. Costică și Ilie gîngăveau în salcie; din cînd în cînd răspundeau și mierlei. Cucoșii trîmbițau în satul rudarilor; zarea de ziuă zbucnise în înaltul răsăritului.

M-am spălat pe ochi cu apă uncropită din baltă. După ce adierea dimineții a mînat de pe luciu aburii, mi-am căutat locul cel mai potrivit la gîrlă, acolo unde apele Lintiții scapătă printre gard și curg spre

Dunăre. Toate păreau liniște, de și toate erau tresăriri și fierberi, zboruri și chemări, amestec al vieții și morții.

Mi-am pregătit trei undiți și le-am desfășurat în apă, la fund, cu plumbi. În cîrlige aveam rîme de cele mari șerpești. M-am cinchit pe malul umed.

Stam și eu neclintit. Bătea inima în mine fără să se audă, cum zvîcnea nesimțit în toată zidirea.

Pe varga undiții din mijloc a venit dintrodată și s-a așezat un pui de rîndunică. Și-a netezit o clipă penele cu ciocușorul, pe urmă s-a uitat la celălalt pui de rîndunică din oglinda gîrlei. Vîrful vergii a tresărit svîcnind de două ori scurt și a treia oară înclinîndu-se prelung. Puiul și-a luat zborul țirîind. Am smuncit struna, și crapul cel mare, pe care îl vestise ucheșul, s-a învăluit învolburînd apa. Pe cînd eu îl țineam în coarda adînc încovoiată a vergii, Mitrea s-a înălțat la gard, stînd nalt și negru în răsăritul de soare, ca un Mefistofel, rînjind nu cu părere de bine.

În acea clipă am auzit în marginea luncii și cîntecul din ajun al rudăresei. Numai un moment am fost atent într-acolo și crapul era cît pe ce să cîștige lupta. S-a prăvălit cu varga spre fund și m-am dus și eu după el în gîrlă pînă la brîu. L-am ținut totuși bine și l-am întors la fața apei făcîndu-l să beie aer. În starea asta, pe jumătate înomolit, mă privea de pe celălalt țărm în fața Caloianului, împreună cu grangurii bordeiului, stîrci, coțofene și alte lighioane, care se minunau cît și dînsa de întîmplare.

Iulie, 1938, Iași.

MORMINTE

1939

Între toate afacerile pe care le-am avut, aceasta e remarcabilă prin finalul ei cu totul neaşteptat.

S-ar fi părut, aşa cum pornise, că mă va duce într-o serie de şedinţi penibile sau, mai curînd, că va trece de la mine la un confrate mai iscusit în sinuozităţi juridice.

Ei bine, în puţine termene şi în puţine zile, procesul meu era pierdut.

Mai bine zis, era cîştigat.

Pierdut şi cîştigat înainte de a fi început.

Pierdut de noi cei vii, de şi unii din noi sînt departe de a găsi în asta pricină de supărare.

Cîştigat de mort.

În dimineaţa de 18 aprilie, mă chiamă cineva la telefon:

— Hello! acolo domnul avocat Emanoil Modru?

Nu cunosc vocea asta aspră. Mă supără prin acest «hello» americănesc. Dar ce are a face? Un client nu trebuie să pară niciodată nesimpatic.

Răspund:

— Da. El este. Cine întreabă?

— Hello! aici doctor Constantin Ionescu.

— Da. Ce poftiţi?

— Am impresia, reia vocea, că nu sînteţi bine fixat asupra interlocutorului dumneavoastră. Am spus doctor Constantin Ionescu, şi precizez: director al revistei «Progresul Social». Vă amintesc că ne-am întîlnit acum două săptămîni în cabinetul unui prietin comun, înalt demnitar la Finanţe.

— A, da! am făcut eu.

În receptor a sunat un rîs scurt, sau o tusă: ha-ha! Apoi vocea:

— V-aţi fixat?

— A, da, desigur, m-am întors eu, îmi aduc foarte bine aminte. Stimate domnule doctor, mă bucur că pot relua cu dumneata o discuţie pe care atunci am întrerupt-o. Sînt la dispoziţia dumnitale.

— Mulţămesc, domnule Modru. Aş veni la dumneata nu pentru discuţia la care te referi şi de care îmi amintesc vag; ci pentru o afacere urgentă şi importantă. Îmi închipui că e mai importantă decît toate cîte ai avut dumneata în cariera dumnitale.

— Mă rog...

— Se poate să vin?

— Desigur; v-aştept.

— Îmi trebuie o jumătate de oră. Aş dori să nu ne deranjeze nimeni.

— Poftiţi.

Am auzit în aparat «ţac»! A depus receptorul.

Unii confraţi ai mei s-ar bucura: afacere importantă, afacere grasă.

Ce poate să fie? Să cugetăm puţin, pe cînd facem toaleta biroului. Să împrăştiem mapele; aducem în colţul acesta un tom de jurisprudenţe ale Casaţiei şi

două casete cu volume de drept legate în piele flexibilă. Secretarii mei au sosit și au început să lucreze în camera alăturată. Se aude mașina de scris clănțănind cu hărnicie. Vocea groasă a lui Neagu Pompilian dictează.

Da. Mi-am adunat cîteva elemente asupra omului meu.

Doctorul nu e numai director al unei importante reviste; ține și cronica socială la cea mai populară gazetă zilnică. «Prietinul comun» mi-a vorbit despre cariera lui în etape scurte: după ce s-a întors din Germania doctor în științi sociale, a fost director de minister, secretar general, apoi deputat în primele rînduri ale unui partid puternic. Ar fi astăzi un personagiu bine stabilit, cu relații întinse și tari. Revista lui și-a crescut importanța fără a-și spori tirajul. Publicația aceasta pe hîrtie velină a făcut bună operă, împingîndu-l la președinția a felurite societăți și asociații, în care dezvoltă o activitate neobosită. Oamenii blînzi și delicați pot zîmbi; energia acestui om brun, cu ochii bulbucați și violenți, a dărîmat pînă acuma toate obstacolele. În ultimul timp, un patriotism vehement, bine pus în valoare, i-a consolidat succesul. Nu ne putem mira — gîndeam eu în sine-mi — că un bărbat atît de activ a izbutit să agonisească avere. Cuantumul acestei averi, după informații competente, n-ar putea fi încă evaluat. Pînă acuma, an după an, activul se schimba simțitor în favoarea sa. În ultimul timp duce o luptă aprigă pentru niște terenuri petrolifere. Cîștigul sună a zeci de milioane. Însă, din întîmplare, tocmai despre acest proces faimos știam lucruri precise, care îmi îngăduiau să am siguranța că doctorul Constantin Ionescu va pierde. Omul invincibil, patrioticul doctor — mă bucuram eu — a

găsit de data asta pe alții mai tari decît dînsul. Încercarea sa de a da procesului o întorsătură socială și națională n-a reușit.

Să fie oare asta afacerea urgentă și importantă pe care poftește să mi-o propuie ?

Continuam a zîmbi : n-aș fi deloc dispus să ascut iarăși colții lupului. Nu mi-ar plăcea să mă înham la o afacere compromisă.

Poate îl invidiez pe domnul doctor pentru succesele lui de pînă acuma ? Poate greșesc depreciind o activitate în care îndrăzneala și cunoașterea oamenilor s-au aliat ; scrupulele mele sînt poate vanitate și lipsă de forță ; nu pot nega că voi avea bucuria să-l văd în noua ipostază, cerîndu-mi sprijin, și, la bucurie, voi adăuga satisfacția de a nu accepta să reiau afacerea terenurilor rău mirositoare.

Ce-l poate determina pe doctorul Constantin Ionescu să se adreseze unui avocat încă tînăr ?

Pe așii cei bătrîni ai baroului i-a încercat. Acuma e nevoit să înceapă o altă serie — în care serie secundară m-aș afla și eu.

Nu. Secretul vestirii telefonice e mai simplu. Doctorul încearcă să-mi treacă mie afacerea pierdută pentru motivul că eu am o soră, care soră e măritată cu Ion Popescu Inod, care Ion Popescu Inod va prezida foarte curînd o secție la Casație, care secție la Casație are în dosarele ei celebra afacere a terenurilor. La Ion Popescu Inod nu se poate ajunge ; magistratul acesta subțire și nalt, chel și în aparență somnolent, e dur ca o bară de fier ; — însă Ion Popescu Inod are slăbăciune pentru soția sa, prea frumoasa și prea cocheta mea soră Ana ; iar prea frumoasa mea soră are la rîndul ei slăbăciune pentru fratele ei geamăn Emanoil Modru.

Dacă ar şti energicul domn doctor Constantin Ionescu, om cu interese multiple şi cunoscător a toate, ce fiinţă curată şi dreaptă e Ana Popescu Inod, născută Modru! Dreaptă şi curată la suflet ca părinţii ei făgărăşeni; ca bunicii noştri care au trăit totdeauna în Ţara Oltului; ca toţi acei baci din veac care s-au închinat piscurilor de sub cer, suind şi coborînd turmele, urmînd datina neamului şi legea lui Dumnezeu.

Încît şansele lui, «ca să se întoarcă la atac cu izbîndă», devin mediocre.

Acest tatar nu-şi va putea valorifica tactica.

După ce am stabilit la soare locul meu şi al surorii mele Ana, în Ţara Oltului sub piscurile făgărăşene cu cele sufleteşti, îl înţelegeam mai bine pe acel doctor cu ochii bulbucaţi însă struniţi spre tîmple, cu umerii largi şi picioarele scurte. Înverşunarea lui, bătăliile lui pentru dobîndă, izbînzile lui — aveau şi ele explicaţie şi veneau din fundurile stepei răsăritene. Acest pămînt îmbielşugat de la Dunăre a fost sălaş multor neamuri; amestecul încă nu s-a topit; şi într-un veac nou, subt un nume indiferent, puteam deosebi pe străin. El e mai ager şi mai atent la luptă; sînt sigur că-mi va vorbi în primul rînd de datoriile lui patriotice.

«Dar iarăşi mă întorc şi zic», cum se exprima bunicul meu Manole de la Arpaş. Bunicul meu Manole, baci vechi. Iarăşi mă întorc şi zic: poate nedreptăţesc pe creştin. Un om cu atari succese e natural să stîrnească duşmănii, mai cu samă duşmănii de vorbe. «Îmbogăţire rapidă — îmbogăţire malonestă», pare axiomatic şi logic; însă cei care emit asemenea axiomă uită că vremurile de astăzi sînt nu numai ale aeroplanului şi ale undelor herziene, ci şi ale unor

răsturnări fulgerătoare şi prefaceri febrile de azi pe mîne. Doctorul meu e un om al acestor vremuri.

Însă totuşi... mi-am zis eu iarăşi.

Nu mi-am mai spus nimic, căci intrarea clientului meu s-a făcut cu zgomot şi cu mare mişcare.

Am auzit în hall vocea aspră. Maşina de scris din camera de alături şi-a încetat ţăcănitul. M-am grăbit a ruga pe secretarii mei să facă o plimbare pînă la Palatul de Justiţie, ca să caute nişte acte la Secţia a doua. Cînd m-am întors, uşa cealaltă a biroului era deschisă şi două doamne mă priveau cu puţină nedumerire: una grav, alta zîmbind. Îndată după ele se ostenea oarecum, cu rîs şi gesturi afabile, doctorul, încercînd să grăbească intrarea. Dar doamnele nu se grăbeau. Se lăsau privite.

Cea gravă şi puţintel tristă sau plictisită era mai în vîrstă; poate să fi avut treizeci de ani. Cealaltă părea cu mult mai tînără. Amîndouă aveau aceiaşi ochi bruni şi migdalaţi. Nu-mi era greu să cunosc că erau surori. Doamna gravă purta un costum cenuşiu; pălărioară fără podoabe. Cealaltă avea pe ea roşu şi o pălărioară de o formă imposibilă; ea însăşi era primăvăratică oarecum şi părea vicleană; cu toate că o aducea doctorul, îmi plăcea. Mi se părea că am mai văzut-o undeva.

M-am înclinat ceremonios. Doctorul răzbi însfîrşit în biblioteca mea, călcînd îndesat; îmi scutură mîna şi aflai îndată că nu mă înşelasem în prepusul meu. Femeile erau surori. Cea gravă era soţia doctorului. Doamna Florette Ionescu. Tînăra era domnişoara Cireşica Demetrian.

Am poftit pe doamne să stea.

Doctorul făcu prin cameră cîţiva paşi neliniştiţi. Parcă s-ar fi aflat într-o cuşcă. L-am privit zîmbind

cu plăcere: avea ochi tătărăşti. Avea în el o putere care trebuia numaidecît să exploadeze la intervale.

— Domnule Modru, strigă el oprindu-se; de ce-ţi închipuieşti că am venit noi la dumneata?

— Domnule doctor, am răspuns eu, îmi închipui, din cele ce mi-ai comunicat la telefon, că e vorba de un proces.

— E mai mult o nebunie decît un proces.

— Nu înţeleg.

— Ai să înţelegi numaidecît, stimate domnule Modru. E mai mult o nebunie decît un proces. Ce zici dumneata de un bărbat respectabil, cultivat şi ajuns într-o înaltă situaţie, care a pus totuşi copilelor sale, aici de faţă...

Doamna cea gravă protestă cu voce blîndă şi muzicală:

— Costi, te rog...

— Nu mă ruga, doamnă; permite-mi să vorbesc. Ne aflăm în faţa unui om de legi care-i şi om de bun simţ. Ce-ai zice dumneata, stimate domnule Modru, de un asemenea bărbat care pune copilelor sale nume — uneia Floarea şi alteia Cireaşa? Ai pune oare dumneata copilelor dumnitale asemenea nume? Eu n-aş pune.

— Domnule doctor, dă-mi voie...

— Ce voie să-ţi dau? binevoieşte, te rog, a răspunde la întrebarea mea.

— Domnule doctor, depinde...

Atunci tînăra începu a rîde şi mă privi drept:

— Nenea pretinde, zise ea repede, că tata ne-a pus nume absurde. Asemenea nume nu mai poartă decît ţigăncile. Cu toate acestea, tatei îi era drag să ne cheme aşa...

— Tatăl lor a fost un om important, se amestecă doctorul; generalul Orațiu Demetrian.

— A fost general și personaj important, dar îi plăceau numele vechi. Asta a fost o chestie între el și noi...

— Nu știu, Cireșico, dacă îi plăceau și dacă numele sînt vechi. Și nu mă interesează dacă a fost o chestie numai între voi. Eu am întrebat pe avocat dacă nu-i pare că asemenea om are puțintică lipsă... foarte puțintică... Ce zici, domnule Modru?

— N-aș putea spune nimic deocamdată, domnule doctor; mie nu-mi displac asemenea nume.

— Nu te cred, vrei să fii politicos.

— Ai putea fi și dumneata, nene.

— Eu? de ce să fiu politicos, domnișoară? Eu sînt un om rezonabil. Am căutat întîi să atenuez ciudățenia bătrînului.

— Nu era bătrîn, nene. S-a prăpădit în floarea vîrstei. N-avea decît cincizeci și cinci de ani.

— Să lăsăm asta; dacă poftești, pot admite că era în floarea tinereții. Am căutat să atenuez ciudățenia tatălui vostru, de aceea tu ai devenit Cireșica și sora ta Florette.

Doamna gravă se mișcă iar:

— Costi, te rog...

— Am isprăvit, draga mea. Avocatul trebuia să cunoască și asta; căci asemenea fapt, în aparență neînsemnat, face parte din seria altor fapte, care s-au încheiat cu testamentul. Este un testament, repetă cu putere doctorul, întorcîndu-se spre mine. Îl am în această servietă. Cîntărește un sfert de kilogram. Ce zici dumneata, domnule Modru, de un testament care cîntărește un sfert de kilo? Cincizeci de jumătăți de coală. Ce zici de asemenea testament?

— Nu spun nimic pînă ce nu-l cetesc.

— Lasă asta; îl vei ceti. Ce spui dumneata de un testament de un sfert de kilogram? Nu ți se pare că cel care l-a redactat are puțintică lipsă... foarte puțintică lipsă?

— Costi, te rog...

— Am isprăvit, doamna mea. Află deci, stimate domnule Modru, că socrul meu generalul Orațiu Demetrian a decedat în octomvrie trecut, fiind victimă a unui accident de automobil. Și asta a fost una din ciudățeniile lui: era sigur că va muri într-un accident de automobil. În război, se poate spune că a dovedit un curaj împins pînă la temeritate. Era absolut sigur — înțelegi dumneata — absolut sigur că nu va pieri de glonț. Însă după asta a fost sigur că sfîrșitul său va fi într-un automobil.

— Nene, exagerezi.

— Eu? exagerez? dimpotrivă. Rămîne stabilit, în orice caz, că socrul meu avea unele ciudățenii. Astea nu le știu numai eu; le-au aflat și alți oameni. A fost înmormîntat la Cluj cu toate onorurile. Soția mea și domnișoara Cireșica și-au făcut datoria, plîngînd ca niște fiice bune...

La aceste vorbe, doamnele întoarseră capetele, ca să privească gravurile ce împodobeau zidul.

— După ce s-au isprăvit toate, m-am interesat de succesiune. Generalul Demetrian a avut numai aceste două copile, deci afacerea era simplă. Totuși generalul își putea aduce aminte și de alte neamuri ale sale, rămase într-un sat de moșneni din județul Gorj. Moșneni săraci; nu ar fi de mirare, deci, dacă s-ar fi gîndit să-i ajute. Moștenirea de la părintele său, mare și cunoscut proprietar, Oprea Stîngaciu Demetrian, ar fi putut ajunge ca să îndestuleze numai din veni-

turile ei zece moşneni calici; însă, cît a trăit, generalul Oraţiu n-a făcut călătorii, n-a cercat speculaţii, n-a jucat cărţi, n-a avut amante, n-a pariat la alergări, încît averea sa a crescut într-o măsură la care nici eu nu mă aşteptam. Pămînturile arendate şi efectele de stat se ridică la o valoare de patruzeci pînă la cincizeci de milioane.

— Frumoasă moştenire, am acceptat eu, zîmbind spre doamne.

— Cum ai spus, domnule?

— Am spus: frumoasă moştenire.

Doctorul m-a privit cu ochi mînioşi, scrijelaţi de aţe sîngerate.

— Unde crezi dumneata că e moştenirea aceasta? a strigat el. Dumneata crezi că testamentul voluminos pe care îl am în geanta mea aici se ocupă de drepturile succesorale ale soţiei mele şi ale acestei frumoase domnişoare? Dacă crezi asta, apoi te înşeli amar. Mai întîi, acest testament nu e în posesiunea noastră decît de patru zile. Intre hîrtiile de pe biroul răposatului, s-a găsit îndată după accident o scrisoare cu menţiunea: iubitelor mele fiice. Credeam, în primul moment, că e ce trebuia să fie. Nu era însă ce trebuia să fie. Era o simplă notă, lămurind că se află depus la notarul său domnul Claudiu Roman testamentul amănunţit, care — fii, te rog, atent — nu se va deschide decît după şase luni de la moartea sa. Şase luni exact, zi cu zi. Ce zici de asta?

— N-avem a judeca voinţa unui testator decît în anumite împrejurări.

— Da? Şi nu găseşti dumneata aici «anumite împrejurări», care se adaogă la celelalte anumite fapte de care ţi-am vorbit? Scurt, stimate domnule Modru, după părerea mea, — care desigur va fi şi a dumni-

tale, — acest testament în greutate de un sfert de kilogram cuprinde tot ce pofteşti, vorbeşte de cîte în lună şi în soare, însă desmoşteneşte pe soţia mea şi pe domnişoara aceasta.

— Nu-i adevărat! protestă cu veselie domnişoara Cireaşa Demetrian.

— Aşa? nu-i adevărat? Nu te desmoşteneşte cînd îţi lasă jumătate din a treia parte? Asta se numeşte moştenire? Îţi ajunge ţie atît, ca să te măriţi onorabil? Şi-mi ajunge mie partea Florettei ca să duc la împlinire planurile mele?

— Ba, nene, mie îmi ajunge; şi dumneata nu trebuie să duci la îndeplinire nici un plan.

Doctorul privi în juru-i cu ochi mînioşi şi pufni:

— Ph! poftim vorbe de femeie!

Pe urmă se linişti.

— Domnule avocat, îmi zise el solemn, deschizînd servieta şi scoţînd la lumină un manuscript voluminos, depun în mîinile dumitale acest act în copie. Originalul se află în păstrarea notarului, care se întîmplă să fie şi executor testamentar. E un bătrîn nătîng, care s-a emoţionat la lectura acestor foi; ai să-l cunoşti şi are să te amuze. Ceteşte deci acest act şi dă-ţi, te rog, seamă că în cuprinsul lui se găsesc elementele evidente ale atacului. Asemenea act trebuie anulat; moştenitoarele trebuie să intre în dreptul lor. Ne-am înţeles?

— Cred că da; voi ceti manuscriptul.

— Ceteşte-l; cred că are să-ţi placă; e bun de pus la un premiu cultural; are să te intereseze, căci şi dumneata faci puţină literatură. (Domnişoara Cireaşa a zîmbit!) Însă nu e testament cum nu sînt eu papa de la Roma.

Doamna tristă făcu iar un gest, fără a mai rosti un cuvînt. Însă domnişoara Cireaşa se umplu deodată de însufleţire; ochii i se aprinseră.

— Dar mă rog dumnitale, nene, vreau şi eu să cetesc testamentul. Vreau să aflu, vreau să cunosc. Ce este în el grav? Întrucît sîntem nedreptăţite?

Se întoarse către mine, tînguindu-se copilăreşte:

— Mă rog frumos, domnule Modru, convinge-l pe doctor să ne dea şi nouă manuscriptul. Chiar nouă ar trebui să ni-l dea întăi. La urma urmei, ce spune acolo tătuţa nostru e mai important decît milioanele dumneavoastră.

— În orice caz, ale mele nu sînt, domnişoară, am replicat eu.

— Bine, bine; vom vedea ce e şi cu banii; dar mai întăi vreau să ascult şi glasul tătuţei...

Cuvîntul acesta din urmă, domnişoara Cireaşa îl rostea cu dulceaţă şi drăgălăşie.

— Ascultă, domnişoară, îi zise sever doctorul, fii rezonabilă; afacerile sînt afaceri şi o consultaţie e o consultaţie. Îndată ce domnul Modru ia cunoştinţă de act, nu văd nici un motiv să nu vi-l comunic şi vouă în toată întregimea. Pînă atunci să-ţi fie suficient a cunoaşte, aşa cum ţi-am mai spus, că bunul tău tată nu-ţi lasă nimic; în orice caz îţi lasă prea puţin. Deci după ce precizăm chestia juridică, poate urma şi şedinţa literară. Ne-am înţeles?

Domnişoara Cireaşa făcu semn de împotrivire din cap, ţuguindu-şi botişorul. Doamna Florette închise pleoapele o clipă, apăsată de un plictis funebru.

— Asta este! încheie doctorul, punînd punct oricărei discuţii asupra incidentului.

Doamnele se ridicaseră. Doctorul deveni uman; zîmbi.

— Am ţinut, adăogă el, să fie de faţă şi persoanele sensibile; să cunoască pe de o parte că manuscriptul a trecut la altcineva şi deci nu mi-l mai pot cere de o sută de ori pe zi; iar pe de altă parte să vadă că intrăm din divagaţii în realităţi, anulînd o absurditate.

— Se va vedea... am zis eu.

— Lucrul mi se pare neîndoielnic, m-a încredinţat doctorul.

Am rămas singur în bibliotecă. Înainte de a atinge caietul cel voluminos, mi-am aprins o ţigară şi am încercat stăruitor să-mi aduc aminte unde am mai văzut pe domnişoara Cireaşa Demetrian. Unde am mai văzut-o? unde am mai văzut-o? Vorbele acestea cîntau în mine ca un refren.

Am deschis fereastra, ca să mai văd o dată, în stradă, pe vizitatorii mei. Am zărit-o, o secundă numai, pe domnişoara Cireaşa, pe cînd se urca în automobil. A ridicat ochii spre mine? Mi-a rămas numai în închipuire, scrisă cu *c* mic, şi am avut în gură un gust de ceva fraged.

Am zărit-o poate într-o adunare mai mare; poate la una din şezătorile literare la care am participat în funcţiunea secundară a vieţii mele, adică în calitatea mea de poet fără cetitori.

Se poate. Automobilul a plecat; strada a rămas goală; printre acoperişuri am văzut grădini înfrunzite, apoi un colţ de cer azuriu.

Servitorul mă anunţă că domnul doctor s-a întors.

De data aceasta, domnul doctor Constantin Ionescu a intrat liniştit. A observat că deschisesem

fereastra; s-a uitat la manuscriptul rămas pe masă încă nedesfăcut.

— Domnule Modru, a zis el cu zîmbetu-i puţin silit, am lăsat pe doamne să plece şi m-am întors, căci mai trebuie să-ţi dau cîteva mici explicaţii în afacerea pentru care am venit. Nădăjduiesc că, în trei zile, voi putea vorbi despre o afacere «a noastră». Iţi dau trei zile; te vestesc că lectura e penibilă. Numai surprinderea şi, aş putea adăogi, indignarea, m-au făcut să-l consum într-o noapte, pe nerăsuflate. Cînd cineva, în loc să se ocupe de copila pe care ai văzut-o, divaghează asupra unor presupuşi strămoşi de acum o mie de ani, îmi dai voie să nu mai am nici o îndoială asupra diagnozei. Ştiu că vrei să mă întrebi cîteva lucruri.

— Desigur, domnule doctor.

— Vrei să mă întrebi de ce n-am comunicat femeilor testamentul în tot cuprinsul lui — să zic literar... Ştii de ce am întîrziat să-l comunic? Pentru că sînt femei, şi pentru că sînt fiicele tatălui lor. Pentru că le lipseşte şi lor puţintel ceva... Nu zîmbi. E aşa cum spun eu.

— Insă, domnule doctor, şi eu sînt puţintel cam... căci sînt poet.

— In primul rînd, domnule Modru, eşti avocat. Să fim serioşi. Am adoptat deci pentru femei metoda pe care am socotit-o mai bună. Las' că nici nu era timp de pierdut. Au vreme să-l cetească şi după ce se vor fi făcut cele necesare. Ne adresăm şi unui medic specialist. Pot să te vestesc că voi lua toate măsurile ca acei care vor aprecia faptele să fie şi ei pregătiţi.

Il ascultam în tăcere, fără a-l privi.

— Nu-i aşa că mai ai o întrebare? Îmi închipuiesc că vrei să cunoşti, domnule Modru, de ce m-am adresat dumnitale şi nu m-am adresat altui avocat.

— Poate, am replicat eu aţintindu-l, fiindcă sora mea e soţia lui Popescu Inod?

— Intr-adevăr? Asta mă bucură foarte mult; îţi mărturisesc însă că nu ştiam.

Totuşi vedeam că ştia.

— Să nu crezi, urmă doctorul, că nu apreciez şi această împrejurare. Sîntem de carne şi sînge; trăim între oameni; avem interese şi ducem lupte ca să izbîndim în viaţă; trebuie să folosim arme bune şi să nu neglijăm strategia şi tactica epocii noastre. Naivii cad la fund. Nu-ţi voi face injuria să te socotesc un naiv. Dacă ai fi fost aşa ceva, n-ai fi făcut o carieră aşa de frumoasă. Ştiu că ai talent; dar talentul nu e îndestulător... Nu vorbesc de poezie; vorbesc de talentul dumnitale de avocat.

— Mulţămesc, doctore.

— Nu încerca să fii ironic; ştii foarte bine că am dreptate. Deci trebuie să afli întrucîtva de ce m-am adresat dumnitale în primul rînd. Nu din pricina doamnei Ana Popescu Inod. Ci din pricina unei tinere puţintel cam romanţioase, pe care ai admirat-o acum un pătrar de oră, cînd stătea în acest fotoliu.

— Domnişoara Cireaşa Demetrian?

— Da. Din pricina domnişoarei Demetrian. Ea te apreciază în altă ipostază.

— Am văzut-o cumva la şezătoarea literară de la Fundaţia Carol?

— Exact. Te mirai unde ai zărit-o. Merită să fie zărită; e o persoană remarcabilă. Ai zărit-o probabil şi la o a doua şezătoare la care ai participat şi dumneata. Am înţeles că te apreciază ca poet, în mă-

sura în care te apreciez eu ca avocat. Nădăjduiesc că va fi sensibilă şi la proza profesionistului. Ţineam, stimate domnule Modru, să te pun la curent cu această împrejurare, îndemnîndu-te să reflectezi asupra tuturor perspectivelor ce se deschid atît unui avocat inteligent, cît şi unui tînăr simpatic.

Gata. După ce mi-a lăsat această bombă, doctorul m-a salutat şi s-a retras.

S-a grăbit chiar să se retragă, ca să-mi lase mai mult timp de gîndire. Se vedea că doctorul are experienţa oamenilor ; ştie să arunce o sămînţă care rodeşte ; va şti să se întoarcă, să-şi ia partea lui de recoltă. Deasemenea ştie că o mînă spală pe alta şi amîndouă obrazul ; bineînţeles, acest obraz nu-i curat. Însă după ce îl spală amîndouă mînile cu îngrijire, acest obraz se poate arăta în lume şi poate pretinde că n-a fost niciodată prihănit.

Acest doctor mai cunoaşte probabil şi alte adevăruri, care privesc persoana tînărului avocat stabilit de cinci ani într-un destul de costisitor apartament din Bulevardul Elisabeta. Cunoaşte, poate, că afacerile acestui tînăr avocat nu merg aşa de strălucit pe cît s-ar părea ? Totuşi nu merg nici aşa de puţin bine pe cît şi-ar închipui el, sau, mai degrabă, pe cît ar nădăjdui el. Dar poate bănuieşte la acest tînăr o ambiţie deosebită, pentru că îl vede subscriind, în unele reviste bucureştene, mici opere poetice de puţină valoare. Mai curînd asta i-ar dovedi oarecare lipsă de seriozitate a tînărului. Poate şi ceva mai grav : un spor de sensibilitate în dauna inteligenţei. Această din urmă însuşire e cu atît mai rară cu cît mai mulţi socot că au dreptul să şi-o atribuie. Cei care într-adevăr o posedă, cei prea puţini, ar avea datoria s-o valorifice într-o măsură ce nu poate fi

îngrădită de legile oamenilor de rînd. Totuşi, poate domnul doctor Constantin Ionescu face o confuzie între inteligența curată şi dezinteresată şi între acea variantă minoră a ei care e viclenia. Informațiile lui vor fi fiind şi altele: că de şi sînt la vîrsta primejdioasă, nu am încă nici un angajament matrimonial. Mai mult: că biata mea inimă de mai multe ori rănită se află într-un fel de concediu de convalescență.

Trebuie să recunosc, acceptam eu, că lovitura lui cea mai dibace e în această insinuare că domnişoara în chestie ar avea oarecare înclinare pentru poet. Dacă se află ceva adevăr în asta, atunci am dreptul să reflectez că viața omului nu e o veşnicie şi că tinereța e la antipodul acestei noțiuni absurde. Durere! cum se spunea odinioară la gimnaziul nostru din Braşov; primăverile trec şi tinerețea noastră se împuținează. Iată că în luna întăia a acestui an am împlinit şi eu vîrsta veacului, adică ani treizeci şi opt. Atît de dibace şi de otrăvită a fost această insinuare, încît sînt ispitit să-l socotesc pe acest domn doctor drept un binefăcător al meu. Păstrîndu-mi capul rece — aşa de rece, încît observă că inima s-a încălzit — sînt înclinat să-i fiu recunoscător. Asta înseamnă că mă plătesc față de domnia sa cu o declarație verbală, iar eu urmez destinul meu, nu interesul lui. Iar destinul meu pare a fi să mă bucur în primăvara aceasta de o iubire nouă. Aş putea spune: o iubire definitivă; căci reprezentarea acelei mici persoane radioase, al cărei nume se scrie cu *c* mic, continuă să-mi dea sensația delicioasă pe care o mai încercasem. Pe fereastra deschisă intra de multă vreme un miros vag de flori. Deci visam cu ochii deschişi.

Soneria m-a trezit. Servitorul a întîmpinat pe cineva; e întrebat şi dă desluşiri. Da; domnul poate primi. Da; domnul se află singur în biroul său.

Nu cunosc glasul celui care vine. E un străin; e un client; nu-mi va putea niciodată plăti atîta încît să răscumpere pierderea viziunii minunate în care mă statornicisem. Asemenea pierdere nu poate fi răscumpărată nici de realitatea palpabilă. Între visul meu şi între domnişoara Demetrian se puteau aşeza răsturnări totale. Visul îmi adusese o imagine blîndă şi docilă; domnişoara noastră era în realitate, după cît înţelegeam, o capricioasă şi o impulsivă.

Se deschisese uşa.

Mă privea din prag un bătrînel firav, cu o timiditate care din primul moment mi s-a părut suspectă. Purta ochelari, însă mă privea pe deasupra lentilelor, puţintel pieziş şi dintr-o parte. Avea pe el o rendingotă neagră îmbumbată pînă la cravata-plastron. Părul alb îi era periat în sus cu îndîrjire; acesta era singurul amănunt agresiv al înfăţişării omuleţului. Era delicat în mişcări şi în felul de a se ţinea. Ar fi vrut să nu mă tulbure; cerea oarecum învoire să înainteze; s-ar fi retras la un gest al meu. Avea în el şi ceva de apariţie. Înfăţişarea lui veche justifica această impresie.

A întrebat cu grijă:

— Nu vă conturb?

— Nu, domnule. Cu cine am onoarea?

— Mă rog domniei voastre. Doresc să ştiu dacă am plăcerea să vorbesc cu domnul avocat Emanoil Modru?

— Aveţi asemenea plăcere.

— Sînteţi oare domnia voastră în persoană domnul avocat Emanoil Modru?

— Da, domnule.

— Observ în vocea domniei voastre oarecare nerăbdare. Vă rog să nu vă supărați că-mi iau toate precauțiunile. Mă iertați, stimate domnule avocat? Dacă, după cît înțeleg, mă iertați, atunci permiteți-mi să înaintez și să mă recomand : eu sînt Claudiu Roman, notar public.

— Poftiți și luați loc.

— Mulțămesc. Am spus : Claudiu Roman.

— Da ; am înțeles. Nu aud întăia oară acest nume.

— Desigur că nu-l auziți întăia oară, m-a încredințat cu blîndeță musafirul meu ; l-ați mai auzit acum o oră, aici în acest loc, rostit de domnul doctor Constantin Ionescu.

Musafirul meu s-a așezat cu fereală în fotoliu, ocupînd un loc strict minimal. Își înclinase modest fruntea largă și naltă, pe cînd eu îl priveam cu surprindere.

— Intr-adevăr, am răspuns eu, fără a-mi stăpîni mirarea ; doctorul mi-a vorbit de dumneavoastră. Insă de unde știți?

— Imi am eu informațiile mele... a zis cu modestie și cu voce scăzută bătrînelul.

Își înălțase fruntea și mă cerceta prin ochelari. Intăi mă privi drept în față, apoi examinarea lui luă o formă circulară și totală. Păru satisfăcut și-mi zîmbi.

— Mă rog domniei voastre, domnule avocat, aș dori să nu vă fiu cu nimic supărător.

— Nu mă supărați cu nimic, domnule notar public, l-am încredințat eu.

— Aveți și pentru mine nițel timp? Am spus «nițel», ca la București... s-a veselit bătrînelul. Știu

că sînteți ocupat, m-a prevenit el; nu vă cer decît o jumătate de oră. Vă rog să nu mă refuzați.

— Nu refuz; sînt la dispoziția dumneavoastră o jumătate de oră, domnule notar.

— Prea bine. Mă rog domniei voastre... aici, pe birou, în apropiere de mine, în acest plic mare, galben, se găsește oare testamentul excelenței sale fie-iertatul general Demetrian?

— Da, am răspuns eu.

— Observ că iarăşi sînteți contrariat, a zîmbit bătrînul. De data asta nu puteți avea nici un motiv de nedumerire. Copia de față a fost întocmită în biroul meu şi am aşezat-o eu însumi în plic, predînd-o domnului doctor. V-aş ruga însă cu respect, stimate domnule avocat, să binevoiți a o aşeza într-un loc mai potrivit. Văd că aveți o casetă de fier de cea mai bună marcă; introduceți acest plic în caseta de fier. Sau găsiți-i un loc şi mai sigur.

Am tras spre mine plicul. Am răspuns:

— Mi-am luat angajamentul să cetesc acest testament al răposatului general Orațiu Demetrian.

— Dar nici nu l-ați desfăcut; deci n-aveți încă intenția să-l cetiți.

— Il voi ceti cînd voi socoti eu că trebuie să-l cetesc.

— Mă rog domniei voastre: bag sama că iarăşi vă supărați.

— Nu m-am supărat. Aştept să-mi arătați scopul vizitei dumneavoastră.

— Ba da, v-ați supărat; şi din motivul acesta mă aflu prea neliniştit. Doresc să cunoaşteți că eu am venit la domnia voastră nu ca adversar. Doresc să mai cunoaşteți că n-am în această chestiune nici un interes personal. Țin numai să-mi fac datoria către

fie-iertatul meu client şi să îndeplinesc o poruncă a sa; în acelaşi timp, tot după porunca clientului meu şi nu numai din porunca lui, ci şi din simpatia personală pentru fiicele sale, am datoria să supraveghez ca legatul să se îndeplinească faţă de domniile lor fără ştirbire.

M-am mirat:

— Nu mi-a spus oare cu totul altceva doctorul?

— Da? ce v-a putut spune domnul doctor? Nu cumva că doamnele ar trebui să ceară anularea testamentului?

— Intr-adevăr.

— Pentru care motive?

— Pentru motive felurite, pe care dumneavoastră le cunoaşteţi, domnule notar.

— Le cunosc. Primul motiv e că o mare parte a averii respectabilului meu client are o destinaţie specială. Fiicele clientului meu îşi au partea lor; totuşi domnul doctor Constantin Ionescu ar înţelege să anuleze legatele speciale; recte, partea soţiei sale — adică partea pe care o socoteşte a sa proprie — să se mărească cu jumătate din suma pe care o reprezintă legatele.

— Domnule notar public, am zis eu, doctorul Constantin Ionescu nu a intrat în asemenea amănunte; în orice caz domnia sa nu le-a mărturisit. Pe domnul doctor Constantin Ionescu îl preocupă numai nedreptatea pe care generalul a făcut-o fiicelor sale. Cum firesc este ca un părinte să nu nedreptăţească pe copiii săi, doctorul a căutat şi a găsit o explicaţie. Incă n-am cetit testamentul; el se pare că cuprinde o dizertaţie cu caracter literar.

— Cu caracter ştiinţific, domnule avocat.

— Fie şi cu caracter ştiinţific... o dizertaţie care ne-ar îndreptăţi să tragem anume concluzii asupra stării mintale a răposatului, în momentul cînd a testat.

— Însă domnia voastră n-aţi cetit testamentul.

— Îl voi ceti. La dizertaţie se adaogă şi alte cîteva observaţii privind fapte şi vorbe ale răposatului dumneavoastră client.

— Asta o spune domnul doctor?

— Da.

Bătrînul s-a făcut mai mic şi mai umilit în scaunul său. A oftat şi şi-a frămîntat mînile fine şi palide.

— Defectul meu, domnule avocat, mi-a zis el încet, e că nu ştiu să vorbesc complicat şi să-mi ascund gîndirea. Asta pare a veni dintr-o violenţă pe care cu greu mi-o pot stăpîni. Rog să fiu iertat că m-am exprimat astfel despre intenţiile domnului doctor, de şi domnul doctor nu e încă formal clientul domniei voastre.

— De unde deduceţi dumneavoastră asta, domnule notar public?

— Îmi am eu informaţiile mele... a şoptit bătrînelul. Ingăduiţi-mi în această jumătate de oră să vă comunic cîteva lucruri mai mult sau mai puţin interesante. Poziţia mea faţă de testament, stimate domnule avocat, este strict neutrală; nu vreau să vă propun nici să vă sugerez ceva. Dacă doamnele vor face proces şi vor cîştiga, eu mă înclin şi zic că aşa a fost voia lui Dumnezeu. Inainte de a vă face comunicările, vă rog să binevoiţi a confirma că domnia voastră sînteţi fiul lui Aurel Modru din Arpaş.

— Sînt fiul notarului public Aurel Modru. Nu văd nici o legătură între asta şi testament.

— Mă aflu liniştit şi cu privire la această informaţie, s-a bucurat cu un fel de nevinovăţie bătrînelul. Eu am fost conclasan cu Aurel Modru şi am rămas amici pînă la sfîrşitul vieţii sale. Îi rămîn amic şi după asta, pînă la sfîrşitul vieţii mele. Acum, precum cunoaşteţi, sînt stabilit în Cluj. Cum cunoaşteţi deasemeni, am înmînat domnului doctor Constantin Ionescu această copie, bine întocmită şi bine pachetată. Aflu, după patru zile, că doamnele n-au luat cunoştinţă de conţinutul copiei. Primesc de la domnişoara Cireaşa o scrisoare indignată, pretinzînd că trebuie numaidecît să cunoască cele scrise de tătuţul său. Cum domnul doctor refuză, pentru motive ale sale, să-i comunice domnişoarei copia, domnişoara îmi pretinde *mie originalul*. Nu să i-l las, căci asta nu se poate; ci să i-l comunic şi, după asta, să-l iau iarăşi cu mine la Cluj. La cetirea acestei scrisori, am luat numaidecît testamentul original pe care îl aveam în casetă şi m-am dus de l-am depus în «safeul» meu de la Banca Ardeleană. M-am suit apoi în tren şi am venit la Bucureşti. Am impresia, stimate domnule avocat, — aş putea spune că *am* siguranţa, dar *mă* mărginesc a spune impresia — am impresia că cineva a căutat în geamandanul meu. Fie că faptul s-a petrecut în tren, fie că s-a petrecut în hotel, — aceasta e impresia mea. Dumneavoastră aveţi să mă întrebaţi: cu ce scop cineva a căutat în geamandanul meu? Iar eu am să vă răspund că nu ştiu cu ce scop. Poate cu scopul de a găsi testamentul original; însă nu sînt deloc sigur de asta. De şi o copie nu e acelaşi lucru cu originalul, vă rog să binevoiţi a depune şi domnia voastră acest plic într-un loc sigur. Îl luaţi şi-l cetiţi cînd vă e de lipsă; după asta îl puneţi iar la loc sigur.

În tăcerea de o clipă, am insinuat o întrebare:

— Pe cine bănuiţi?

— Fiţi sigur, mi-a răspuns bătrînul Claudiu Roman, că nu bănuiesc pe domnişoara Cireaşa. De altminteri nu am dreptul să bănuiesc pe nimeni. Dacă eliminăm pe domnişoara Cireaşa, rămîne a doua participantă a scrisorii: doamna Floarea, cealaltă fiică a clientului meu şi onorabila soţie a doctorului. Căci în scrisoare mi se spunea că şi doamna Floarea e indignată şi pofteşte să cunoască originalul, deoarece nu poate ceti copia. Însă doamna Floarea de mult nu mai poate fi indignată. De cînd sănătatea şi voinţa i s-au ofilit, domnia sa nu mai are indignări; s-a resemnat să rabde. Excelenţa sa clientul meu a socotit că face fericirea copilei sale cînd a consimţit s-o dea soţie unui bărbat de viitor cum se arăta domnul doctor Constantin Ionescu. Deasemeni i-a acordat domnului doctor şi protecţia sa, de care domnul doctor avea atunci nevoie. În curînd domnul doctor a făcut cariera pe care o cunoaştem, însă clientul meu a avut prilej să afle că fiica sa nu e fericită. Fiecare dintre noi trebuie să recunoască stăruinţa şi dibăcia domnului doctor; le recunoştea şi excelenţa sa; însă doamna Floarea îşi pierduse vioiciunea şi mergea în scădere. Pentru oamenii de aici se găsesc căi simple spre a soluţiona o asemenea situaţie; dar excelenţa sa generalul avea asupra căsniciei părerile de la noi, adică prejudecăţi, cum se spune aici, şi era mai puţin impresionat de rînduielile civile, care sînt schimbătoare, decît de rînduielile religioase, care sînt eterne. Ceea ce a legat Dumnezeu oamenii să nu deslege. Aşa încît doamna Floarea a continuat să rămînă tristă. Nu pot pretinde că domnul doctor ar fi silit-o să ceară testamentul ori-

ginal; dacă domnul doctor ar fi putut influenţa voinţa doamnei, n-ar fi putut influenţa pe a domnişoarei Cireaşa. Afară de cazul că domnişoara ar fi înţeleasă cu domnul doctor, ceea ce mi se pare puţin probabil. Dacă domniei voastre vă face plăcere, pot preciza că ipoteza ultimă mi se pare cu desăvîrşire absurdă. Mai rămîne deci a treia persoană care ar putea avea un interes şi acea persoană ar fi însuşi domnul doctor. Domnul doctor e un om puternic, cu multe mijloace, şi mie mi-e frică de domnia sa. N-aş putea afirma că îl stimez, însă mi-e frică de domnia sa. Deci nu-l pot bănui.

— Dar, domnule notar public, am intervenit eu; poate vă înşelaţi; poate n-a căutat nimeni în geamandanul dumneavoastră.

— Recunosc că şi asta e posibil... a rostit cu linişte, cu voce moale, vizitatorul meu.

— Aţi recunoscut totuşi că cineva ar fi cercetat?

— Am recunoscut, stimate domnule avocat, dar sînt gata să declar că poate m-am înşelat.

— Atunci cum?

Bătrînul Claudiu Roman nu mi-a răspuns; a suspinat cu umilinţă. Apoi deodată şi-a reluat atitudinea piezişă, privindu-mă pe deasupra lentilelor.

— Promiteţi-mi, vă rog, că nu veţi lăsa pe birou, la vedere, această copie. Nu bănuim pe nimeni; dispariţia ei n-ar avea o însemnătate capitală; totuşi mi-aş permite să vă atrag atenţia că actul v-a fost încredinţat cu martori şi că v-aţi afla într-o poziţie nu prea bună dacă el ar dispărea sau ar suferi lipsuri. Aţi fi oarecum la discreţia domnului doctor şi nu se cuvine să vă subordonaţi unui om care are asemenea dibăcii şi asemenea mijloace. Am uitat să vă mai spun că, în ultimul timp, la cererea excelenţei

sale, am cercetat toate afacerile domnului doctor. Am procedat discret şi cu o metodă a mea, ceea ce mi-a îngăduit să fac clientului meu un expozeu complect. Din acea clipă, domnul doctor n-a mai avut nici un fel de posibilitate să se apropie de clientul meu. Intr-adevăr, cum afirmă şi domnul doctor, clientul meu era un om ciudat.

Musafirul meu păru că a isprăvit; îşi retrase oarecum ochii îndărătul lentilelor. Apoi mă privi iarăşi pe deasupra, cu un zîmbet subţire.

— Stimate domnule avocat, îmi zise el, aş dori să cunosc dacă îmi mai permiteţi o întrebare.

— Mă rog.

— V-aş întreba — fără a vă obliga să-mi răspundeţi — ce părere aveţi despre domnişoara Cireaşa.

— Domnule notar, întrebarea dumneavoastră mă surprinde. Nu înţeleg ce sens are. Vă pot răspunde că am despre domnişoara Demetrian o părere bună.

— Sînt mulţămit de răspuns, a declarat cu blîndeţă bătrînul. Sensul întrebării mele nu e greu de explicat. Am ţinut să mi se confirme că aţi sta la îndoială să luaţi, în chestiunea aceasta, o atitudine care i-ar provoca domnişoarei noastre nemulţămire. Cuvîntul nu e tocmai bun; am vrut să spun: o atitudine care i-ar provoca mîhnire.

Atunci am simţit că acea privire era extrem de atentă şi stăruitoare.

— Intreb ca bun prietin al tatălui dumnitale.

— N-aş putea să-i provoc mîhnire... am răspuns eu.

Nu puteam să exercit o deplină stăpînire asupra mijloacelor mele de apărare. De aceea cred că mi s-a ridicat o flacără în priviri. Am simţit-o o clipă. Bătrînul continua să mă fixeze.

— Vă rog să însemnaţi cîteva note în carnetul dumneavoastră, vorbi el cu hotărîre blîndă. Notaţi aşa că mîni, duminică, după ce veţi primi o înştiinţare telefonică, veţi merge într-un loc unde sînteţi aşteptat.

— De cine?

— Nu vă spun; veţi vedea dumneavoastră singur, de şi sînt încredinţat că înţelegeţi de pe acum. Veţi merge într-un loc unde sînteţi aşteptat. Nu uitaţi să scoateţi din casetă şi să luaţi cu dumneavoastră copia testamentului. Luaţi de la staţia apropiată un taxi. Vă opriţi în strada Albaneză nr. 35, unde se găseşte un mic restaurant ardelenesc, ţinut de oameni foarte cumsecade, un bătrîn şi muierea sa, prietini ai mei. Eu, cînd vin în Bucureşti, nu mînînc decît acolo. Intraţi şi vă duceţi direct la casă. Spuneţi atît: domnul notar public Claudiu Roman a lăsat pentru mine, aici, un ordin. Vi se va răspunde: Da. Indată veţi fi călăuzit într-o curte interioară. De acolo ieşiţi în altă stradă. Faceţi douăzeci de paşi către o bisericuţă înconjurată de ziduri. Alături de biserică o mică proprietate cu grilaj de fier. Doamna Micu, soţia prietinului meu, vă deschide o portiţă. Intraţi pe aleea de lilieci şi ajungeţi unde trebuie. Eu, stimate domnule avocat, trebuie să plec în astă sară la Cluj. Bănuiesc că voi fi urmărit. Sînt sigur după asta că, îndată ce ajung la Cluj, voi avea prilejul să mă întîlnesc cu domnul doctor, care a dorit prea mult să mă găsească în Bucureşti şi nu m-a putut afla. Pofteşte să stea de vorbă cu mine, dar, cum v-am spus, eu mă tem de domnia sa. Deoarece totuşi trebuie să ne întîlnim, prefer să ne întîlnim la Cluj, pe terenul meu. Astfel, domnul doctor nu va fi mîni în Bucureşti. Totuşi domnia voastră

faceți așa cum v-am rugat eu și luați toate măsurile pe care vi le-am recomandat.

N-aş putea spune că această convorbire între mine şi notarul public Claudiu Roman mi-a adus vreo deslușire ori mi-a produs bună impresie. Atitudinea îndoielnică şi vorbele ocolite ale acestui sol au avut darul numai să mă scoată din ceaţa unui început de vis şi să mă restabilească în realităţile vieţii. Al cui sol să fie oare — mă întrebam eu, după ce am rămas iarăşi singur — al cui sol să fie oare acest personagiu întortochiat?

Dacă sufletul lui mărturiseşte drept despre legătura cu tatăl meu, care a fost însăşi conştiinţa demnităţii umane, atunci aş putea deduce că omuleţul e sol al excelenţei sale mortul. Însă viaţa din Bucureşti mi se dovedise, într-atîţia ani, a fi cu totul alta decît la Făgăraş. Iluziile şi naivităţile mele făcuseră loc dezamăgirii. Cugetam prin urmare, în mod firesc, că, în ecuaţia ce mi se prezenta, termenul necunoscut putea fi însuşi doctorul meu Constantin Ionescu, deoarece numai asupra lui se îndreptaseră săgeţile bătrînului notar. Prin ce fel de perversiune, deci, voia să mă aducă acest agent al şicanei să servesc chiar interesele personagiului — pe care el mi-l prezenta puternic şi primejdios? Nu mi se părea greu de stabilit că interesul elementar era pentru mine să nu fiu adversar al doctorului. Despre asta mă avizase în chip special notarul clujan.

Atunci ce caută aici domnişoara Cireaşa? Se pare că pe această tînără persoană trebuie s-o văd a doua zi duminică? Precauţiunile ce mi se recomandaseră

mă transpuneau într-un roman senzațional. Voia oare domnișoara să lege lecturile sale preferate cu viața, alcătuind un decor complicat pentru o piesă naivă? Sau mă aflam în preajma unei drame adevărate, în care victima palidă era doamna Floarea? Atunci rolul principal era al acestei tinere zîmbitoare alături de doctor, omul a toate biruitor?

Dar atunci care era rolul meu? În loc s-o conving eu pe domnișoara Cireașa, urma să mă convingă domnia sa pe mine? și trebuia la urmă să fie convins iubitul meu cumnat, magistratul Popescu Inod? În definitiv, de ce nu? Calea doctorului era bine aleasă; poate știa mai multe decît mine doctorul despre lipsa de mlădiere a acestui cumnat. În ziua de azi toate sînt cu putință. Cireșele pot fi acide, zîmbetele înșelătoare, generalii bătrîni mai mult poeți și fetele lor cu mai multă strategie decît suflet.

Ziua aceea de sîmbătă a fost pentru mine o zi lipsită cu totul de noimă. Consultațiile mele au putut părea deșănțate unora dintre clienții care au urmat înainte de ora amiezii. Iar după amiază, tinerii mei secretari au aflat cu mirare că țăcănitul mașinii, și glasurile, și pașii lor în camera de alături mă supără; deși asemenea activitate ar fi trebuit, după părerea lor, să aibă din partea mea o cu totul altă primire.

După ce am ieșit de la restaurant, am încercat să-mi aduc aminte ce am mîncat. Abia după ce am intrat în Cișmigiu și am ocolit, pe sub platani, malul lacului, am bănuit că unul din felurile de mîncare ce am ingurgitat trebuie să fi fost o tocană de gîscă. Îmi apăruseră lebedele sub pletele sălciilor plîngătoare. M-am mirat îndată că mă aflu în Cișmigiu, unde nu intrasem de ani de zile. Eram prin

urmare într-o dispoziţie poetică şi sentimentală ce mă umilea. Eu făceam tot ce trebuie ca s-o înlătur şi ea îmi stăpînea cu viclenie subconştientul.

Cînd paserile acelea au ieşit cu graţie de subt arcul sălciilor şi au slobozit cîteva ţipete aspre, confuzia mea a fost deplină. Intre vis şi realitate am statornicit faptul că neglijasem complect să pun la adăpost manuscriptul ce mi se încredinţase. Eram sigur acum că, întorcîndu-mă acasă, nu-l voi mai găsi. Am ieşit din grădină, am grăbit paşii spre locuinţa mea, am urcat pripit treptele, am lăsat uşile să cadă una după alta în urma mea cu zgomot şi am rămas cu ochii aţintiţi asupra biroului.

Testamentul lipsea. Inima începu să-mi bată şi mi s-a făcut negru înaintea ochilor, cum se spune la noi în Făgăraş. Unde-i manuscriptul? Poate, prin imposibil, să se fi transportat în casa de fier?

Am deschis casa de fier, socotind că execut un act de demenţă. Căci eu nu atinsesem plicul de pe birou.

Plicul se afla în casa de fier. In clipa cînd l-am zărit, mi-am amintit precis şi de gestul pe care îl făcusem ca să-l pun la adăpost. Uitasem totul cu desăvîrşire.

Am scos testamentul şi l-am aruncat iarăşi pe birou, hotărît întrucîtva să-l desfac şi să-l cetesc. L-am privit un timp c-o şovăială inexplicabilă. Casa de fier era încă deschisă. L-am pus la loc şi am închis. Totuşi, ar fi trebuit să-l cetesc, am reflectat eu.

— Il voi ceti mîni, mi-am zis eu, între bucurie şi nelinişte.

Lumina zilei s-a tulburat iar. Am ieşit să caut ceva; nu ştiam ce caut şi nici n-am găsit. M-am întors iarăşi acasă tîrziu şi am avut în cursul nopţii nesomn şi puţină febră.

Nu era greu să înţeleg că această domnişoară caută intrare în mine. De şi credeam că fac tot ce trebuie ca să-mi apăr libertatea, mă bucuram că sînt covîrşit de preocuparea de a o revedea. Şi totuşi eram sigur că nu e nimic din «acea subtilă flacără», cum îi spusesem eu în versurile mele, care încă nu mă pătrunsese cu adevărat şi pe care nici n-o mai nădăjduiam. Nu era nimic din acel «lung prilej pentru durere». Era poate mai degrabă o presiune a anotimpului.

Am adormit tîrziu, dorind să visez ceva agreabil, şi n-am avut nici un fel de vis. Am intrat într-un necunoscut opac. M-a trezit dintrodată soneria telefonului.

Era foarte de dimineaţă. Printr-un colţ de perdea, se strecura un mănunchi de raze, ca o înflorire de aur. M-am grăbit să mă bucur. Mi-am zis : «Avem vreme frumoasă». Îndată după aceea, mi-am dat o replică : De ce «avem» ? De ce asociez şi pe altcineva la plăcerea acestei lumini matinale ? Probabil deasemeni că flori nouă au apărut în grădini, însă mai mult pentru alţii decît pentru mine.

— Allo !

Am cunoscut vocea vicleană.

— Eu sînt ! am răspuns. Am auzit iarăşi în receptor, imediat, înainte de a-mi dezvolta salutarea convenţională :

— Ascultă !

Glasul a luat o mlădiere dulce şi muzicală :

— *Drumuri ! E timpul drumurilor...*

Aparatul s-a închis. Am mai aşteptat, crezînd că poate mă înşel. Însă nu mă înşelam. Cuvintele acestea m-au înjunghiat brusc. M-am socotit pierdut.

Taina era descoperită; mă aflam la discreţia adversarilor mei.

— *E timpul drumurilor...* am murmurat eu. De unde şi cum? Trebuie să aflu numaidecît.

Singurul interes al clipei e că trebuie să aflu numaidecît şi cu orice preţ. Nu mai poate fi vorba acum de testament şi de lecturi; întăi e necesar să ies dintr-o capcană; deci voi lăsa testamentul unde se află, adică închis într-o casetă solidă de oţel, «marcă bună», cum observase c-un zîmbet pieziş şi notarul, adică mai bine zis spionul, sau agentul de legătură de la Cluj.

M-am grăbit să fac un duş rece, ca să mă liniştesc. Bineînţeles m-am liniştit prea puţin. M-am îmbrăcat în pripă. M-am descoperit într-un tîrziu că mă aflu în faţa oglinzii, observîndu-mă cu deosebit interes. Eram puţin cam palid, dar n-aveam motiv să fiu nemulţămit de această expresie interesantă de oboseală a figurii mele.

Cînd am fost gata de plecare, am făcut cele mai normale şi mai precise gesturi ca să extrag din casetă, aşa cum îmi recomandase agentul «nostru», manuscriptul excelenţei sale răposatul general. L-am pus într-o servietă, am luat servieta la subsuoară şi, după ce am comunicat servitorului meu mirat că nu ştiu cît voi lipsi nici cînd mă voi întoarce, nici dacă mă voi întoarce, — am coborît.

— *E timpul drumurilor,* am şoptit eu tainic, cu înmlădierea pe care o ascultasem în receptor; cine ştie ce catastrofă mi se poate întîmpla astăzi!

Am zîmbit imediat la asemenea presupunere; dar am avut grijă să observ, c-un aer cu desăvîrşire degajat, dacă nu se află postat în preajma locuinţii mele un tip suspect, care fumează căscînd gura spre

acoperişurile caselor. Asemenea tip nu se afla; strada era goală. Însă la cea dintăi răspîntie, un om subţire şi nalt, cu gambetă şi lavalieră, părînd puţintel cu chef, m-a întîmpinat zîmbind ironic şi m-a lăsat să trec, după asta şi-a potrivit pasul după al meu.

La prima staţie de automobile am avut bucuria să constat că aşteaptă un singur vehicul. Deci voi face aşa ca omul cu gambetă şi lavalieră să n-aibă cînd se căţăra pe bara de la spatele caroseriei. Ţinînd samă că agitaţia dimineţii începuse, absurditatea socotelilor mele era evidentă; totuşi am făcut întocmai ca în cartea cu detectivi pe care o ţinea poate în mînă, în acea clipă, domnişoara Cireaşa, cetind-o cu deosebit interes.

M-am uitat pe geamul din spate, să văd dacă omul meu rămîne în urmă. Omul meu se urca şi el într-un automobil care-i sosise la timp. Acest automobil a virat şi a apucat înspre Cotroceni; pe cînd eu mă grăbeam într-o direcţie contrară.

Am respirat. Însă am rămas pîndind, să văd dacă inamicul nu revine.

In strada Albaneză, la numărul 35, am oprit; am plătit; am aşteptat ca maşina să dispară la colţul străzii; m-am încredinţat că la nici o fereastră din preajmă n-a apărut un cap; că puţinii oameni care trec par cetăţeni paşnici; şi am cercetat firma: un pătrat de tablă verde deasupra unei uşi scunde: *Birt Ardelean, Dionisie Micu.* Glastre cu muşcate la ferestre. Cînd deschid uşa, sună un clopoţel deasupra. Cîteva mese acoperite cu feţe albe de pînză. Dulapuri brune bine lustruite. De lîngă contuarul din fund apare stăpîna locului, care trebuie să mă călăuzească. E o femeie cu forme cam îmbielşugate, curat

îmbrăcată în strai cernit ca pentru biserică, cu capul pieptănat strîns, acoperit de o horbotă neagră. E căruntă ; zîmbeşte cu dinţi foarte albi ; zîmbeşte plăcut : a fost frumoasă femeie.

Imi aduc aminte ce cuvinte trebuie să rostesc.

— Domnul notar public Claudiu Roman din Cluj a lăsat pentru mine, aici, un ordin.

— Intr-adevăr, îmi confirmă doamna căruntă. Numele meu e Agripina Micu. Soţul meu profesorul Dionisie Micu e dus la piaţă.

— Profesor ?

— Da, mă rog. Soţul meu a fost profesor. Acuma e proprietar de birt. Intîmplarea noastră e destul de interesantă şi poate veţi afla-o şi domnia voastră cîndva. Imi daţi voie să încui uşa de la intrare. Dionisie îşi are cheia lui. Acum vă sînt la dispoziţie. Binevoiţi a mă urma.

— Doamnă, am zis eu încurcat, vă rog să mă iertaţi că nu m-am prezentat.

— Ştiu cine sînteţi, mi-a răspuns ea. Sînt bucuroasă că vă cunosc.

— Doamnă, am insistat eu, vă sînt recunoscător pentru asemenea cuvinte. Deoarece ştiţi cine sînt, fără îndoială ştiţi cine mă aşteaptă.

— In privinţa asta, nu sînt ţinută să vă dau nici o lămurire, domnule avocat. In cîteva minute veţi afla singur.

Pe cînd întrebam şi mi se răspundea, cu o intonaţie şi o ţinută pe care le apreciam în cel mai favorabil chip, de şi continuam a rămînea bănuitor, — treceam printr-o săliţă de o extremă curăţenie, cu pereţii ornaţi cu horbote şi cadre cu fotografii vechi, şi ieşeam într-un pridvor, unde ne întîmpină o mîţă neagră foarte blîndă. A stat s-o mîngîi. Doamna Agri-

pina a întors spre mine o privire brună, plină de aprobări. Apoi m-a călăuzit la o portiță pe care a descuiat-o. M-a lăsat să trec, a venit după mine; a încuiat portița.

Mîța neagră a mieunat în urma noastră.

Doamna Agripina a întors capul spre portiță și a dat asigurări animalului:

— Mă întorc numaidecît, Mițo.

Mița a înțeles și a tăcut. Eu priveam cu mare surprindere colțul de București în care mă aflam. Nu-l văzusem niciodată, nici nu-i bănuiam existența.

Am avut o clipă impresia că nici nu mă aflam în capitală. Printr-un joc obișnuit mie al imaginației, am admis că e cu putință să fi trecut într-un peisagiu străin, depărtat și tainic. S-a deschis și s-a închis o portiță; Bucureștii a rămas la o sută sau la o mie de kilometri. Mă aflu într-o înfundătură de grădini, lîngă o bisericuță. Copaci bătrîni se ridică după un zid. Doamna Agripina s-a oprit lîngă o poartă grea de fier. Are și aici cheie. Fără să mai rostească un cuvînt, a deschis și m-a lăsat să intru; a închis și n-am mai văzut-o. Am regretat dintrodată ochii ei simpatici și foșnetul straiului ei.

Am stat singur un răstimp privind în jur; în stînga era umbră de arbori deși; în dreapta grădină deschisă, cu flori nouă, pînă la terasa unei case acoperită cu țiglă roșie. Păreți albi, persiene verzi. Trei scaune de mlajă, în jurul unei măsuțe, pe terasă. Singurătate desăvîrșită; nu se vede om, nu s-aude glas. Poate-i casa cu personagii adormite de vrajă. O casă de departe, din basmele pruncieі.

De la bisericuța de aproape sună clopotul, melodios, sub cerul de azur curat al dimineții. Intr-un tei vechi din preajma mea un grangur a fluierat sonor

de cîteva ori. Atunci vraja s-a isprăvit; uşa casei s-a deschis. Pe terasă, a ieşit înaintea mea domnişoara Cireaşa. Avea o rochie albă creaţă şi o panglică trandafirie. Era pieptănată strîns, «ca la noi», cu cosiţele în cunună. M-a privit fără maliţie şi m-a lăsat să mă apropii pînă la doi paşi de ea. Sprijinindu-se cu dreapta de speteaza unui scaun, cu stînga mi-a făcut semn să mă opresc. Ca să fie toate altfel decît în toate celelalte zile ale vieţii, a început a spune, cu glasul ei, cuvinte care erau ale mele. Acuma pricepeam deplin anunţul misterios de la telefon. Domnişoara aceasta şireată recita poema mea închinată Făgăraşului. De unde o luase? Căci erau versuri vechi. De cînd le scrisesem, începusem a îmbătrîni. Auzindu-le din gura aceea aşa de frumos conturată şi aşa de bine zugrăvită cu creion roşu, mă simţeam fericit şi nefericit în acelaşi timp, deoarece nu ştiam ce mă aşteaptă.

Avusesem ideea că aceste versuri de tinereţă erau mai puţin bune; îmi reveneau acuma cu un nou prestigiu. Nici într-un chip n-aş fi bănuit că primul pas al căderii mele va fi pricinuit de propria-mi vanitate şi de propriile-mi divagaţii.

Ascultam plin de luare-aminte, fără să îndrăznesc a privi pe partenera mea:

INCHINARE
C-UN PAHAR DE VIN,
FAGARAŞULUI

Drumuri... E timpul drumurilor!
In şesuri, atîrnă perdeaua fumurilor.
Pe ţancuri flutură veac de cremene,
Pîrăul şi cerul curg gemene.

De la Zamolxe şi Burebista-rege
Văzut-ai fulgerul alb al romanilor

Ca şi spulberul negru al hunilor;
Ci ai rămas sub vechea lege,
Făgăraş, cuib al zăganilor
Şi al străbunilor!

Inălţimi ale Domnului milelor,
Regiuni ale norilor,
Sălaş al păstorilor,
Horă a feciorilor şi copilelor —
Tristeţă şi împăcare a veteranilor,
Aici stă tezaurul anilor.

Sub şuvoi şi vifor stă vechea Domnie
In armură, călare, de mister apărată,
Datina părinţilor, solie
Către generaţia cea mai depărtată
Ce va să vie.

Mi-a nălucit aici, la marginea poienii,
Surîsul bunicuţei din milenii...

— Domnule avocat, a urmat domnişoara Cireaşa după ce a terminat recitativul, ia, te rog, loc pe acest scaun, uită-te la mine şi mărturiseşte că nu ştii cum, de unde şi de cînd cunosc eu aceste versuri.

Am privit-o ca prin ceaţă. Eram ameţit. Am bolborosit:

— Nu ştiu nimic.

— Sînt bucuroasă să-ţi explic, a reluat domnişoara Cireaşa, c-o veselie întrucîtva silită. După ce îţi voi explica, ai să te convingi că trebuie să scurtezi puţin din mîndria pe care ştiu că ai avut-o ieri, cînd ai aflat că nu lipsesc niciodată de la şezătorile literare la care dumneata participi. Domnul meu, află că n-am fost uimită, nici n-a căzut la picioarele mele trăsnetul, cînd te-am ascultat întăia oară. Ci venisem la acea şezătoare numai din curiozitate, după ce cu-

noscusem de la tatăl meu generalul versurile Făgăraşului, cum le intitulase el. Nu numai că n-am fost cuprinsă pentru dumneata de sentimente nobile, dar m-am aflat chiar puţintel dezamăgită de versurile celelalte pe care te-am auzit că le rosteai cu oarecare emfază la şezătorile cu pricina. Şi am dat dreptate tatălui meu cînd mi-a spus că acestea pe care ţi le-am reprodus sînt poate singurele dumnitale versuri sincere. Nu te superi că-ţi spun asta, nu-i aşa? Tatălui meu îi plăcea *Inchinarea* în chip deosebit şi te stima fără să te cunoască. De la el le ştiu eu şi le-am învăţat pe dinafară, atît în memoria lui, cît şi ca să dau o tinctură de romantism întîlnirii noastre. Ţi le-am spus şi pentru ca să-ţi fiu dragă; mai bine zis, ca să nu te am duşman.

Nu ştiam ce să răspund. I-am cerut cu un gest stîngaci mîna. Mi-a dat-o şi i-am sărutat vîrfurile degetelor. Unghiile lăcuite roş aveau întrucîtva aparenţă de ghiare. Parcă suferisem o destul de adîncă zgîrietură a lor; cu toate aceste ieşeam dintre nesiguranţe într-o stare cu mult mai bună decît aceea în care mă aflasem c-o jumătate de oră înainte. Dimineaţa lustruită şi decorul înflorit şi tihnit dădeau anume farmec cochetăriei domnişoarei Cireaşa şi mai ales îmi luminau mai bine sufletul ei copilăresc şi sincer. Nu era nevoie să mă mai înşel asupra sentimentelor mele adevărate. Şi nădăjduiam că declaraţiile ei nu răspundeau adevărului decît într-o relativă măsură.

— Am adus testamentul, am zis eu punînd servieta de piele pe măsuţă.

— A, da; aşa este... a zîmbit şi a oftat domnişoara Demetrian.

S-a răsucit graţios spre uşa rămasă deschisă, chemînd c-o mlădiere cîntată de voce:

— Flo-re-ta!

N-a răspuns nimeni. Domnişoara Demetrian a chemat a doua oară, apoi a pîndit cu coada ochiului înfăţişarea mea de dezamăgire.

— Trebuia să fie aici şi sora mea, nu-i aşa? mi-a comunicat ea, cu jumătate de glas. Astăzi e una din zilele noastre de libertate. Flo-re-ta! Casa asta mi-a lăsat-o tatăl meu numai mie; era ascunzişul nostru din Bucureşti, al meu şi al lui. Şi al surorei mele, în zilele ei negre.

S-a deschis un canat de fereastră. Glasul surorii celei mari a întrebat pripit şi alterat:

— S-a întîmplat ceva? Mă chiamă doctorul?

— Nu s-a întîmplat nimic rău, a răspuns domnişoara Cireaşa.

— Atunci de ce-mi zici «Floreta»?

— Nu ştiu de ce; poate pentru ca să necăjesc pe domnul avocat Modru, care a sosit. A venit ca să ne comunice testamentul.

— A! a făcut glasul; parcă cea care vorbise fusese brusc trasă de cineva îndărăt.

Soţia doctorului n-a întîrziat să se arate, într-o haină lungă şi largă de coloarea stînjeneilor înfloriţi în preajma noastră. O umbră asemănătoare petalelor triste ale acestor flori îi îngreuia încă pleoapele. Doamna Floarea, cum o numeam eu în sine-mi, îndepărtînd voit numele ce-i dăduse doctorul, părea încă apăsată de o migrenă. Işi ducea des mînile la tîmple. In acelaşi timp îşi pipăia febril pieptănătura, care era foarte îngrijită.

— Crezi că nu ne tulbură nimeni? întrebă ea, venind la soră-sa. Işi intoarse spre mine ochii şi păru

surprinsă. Îmi întinse o mînă moale, ca să i-o sărut, şi se lăsă în scaun.

— Ar trebui să aducem cafeaua... zise îndată după aceea, ca şi cum cafeaua ar fi fost obiectul principal al întîlnirii noastre.

Sora mezină avu un zîmbet malițios.

— Am fi putut prefera ceea ce ne-a adus domnul avocat Modru...

— O, iartă-mă, domnule avocat, suspină cu vădită suferință doamna Floarea. Cireaşa ne privi pe amîndoi, dintrodată gravă, apoi îşi puse degetul arătător al mînii drepte la tîmplă. Cu mînuța stîngă mîngîie tîmpla surorii ei.

— Poate e mai bine să isprăvim întăi cu datoria asta a dimineții, vorbi ea grăbit. Cum bat din palme, toate se prezintă pe această masă ca prin farmec.

A bătut din palme. A răspuns din platan grangurul. După aceea o slujnicuță a adus şi a depus între noi cele de trebuință. După ce s-a retras slujnicuța, domnişoara Cireaşa m-a invitat, c-un gest, să consum, după plăcerea mea, pe lîngă lichidele fierbinți, tot ce se mai găsea dulce pe tablaua de argint.

— Dar dumneavoastră?

— Eu, mi-a răspuns domnişoara Cireaşa, nu mînînc dimineața, ca să-mi păstrez silueta.

— Dar doamna?

— Ah! a suspinat doamna Floarea, eu sînt bolnavă şi mă tem să nu vie cineva din partea doctorului, să mă cheme.

Cireaşa o mîngîie iarăşi pe tîmplă.

— Fii liniştită, soră Floare, soțul tău e la Cluj.

— Ah!

— Are acolo treburi încurcate şi discuții lungi cu domnul notar Claudiu Roman.

— Ah ! suspină iarăşi doamna Floarea ; cît am să duc eu viaţa asta ?

Indată după aceste cuvinte închise ochii. Apoi, după ce-i deschise, îmi zîmbi. Ciuguli dintr-o felie de cozonac de cîteva ori, aşteptînd să isprăvesc eu de absorbit cafeaua. Am trecut zece minute penibile, mîncînd singur. Domnişoara Cireaşa mă privea din cînd în cînd, furişat. Intr-adevăr, o aprobam eu, cine a văzut pe un poet într-o situaţie mai ridicolă, chiar în sfertul de ceas cînd naşte amorul său dintăi. Situaţia nu se schimbă nici pentru avocat, cînd rectifică pe poet în sensul că, dacă nu e amorul dintăi, desigur e amorul cel adevărat.

Insfîrşit, am deschis servieta şi am scos manuscriptul. M-am simţit mai sigur de mine însumi.

In acel unghi depărtat de lume, de viaţa de toate zilele şi de noi înşine, aş putea zice, — am cetit cele ce urmează :

Acesta este testamentul meu,
scris de mine
Generalul de Divizie Oraţiu Demetrian.

Aici este ultima mea voinţă, pe care o afirm, cunoscînd că, din voinţa lui Dumnezeu, zilele omului sînt nesigure. Aş fi dorit să trăiesc pînă ce aş fi văzut bine stabilite şi fericite pe fiicele mele Floarea şi Cireaşa, dar am presentimentul că nu voi putea ajunge să-mi cunosc îndeplinită această speranţă. Evul modern dă mai puţini sorţi de durată existenţei omului. Unii dintre noi sîntem nevoiţi să ne folosim de ultimele invenţii care tind să suprime distanţele şi să anuleze timpul, şi cădem lesne victime ale acestei în-

șelări. E foarte posibil, după aprecierile mele, să pier brusc de avion sau automobil. Deci am pus aici ultima mea voință; sau, mai curînd, am pus aici *inima* mea.

Iubitele mele copile! știți cît de mult îmi sînteți dragi. Mama voastră s-a prăpădit prea curînd; eu am încercat să acopăr pentru voi lipsa ei și am găsit în voi mîngîiere la singurătatea mea. Să știți că, în cea din urmă clipă, în ochii mei va îngheța imaginea voastră. Ca să nu fiți mirate de concluziile testamentului meu, vă scriu aceste explicații. Poate nu le veți găsi necesare; eu am socotit de datoria mea să vi le dau.

Prima izbitură mare morală a fost pentru mine pierderea soției mele pe care am iubit-o din tinerețe. Eugenia Stîngaciu a fost vară a mea; la iubirea noastră s-au adaos *prietinia* și *stima*. Cînd a părăsit această viață, credeam că trebuie s-o urmez. Am persistat a trăi pentru că vă aveam pe voi; mi-am alcătuit din voi și din amintirile moartei un liman final.

A doua zguduire mare mi-a adus-o războiul. Mi s-a rupt avîntul; mi s-au anulat nădejdile. Eram colonel de infanterie cînd am avut bucuria să ascult trîmbițile și clopotele mobilizării întregului popor pentru sforțarea cea din urmă. Eram partizan al avîntului sufletesc, pe care îl puneam mai presus decît orice forță materială. Credința mea găsea o justificare în succesele rapide pe care trupele noastre le-au avut în primul moment cînd au pășit peste așa-zisa frontieră. Destinele noastre, după nedreptatea de veacuri, păreau că sînt ocrotite de o voință divină.

Iată însă că, la puține zile după 15 august 1916, am luat cunoștință de realități. Lipseau avîntului nostru elementele materiale și tehnice. Cunoscusem în parte

scăderile pregătirii noastre; acum se dezvăluiau, la fiecare dezvoltare a operaţiunilor militare, toate problemele nesoluţionate legate de zestrea uşoară a luptătorului şi de forţa colectivă a armamentului mare. Aveam o raniţă mai grea decît a inamicului, cu efecte mai puţine; o încălţăminte mai puţin comodă; un transport mai puţin repede; mitraliere şi felurite scule, cum le spuneau soldaţii noştri, într-o proporţie cu totul redusă. Tot ce se leagă de muniţii, avioane, baloane, telefon, aprovizionări alimentare se afla într-o stare de relativitate de care am suferit simţitor îndată ce reacţiunea inamicului a sporit. In interiorul ţării era destul de liber jocul forţelor aeriene ale adversarilor noştri.

Am văzut ce s-a petrecut la Turtucaia. A fost o tragedie al cărei poet încă nu s-a născut. Entuziasmul ofiţerului, îndîrjirea soldatului au marcat în fiecare colţ de pămînt al luptelor o valoare încununată de moarte. Am asistat la retragerea din cîmpia Munteniei. Pas cu pas şi popas cu popas unităţile noastre au acţionat cu intensitate maximă şi în marginile celor din urmă posibilităţi. Copleşite de număr şi de forţă industrială, coloanele şi-au salvat totuşi cea mai mare parte de arme şi materiale pe un lung spaţiu şi subt o presiune imensă.

Mi-am notat în carnetul meu de campanie o sumă de observaţii privind ofiţeri şi trupa. Eram mişcat în chip deosebit văzînd că apar atîtea acte de iniţiativă individuală, dovedind valoarea materialului uman. Dumnezeu trebuia să dea într-o formă nouă izbîndă unui popor care însumează fără ezitare, într-o singură campanie, mai multe jertfe decît s-au produs în cursul secolelor anterioare.

Într-adevăr, n-au trecut decît opt luni de la aceste zile grele şi s-a putut vedea la Mărăşti, Mărăşeşti şi Răzoare, precum şi în alte părţi, că, la mijloace tehnice mai puţin diferenţiate, soldaţii pămîntului acestuia pot să adaoge un coeficient superior de valoare personală.

După asemenea satisfacţii şi realizări, s-a întîmplat să mă aflu, într-o zi, la o masă veselă, cu mai mulţi camarazi ai mei, majoritatea mai tineri decît mine. Cred că a fost la Iaşi. Tinerii făceau tot posibilul ca să avem cu îndestulare o băutură de coloarea sîngelui, căreia dînşii îi spuneau vin de Uricani. La un anumit moment au început a se rosti cuvîntări entuziaste, sărbătorind momentele noastre de revanşă.

Am ascultat un timp cu linişte. După aceea s-a produs în fiinţa mea acea întoarcere pe care unii camarazi ai mei o cunoşteau sub numele de «una din curiozităţile colonelului Demetrian». Dar nu era deloc o curiozitate. Era o îndîrjire faţă de aprecieri nedrepte.

— Domnilor ofiţeri, am spus eu, ridicîndu-mă şi privindu-i cu supărare, ştiu că indignarea mea n-are rost, iar privirea mea nu exprimă adevărul, căci toţi îmi sînteţi dragi ; ţin însă să vă chem la realităţi. Vă rog să abandonaţi acest concurs verbal. Adjectivele dumneavoastră sînt fără noimă. Ce înseamnează asemenea laude pentru ultimele acţiuni ale armatei noastre ? Sînt într-atîta fapte vrednice de uimire ? Sau e firesc ca, în condiţii întrucîtva egale de utilaj modern, aceşti daco-romani să aibă superioritate. Căci asemenea neam îndărătnic se bate pe acest pămînt de mii de ani şi are în sufletul său rezerve pe care nu le bănuieşte nimeni. Dacă vreţi să

lăudaţi, atunci aduceţi-vă aminte ca şi mine de zilele dezastrului. Atunci am văzut ceva ce m-a înfricoşat. O armată modernă, perfect organizată pentru cucerire, exercita asupra noastră, c-o artă aş putea zice ştiinţifică, operaţia de distrugere. Oastea care se retrăgea avea privirea în pămînt şi părea că primeşte putere de la morţii ei din veac. Energia ei spirituală ceda pentru moment materiei. A renăscut imediat, îndată ce s-au produs împrejurări prielnice. Aşa încît lăudaţi, domnilor, pe morţi şi pe cei jertfiţi — închinîndu-le o picătură din acest pahar.

Camarazii mei au executat libaţiunea rituală şi au zîmbit pe furiş unii către alţii de ieşirea mea violentă. Ei nu ştiau că, în vremea tragediei, eu primisem o iniţiere surprinzătoare de la pămînt şi de la oameni.

Am să vă vorbesc îndată de un rezervist pe care îl chema Grigore Priceputu şi pe care l-am avut ordonanţă.

Inainte de a cunoaşte mai bine pe Grigore Priceputu, s-au prezentat înţelegerii mele şi sufletului meu şi alţi cîţiva soli, soldaţi umiliţi, umbre trecătoare din mulţimea pămîntenilor.

Am auzit odată la un foc de găteje, sub pădure, o istorisire a unui soldat din escadronul I al regimentului 1 Roşiori. I-am notat numele: îl chema Motorga Ion.

Era schimbul al treilea de sentinelă, în post pe Dealul Mare, povestea el camarazilor lui, şi se revărsau zorile zilei de Anul Nou 1917.

«Cum stam aşa, iaca văd pe domnu sublocotenent venind cu sorcova pe linia sentinelelor... domnu sublocotenent ista... cum îi zice... c-apoi pe urmă a murit pe Argeş în jos...

Îmi spune domnu sublocotenent :

— Buna dimineață, Motorga Ion, și la mulți ani Anul Nou. De ce ești supărat, Motorga Ion ?

— Mă gîndeam la ale mele, domnule sublocotenent : acasă, la copii și la nevastă.

— Lasă asta, Motorga Ion, acuma avem altele. Acuma trebuie tărie și credință.

— Da, domnule sublocotenent, zic eu.

Așa că, la asemenea vorbă, mi s-a întărit sufletul. Domnu sublocotenent ista... cum îi zice... c-apoi a murit pe Argeș în jos... trece spre bordeiul domnului maior. Iaca vine și domnu sergent Agapie de mă schimbă din post. M-am dus la colibe, la camarazi. Unii erau mîhniți cum fusesem eu ; alții mai proști glumeau fără grijă ; alții își scoseseră de pe ei rufele și le ceteau ca pe niște gazete, la foc.

Spune unul una, spune altul alta. Mai înjură pe inamic. Intră la noi domnu sublocotenent... ista...

— Ascultați, băieți, zice el... dar el era mai tînăr decît noi... Ascultați, băieți, zice. Anu Nou s-arată cu socoteală. Mergem la treabă. Trebuie să scoatem pe nemți din Dealul Bărăștilor.

Am stat noi și ne-am uitat unii la alții. Apoi ce să facem ? Haida, să scoatem pe nemți din Dealul Bărăștilor.

Întăi am mîncat și am băut cîte-o teică de vin, ca într-o zi ca aceea ; după asta am pus pe noi halaturile, am strîns cătărămile la centiron și am așteptat pe domnu sublocotenent.

Am tot întîrziat și n-am pornit decît pe la ceasurile trei. Domnu sublocotenent... ista... cum îi zice... mergea înainte, cu sorcova în mîna stîngă și cu carabina în dreapta. Au început tunuri, puști, mitraliere : cîntec și urare de Anul Nou. Pînă sara, am

ajuns pe Dealul Drăgoteşti, la trei sute de metri de şanţurile nemţilor. Din locul nostru, îi auzeam bolborosind in limba lor... *cioro boro maht şpaţir*. Toată noaptea au urmat focuri de puşcă. In zori, am pornit iar. Trebuia să coborîm clina Drăgoteştilor şi pe urmă să suim dealul Bărăşti, la creastă.

Domnul sublocotenent... ista... zice:

— Băieţi, acuma s-arătaţi voi ce pot călăreţii.

A făcut semn cu sorcova.

— Inainte!

Ne-am dus înainte; trompetul a sunat asaltul. Am ajuns şi m-am luptat cu unii şi cu alţii. Pe lîngă mine veneau şi ceilalţi, uitîndu-se urît. Inamicul s-a tras repede spre altă linie de tranşee.

Domnul sublocotenent vine la mine. Avea ce avea el cu mine, fiind eu cel mai bătrîn dintre toţi:

— Bine, Motorga Ion, zice; tu ai intrat cel dintăi la dînşii...

Şi m-a bătut aşa uşurel cu sorcova peste frunte.

Apoi după aceea s-a prăpădit ista... cum îi zice...»

Lîngă focul lui, Motorga a oftat şi s-a uitat în pămînt. Asta am băgat eu de samă mai tîrziu, că se uitau toţi în pămînt. Am mai observat că cei mai mulţi au acea ezitare pe care o avea şi Motorga... Par a nu-şi aduce aminte de ceva, ori nu ştiu cum să umple un gol al vorbirii. Dar nu-i asta. Cred că mai degrabă se întorc în sine, nu atît în sufletul cît în subconştientul lor misterios, şi vorbirea lor rămîne spartă de expresii absurde. Aşa era şi Grigore Priceputu, de care am să vă vorbesc numaidecît.

In ianuarie 1917, avînd cu mine ca adjutant pe locotenentul Eugen Ştefănescu, umblam printre dealurile ondulate din nordul Moldovei, printr-un peisagiu de iarnă şi pe un frig simţitor. Zăpezile

erau greu de străbătut mai ales între păduri, pe fundul văilor. Cătră amiaza zilei începuse şi viscol. Caii înhamaţi la sanie înaintau penibil; pe părul lor înflorea o spumă îngheţată. Mai aveam mult pînă la punctul terminal al inspecţiei mele. Calea mi se părea tot mai grea şi abia aşteptam un popas cu adăpost ş-un pahar de băutură fierbinte.

Am ajuns însfîrşit undeva. Am trimes caii la hodină şi la ovăs. Am cunoscut că intrăm în localul unei secţii de jandarmi. De la masă s-a ridicat un plotonier înalt, cu sprîncene tufoase şi mustaţă enormă roşie. A avut onoarea să ne salute, după rînduială, şi ne-a împins cîte un scaun. Nu ne-a întrebat de unde venim şi încotro mergem; a avut însă inspiraţia genială să se informeze dacă nu poftim să bem ceai.

După ce a ieşit ca să caute această nobilă băutură, eu m-am uitat în juru-mi şi am observat, într-un colţ, un soldat care se silea să stea drept, lîngă lădiţa lui, de şi era evident că starea aceasta nu-i era deloc prielnică. Piciorul stîng îndeosebi îi părea beteag. Avea însă în toată făptura lui şi alte semne de suferinţă. Părea şi foarte trudit, deci ajunsese pînă în acel loc umblînd pe jos.

— Şezi, camarade, l-am îndemnat eu.

El nu cuteza să se aşeze. M-am dus la el şi i-am pus mîna pe umăr, silindu-l să ia loc pe lădiţă.

L-am întrebat:

— Eşti rănit?

— Să trăiţi, domnule colonel, mi-a răspuns el ridicîndu-se îndată, sînd soldatul Gavril Tudose, Regimentul 15, batalionul întăi, compania a treia. Am fost pînă ieri în spitalul militar; acuma mă *stram-*

portez la alt spital de cova... de covali... nu ştiu cum dracu-i zice...

— Cu ce te transportezi, Tudose, la acel spital de convalescenţi ?

— Cu piciorul, domnule colonel; da aştept să treacă vreo sanie, să mă agăţ şi eu.

— Ai avut o rană la picior ?

— Da, să trăiţi, domnule colonel.

— Numai la picior ?

— Nu, domnule colonel. S-a întîmplat să am şi prin alte părţi.

— Eşti bun, camarade Gavril Tudose, să şezi şi să-mi spui şi mie cum s-a întîmplat aşa ceva ? Primeşte această ţigară ; aprinde-o şi spune.

— Da, domnule colonel. Să trăiţi, domnule colonel... Se chiamă că noi am luptat la Oituz. Era într-o zi a lunii lui noemvrie. Nu era frig, nu era cald ; vreme bună de arătură. Pînă cătră amiază a fost linişte. La amiază, artileria «lor» începe să stropească în tranşeele noastre. Nu ştiu cum au fost simţit «ei» că noi ne pregătim a ieşi la atac. Bat ei jumătate de ceas ; bat un ceas. Bine, lasă-i să bată. Numai ce se sparge o căldare nu departe de mine ; m-ajunge o schijă la braţul stîng. Nu-i nimic ; pot merge şi aşa ; se chiamă că dreapta-i sănătoasă. Dar nu trece mult şi se farmă iar un obuz şi-mi umple sufletul de putoare. O ţandură îmi ia o bucată de ureche. Zic : dacă mă ia aşa cu cîte o bucăţică, apoi mai am pînă desară.

— Hai, flăcăi ! zic unii şi alţii.

Ieşim din tranşee. Aud pîc ! în cizmă. M-a plesnit peste picior. Dar pot merge. Atunci se chiamă că nu pot rămînea de ceilalţi. Pîc ! alt glonte, în genunchiul stîng. N-are a face ; m-au mai zgîriat ei şi altă dată.

Schimb încărcătorul şi urmez a trage. Şi mă tot duc pînă ce aud că strigă feciorii ura! Aşa, cînd stau, bag de samă că nu mi-i tocma bine. Curge sîngele şi de ici şi de colo. Au venit brancardierii şi m-au luat cu targa. Asta-i.

După ce şi-a spus istoria, i-am mai dat o ţigară. Atunci a avut îndrăzneală să zîmbească şi să-mi facă o declaraţie:

— Am şi carte.

A scociorît sub tunică şi a scos o cartă poştală militară, destul de boţită. Mi-a întins-o cu mîndrie naivă.

Am cetit: «Viteazului nostru camarad Gavril Tudose, amintire de la 10 noemvrie 1916». Erau iscăliţi un colonel, un maior, zece ofiţeri: nume aproape indescifrabile.

— Mi-a venit veste la spital, a adaos soldatul, că domnu căpitan Capră Anastase şi domnu locotenent Irimescu Ilie, care au iscălit aici, s-ar fi prăpădit. Se poate. Ce-i viaţa omului?

După asemenea reflexie filosofică, a rămas fumînd cu plăcere. Apoi a căzut pe gînduri. Plotonierul ne-a adus ceaiul.

Găsesc în cartea mea de campanie un raport al sublocotenentului Alexandru Stegărescu din regimentul 38 infanterie.

«In una din zilele lui septemvrie 1916, ocupam cu plotonul meu o tranşee săpată în vîrful unui deal care domina ţinutul, — scrie sublocotenentul. La poale, era risipit satul Arabagi. Dincolo de sat, altă înălţime, c-o sprînceană de pădure la creastă. Acolo era instalat inamicul. Intre noi şi el, satul şi valea; o distanţă între opt sute şi o mie de metri.»

Era un început de toamnă dobrogeană, cu soare arzător. Trupa suferea de sete. Mîncarea şi băutura se aduceau noaptea. Mîncarea părea îndestulătoare, oamenii nu se plîngeau niciodată din pricina ei. Nu se plîngeau nici de apă; atîta cît li se aducea o istoveau imediat; dar, ziua, din pricina arşiţei, mestecau în gură foc, cum spuneau ei.

Stăteau în adăposturi cu ochii ţintă spre o fîntînă din marginea satului. Acolo era bunul cel mai mare al vieţii în acel timp: apa. Dar între apă şi ei se afla un spaţiu gol, şi în acel spaţiu gol măturau gloanţele inamicului. Intr-o după-amiază, sublocotenentul s-a simţit copleşit şi aproape bolnav de suferinţa setei. A făcut din pricina asta ceea ce nu se cuvenea să facă.

— Ascultaţi, camarazi, a întrebat el, care din voi coboară la fîntînă?

In ascunzătorile lor, doi soldaţi vîrstnici au părut o clipă a se consulta. Apoi s-au ridicat:

— Ne ducem noi, domnule sublocotenent.

Unul avea nume Andrei Nicolae; celălalt, Grigore Priceputu. Acesta, după aceea, mi-a şi fost ordonanţă.

— Vă bizuiţi voi? întrebă sublocotenentul.

— Ne bizuim, de aceea ne ducem... răspunde Andrei.

— Asta este... adaogă Priceputu.

— Bine, duceţi-vă, hotărăşte sublocotenentul.

Ca să alunge imputările ce şi le putea face, le dă sfaturi.

— Duceţi-vă, dar fiţi cu băgare de samă. Folosiţi-vă de adăposturi şi de accidentele terenului. Nu întîrziaţi; procedaţi cu repeziciune.

— Am înţeles, domnule sublocotenent, ştim noi... îl încredinţează Andrei. Priceputu nu uită să adaoge :

— Asta este.

Au luat cîte o găleată de pînză, şi-au trecut armele pe după gît şi s-au strecurat cu fereală din şanţuri. S-au lăsat tiptil la vale, folosindu-se de toate accidentele terenului. Nici o recomandaţie, nici un reglement, nici o instrucţie nu-i putea face să se ferească mai bine decît instinctul lor firesc şi o experienţă moştenită.

Au ajuns la fîntînă. Scripetele a început a scîrţîi deodată. A fost un semnal în tot satul părăsit. Din gospodării au prins a ieşi animale şi paseri rămase fără stăpîn şi fără îngrijire : viţei, porci, orătănii. Guiţau, găgăiau, măcăiau, cotcodăceau şi-şi cereau partea lor.

Intăia găleată soldatul Grigore Priceputu a turnat-o în jghiab, ca să se astîmpere fiinţile fără înţelegere. Căci Domnul Dumnezeu a pus pe om să le îngrijească. Şi-i păcat cine nu ia aminte la suferinţa lor.

Godaci, paseri şi viţei au dat năvală de-a valma.

— Beţi şi vă alinaţi... le-a binecuvîntat Priceputu.

Apoi cei doi rezervişti au tras din fundul fîntînii şi provizia poruncită. Cînd au umplut şi găleata a doua, începură împuşcături înteţite de la inamic spre fîntînă. Prima victimă a fost un purcel, care a prins a coviţa prelung. Viţeii au împuns-o la fugă ; găinile s-au zburătăcit. Rezerviştii s-au lăsat la pămînt în dosul ghizdelelor, deschizînd şi ei, după prescripţie, un foc «bine susţinut». S-a deşteptat şi dealul camarazilor, cu o pîrîială prelungă ce alunga ecouri în toată valea.

Bătrînii de la fîntînă n-au risipit prea multă muniţie. S-au oprit după primul încărcător. Apoi au deschis consiliul lor particular de război.

Au hotărît întăi să-şi împartă forţele în două. După aceea fiecare din aceste două forţe să urmeze tactica ei deosebită.

În urma acestui plan, Andrei Nicolae s-a tras pe brînci către prima casă, cu o repeziciune surprinzătoare. Gloanţele şi scurmăturile de năsip jucau în jurul fîntînii. Operaţia celeilalte forţe era ceva mai complicată, din pricina găleţilor cu apă. Grigore Priceputu a scăpărat şi şi-a aprins ţigara ; a făcut cobiliţă din puşcă, încărcînd găleţile la cele două capete ; s-a ridicat şi a pornit domol la deal, fumînd.

De sus, văzîndu-l complect descoperit, sublocotenentul a început să se agite, poruncindu-i cu răcnete disperate toate recomandaţiile de rigoare :

— Zvîrle găleţile, nenorocitule ; adăposteşte-te !

Priceputu părea că n-aude. Urca fără grabă la deal. A ajuns sus, a depus apa ; a intrat la adăpost. A rămas tăcut la locul lui, ca să lase vreme mîniei ofiţerului să se domolească. «Mai ales că m-am sfătuit cu Andrei, zicea el celor din juru-i, ca să caute la casa popei în sat nişte dulceţi. Oamenii subţiri nu beau apă goală, ca noi mişeii de rînd...»

Debitul acestei ultime observaţii, care cuprindea o mustrare pentru sublocotenent, l-am aflat ceva mai tîrziu de la însăşi partida în chestie, adică de la Priceputu. În primul moment, după ce am cunoscut raportul sublocotenentului Stegărescu, am apreciat fapta, pe care am socotit-o eroică. Mă înşelam ; era ceva mai mult decît atît. M-am hotărît să apropii asemenea om de mine.

L-am chemat.

S-a prezentat. Era un bărbat bine alcătuit, bronzat de soare şi cu ochii trişti. Nu părea să aibă în el maliţia acelei retrageri descoperite.

— Cum ţi-a venit asta în minte, Priceputule?

— Să trăiţi, domnule colonel, mi-a venit aşa. Dacă e rînduit, moartea găseşte şi pe viermele din stîncă. Iar dacă nu e rînduită pentru mine, adică dacă nu mi-a venit ceasul, pot umbla slobod. Numaicît eu nu mă dusesem de joacă la fîntînă, luînd numele Domnului în deşert. Ci aveam treabă; căci lui domnu sublocotenent îi era sete. Pe urmă, am dat apă la dobitoace şi la galiţe.

— Ei? ce vrei să spui cu asta?

— Trăiţi, domnule colonel, una alta asta este... cum să spun? se chiamă că m-am răscumpărat...

L-am lăsat să se liniştească. I-am spus cîteva vorbe bune. Pe urmă i-am descoperit gîndul meu:

— Ascultă, Grigore.

— Ascult, să trăiţi, domnule colonel.

Dintrodată m-a privit cu frică şi absent, parcă se refugiase în el însuşi şi în altă lume. Obrazul lui părea fără expresie. Era un obraz spinos, neras de opt zile.

— Nu te sfii de mine, Grigore, i-am zis eu c-un glas pe care îl am uneori şi pe care voi, copilele mele, îl cunoaşteţi. Vreau să te întreb dacă primeşti să intri în serviciul meu personal?

— Da, domnule colonel.

— Să-mi fii ordonanţă.

— Da, domnule colonel.

— Ai ceva de spus?

— N-am nimica de spus, domnule colonel, fărădecît să-mi daţi voie, domnule colonel, una alta asta este, să-mi aduc briciul.

— Nu înțeleg.

— Am un brici, domnule colonel, cu care mă rad duminica dimineața; ș-apoi după aceea mă spăl și mă închin. Aicea unde ne aflăm, dacă se întîmplă să fie treburi, cu lupte și cu atacuri, apoi îmi strămut duminica pe a doua zi luni, sau chiar pe marți. Să-mi dați voie să-mi aduc briciul; după asta sînt la porunca domniei voastre.

Asemenea început, cu briciul și cu ziua de duminică strămutată marți, nu era făcut să mă încurajeze. Am avut însă răbdare și am făcut bine. In puține zile m-am convins că am nimerit un slujitor care avea dreptul la recunoștința mea. De aceea, dată fiind și înfățișarea lui severă, am încetat de a-l mai tutui. Priceputu a devenit «dumneata».

Mai întăi, Grigore Priceputu era un om curat din punct de vedere fizic. Cămașa îi era totdeauna albă, haina periată. Intruna îl vedeam drămăluind și descîntînd apă. Curăția lui se extindea și la cele morale. Onoarea lui era mai presus de banii pe care îi uitam prin buzunare; minciuna o așeza între păcatele negre.

— Una alta asta este... mi-a argumentat el într-un rînd; noi, domnule colonel, avem un trup care se amestecă și se preface în pămînt; iar sufletul se înfățoșează la scaunul Impărăției, ca să-și deie răspunsurile. Dacă răspunsurile ies bune după lege, sufletul rămîne în lumina Impărăției; iar dacă se dovedește păcătos, atuncea cade în Tartor, la întuneric veșnic.

— Știi carte, Grigore?

— Nu știu, domnule colonel. Pot lega buchile ca să alcătuiesc un răvaș, dar nu-s cărturar. Altfel, am ascultat cînd cetește popa la biserică și, avînd țiere

de minte, n-am uitat nimica. Pe urmă, am mai aflat de la cei bătrîni ; mi-am mai închipuit şi eu...

— Livretul dumnitale spune că ai fi fiind de loc din Putna ?

— Noi sîntem din răzăşii Vizantei, domnule colonel.

— Ce fel de oameni sînt pe-acolo ?

— Una alta asta este... oameni ca toţi oamenii, domnule colonel. Unii mai buni, alţii mai răi ; asta-i după seminţie.

— Vra să zică, dumneata vei fi fiind dintr-o seminţie de pricepuţi ?

— Da, domnule colonel. Dar de la tatu-meu n-am învăţat multe. Numele şi l-a purtat cu dreptate bunicul meu. El cunoştea stelele, florile şi vietăţile... A fost cioban.

— Poate ai învăţat de la el şi cîntece.

— Nu, domnule colonel, descîntecele şi cîntecele sînt partea muierilor.

— De aceea nu-ţi place muzica militară ?

— Ba, domnule colonel... una alta asta este... cînd auzeam la noi, în Vizantea, cîntînd lăutarii, îmi venea aşa o plăcere ca să mă îmbăt. Dar aicea e atîta bătaie de dobă şi atîta huiet, cît mai mult mi se spărie sufletul.

— Cum, Grigore, dumneata, om cuminte, vorbeşti de băutură ?

— Da, domnule colonel.

— Nu ţi-ar fi ruşine să te îmbeţi ?

— Să trăiţi, domnule colonel, asta nu-i ruşine. Asta-i o bucurie a omului lasată de la Dumnezeu. Numaicît Dumnezeu ne-a mai dat minte şi cuviinţă, pe care nu se cade să le lepădăm.

— Atuncea, cum faci, Grigore ?

— Fac așa, domnule colonel, că beau în starea întăia; după aceea mai beau pînă ce mă aflu în starea a doua. Saracul și mișelul nu bagă de samă și trec în starea a treia, încît... una alta asta este... unul se preface în lup, altul în bou, altul cade în altă animală. Dar eu, în starea a doua, mă păstrez tot om; mi se îmblînzește inima, îmi sporește hazul. Să trăiți, domnule colonel, eu am băgat de samă... una alta asta este... că dumneavoastră vă îndeletniciți numai cu apă. Să știți că asta nu-i bine, și că uneori se cuvine să vă îmbătați, cunoscînd starea a doua.

In așa chip mi-am însușit o primă cunoștință de la Grigore Priceputu. De și chestia beției e în contradicție flagrantă cu teoriile științifice și experiențele medicale moderne, eu am dat dreptate omului meu în ceea ce privește starea a doua. De altminteri, de și mi s-a întîmplat să-l surprind pe Grigore «băut» uneori, nu l-am văzut niciodată, în asemenea împrejurare, decăzut din demnitatea sa de om.

Am făcut cu Grigore Priceputu Neajlovul, Argeșul și retragerea. Zbuciumul meu moral găsea în calmul lui un reconfort. Se afla totdeauna în'preajma mea, priveghind să am adăpost și hrană. Nu-și lepăda niciodată din spate carabina și o întrebuința cînd socotea el de trebuință. Ni s-a întîmplat să avem pe urmele noastre, în imediată apropiere, de multe ori, escadroane de ulani, cu care luam contact strîns. Priceputu își pregătea arma și trecea în ariergardă. El mă «acoperea». Asta era semnificația psihologică a comportării lui.

Astfel, din etapă în etapă, pe ploi de toamnă, am străbătut bărăganurile, pe urmă am urcat colinele și ne-am îngropat pe linia Siretului și pe zimții

munţilor. Petreceam zile scurte şi putrede şi nopţi lungi; în sufletul meu stăpînea o tăcere de moarte. Intr-o zi, îmi căutam adăpost nou pentru comandă şi umblam pe o vale de pîrău, între două coame împădurite. Soarele era încă deasupra brazilor, cînd m-am oprit la o intrare de poiană. Insoţitorii mei obişnuiţi, locotenentul adjutant şi garda cu drapelul rămăseseră în urmă, aşteptînd ordine. N-aveam cu mine decît pe ordonanţă. Am tras de la şold harta şi am studiat-o. Poziţiile în care ne oprisem păreau îndestulător de tari. Era necesar să-mi apropii şi adăpostul meu de trupă, în vederea fixării noastre definitive.

Pe cînd eu cercetam harta, am băgat de samă că şi Grigore se dedă la un studiu al său propriu. Trăsese cu fereală, de sub manta şi tunică, tocmai din brîul de dedesubt, un instrument asupra căruia se îndeletnicea, întorcîndu-mi spatele.

— Ce faci acolo, Grigore? l-am întrebat.

— Să trăiţi, domnule colonel... una alta asta este... mă ocup cu ale mele.

M-am apropiat de el.

— Ce-i asta?

Ţinea în mînă o creangă subţire cojită, bifurcată. Ştiam ceva despre aceste mici instrumente de radiestezie, despre care au relatat şi oameni serioşi; însă totdeauna zîmbisem şi înlăturasem explicaţiile, care-mi apăreau mai mult de domeniul fantaziei decît al ştiinţei pozitive.

— Asta-i furcuţa mea, domnule colonel, cu care pot cunoaşte ce-i în pămînt.

— Ce şi cum poţi cunoaşte?

— Să trăiţi, domnule colonel... una alta asta este... furcuţa asta e de măcieş. Dar am acasă una de la

bunicul — de salcie căprească. Aceea-i mai lungă şi n-o pot purta acuma. Asta — rîse el uşor — e de campanie. Dacă voiţi să cunoaşteţi, apoi vedeţi cum ţin eu coarnele acestei furcuţe între degete, de se află aproape slobodă. Ş-apoi aflîndu-mă într-un loc şi cercînd, ea îmi dă semn. Ori se învîrte în afară, ori se învîrte în lăuntru, ori rămîne piezişă. Am de la ea cunoaştere de ce se află dedesubt.

— De unde îţi vine cunoaşterea asta?

— De la furcuţă, domnule colonel; şi din mine. Dumneavoastră... una alta... cetiţi semnele cărţii; eu cetesc semnele acestui lemnuş.

— Mă mir, şi-mi place asta, Priceputule. De pildă, acuma ce ceteşti? şi mai cu samă de ce vrei să ceteşti?

— Să trăiţi, domnule colonel... una alta asta este... vreau să vă aleg pentru adăpost un pămînt viu, şi un loc potrivit şi în altă privinţă. Potrivit este să nu fie apa prea aproape. Iar pămînt viu se chiamă că este pămîntul în care n-a săpat şi n-a scurmat niciodată mînă de om.

— Şi ce ar fi dacă a săpat mînă de om?

Slujitorul meu stătu la îndoială. În umbra de asfinţit care se întindea, glasul lui deodată scăzu şi păru a intra într-o taină.

— Domnule colonel, nu se cuvine să clădim adăpost pe un loc unde se găsesc astrucaţi morţii. Nu-i bine să le tulburăm tihna.

— Şi poţi cu furcuţa dumitale să cunoşti asta?

— Cunosc, domnule colonel, m-a încredinţat Priceputu, cu voce gravă.

— Ce ai cunoscut aici?

— Aici e apa aproape, domnule colonel. Îmi fac socoteală aşa, că vine vremea de iarnă şi luptele stau.

Adăpostul domniei voastre poate să vă facă trebuinţă pînă în primavară. Am să caut un loc mai uscat; cred că-l găsesc în partea de la deal a poienii.

L-am lăsat pe Priceputu să se ducă să caute. L-am urmărit cu privirea. Cerceta cu atenţie într-un loc; se depărta apoi la dreapta; făcea un zigzag la stînga. Se apleca din şale asupra sa însuşi; se închina oarecum pămîntului. In vremea asta, amurgul de dechemvrie umbrea împrejurimile.

Grigore Priceputu s-a oprit în celălalt capăt al poienii şi a pus semn în laturea unui tăpşan.

M-am dus spre dînsul. L-am întrebat cu glas coborît, aşa cum simţeam eu că se cuvine în acel moment:

— Ai găsit?

— Am găsit, domnule colonel. Mă duc s-aduc oamenii; îndată facem coliba de noapte şi aţîţăm o zare de foc într-un covru. Ş-apoi mîni săpăm şi clădim adăpostul.

— Dar în celelalte puncte ai aflat?

— Ce să aflu, domnule colonel?

— Ceea ce spuneai că se află în locurile scurmate de mînă de om.

— Da, domnule colonel, am aflat, îmi răspunse omul ridicînd deodată spre mine privirea-i tristă. Sînt şi în poiana asta ciolane de oameni vechi, ca în toate părţile. De cînd bate asupra noastră acest nacaz, domnule colonel... una alta asta este... de ne poartă ba prin ţara Ardealului, ba la Jiu, ba la Dunăre... de cîte ori am poposit, am căutat pentru odihna mea un loc viu. Şi pentru a dumneavoastră hodină, am căutat totdeauna, domnule colonel, de cînd vă servesc. Pe oriunde am trecut, arar a fost să nu-mi dea furcuţa semn. Este şi un semn anume,

cînd oasele sînt amestecate cu metal. Acolo poate fi comoară de aur, dar mai ales pot fi arme de fier, căci nu-i rîpă... una alta asta este... nu-i şes, nu-i deal, nu-i vale de apă, unde să nu fi fost în vremea veche bătălie, cum este şi în zilele noastre. Amărîte zile... a şoptit ca pentru sine Grigore Priceputu. Tot aşa am aflat de la bătrîni că a fost şi altădată. Pentru că la noi în ţară a binevoit Dumnezeu să crească de toate; iar în alte părţi de lume trăiesc seminţii leşinate. Cum adulmecă lupul stînele, aşa adulmecă acele seminţii cătră noi. De aceea n-au avut nici bătrînii linişte, cum se dovedeşte cu această furcuţă. Numai oase, numai oase îmi arăta în unele locuri, încît nici nu puteam găsi un colţişor de mas. Căci s-au tot adaos cu vremea, domnule colonel. Ori vor fi fost prăpăduri mari cînd cu tatarii şi turcii. Şi mai înainte vreme cu căpcăunii.

Asta a fost iniţierea mea cu bagheta radiestezică. Am primit de la omul meu o furcuţă la fel cu a lui şi am deprins a o mînui. Deprinderea nu se face cu uşurinţă şi necesită oarecare timp, pînă ce nervii noştri dobîndesc sensibilitatea anumită ca să poată percepe anumite radiaţii. Am fost un timp absorbit de această ucenicie întru cele misterioase, găsind în ea un derivativ al mîhnirilor mele. După isprăvirea campaniei, am început a peregrina, cu ceea ce unii au numit nebunia mea, în toate colţurile pămîntului patriei mele, punîndu-mă în corespondenţă cu oasele cîmpurilor de bătălie. Am să vă explic îndată şi asta.

Din ceasul acesta al iniţierii mele am avut un sentiment deosebit pentru Grigore. Nu prietinie, — ceva mai subtil şi mai organic, un fel de legătură triunghiulară între mine, pămînt şi acel om rar. Cu-

rînd corespondenţa n-a mai rămas decît între doi termeni : inima mea şi pămîntul, în care s-a integrat Grigore Priceputu, cînd i-a venit ceasul să se adaoge la strămoşi.

In cea dintăi luptă de primăvară, după refacerea noastră din 1917, Grigore Priceputu, în apropierea mea, nu departe de adăpostul construit sub priveghe-rea lui, a fost lovit de o schijă de obuz de mare calibru. Lupta de poziţie am cîştigat-o ; am respins pe inamic ; Priceputu n-a mai putut dura decît pînă către sară.

Fusese pus la adăpost şi-l privighea un sanitar. Avusese mare pierdere de sînge ; partea de jos a trupului, profund atinsă, îi era complect paralizată. Dormitase toată după-amiaza. La ora 6, a deschis ochii şi a cerut apă.

I s-a dat apă ; a înlăturat-o c-un gest uşor. Şi-a întors ochii într-o parte. Dorea altceva. Eram în apropiere. M-am dus la dînsul. Mă dorea pe mine. Am înţeles asta din privirea lui.

Mi-a zîmbit. L-am întrebat :

— Cum te simţeşti, Grigore ?

— Bine, domnule colonel ; am avut un vis ; am fost la Impărăţie.

Acestea i-au fost ultimele cuvinte ; în curînd s-a înseninat deplin.

Aflaţi că acest remarcabil om — simplu în aparenţă — a fost pricina înoirii mele. Flacăra pe care a aprins-o el în mine a crescut, mi-a aţîţat sufletul spre regiuni obscure, iar cunoaşterea spre o sumă de investigaţii.

Un popor nu valorează prin masa lui amorfă, ci prin elementele excepţionale; aceştea sînt jaloane ce indică posibilităţi viitoare ale colectivităţii. Din elemente gregare şi tîmpe nu poate ieşi nimic; ele sînt menite să cadă la gunoiul veacurilor. Cu mistică surprindere constatam în oastea aceea în retragere, care mă făcuse a desnădăjdui o clipă, puterea de suflet care pe urmă a ridicat-o iar şi i-a asigurat izbînzile. Grigore Priceputu nu fusese singur. Ca el căzuseră şi alţii; ca el mai rămăseseră mulţi; m-am obişnuit a-i cunoaşte.

Aceste individualităţi de elită îmi dovedeau că, în colţul de lume în care trăim azi, elementul primar «om» a urmat în timp anume legi de dezvoltare; că lumea aceasta de la Carpaţi a cunoscut cîndva o înflorire culturală; cel puţin una: aceea de acum două milenii, cînd împărăţia romană a acoperit şi teritoriul Daciei. Operaţiunile militare de la 101—106 au fost finalul unui proces politic; aici, mai de demult romanii aveau interese; mai de demult se infiltraseră coloni ai imperiului, primind legea localnicilor şi influenţînd la rîndul lor.

Vicisitudinile istorice de mai tîrziu au putut readuce la o viaţă materială primitivă pe aceşti oameni; depozitul sufletesc şi l-au păstrat. Astfel îmi apăruse în Grigore Priceputu lumea de altădată; această lume aveam dreptul s-o văd proiectată şi în viitor.

Începeam să mai fac o distincţie: că zonele terestre pe care s-a alipit omul, sau în care a fost împins, sau în care a fost surprins, — se împart în pămînturi amicale şi pămînturi indiferente ori ostile. În cele dintăi omul se simte bine, ca într-o amintire paradisiacă; în celelalte, energia îndîrjirii şi a urii

se exasperează. În cele dintăi viaţa e un joc; oamenii de aici sînt copiii complexului geofizic; atitudinea lor e blîndă, faţă de un semen străin care vine cu sentiment de supunere, ca să fie adoptat de comunitatea preexistentă. Natura amestecă aici şi lasă să se formeze tipul care-i convine, care se poate armoniza cu cerul, apele şi pămîntul, în vederea, poate, a scopului misterios divin. Restul piere prin nepotrivire, ca o sămînţă sterilă. În celelalte zone, îndîrjiţii şi energicii îşi caută substanţa sau în excursii dramatice de hoţie şi pradă, aşa cum au fost neamurile de năvălitori din pustie, sau, după ce încearcă dezamăgirile unui asemenea regim, revin asupra pămîntului şi naturii, violîndu-le şi căutînd să le smulgă tainele şi comorile.

Dacia a fost un liman de viaţă uşoară; de aceea împotriva ei au venit desmoşteniţii lui Babel. E adevărat că, în asemenea colţ binecuvîntat, localnicii şi-au ascuţit însuşirile inimii, lăsînd să se aline răzvrătirile cele crîncene; dar pe urmă, cînd alţii au năzuit să le răpească ceea ce li se părea că e un drept al lor, s-au nevoit să ia armele şi au fost oşteni din necesitate şi din durere. S-a întîmplat, din pricina sufletului lor, să nu fie numai apărători ai substanţei, ci au fost luptători şi pentru idealuri şi fantasme.

Uneori am căutat să mă aşez oarecum subt unghiul de vedere al umilului meu învăţător Grigore Priceputu şi am raţionat ca el, în sensul că violenţii şi silnicii au ajuns, în ultimul veac, asociind şi disociind elementele, să dea vieţii nu atît înlesnirile maşinismului şi electricităţii, cît aparatele de distrugere, explosibilele, aburii înveninaţi. Întru aceasta au păcătuit, căci Dumnezeu biruise pe demoni des-

făcîndu-i şi pacificîndu-i, ca să aibă tihnă zidirea sa din urmă, omul; iar omul plăsmuind din nou răzvrătirea şi robind-o pentru scopuri absurde îşi pregăteşte pieirea. Demonii lui robiţi îşi vor căuta libertatea pînă în dezagregarea totală.

Inţelegeţi că nu enunţ aici adevăruri, cît preocupări ale mele personale într-un răstimp de viaţă de înaltă tensiune.

Dominat de asemenea preocupări, mai ales după ce s-a isprăvit campania războiului celui mare, am găsit un aliment nou sufletesc în întregirea Daciei. Poporul lui Grigore Priceputu însfîrşit se eliberase; evenimentele se produseseră mai cu samă prin forţa sa interioară.

Atunci am simţit în mine impulsiunea nebiruită să cercetez unghiurile şi hotarele acestui pămînt, punînd oarecum simbolic în funcţiune furcuţa pe care o aveam dar de la învăţătorul meu. Astfel, de cîte ori aveam un năcaz sau o vacanţă, mă întorceam în trecut.

Intăi am fost la Nicopole, ca să caut locul bătăliei de la 1396, unde au participat cavalerii europeni şi pămîntenii de la Dunăre împotriva prigonitorilor crucii. Am cunoscut că au stat alături în acel sfîrşit de veac un strămoş al regelui de azi al neamului romînesc şi voievodul de atunci al poporului, Mircea Basarab. A fost o bătălie fără noroc pentru creştini şi osemintele lor au rămas îngropate în nomolurile succesive ale fluviului. După aproape cinci veacuri, 1877, aceeaşi sforţare se stratifica tot aici.

Aşijderea m-am dus să văd Varna şi Cîmpia Mierlei. Oseminte şi înfrîngeri. Iancu Huniade a scos oşteni pentru credinţă, din cetatea Ardealului.

Am căutat închisorile de la Jiu, unde a dat dezbin Basarab cel Bătrîn lui Carol Robert, rigă maghiară. Altă dată am fost la Rovine, unde au îndurat întăia oară ordiile lui Baiazid înfrîngere de la pămîntenii Valahiei.

Am căutat în cîmpia de la Zimnicea, între două movile împuţinate de plug, locul unde, într-o noapte, oştirile lui Mohamet-Sultan, au suferit spaimă sinistră de la Vlad-Vodă Ţepeş. Tot aici, într-un veac mai afund, au pătimit la fel mulţimile lui Darie persianul.

M-am oprit mai îndelungă vreme în preajma podului de la Neajlov, lîngă un sat care se chiamă Călugăreni. Nimene nu se mai ocupă acolo de întîmplarea veche, şi automobilele capitalei trec cu viteză spre Giurgiu, fără să lase semn decît mirosul lor caracteristic de fiară metalică. Acolo s-a produs la sfîrşitul veacului XV una din cele mai mari victorii împotriva nu atît a asupritorului musulman cît a necredinciosului; căci Mihai-Vodă a fost viteaz luptător pentru un vis.

Am văzut rînd pe rînd locurile bătăliilor lui Ştefan-Vodă. Au fost multe. Unul la Lipnic, altul la Catlabuga, altul la Baia; unul la Cozmin, altul la Şcheia; altele la Podul Inalt şi Valea Albă. Oseminte şi monumente de amintire. Am cunoscut pe pisania smerită a bisericii de la Valea Albă că Ştefan-Voievod a dat bătălia pentru o nădejde a sufletului său: eliberarea creştinilor, adică a Europei; şi arată măria sa că acolo a fost biruit; că au căzut mulţi pămînteni vrednici pentru credinţă şi pentru dreptate, prin voinţa de oameni neînţeleasă a lui Dumnezeu.

Însfîrşit am intrat în Ţara Haţegului şi am văzut baştina celor de demult, dacii, care şi ei s-au luptat fără contenire în veacur' e lor. Decebal-Rege şi curtenii săi s-au jertfit tot pentru dreptate.

După instigaţia Priceputului, oriunde m-am oprit, la un izvor, într-o poiană, pe valea unei ape sau pe o muche de deal, crenguţa radiestezică a dat semn inimii mele că morţii timpurilor succesive stau dedesubt, jertfă a loviturilor repetate venite din vecinătate sau din pustia depărtată.

Primăverile acestui neam au fost scurte; iernile lungi. Aşa e rînduiala văzduhului Daciei; aşa a fost rînduiala istoriei sale. Soare şi vifor; bucurie scurtă, suflet schimbător. Holde bogate, grindină năprasnică. Credinţă în Dumnezeul vieţii, cunoaştere a nestatorniciei materiale.

În aceste veacuri tainice le-a fost dat uneori pămîntenilor din Dacia să biruiască; dar de mai multe ori sîngele lor n-a avut răscumpărare. Din înfrîngeri şi suferinţă a ieşit izbăvirea de acum.

În aceste veacuri, deşi erau blajini din fire şi nu rîvneau nimic al altora, destinul lor a fost să poarte arme.

Ajunşi la acest popas de izbăvire, destinul lor e să meargă înainte întru duhul care-i călăuzeşte, ca să realizeze valori nobile pentru umanitate; dar destinul e să se apere încă.

— Deci rînduiala lor e să mai ţie în mînă sabia... strecoară în mine cuvînt învăţătorul meu Grigore Priceputu.

Acum veţi înţelege mai uşor de ce acel general inspector de armată, nalt, uscat, puţin adus de şale şi cu mustaţa căruntă, cu numele Oraţiu Demetrian,

era socotit că e întrucîtva din altă lume. Era adevărat asta. Dar eu vă aveam şi pe voi, care faceţi parte din lumea de azi.

Veţi înţelege de ce am în chip persistent o anume viziune a sfîrşitului meu într-un accident. Aceste lucruri nouă: trenuri, automobile, aeroplane, au în ele o viclenie, care în definitiv mi se pare foarte logică.

Însfîrşit, veţi înţelege de ce, dintr-o avere destul de însemnată, nu vă las vouă partea cea mai mare. Averea aceasta, moştenită, mie nu mi-a adus un folos propriu-zis. Am avut prea puţin nevoie de alte venituri decît cele pe care le cîştigam din munca mea personală.

După ce s-a dezvoltat drama mea sufletească, am acceptat că mă aflu, faţă de Dumnezeu şi de oameni, în situaţia unui depozitar. Îmi venise acest bun şi-l păstrasem pentru un scop care înfine mi se dezvăluise.

Ca să mă pot integra la forţele şi sacrificiile trecutului şi ca să pot da ceva mai mult decît viaţa pentru comunitatea aceasta interesantă a lui Grigore Priceputu, din care fac parte şi eu, trebuie să fac ceva mai mult decît să emit declaraţii. Patriotismul verbal e o molimă amabilă a timpului nostru. Cîteodată poate deveni şi o boală ruşinoasă; am văzut asta la anumite personagii.

Deci am socotit să scot, din patrimoniul nostru particular, o parte pentru comunitate. De aceea veţi găsi îndată însemnate sumele pe care înţeleg să le las instituţiilor armatei.

Am avut o îndoială şi o mîhnire, în ceea ce te priveşte pe tine, copila mea...

În acest loc precis al lecturii testamentului, am fost silit să mă opresc. Am primit o lovitură, căreia au urmat îndată altele. Era drept în josul paginii 41. Peste aceste ultime cuvinte ale paginii — «în ceea ce te privește pe tine, copila mea...» — era trasă o bară lungă cu creionul; o linie aruncată din fugă, lăsînd să se înțeleagă deslușit textul. Îndată, sub linie, pe spațiul îngust alb de jos, cu același creion negru, cineva scrisese un fel de avertisment pentru cetitor: «Pasagiul ce urmează nu e necesar să fie comunicat femeilor».

Am întors imediat pagina. Era vorba nu mai mult decît de cinci rînduri, pe care am încercat să le cuprind dintr-o privire. Răsfoind apoi învălmășit ultimele foi ale manuscriptului, ocupate de cifre și de dispoziții propriu-zis testamentare, m-am întrebat, ca într-o amenințare de primejdie, ce am de făcut. Am închis provizoriu și am ținut strîns în mîna stîngă caietul. Cu dreapta, am făcut un gest nehotărît.

Am zis:

— Aici testatorul începe a înscrie legatele.

Cele două surori mă priviră stăruitor, fiecare cu o atitudine proprie.

În cursul lecturii, observasem din cînd în cînd pe domnișoara Cireașa Demetrian. Trecuse prin stări de frămîntare exterioară și de mare tulburare lăuntrică. La un anume moment se fixase într-o exaltare radioasă. Așa o bătea lumina de dimineață; părea de o frumusețe ireală; avea în concentrarea atentă a feței ceva nou, din lăuntru, un aur al sufletului.

Soția doctorului își păstrase tristeța; dar îi pierise orice oboseală. De și atentă la tot ce cetisem,

din cînd în cînd părea că se întoarce de departe, cu un suspin.

La declarația mea că testatorul începe a înscrie legatele, domnișoara Cireașa a avut o exclamație: A!, ca și cum ar fi început să rostească alfabetul. S-a ridicat în picioare și m-a privit ciudat.

— Domnule avocat, ne mai datorești cîteva cuvinte.

— E un alineat obscur și întrerupt, am replicat eu.

Ea a plecat fruntea, ca să nu mă privească. A rostit cu liniște, așa ca să fiu atins de fiecare cuvînt:

— E cu putință?

— Domnișoară, am răspuns eu cu disperare, nu merit nici neîncrederea pe care o simt în cuvintele dumneavoastră, nici reproșuri. Profesiunea mea îmi impune oarecare îndatoriri.

— Înțeleg. Îndatoririle acestea sînt cumva către doctor?

— Nu vreau să spun asta. Nu mi-am luat față de domnul doctor nici un angajament. Din pricina asta am onoarea să fiu aici cu dumneavoastră.

— Atunci?

Am tăcut o clipă.

— Atunci, a urmat domnișoara Cireașa, nu credeți că ar fi potrivit să vă ajute cineva în deslegarea acestei șarade? Am ascultat fără greș. Despre care din copilele tatălui meu e vorba?

— Ba, domnișoară, nu credeți că ar fi mai potrivit să lăsați aceste rînduri pe mai tîrziu? Aveți drept la lectura întregului testament și-l veți cunoaște fără nici o scădere. Acum e mai interesant să cunoașteți dispozițiile tatălui dumneavoastră.

— Domnule Modru, a vorbit glacial domnişoara Cireaşa, tatăl meu a avut o părere excelentă despre dumneavoastră. S-ar cuveni să înţelegeţi că acele dispoziţii băneşti nu mă interesează.

Atunci a intervenit glasul grav al soţiei doctorului :

— Cuvintele se referă la mine.

In clipa care a urmat, domnişoara Cireaşa a binevoit a mă lăsa să admir în treacăt ochii săi bruni aburiţi de lacrimi.

— Doamnele mele, am zis eu revenind la viaţă, trebuie să declar că n-am cunoscut manuscriptul decît odată cu dumneavoastră. Cum nu sînt dispus să accept punctul de vedere al domnului doctor şi testamentul mi se pare valid, nu-mi pot permite să fiu indiscret, dezvăluind aici şi acum acea ultimă mărturisire a testatorului. O consider drept o chestie strict intimă, de familie.

— Ah ! a îngînat, iarăşi obosită, doamna Floarea ; domnul avocat socoteşte că procesul dintre mine şi doctor s-a lichidat definitiv şi că acele vorbe ale tatălui meu sînt de prisos.

— Nu mai sînt avocatul ; vă rog să mă socotiţi prietinul dumneavoastră.

— Aşa să fie ? s-a mirat domnişoara Cireaşa.

— Aşa este.

— Atunci îţi îngăduim să cunoşti tot şi să ceteşti cele ce urmează. Mai bine zis, să le ceteşti şi pentru noi... Am observat, stimate prietine, că poţi deslega cu cea mai mare repeziciune şaradele. Să ştii însă că ochii unei femei desleagă şi mai iute şi mai lesne şarada vie. Pentru aceşti ochi pe care îi vezi, nu poate fi nimic ascuns.

— Domnişoară Demetrian, mă înspăimînt.

— Dă-mi numele ce mi se cuvine, aşa cum doreşti în ascuns; căci dumneata eşti un om ascuns şi viclean.

— Vai, nu sînt ce crezi dumneata, domnişoară Cireaşa. Există o altă soluţie. Să depun textul pe masă, ca să luaţi dumneavoastră singure cunoştinţă de el.

Soţia doctorului a oftat:

— Soră dragă, cunosc de mai nainte acele vorbe ale tatei, căci le-am aşteptat.

În grădină, se răsuceau din cînd în cînd adieri neliniştite de vînt, făcînd să se zbată frunzişul tînăr. Cînd am depus manuscriptul pe masă, a venit dintrodată, ca şi cum ar fi fost chemat, un vîrtej. S-a grăbit pe alee amestecînd în jocul lui circular năsip, viescurele, frunze vechi; a încercat să mă dea la o parte; m-a ocolit, s-a dus la măsuţă şi a smuls caietul, purtîndu-l învălmăşit pînă subt o tufă de liliecі.

Domnişoara Cireaşa, înveselită fără un motiv precis de asemenea incursiune, şi-a apărat în primul rînd integritatea toaletei. Apoi s-a repezit, în acelaşi timp cu mine, la tufa de liliecі. S-a produs o ciocnire; am apucat mîna stîngă a domnişoarei Cireaşa cu amîndouă mînile mele; vîrtejul de vînt a dus mai departe testamentul. Ne-am ridicat urmărindu-l. În acelaşi timp soarele s-a întunecat sub năvală de nouri şi cîţiva stropi mari au depus painjeni pe năsipul drumuşorului.

Am prins manuscriptul. Ne-am grăbit să ne retragem în casă. Cînd am desfăcut foile şi am depus sub privirile doamnei Floarea pasagiul, soarele s-a arătat iar; vîntul a contenit ca la o poruncă a stihiilor, îngăduind domnişoarei Cireaşa să iasă afară, să se bucure din nou de lumină. Am urmat-o, sim-

ţind că am nevoie să fiu cu ea şi-n văzduh şi-n pămînt.

— Se face vreme bună, mi-a zis ea cu linişte.

Zîmbea; cunoştea că aş fi vrut să vorbesc despre cu totul altceva, mai curînd despre o furtună decît de o înseninare. Însă, după socoteala ei ascunsă, încă nu venise vremea.

După zece minute, soţia doctorului aduse manuscriptul şi mi-l înmînă, mulţămindu-mi, după protocolul burghez, cu o vorbă franţuzească. Avea aparenţă liniştită; însă fără îndoială plînsese. Cu toată pudra pe care şi-o pusese grabnic, pleoapele şi vîrful nasului păstrau încă vestigii de dramă.

Iată textul aşa-zisei şarade:

«Am avut o îndoială şi o mîhnire în ceea ce te priveşte pe tine, copila mea, îndoială că poate totuşi am putut să mă înşel asupra cuiva; aş fi fost bucuros să-l fi nedreptăţit; şi mîhnire că poate pînă la sfîrşit îmi voi păstra convingerea despre caracterul său, şi că poate ar fi fost mai bine să dau dezlegare înainte de trecerea mea dincolo.»

Judecînd în mine însumi textul întreg al testamentului pe care generalul îl lăsase contimporanilor şi urmaşilor săi, găseam în el cu totul altă nebunie decît cea pe care încercase a o stabili doctorul. Distinsul domn doctor pornea în chipul cel mai firesc din lume de la interesul său, aşa cum ar fi înclinaţi să facă nouă sute nouăzeci şi nouă de oameni dintr-o mie, dintre toţi acei care îmi trec pe dinainte în viaţa de toate zilele. Şi totuşi, pentru mine, în înţelegerea cea mai din fundul fiinţii mele, era vădit că singurul

înțelept dintre noi toți se dovedea acest straniu testator. Fără minte rămînea numai omul neliniștii negre, deoarece «nebunii» pot avea stări de înaltă euforie, cum aveam eu, după ce intrasem în misterul sfînt al acelui suflet care-și supraviețuia într-o formă nouă. La starea mea de entuziasm se adăogea și lumina în care o vedeam acum pe domnișoara Cireașa. Mi se părea că o iubesc; eram sigur că nu mă înșel. Rațiunea rece a doctorului rămînea zbîrcită și sarbădă lîngă floarea eternă a vieții umane.

Numai în aceste rînduri, de neputință aș putea zice, unde generalul nu mai era în sine, ci se izbea de cruzimea semenului său, vorbele lui îmi apăreau încîlcite și chinuite. Singurul acest text al așa-zisei șarade era lăsat să se tîrască, șerpuit. Îmi apărea evident că aceste rînduri ieșiseră ca un abur dintr-o rămășiță de otravă. Pe urmă testatorul se înălța iarăși la ale sale, împărțind legatele cu limpezime și simplicitate.

Voiam să reiau lectura.

— Simt că trebuie să facem altceva! mă apostrofă cu violență domnișoara Cireașa. Ce-am putea face? Nu-mi dau bine samă ce, dar nu se poate să stăm așa! În orice caz, de cetit nu trebuie să mai cetești. Înțelegi dumneata, domnule Modru, că acum știu tot? Adică știu ce-mi trebuie și nu mai am nevoie să știu altceva. Lasă textul pe masă; dă-mi-l mie, ca să-l sărut și să-l depun iarăși. Dă-l și Floarei să-l sărute.

Însă doamna Floarea nu voia să sărute testamentul, ceea ce stîrni pentru scurt răstimp indignarea domnișoarei.

— Cum nu vrei? ce nu vrei? Nu înțelegi și tu că trebuie să săvîrșim o faptă mare?

— Fii rezonabilă, Cireşico, suspină soţia doctorului; asta nu-i o faptă mare; e o faptă naivă. De fapte mari mă îndoiesc că am fi capabile. Ar fi bine să facem o faptă bună cel puţin.

— Bine, să facem o faptă bună, se grăbi cu avînt domnişoara Demetrian. Nu întîrzia; spune imediat.

— Ah! nu-ţi pot spune nimic, Cireşico; poate nu sînt capabilă nici de asta. Totuşi, tu ai dreptate; trebuie să fac ceva.

— Nu-i aşa? nu-i aşa? dumneata ce zici, domnule Modru?

— Eu tac; aştept să reintru în stăpînirea manuscriptului. Văd că ameninţi să-l arunci peste casă.

— Nu-i adevărat; nu-l arunc; ţi-l dau numaidecît. Nu credeţi că ar fi bine să chemăm pe domnul Dionisie Micu şi pe doamna Agripina Micu?

— Ce să faci cu dînşii, Cireşico?

— Nu ştiu; să se bucure şi ei.

— N-au de ce să se bucure; pe dînşii nu-i interesează.

— Atunci să-mi spuie poveşti.

— Soră dragă, eşti aşa de copilăroasă, încît mi-i ruşine mie.

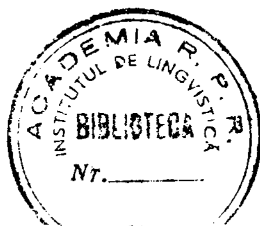
— Ba nu ţi-i ruşine şi să ştii că sînt serioasă. Să ne spuie domnu Dionisie istoria lui cu societatea pe acţiuni.

— Fetiţă, nu mă supăra.

— Sînt bine încredinţată că nu te superi. Asta a fost una din realizările faimoase ale doctorului. Ştii ce a făcut doctorul nostru, domnule Modru?

— Cireşico!

— Lasă-mă să spun. E un lucru în aparenţă foarte vesel. E o poveste fantastică din vremurile noastre.

Mi-a spus-o domnu Dionisie de trei ori. Avînd o moștenire din partea soției, a lăsat catedra și a întemeiat aici, în București, un magazin de librărie și papetărie ; o afacere cu bun venit. Oamenii însă nu se mulțămesc cu bun ; le trebuie mai bun. Atunci a venit doctorul, cu o soluție minunată : o afacere «pe acții», cum spun ei. Intră oameni noi, se aduc capitaluri, se emit hîrtii, se extinde comerțul. Domnul Dionisie primește pentru fondul său și al soției sale hîrtii și demnitatea de vicepreședinte al consiliului de administrație. Curînd lista consiliului se schimbă, omul nu mai are nici un amestec în societate, «acțiile» nu mai reprezintă valoarea inițială și așa mai departe, pînă ce, fără să înțeleagă cum, alții au librăria și papetăria și domnul Dionisie nu mai are nimic. Domnul Dionisie e nevoit să deschidă birtul de aici, și asta datorită generalului Demetrian și surorii mele care mi-au cerut să închiriez acestor oameni năcăjiți anexa proprietății mele. Trebuie să se știe că doctorul a fost furios din pricina acestui sentimentalism, cum îi spune el. E o slăbiciune sentimentală să tratezi așa pe un om care a categorisit cu vorbe aspre operația comercială a cumnatului meu, și care i-a făcut și proces. Față de asemenea oameni, care nu știu ce vorbesc și nu știu ce fac, nu trebuie să ai nici o milă. Sora mea e de altă părere.

— Nu înțeleg ce te face pe tine să vorbești despre asta. Găsesc nepotrivită și veselia ta.

— Ai dreptate, soră dragă, nici eu nu înțeleg ; poate sînt nebună ; ori poate mi-am adus aminte de doamna Agripina și de domnul Dionisie, pentru alte motive. Să-l poftim pe domnul Dionisie aici, să ne spuie versuri latinești. Cred că nici pentru asta nu m-am gîndit la dînșii. Mai degrabă am avut ideea

ascunsă că trebuie să ne ospăteze pe noi cu tot cu musafirul nostru.

— Se poate; asta numeşti tu o faptă bună? Entuziasmul tău are finaluri ciudate.

— Ba e faptă bună, cînd cuget la foamea domnului Modru. Cetitorii flămînzesc mai tare decît ascultătorii.

Am intervenit cu grabă, căutînd a dovedi că se înşeală cei care vorbesc de foamea cetitorilor, mai ales a cetitorilor unor asemenea texte ca cel care a fost ascultat.

Domnişoara Demetrian s-a întors spre mine cu sprînceana uşor înourată:

— Însă cetitorii nu mînîncă?

— Ba da.

— Deasemenea să ştii că mînîncă şi ascultătorii. Iar doamna Agripina Micu prepară nişte mîncări... am vrut să spun admirabile, dar atunci ar fi trebuit să adaog că vremea e delicioasă... Ştii de ce prepară aşa de bine doamna Agripina? Căci are totdeauna ideea că le prepară pentru domnul Dionisie. Totuşi, la drept vorbind, nu pentru asta m-am gîndit eu la domnul Dionisie Micu. Să vedem, poate să-mi aduc aminte mai pe urmă. Ori poate să-ţi vie ţie în minte, Floare, ce trebuie să facem. Adică ce trebuie să faci tu. Căci eu ştiu ce am de făcut.

— Ce ai tu de făcut şi ce trebuie să fac eu?

— În ce te priveşte, soră dragă, răspunse domnişoara Cireaşa, n-am nici cea mai mică idee. Eu, personal, sînt hotărîtă să mă aflu în una din zilele viitoare la Cluj, ca să pun flori pe mormîntul unui general necunoscut.

— O, eu l-am cunoscut bine pe tata... şopti înăbuşit doamna Floarea.

— Poate ai intenţia să mergi şi tu?

— Să vedem, zîmbi palid doamna Floarea; trebuie să cer învoire de la doctor.

Domnişoara Cireaşa îşi zbătu mînile, apărîndu-se.

— Fără doctor! strigă ea.

Apoi se linişti şi-şi reluă socotelile sale interioare:

— Să vedem, de ce m-am gîndit că trebuie să-l chem pe domnul Dionisie Micu. Fără îndoială că pentru masă: domnul Modru ne va face onoarea şi plăcerea să prînzească cu noi. E o faptă bună şi asta, orice s-ar spune; domnul Modru va găsi poate de cuviinţă să ne dea şi un sfat folositor. Nu i-l pretind, dar dacă domnia sa crede că e prietin al nostru, ni-l va da.

M-am înclinat, fără să dau o asigurare formală, neştiind despre ce poate fi vorba.

În atitudinea aceasta a mea era mai mult automatism profesional, căci în fundul fiinţii mele eram hotărît nu numai să dau orice sfaturi, dar să săvîrşesc orice jertfe. Deslegătoarea de enigme m-a privit ca să mă cetească, şi a părut mulţămită. În acea clipă s-a auzit din casă, pe uşa deschisă, soneria moale a unui ceasornic. Am numărat unsprezece bătăi.

— Asta e explicaţia! a zis domnişoara Cireaşa. Ştiam că este ceva, dar nu-mi aminteam. La ora aceasta s-a anunţat stimatul domn Dionisie Micu. Credeam că trebuie să-l chem, însă domnia sa vine din iniţiativă proprie.

— Ascultă, Cireşico, se întoarse cu oarecare severitate doamna Floarea, ştii că poveştile domnului Micu nu-mi fac o plăcere deosebită. De ce l-ai chemat?

— Nu l-am chemat eu; s-a anunțat singur. A aflat poate că vine domnul avocat și vrea să-i ceară o consultație.

Doamna Floarea și-a acoperit ochii cu palma mînii stîngi; a rămas puțin așa; apoi a suspinat. S-a ridicat și a intrat în casă. Domnișoara Cireașa s-a grăbit s-o ajungă din urmă. Am avut impresia că surorile s-au îmbrățișat; că domnișoara Cireașa a pus oarecare pasiune în gest, deoarece, întorcîndu-se, a făcut un mic popas în prag ca să-și inspecteze la oglingioară fața și să-și dreagă cu roșu buzele.

Cînd și-a reluat locul la măsuță în fața mea, s-a auzit și cheia lui domnu Micu la portița grădinii. Domnișoara Cireașa mi-a zîmbit.

— Domnul profesor e exact; însă, la dreptul vorbind, sora mea are dreptate. Intrucît te-ar putea interesa pe dumneata alte povești ale domnului Micu? Pe cea principală ți-am spus-o eu.

Domnul Dionisie Micu era un personagiu puțintel rigid, corect îmbrăcat, cu cravată neagră și manșete scrobite de modă veche. Iși scoase de la șase pași pălăria tare și salută, aplecîndu-se reverențios. Avea frunte naltă, prelungită de o pleșuvie lucie; mustața și sprîncenele le avea bogate și neîncărunțite, ca pentru contrast.

Domnișoara Cireașa făcu prezentările, apoi se așeză la locul ei, poftind pe profesor să ia loc. Părea gravă și preocupată, însă cu un surîs la colțul buzelor.

— Aș putea oare afla, dragă domnule profesor, ce mîncăm astăzi? întrebă ea cu grijă.

— Da, domnișoară. Soția mea vă roagă să lăsați pe ziua de azi la o parte paparada. In fiecare zi ouă, nu e consult pentru sănătatea domniei voastre. De-

asemenea în fiecare zi iaurt şi fructe. Aş crede şi eu că trebuie să vă atrag luarea-aminte asupra faptului că fructele sînt bune pentru organismul nostru la timpul fructelor, după cum legumele la timpul legumelor. Anotimpurile înseşi arată rînduiala regimurilor alimentare; fructe din Siria şi castraveţi de la Istambul nu sînt sănătos lucru. Dar să lăsăm asta şi să depun lista prînzului domniei voastre, aşa cum l-a întocmit muierea mea. Vin — de Tîrnave. Sper că va plăcea şi onoratului domniei voastre oaspete.

— Îmi place vinul de Tîrnave, l-am încredinţat. Eu sînt de dincolo de Olt, din Făgăraş.

— Aa! s-a mirat prelung şi cu plăcere domnul Dionisie.

— Mirarea domnului profesor e prefăcută, s-a veselit domnişoara Cireaşa, căci i-am spus domnului profesor cine eşti şi de unde eşti.

— Într-adevăr, aşa este, a rîs cu stăpînire domnul Dionisie; observaţia domnişoarei Cireaşa e întemeiată, ceea ce nu mă poate opri să mă mir din nou şi să mă socotesc bucuros.

— I-am spus domnului avocat Modru şi chestia cu societatea pe acţii.

— Aşa? mi-am închipuit. Aţi fost bună, domnişoară, şi aţi făcut bine ca totdeauna; dar îmi voi lua libertatea să explic şi eu cum au decurs în amănunt lucrurile. Nu-i vremea acum; nu-i nici locul potrivit. Poftesc pe domnul avocat să-mi arate cum şi cînd aş putea avea onoarea să-l găsesc la oficiul său.

Domnul Dionisie a rămas puţintel pe gînduri.

— E un lucru vrednic de scris într-o carte... adaose el după aceea. Dacă nu s-ar fi exercitat în

dauna mea, aş putea spune că îl admir. Tot aşa Machiavel admira pe acel mare criminal care a fost Cezar Borgia. Însă dacă «Prinţul», cum pare a pretinde Machiavel, are dreptul la o morală proprie de cele mai multe ori în dezacord cu morala curentă, nu tot acelaşi drept l-ar putea pretinde domnul doctor adversarul meu. Nu va fi pretinzînd domnul doctor Constantin Ionescu, om ca mine şi ca domnia voastră, că ar fi avînd privilegiul acelui condotier ilustru. Chiar dacă va fi pretinzînd că-l are, atunci e necesar să cugete şi la finalul tuturor operaţiilor lui Cezar. Aşa că se va supune soartei noastre comune; iar mai întăi va răspunde înaintea magistratului şi pentru societatea mea pe acţii, şi pentru altele multe. Ca profesor cu metodă, m-am informat şi am întocmit un repertoriu de patruzeci şi şase de afaceri ale domnului doctor, de afaceri, cum vă spun, în contradicţiune cu legile care guvernează ţara şi naţia.

După aceste declaraţii, domnul Dionisie păru a-şi aminti de ceva şi-şi lovi fruntea cu palma.

— Îmi amintesc abia acum de ce mi-a spus Agripina. Doamna Floarea e aici?

— Da, domnule profesor, îi răspunse cu seriozitate domnişoara Cireaşa.

— Atunci rog să fiu scuzat; nu-i timp şi loc pentru nici un fel de digresie. Am întîrziat mai mult decît se cuvine. Agripina mi-a recomandat să las însemnarea şi să mă întorc, deoarece sînt de lipsă la afacerea noastră, ca într-o zi de sărbătoare. Avem oaspeţi de la noi. Mi-a atras atenţia că se află aici şi sora domniei voastre, căreia eu nu-i sînt prea

simpatic, datorită împrejurărilor. Recunoştinţa mea faţă de doamna Floarea, pentru tot binele ce ştiu că mi l-a făcut, trebuie să includă şi grija, din partea mea, de a o scuti de asemenea întîlniri. Dacă ar afla domnul doctor, doamna Floarea se poate să aibă neplăceri. Domnul doctor e un bărbat ager şi bănuitor. E şi un bărbat puternic, însă, precum am spus, n-are drept la elogiul unui Machiavel.

Domnul Dionisie Micu se pregătea de retragere. Totuşi ar mai fi stat, dacă nu s-ar fi simţit din interiorul casei paşii doamnei Floarea. Atunci simpaticul nostru profesor avu un început de panică. Rămase pe loc foarte încurcat şi umilit.

Doamna Floarea se opri în prag şi ne privi. Căutătura ei amară se aţinti asupra profesorului.

— Domnule Micu, zise ea cu blîndeţă, te-aş ruga sa-mi faci un serviciu.

— Cu cea mai mare grabă şi plăcere, doamnă, răspunse profesorul, rămînînd încremenit la locul său. Eram chiar pe punctul de a mă retrage.

— Aflã, domnule profesor, că nu-i acesta serviciul ce-ţi cer.

— Sînt prea bucuros, doamnă.

Profesorul îndrăzni să treacă înainte şi să-i sărute mîna. Părea încîntat de favoarea ce i se face, dar era atent, ceea ce arăta că, subt înfăţişarea lui puţin naivă, se împleteau ascunzişuri complicate.

— Aş vrea să plece cît de degrabă această telegramă, domnule profesor, urmă doamna Floarea. Te interesează puţin şi pe dumneata prin consecinţele ei. E o telegramă adresată soţului meu la Cluj — hotel Central.

— Domnul doctor se află la Cluj?

— Da. Îi cer soțului meu să rămîie în Cluj și să mă aștepte mîni, la ora 11, în cancelaria domnului notar public Claudiu Roman. Să mă aștepte neapărat, pentru afaceri.

Vocea doamnei Floarea părea liniștită ; domnișoara Cireașa, însă, percepea în accentul ei ceva nou și deveni deosebit de atentă.

Sentimentul meu pentru domnișoara Cireașa a făcut progresul cel mai mare cu putință în timpul cel mai scurt ; de aceea nu se putea să rămîn eu în București, cînd zîmbetul viclean ce-mi era drag lucea subt altă latitudine a pămîntului. Am lăsat pe doamne să plece singure, dar se hotărîse în sfatul nostru, în dorința ochilor domnișoarei Cireașa, în destinul meu pe care îl socoteam definitiv limpezit, că nu voi lipsi de la întîlnirea hotărîtă a doua zi în oficiul domnului notar public Claudiu Roman.

Răstimpul cît am rămas singur, absurd de singur și de neliniștit, l-am întrebuințat ca să-mi chem secretarii spre a pune în rînduială treburile celor trei zile următoare, în care bănuiam că voi lipsi din București. Pornirea mea cea mai secretă era să abandonez totul, să pornesc într-o călătorie minunată care n-are loc și timp ; știam însă că viața mă va umili și mă va întoarce de unde plec. Afacerile sînt afaceri. Totuși aveam drept și la puțină nebunie.

Am ajuns la Cluj cu un tren de dimineață. Plăcerea mea a fost mediocră întîlnind, la ieșirea din gară, pe domnul notar public Claudiu Roman. Am acceptat totuși să mă opresc o clipă ca să-i strîng

mîna, sperînd că voi afla de la domnia sa cele dintăi veşti ce mă interesau.

Mi s-a părut că evită să mă privească. Mi-a mărturisit că a venit întru întîmpinarea mea din ordinul domnişoarei Cireaşa.

L-am întrebat cum se află doamna Floarea şi ce face.

— Doamna e bine, m-a informat el. V-aşteaptă în oficiul meu la ora 11 ; doreşte să nu lipsiţi.

— Dacă nu mă înşel, va fi şi domnul doctor Constantin Ionescu ?

— Va fi şi domnul doctor Constantin Ionescu, a încuviinţat bătrînul Claudiu Roman. Trebuie să vă mărturisesc, domnule avocat, că mi-e frică.

— Nu înţeleg de ce frică poate fi vorba.

— Veţi înţelege numaidecît. Vă rog să mă urmaţi pînă la trăsura mea. Să mă iertaţi că nu vă pun la dispoziţie un automobil, dar eu nu întrebuinţez decît trăsură cu cai. Mi se pare mai comod şi mai sigur. Calul şi vizitiul meu au o vîrstă înaintată, ceea ce mă face să umblu de la un loc la altul fără bătaie de inimă. Poftiţi, vă rog, trăsura e largă ; ar fi putut încăpea şi domnişoara Cireaşa ; dar domnia sa a fost grăbită să se ducă mai curînd cu florile la cimiteriu ; iar de-acolo vine de-a dreptul la casa pe care a locuit-o excelenţa sa generalul. Acolo mergem şi noi. Pe doamna Floarea n-o mai găsim, doamna Floarea nu apare decît la ora hotărîtă.

Bătrînul Claudiu Roman vorbea întrerupt ; îmi arunca din cînd în cînd o privire furişată. Eu aş fi dorit informaţii definitive despre domnişoara Cireaşa, însă mă mulţămeam să ascult ce-mi spune domnul notar public şi să privesc echipagiul. Bătrînul Ianoş, c-o mustaţă clasică, solemnă şi cătrănită,

făcea pe capră gesturile cele mai moi și mai rotunde, ca să nu-și strice înfățișarea nouă sau ca să nu producă spaimă calului unghiular cu copite enorme. De mult uitase spaimele acel bătrîn patruped; părea deșertat de orice bucurie și orice violență; alămurile hamurilor lui dădeau fulgerări în soarele dimineții. Trăsura arhaică era glănțuită din proaspăt; de și ducea bucuria mea, totuși părea funebră. Era o trăsură de notar, făcută să întovărășească mai ales ultimele călătorii ale clienților.

— Stimate domnule avocat, îmi zise cu grijă bătrînul notar aplecîndu-se spre urechea mea, m-am obișnuit să-mi fie teamă de domnul doctor Constantin Ionescu. Obiceiul acesta îl are și doamna Floarea. In toate împrejurările, domnul doctor și-a impus voința. Fie în afacerile publice, fie în afacerile sale domestice, domnul doctor s-a deprins să înlăture orice rezistență. A avut lupte mari, precum singur a declarat, și le-a cîștigat pe toate. Fiind astfel domnia sa un biruitor al vieții, stau și mă cuget ce sorți putem avea noi...

— Care noi?

— Vorbesc de doamna Floarea. Ce sorți de izbîndă putem avea? Zic: ce sorți de izbîndă putem avea, căci eu, personal, aș dori s-o sprijin; și dacă dorești și domnia ta să-i dai un sprijin, atunci întrebarea mea e bună. Ori poate domnia ta, domnule avocat, preferi să rămîi un observator neutru?

— N-aș putea spune că prefer așa ceva.

— In acest caz e bine că ați venit la Cluj.

— Insă, domnule notar public, e necesar să afli cel puțin domnia ta că venirea mea la Cluj nu s-a produs în interesul strict al doamnei Floarea. Am și alte motive să fiu aici.

— Bănuiesc, a şoptit bătrînul Roman, însă ceasul al unsprezecelea al acestei zile binevoieşte a ni-l da clientei mele şi mie. Căsătoria aceasta s-a făcut sub regimul dotal; contractul l-am scris eu însumi, cu mîna mea; cuprinde toate specificările şi prevede toate eventualităţile.

M-am întors cu mirare spre tovarăşul meu:

— Ştiam că e vorba de un testament, nu de un divorţ.

— E vorba de amîndouă, stimate domnule avocat. Am prevăzut tot, cum a fost de datoria mea; însă nu puteam prevedea cazul cînd soţia se resemnează şi se supune unei voinţi care o covîrşeşte. De asta mă tem eu mai cu samă şi nu cred în nici un succes.

— Să vedem, am zis eu încruntînd sprînceana; mai este şi domnişoara Cireaşa.

— Este şi domnişoara Cireaşa, a zîmbit bătrînelul; însă ea e preocupată de ale sale. Să încercăm s-o convingem să fie şi ea de faţă. Nu ştiu dacă va consimţi. Are griji mari.

— Crezi? m-am mirat eu cu oarecare exagerare.

— Cred, a zis cu tristeţă bătrînul notar. Istoria se repetă — fie în ce priveşte soarta popoarelor, fie în ce priveşte biata fiinţă omenească, supusă iluziilor, adică înşelărilor de tot felul. Nu te supăra de această reflecţie nevinovată, stimate domnule avocat; afacerea de care se leagă ea s-o lăsăm pe mîni; iar astăzi să vedem ce ajutor putem da doamnei Floarea.

Vizitiul cu mustăţi mari oprise. Mai bine zis, se oprise calul singur, aplecîndu-şi botul spre genunchi şi rămînînd într-un fel de cugetare afundă. Cu aceeaşi înfăţişare filosofică şi golit în mare măsură de entuziasmul cu care plecasem din Bucureşti, am urmat pe bătrînul Claudiu Roman pe sub bolta unei

clădiri vechi. Am urcat la primul etaj, călcînd pe covor moale şi împresuraţi de tăcere. Un om fără vîrstă, nalt şi uscat, cu înfăţişare de militar şi părînd intendentul clădirii, se arătă un scurt răstimp, ne deschise o uşă şi se retrase discret, fără de nici un cuvînt.

Am trecut printr-o odaie cu scorţuri, panoplii şi trofee de vînătoare; am intrat în altă cameră, tixită de rafturi de cărţi. Storurile erau pe jumătate ridicate şi lăsau să pătrundă destulă lumină spre zidul dimpotriva ferestrelor, unde era atîrnat, în ramă brună de nuc, portretul unui bărbat cărunt, cu mustăţi galice şi ochi adînci umbriţi de o frunte proeminentă. Ceva din ironia gurii şi din expresia privirii îmi amintea vag altă privire şi alt zîmbet; am cunoscut îndată pe tatăl domnişoarei Cireaşa. Era autorul testamentului şi discipolul lui Grigore Priceputu. Dintrodată m-a privit fix de dincolo de moarte, aşa cum privesc uneori portretele.

Mi s-a zbătut inima. Bătrînul notar Claudiu Roman rămăsese lîngă uşă, cu fruntea plecată şi cu mînile împreunate ţinînd pălăria. Părea şi el un portret sau o fantomă. Cineva străin mă atinsese pe umăr. In clipa următoare, fără să întorc capul, am ştiut că mă atinsese mîna uşurică a domnişoarei Cireaşa.

Cînd m-am întors, i-am văzut ochii umbriţi de lacrimi. M-a lăsat să-i sărut vîrfurile degetelor. Credeam că trebuie să-i spun cîteva cuvinte; ea mi-a făcut semn să tac. Portretul urma să ne privească stăruitor.

Intr-un timp fiica umbrei mi-a cuprins braţul şi m-a scos prin odaia cu trofee şi pe sub bolţile scărilor la lumină şi la lume. Notarul cel bătrîn ne-a

urmat, împovărat ca de o întristare. Vizitiul a făcut un gest retractil, calul şi-a părăsit meditaţia. Atunci domnişoara Cireaşa şi-a adus aminte că are glas.

— Întăi am fost la ţintirim, mi-a explicat ea. Am adus flori din grădina noastră de la Bucureşti. Floarea a fost foarte mişcată ; a venit cu mine şi a stat puţin în camera de lucru a tatălui nostru. N-ai să te miri cînd am să-ţi spun că a vorbit cu el.

I-am simţit braţul tremurînd subt al meu. Am ajutat-o să se urce în trăsură.

— Pe urmă am rămas singură, pînă ce ai venit dumneata. Cînd ai intrat, nu m-ai văzut ?

— Nu.

— Totuşi eram acolo. Am vorbit şi eu cu dînsul, fără cuvinte. Şi el m-a ascultat în tăcere. Nu ţi se pare ciudat ?

— Nu.

— Nu spui nimic de asemenea nebunie ?

— Nu spun nimic.

O simţeam lîngă mine vibrînd de exaltare ; aş fi vrut s-o îmbrăţişez ; m-aş fi mulţămit să-i sărut iar vîrfurile degetelor cu unghioare roşii tăiate în formă de ghiară ; însă în faţa noastră sta figura severă şi amărîtă a notarului. El nu putea aproba nimic din toate aceste nebunii vorbite sau făptuite.

Am ocolit un timp prin peisagiile luminoase ale unui Cluj primăvăratic. La ora 11, am intrat în oficiul foarte vechi şi foarte curat întreţinut al domnului notar public Claudiu Roman.

Doctorul sosise cel dintăi şi aştepta. Cînd m-a văzut lîngă domnişoara Cireaşa, a avut un uşor zîmbet sarcastic. Claudiu Roman l-a salutat fără vorbe şi s-a aşezat în fotoliul său larg de piele, pu-

nînd între el și noi, adică între el și lume, cliturile de dosare care împovărau biroul masiv.

În acea clipă, s-a deschis o ușă de la camerele interioare și a intrat, cu masca-i obosită, în rochie neagră, doamna Floarea. O doamnă bătrînă, cu pieptănătură de modă veche în bandouri, și c-un costum de portret de la 1870, făcu doi pași în urma ei și se opri în umbră. Era soția, sau sora, sau o rudă a domnului notar Claudiu Roman. Apăru pe o ușă scundă, în laturea stîngă a notarului, și un fel de secretar zbîrcit și spîn, care începu dintrodată a ne cerceta în amănunt, alergînd de la unul la altul cu niște ochi negri și neliniștiți de șobolan.

Domnul doctor Constantin Ionescu se întoarse cu asprime către doamna Floarea :

— Ce înseamnă asta ?

Doamna Floarea nu-i întoarse imediat răspunsul. Se opri, fără a se așeza.

— Domnule, îi zise ea, am venit la Cluj ca să accept, ca și sora mea aici de față, testamentul tatălui meu...

— Care testament al tatălui tău vă desmoștenește.

— Care testament, dacă vrei dumneata, ne desmoștenește. Cuvîntul, însă, îl găsesc nepotrivit, și am asupra acestui act o cu totul altă părere decît dumneata.

— Da ? mă mir. Aveam impresia că și domnul notar acceptase punctul meu de vedere ; deasemenea domnul Emanoil Modru aici de față. Deasemenea doctorul alienist Herța. Deasemenea magistrații cu care am avut onoarea să vorbesc și cărora le-am expus cazul.

— Se poate, răspunse cu indiferență doamna Floarea. Să verificăm. Acceptat-a domnul notar punctul dumnitale de vedere ?

— Mă rog domniilor voastre, n-am acceptat nimic.

— A acceptat așa ceva domnul Emanoil Modru ?

— Nu cred... am răspuns eu cu destulă brutalitate.

— Dar bine, Florette, tresări din locul său doctorul ; dacă nu se pot face rezerve asupra stării mintale a tatălui tău, atunci cel puțin purtarea ta e nebunia cea mai calificată. Ce înseamnă această punere în scenă ? ce e atitudinea asta pe care îți permiți s-o iei față de mine ?

Nu știu dacă vreodată un actor de comedie a putut înfățișa mai bine decît doctorul atitudinea găinii care a clocit și a scos pui de rață. Domnul doctor rămînea pe țărm și puii de rață se depărtau pe baltă.

Rățușca interesată nu păru că ar tinde să iasă din oboseala sa calmă.

— E într-adevăr o punere în scenă, dădu ea răspuns. Am vrut să am martori nu atît pentru declarația ce am făcut, cît pentru alta, ceva mai importantă.

— Nu-ți permit să mai urmezi pe acest ton.

— Cu toate acestea, domnule, voi urma pe tonul care-mi convine. Socot că operațiile dumnitale împotriva tatălui meu au încheiat o serie lungă de jigniri și uneltiri. Am răbdat toate pînă acum ; sînt hotărîtă să nu mai rabd.

— Înțeleg bine ? sau nu știi ce spui ?

— O, înțelegi foarte bine, suspină doamna Floarea ; cer divorțul.

Doctorul sări cu violență din locul său. Mînia lui era însă joc de teatru ; împotriva adevărurilor domnia sa nu putea rămîne decît un iscusit retor.

— Triplă aberație ! strigă el.

Apoi adăogi numai pentru doamna Floarea, cu voce mai joasă, holbîndu-se :

— Nu-i acum momentul să rămîi singură și dezarmată. Al doilea, am pentru tine un sentiment adînc, care a sporit în atîția ani de căsnicie. Al treilea, nu înțeleg cum ai putea uita grijile și atențiile mele, luxul de care te-am înconjurat, succesele mele de care ai beneficiat. Am dat lupte grele, ca să răzbesc în rîndurile dintîi ale societății, am avut biruinți pe care nu le-a avut nimeni în zilele noastre, într-un timp așa de scurt. Aș fi avut dreptul, dacă vrei, să te dau eu pe tine la o parte, deoarece aș fi găsit posibilități și combinații mai bune; totuși te-ai bucurat tu lîngă mine de toate; și acum iată recunoștința ta.

— Sînt silită să declar că ai dreptate și că sînt cu totul nerecunoscătoare, confirmă cu blîndeță doamna Floarea.

— Atunci?

— Atunci vreau să fiu liberă. M-au jignit toate acele succese nedrepte și neleale.

— Ce știi tu! Și asta o vezi abia acum?

— Ba am văzut asta de mult și am tăcut pentru motive care nu te interesează.

— Mă îndoiesc de echilibrul rațiunii tale.

— Nu te îndoi, zîmbi doamna Floarea. Ai putea avea prilejul să mă auzi dezvoltînd în fața magistraților unele din campaniile dumitale în care nu foloseai onestitatea drept armă. Află că știu precis ce-mi datorești după contractul de căsătorie și am siguranța că nu voi fi frustată cu nimic. Cunoscîndu-ți metodele, mi-am luat toate măsurile.

— Cad ca din cer! strigă cu patos și cu priviri scînteietoare doctorul. Am crezut totdeauna că am lîngă mine o soție onestă.

— Nu te-ai înșelat.

— Cu toate acestea, am avut lîngă mine o spioană.

— Te înșeli.

— Și totuși mi s-a părut la început că ai cu totul altceva decît indiferență față de ființa mea.

Doamna Floarea nu răspunse la acest apel.

— Iar acum îți sînt indiferent și într-atît mă urăști ?

— Nu te urăsc.

— Cum îmi spui asta ! Iubești poate pe altul ?

— Te înșeli și de data asta.

— Pentru Dumnezeu, fă-mă să înțeleg.

— Nu știu dacă argumentul meu are destulă valoare pentru dumneata. Îmi ești indiferent și nu te stimez. Știu că, din punctul dumnitale de vedere, asta ar părea o prostie, și o căsnicie poate dura cu indiferență și fără stimă. Însă ceva din observațiile ce ai făcut se nimerește să fie adevărat. Dumneata ai găsit o lipsă tatălui meu, cînd ai luat cunoștință de felul cum a dispus de averea sa ; o lipsă asemănătoare am eu. Sînt din alt neam decît dumneata, și din altă regiune a vieții ; despărțirea noastră a fost hotărîtă de la începutul lumii ; concubinajul nostru n-a fost decît un accident. Rămîi cu ale dumnitale, eu mă întorc și mă duc dincolo.

— Cu morții și cu nebunii ?

— Da, încheie cu aceeași blîndeță doamna Floarea.

În același timp a privit cu o hotărîre intensă și mistică în așa chip pe fostul său soț, încît acesta a putut avea senzația iremediabilului și definitivului.

În tot acest răstimp de schimburi de vorbe, pînă ce doctorul a plecat cu mișcări precipitate și cu alură de amenințare, domnișoara Cireașa a fost spectatoare atentă, cu un zîmbet plăcut, la care se adăogea o ușoară ironie asemănătoare cu a portretului.

Doamna Floarea se așeză însfîrșit într-un fotoliu și închise ochii cu trudă. Pentru întăia oară de cînd o cunoșteam și o observasem, un zîmbet adevărat îi ilumină expresia feței. Doamna îmbrăcată ca în stampele de la 1870 se retrase. Intră în umbră și secretarul spîn.

Domnișoara Cireașa îmi făcu semn să mă apropii de ea.

— Stimate domnule avocat, vorbi ea, continuînd a-și păstra același surîs de plăcere; am motive să cred că sîntem datori dramelor vieții cu o compensație. Află că prima mea apariție în biroul dumnitale nu era decît un act de trădare; nu doream decît să te cuceresc de la partea adversă; dar în ședințele următoare am putut constata că viclenia mea a fost o capcană pentru mine. Avînd pe lîngă asta motive să cred că nu-ți sînt nici eu indiferentă și că chiar vei fi avînd unele intenții în ce mă privește...

— Mă rog frumos, domnișoară și domnule, interveni deodată cu vioiciune domnul Claudiu Roman; vă rog să mă ascultați două secunde. Sînt dator să vă pun în vedere că momentul nu e bine ales pentru tranzacții serioase. În această clipă, dumneavoastră amîndoi sînteți jucăria unei eterne iluzii...

Am șoptit:

— E motiv să nu întîrziem pînă ce vom cunoaște dezamăgirea.

— Intr-adevăr, a reluat domnișoara Cireașa, avînd motive să cred că nu-ți sînt nici eu indiferentă și că vei fi avînd unele intenții în ce mă privește, îți permit să mă săruți în acest moment și față cu toată lumea.

«Toată lumea» era domnul notar Claudiu·Roman.

«Toată lumea» s-a sculat din jîlţ şi s-a dus să se uite pe fereastră. De auzit, însă, a auzit. După care «toată lumea» s-a întors şi, dînd probabil o semnificaţie juridică acestei împrejurări, ne-a felicitat cu seriozitate.

Bucureşti, 1939.

VECHIME

1940

VECHIME

S-a întîmplat să fie frumoase acele zile de sfîrșit de septemvrie, cînd, după datină, m-am suit iar în munte, la cerbi. Frumoase zile, arse puțin de brumărel, ca aproape în toți anii veacurilor — cînd au stătut alții aici la colibă, ascultînd, în liniștea nopții, șuietul abia simțit al brădetului, deasupra căruia izbucnea din văgăuni și colnice boncăluitul taurilor.

De la căsuța unde ne făcusem sălaș, auzeam tumultul acesta al iubirii periodice, pe care Dumnezeu a pus-o în toată zidirea sa, umplînd depărtări, apropiindu-se ca un tunet melodios. Tinerii cereau intrarea la robia speciei, pe care ei o socoteau un drept nebiruit și o fericire supremă rezervată numai cerbilor ; pe cînd bătrînii înțelegeau să păstreze haremurile lor de ciute numai pentru sine. Bătăliile necesare ce se desfășurau în ascunzișurile muntelui se isprăveau numai în favoarea ciolanelor bătrîne. După dreptatea Celui care a rînduit totul cu înțelepciune desăvîrșită, tineretul trebuia să-și facă întăi probele, se cuvenea să sufere înainte de a se bucura, și prin înfringeri să se călăuzească la biruință, pentru ca seminția cerbilor din

Carpaţi să se ţie întru toată splendoarea. Aşa încît noi deosebeam de la coliba noastră mugetele tinereţii, care erau o speranţă a viitorului, şi zîmbeam ascultînd răspunsul fioros al bătrînilor, neînduplecaţi în prezent. În poienile unde hălăduiau nunţile, aveau loc bătălii înfricoşate; după ce-i alungau pe tăuraşi, moşnegii se întorceau la ciute, care păşteau, în aparenţă nepăsătoare. Boncăluirilor de mînie urmau mugete de dragoste. După răcnet înfricoşat, tonul se schimba, coborînd pînă la mlădiere de cîntec.

Într-o asemenea noapte, altădată, cînd ascultam glasul de şapte feluri al sălbătăciunilor acestora, vorbind despre bătăliile dintre generaţiile noi şi generaţiile vechi, un puşcaş cărunt s-a simţit împuns de o vorbă a unui june tovarăş al nostru, care socotea că alta e rînduiala amorului între oameni.

— Ehei, domnule, a zis acel vechi puşcaş, eu am văzut aninate în grindă mai multe piei de miel decît de berbece.

Prin fundul văii curgea un pîrău repede. La acel pîrău, de o parte şi de alta, coborau alte pîraie şi alte văi. La topografia aceasta se adăogeau brădeturile. Însă nu seamănă o vale cu alta şi un brad cu alt brad. Valurile de ieri nu mai sînt;

Tot alte unde sună aceluiaşi pîrău...

şi sufletul florilor de toamnă s-a urcat spre stele. Şi susură alt vînt. Lucesc în întuneric alţi ochi de linx. Lupii s-au furişat în alt ponor. Buha cea mare şi-a schimbat scorbura. Cerbii şi-au mutat bătăliile în alt povîrniş. În fiecare clipă e altceva; nici noi nu mai sîntem aceiaşi. Alaltăieri eram închişi în case oribile într-un oraş de la cîmpie; asară am respirat din nou aerul muntelui cu mireasmă de brad şi rîşină; mi-am

simțit inima bătînd ca la o amintire veche, pe care și strămoșii mei au uitat-o. Astăzi m-am întins la soare, cu brațele răstignite, uitînd toate tristețile. În astă sară am observat că fusesem un străin, din veacul cel uitat, căzut într-un veac nou și ridicol; și m-am reîntors la baștină.

Prietinul meu Ionel Nemo a scurmat cu vîrful bîtei cărbunii și cenușa unui foc vechi, lîngă care alți vînători, în altă toamnă, au făcut ca și noi popas. S-au schimbat ei; am venit noi și sîntem alții; unul dintre cei care au stat aici, în altă toamnă, nu mai este și nu se va mai încălzi niciodată, la nici un foc de pe lumea asta și de pe acest pămînt; i-am pomenit numele cu mîhnire și am rămas un timp gînditori.

— Ghergheli-baci, a zis apoi prietinul meu către omul care ne slujea, aprinde focul.

Kiș Ghergheli, slujitorul nostru, e un secui sărac de cincizeci de ani vîrstă. Nu știe nici o vorbă romînească. Ascultă ca pe o muzică neînțeleasă conversațiile noastre. Și cu toate acestea bunicul lui Kiș Ghergheli a fost romîn. Kiș înseamnă mic. Acel Micu, bunic al lui Ghergheli-baci, și-a mutat sălașul din altă parte, cum și-l mută cerbii; și-a schimbat drumul, cum și-l schimbă puhoaiele muntelui; și-a schimbat limba, cum își schimbă vîntul șoaptele. Nu l-a mai chemat Micu; dar Kiș înseamnă același lucru; iar ființa lui a urmat legea poruncită dintru început: căci legea poruncită dintru început a fost ca el să fie, ca și strămoșii lui, un om din acești codri și din acest munte. Lui Kiș Ghergheli religia i-a rămas aceeași; rostește, ca și străbunii duși, un *Tatăl nostru* pe care-l simte în el, fără a-i pricepe anume cuvintele; execută în toate zilele vieții un ritual care a fost al generațiilor anterioare, și ne informează cu oarecare mirare

că, schimbîndu-se domnii lumii și împărățiile, copiii lui învață iarăși limba celor de demult. Asta n-are prea mare însemnătate, întrucît pădurile, munții, văzduhul și toate ale lumii și vieții se schimbă și ele fără a-și preface temeiul lor cel adevărat ; deasemenea omul pămîntului rămîne la ale sale, cu puține schimbări.

Deci Kiș Gherghеli, ca să îndeplinească porunca prietinului meu, se duce și caută cîteva clomburele uscate de brad și un mănunchi de mușchi și iarbă din alt an, și le așează în dosul pietrei afumate care a slujit de adăpost altor focuri. Adierea de vînt vine dinspre locul deschis și din valea pîrăului, prin urmare stînca ține dos din partea aceea. Gherghеli-baci a tras un singur chibrit pe cutie. În singurătatea noastră, chibriturile sînt scumpe. Dacă se întîmplă să isprăvim chibriturile, scociorîm în chimir și scoatem o cremene și un fir de iască și un amnar vechi, cu care deasemenea putem îndeplini minunea focului. Așa că omul a aprins un singur chibrit, purtîndu-l cu luare-aminte, în căușul palmei, spre grămăjoara inflamabilă de sub piatră. A pus scînteia dedesubt, într-un covru mic, de unde sufletul vîntului o înalță într-o floare cu multe forme. Focul dintrodată e alcătuit și Gherghеli-baci potrivește cu dibăcie asupra lui despicături de brad, apoi lemne groase de fag.

Acest foc, care pare o problemă așa de simplă, și pe care nu l-ar putea ațîța și clădi cu nouăzeci și nouă de lemnușe nici unul dintre colegii mei de Academie, ne-a luminat imediat poiana și împrejurimile, fumegînd fantasme în înserarea de toamnă. Dar socoteala lui era poetică numai pentru noi ; căci Kiș Gherghеli nu uita să-i dea întrebuințările firești, aducînd la lucirea lui căldărușa cu apă pentru ceai, țigla și tigaia, împreună cu adausurile de slănină și carne. Dease-

menea, la bucuria unui asemenea foc, care creştea cu pîrîiri şi întortocheri, e bine să te aşezi pe scaun, ca să-ţi ticnească ; te întorci cînd cu laturea dreaptă, cînd cu laturea stîngă, ospătezi şi spui ori asculţi istorisiri extraordinare. Cum scaune confortabile nu se află la colibă, Ghergheli-baci găseşte numaidecît în apropiere doi bolovani enormi, pe care-i rostogoleşte la distanţa cea mai potrivită şi în locul unde nu bat vîlvătăile şi fumul.

Deasemenea Kiş Ghergheli nu uită că avem o damigeană lătăreaţă plină cu vinars, căruia el îi zice «palinca» şi o altă damigeană burduhoasă, plină cu vin de pe Tîrnave. Lui Ghergheli-baci îi place mai ales palinca, de aceea o aduce fără să fie îndemnat. Pentru a doua damigeană e nevoie de poruncă.

— Ghergheli-baci, te rog, adă şi vinul.

— Da, mă rog ; dar atunci trebuie să aduc şi pahare.

— Cred că ne fac trebuinţă şi pahare, Ghergheli-baci.

In limba secuiască se zice «pòhar», ca şi în limba romînească. Oamenii blajini se înţeleg cu uşurinţă.

La focul crescut, fierbe ceainicul. Kiş Ghergheli îi dă pace să fiarbă. El ştie că domnilor de la tîrg le trebuie numaidecît apă fiartă într-un cazanaş. Le trebuie apă fiartă, ca să facă ceai. Dar de multe ori apa aceasta din cazanaş fierbe şi pe urmă e depusă deoparte, ca să se răcească. Vinul e mai bun decît uncropul. Palinca e mai bună decît vinul ; de aceea Kiş Ghergheli a zvîrlit cu plăcere şi cu mare iuţeală şi al doilea păhărel în fundul gîtlejului său. Lîngă cazanaş, sfîrîie tigaia cu unsoare şi bucăţi de carne. Deasemenea, în ţiglă de lemn, se rumenesc bucăţile de muşchi. Pe o măsuţă, între noi, Ghergheli-baci a scos

și pînile. Pot să mănînce nouă oameni dintr-atîta pită; însă vînătorul trebuie să vadă mult. Cu toată tigaia și cu toată țigla, tovarășul meu Ionel Nemo mai poftește să desfacă și niște cutii de conserve. Gherghelì-baci desface orice. La pădure se mănîncă mult. Dacă nu mănîncă domnii, are cine mînca; Gherghelì-baci e de față.

Pe cînd desface așezînd și dînd la o parte; pe cînd aduce talerele și iuțește focul; pe cînd se apără de fum închizînd ochii și strîmbînd gura, Kiș Gherghelì e atent și la pădure. El aude din cînd în cînd, foarte departe, boncăluit de cerb. Cînd și cînd, cine știe unde. Pentru noi e cine știe unde; dar Gherghelì-baci cunoaște pîrăul și priporul.

— Gherghelì-baci, îl întreabă într-o vreme prietinul meu, cum e cu feciorii dumnitale?

— Cum să fie, domnule? răspunde slujitorul; după ce au ajuns la vreme de învățătură, a poftit domnul învățător să-i trimet la școală. I-am trimes la școală și acolo au învățat.

— Păi, știut-au romînește?

— Ba. Dar acuma au învățat și știu.

— Cum îți pare dumnitale asta?

— Apoi îmi pare bine, ca de orice învățătură. Iaca, eu n-am știut și mi-a părut rău. Dar acuma am să deprind de la copii. Însă, ei, *Tatăl nostru* l-au fost știut cînd s-au dus la școală. Rugăciunea asta o avem moștenire de la bătrîni. Bătrînii au fost romîni; iar noi ne-am făcut secui.

După ce am tăcut un timp, ca să ascultăm alte părți ale muntelui, Gherghelì-baci s-a întors la gîndurile lui; căci el avea niște gînduri și începuse a prinde curaj ca să ni le spună și nouă.

Unii au fost olahi, alții sînt moghiorember, alții au să fie iar olahi, încerca Ghergheli-baci să se deslușească pe sine însuși; dacă sînt oameni buni și de-treabă e bine; dacă sînt oameni vrăjmași, e mai puțin bine. Așijderea domnii: unii sînt blînzi, alții crînceni. Îți place să slujești cu unii; ți se face amar sub limbă cînd vezi pe alții.

— Cum a fost în vremea dinainte, Ghergheli-baci?

Slujitorul și-a scuturat fruntea:

— Mă rog domniilor voastre, a zis el oftînd, trebuie să vă spun că, în vremea dinainte, au fost oameni tari care ne-au apăsat pe noi sărmanii. Aicea în munți, au fost numai stăpîniri domnești și noi am stat în genunchi. Acuma mă bucur că găsesc un ban ș-o milă, sorb un pahar de vinars și trag în dinți o bucată de carne; deasemenea acești o sută de lucrători de la drumul ce se deschide acum la malul pîrăului tare se bucură că domnii au să puște doi cerbi și au să ia numai capul cu coarnele, lepădîndu-le lor trupurile. O săptămînă întreagă au să se sature de carne. Rînduiala asta nu pot zice că nu-i bună; secuilor le place carnea și pita prăjită cu unsoare. Însă în zilele vechi au fost sărmanii mai săraci, iar domnii mai bogați și mai tari de inimă. Așa că a ieșit atunci pe lume, în acești munți ai noștri, un viteaz vestit pe care l-a chemat Ruja Șandor.

— Am auzit de el, mărturisi prietinul meu; a fost un haiduc cu faimă. Zeci de ani a umblat, pînă ce l-a prins stăpînirea.

— Se poate să-l fi prins, observă cu îndoială Ghergheli-baci; dar dacă l-au prins, Ruja Șandor a scăpat și nu l-au mai prins a doua oară. Avea iarba fierului. Apoi, în viața lui, Ruja a mîngîiat văduve și orfani și a înzestrat fete sărace. Despre cîte a săvîrșit el, po-

vestește lumea întreagă și trebuie să fie scris și prin cărți. L-au iubit multe muieri frumoase din munții secuiești.

— Am auzit... îl îndemnă tovarășul meu. Așa trebuie să fie cum spui, Ghergheli-baci.

Kiș Ghergheli stătu un timp visător în lucoarea focului, căutînd să-și aducă aminte.

— Este ș-un cîntec, reluă el. Cînd i-a venit lui vremea de la Dumnezeu, Ruja Șandor și-a spus diata așa : Am un fecior și-i las moștenire porunca asta : să nu fie nici domn nici slugă ; ci bărbat slobod. După ce a spus asta, Ruja Șandor a încălecat pe cal alb și s-a dus la codru, ca să moară acolo singur. Unde a murit nu s-a știut și nu l-a văzut decît numai Dumnezeu.

Ciudată părerea aceasta a lui Ghergheli-baci, despre libertate. Libertatea asupriților și primitivilor e ruperea pactului social ; libertatea noastră tinde să fie dezrobire de instinctele ancestrale. Inteleg că sînt și alte puncte de vedere : deci tot atîtea feluri de libertăți ; ceea ce ar arăta că avem de-a face numai cu un simplu cuvînt, în dosul căruia nu stau decît fantome. Ne aflam, noi și sluga noastră, la doi poli opuși și zîmbeam aceluiași foc al vînătorilor și al epocii cavernelor, pe cînd, cătră ceasul al patrulea al nopții, cînd trebuia să răsară luna, taurii muntelui își întețeau mugetele și tunetele.

Noaptea era lină și focul prielnic. Analizînd bine, și eu și prietinul meu eram evadați din lumea nouă, și, subt evoluție, păstram, ascuns încă în noi, sentimentul despre slobozenie al lui Ruja Șandor, de și campionul acesta părea definitiv cufundat în trecut pe calul lui alb și înaripat.

FĂGĂRAŞ

În dimineaţa de 26 iunie mă aflu cu Aurel Comşia în patria lui, adică în Făgăraş.

Am mas la odăile vechii mănăstiri, întemeiată şi înzestrată de Brîncoveanu-Vodă, acolo unde apa Sîmbetei, după ce sare din stîncă în stîncă sunînd şi spumînd, se alină la marginea cîmpiei. În unda ei s-au învolburat jucînd umbrele stîncilor şi codrului; aici, în luciu curat, se oglindeşte un cer înalt. Aerul e subţire şi tăios; îl simţesc în nări şi în ochi. Piscurile repezite drept în văzduh, cu unghiuri de zăpezi, se scriu puternic pe zarea amiezii. E o vreme strălucită şi statornică. «Veac de cremene», — cum se spune în acest colţ de ţară.

Mănăstirea ridicată din ruină se chiamă acuma «a Grecilor». După pieirea Brîncoveanului, breasla aceasta a neguţătorilor braşoveni a izbutit, înfăţişînd zapise, scrisori şi mărturii la judecătorii împărăteşti, să-şi însuşească moşiile şi bunurile din Făgăraş ale neamului brîncovenesc, cît mai rămăsese. Astăzi aşezarea e stăpînită de binecuvîntata Mitropolie a Sibiului.

Locuri în care stăruiește nu numai amintirea voievozilor de dincolo de munte. De dincolo de viață puterea lor a rămas în numele locurilor, în pitacele de boierie, pe care le mai păstrează neamuri de baștină veche. Se găsesc în partea locului hîrțoage de boierie de la Matei-Vodă Basarab. Intorcîndu-mă cu fața către muntele cel sfînt, gazda noastră, domnul Dănilă Vasu și tovarășul meu, Aurel Comșia făgărășanul, îmi arată pe rînd Colțul Bălăcenei, Colțul Ferestrei, Piscul Gălășescului, Inchisoarea Caprei.

In acele singurătăți de sus se țin caprele negre și mormăie urșii. Printre țancurile caprelor și potecile urșilor umblă păstori cu turmele, acum ca și în domnia lui Decebal-Rege. Intotdeauna, cu stăruință egală, autohtonii neschimbați au suferit asprimile cerului și pămîntului. Au în ei ceva din sprinteneala și spaima sălbătăciunilor muntelui și din tăria de robi ai acestui pămînt sărac. Orizontul de miazănoapte al ținutului e la Olt; puținele holde ale localnicilor cresc numai în această cîmpie lină ca un lac, subt amenințările repetate ale balaurilor furtunii din prăpăstiile de dincolo de nouri. Aprigi oameni, ca și țara lor :

Țara Oltului
Para focului !
Pită de secară,
Țară de ocară !

Dincolo de Olt, e țara Ardealului.

Am înțeles acum cîtva timp, la una din copilele mele, — pe care o cunoașteți și domniile voastre, căci e din breasla năcăjită, — am înțeles un dar sau o curiozitate de a pune nume oamenilor necunoscuți. De multe ori omul care trece își poartă sufletul în trăsăturile feței, iar natura sa i-o denunță numele pe care

şi-l rosteşte. — Pe acesta îl chiamă Mitriţă Puiu: e un bărbătuş ager, hărţăgos şi fără astîmpăr. Dacă ar avea un nume măreţ — de pildă Iordache Burduhosu, atuncea din două s-ar întîmpla una: ori i s-ar fi zis, cu vremea, Dăchel Duhosu, ori s-ar fi produs în viaţa lui o catastrofă.

Aşa, între cei pe care i-am cunoscut în această expediţie la Sîmbăta-de-Sus, s-au aflat doi slujitori fără personalitate deosebită: unul era Ilie, altul Neculai. Aceştia trebuiau să suie într-o poiană de sus tacîmurile bucătăriei, blidele, glăjile, poclăzile. S-au şi dus îndată în treaba lor, fără peripeţii şi fără dramatism.

Altul era Haşu, pescarul, cel care trebuia să prindă păstrăvi pentru popasul de trei ori plăcut al prînzului.

Observaţi dumneavoastră ce fel de om e domnul Dănilă Vasu, pe care, din această clipă, îl respect şi-l socotesc prietin. Şi eu şi Aurel Comşia aduceam cu noi undiţi americane, vergi de bambu, cu morişcă şi strună fină: aduceam şi un meşteşug pus de multe ori la încercare. Cu toate acestea, păstrăvii trebuia să-i prindă Haşu!

Aşa socotise domnul Dănilă Vasu.

Eu eram uimit, dar Aurel Comşia zîmbea. El era făgărăşan şi ştia că gazda noastră are dreptate. De altminteri, întrucîtva mă şi prevenise că instrumentele noastre perfecţionate nu se armonizează cu peisagiul de la Sîmbăta-de-Sus.

În ţările undiţilor evoluate, lacurile şi rîurile şi-au lepădat sălbătăcia primitivă. Apa lor e corectată sau îndiguită, malurile accesibile. La Sîmbăta, însă, mulţam Domnului, puhoiul sare ca o capră neagră.

Capra sare-n piatră,
Piatra crapă-n patru...

Puhoiul sare ca o capră; numai cînd și cînd, în cîte un colț ori în cîte o poieniță, se deschide și strălucește în soare. Incolo, bunget încîlcit îl întovărășește. Ca să intri la pîrău, trebuie să fii sălbătăciune sau braconier, să cunoști adică hățașurile. In asemenea țesături de crengării, varga undiții nu numai că nu poate «lansa» liber, dar nici măcar nu poate intra.

Hașu, după cum îl arată numele, e un braconier viclean. Acuma s-a îmblînzit. Tîrăște după el, ținînd-o de vîrful cel subțire, o prăjină lungă. In șfichiul acestei prăjini a legat o bucățică de strună care n-are mai mult de două palme lungime. Se strecoară pe sub desime ducînd după el varga; o întinde pe sub crengărit și pipăie cu struna scurtă fața pîrăului, fie lîngă volburi și oboieli, fie lîngă stînci. Nu se vede om, nici sculă, nici umbră; — păstrăvul sare din cotlonul lui, brusc, și apucă momeala.

N-au ce căuta acolea aruncăturile noastre de la distanță, nici muștele artificiale. Cărțile englezești nu fac două parale. Păstrăvul de la apa Sîmbetei e o dihanie tot așa de sfioasă ca și toate celelalte dihănii din pripoarele făgărășene. Mișcarea lui e săgeată; apariția lui, o umbră vagă, perceptibilă numai pentru ochiul lui Hașu. Așa încît Hașu își trece degetele negre prin barba aspră și căruntă, se uită la undițile noastre cu respectuoasă umilință și se duce la deal, la cotloanele lui știute.

— Bagă de samă, Hașule, strigă domnul Dănilă Vasu, ne trebuiesc douăzeci și cinci de bucăți.

De departe, varga de alun a lui Hașu face semn că s-a înțeles.

Mai apare un pămîntean de acolo, care își poartă bine numele: Lom.

La sosirea noastră, în puterea nopții, Lom a fost treaz și ne-a ieșit întru întîmpinare cu făclia. Cînd ne-am trezit, Lom a fost în picioare, ca să ne servească. Lom a privegheat să fie gata toate ale expediției.

Nu l-am auzit vorbind. Are o înfățișare misterioasă : o față prelungă și tristă. Săvîrșește totul bine, repede, în tăcere. Ascunde în sufletul lui o taină sau o patimă care îl dărîmă din cînd în cînd ; atuncea poate rîde, cîntă, joacă, după care rămîne aiurit și reintră iar în pielea tristeții lui, sub pecetea celor trei sunete moi : Lom.

Să nu fiți prea mirați, dar veți afla, ca și mine, că Lom a călătorit. Lom a fost peste ocean în cele două Americi. Din răsărit, a plutit spre apusul extrem ; apoi din emisferul nordic s-a deplasat în cel sudic ; a făcut un popas și în «legiunea străină», sub trăsnetul solar al Saharei ; acuma a devenit iar făgărășan domol, discret, misterios. Toate peisagiile lumii exterioare s-au stîns ; în ochii lui, cînd cutează să-i ridice, nălucesc asprimile muntelui străbun.

Nici nu se putea altfel, cu toată îndulcirea numelui lui. Cei ce l-au primit pe lume i-au spus Avesalom. Destinul l-a urmărit și-n pseudonim.

Ce spuneți dumneavoastră de popa care l-a botezat așa de ciudat pe Avesalom ? Ca toți popii de la Făgăraș, era mare vînător înaintea Celui atotputernic, urmărind țapul cu coarne cîrligate și ursul. Îl chema Brudur, era deci dac ; și avea o vorbă potrivită : «Place-mi la crîșmă, dar și de biserică îs al dracului !»

Înfine, ce-ați mai putea spune de numele gazdei noastre, — domnul Dănilă Vasu ? Rostiți domol : Dănilă. Nu-i așa că vedeți întăi un om mare și bine-hrănit ? După ce adăogiți celălalt nume, apare taina. Căci

acest domn, în aparență liniștit, a văzut plutind asupra sa umbra morții și a luptat ca să iasă iarăși la lume. Dacă n-ar fi fost ceea ce îl arată numele lui dintăi, adică zidit din cremene și hrănit din brazdă, — n-ar mai fi zîmbit soarelui și piscurilor ninse, în acea dimineață de 26 iunie.

Cînd au izbucnit, la 1916, ostilitățile între Regat și Puterile Centrale, vînătorul de capre negre și urși care era Dănilă Vasu a fost socotit agitator valah primejdios. O echipă de jandarmi harnici a primit ordin să-l caute la căminul său din tîrgul Făgărașului. Domnul avocat era menit să fie împodobit cu o cravată de funie și aninat într-o creangă naltă. În singurătatea în care ar fi fost părăsit și pe treapta de vînt ce l-ar fi legănat, nu l-ar fi putut atinge ghiarele și colții fiarelor. L-ar fi putut ciuguli numai vulturii care cuibează în stîncile de la Închisoarea Caprei.

Avînd înștiințare de ce i se pregătește, printr-un pămîntean de coloarea și devotamentul lui Lom, Dănilă Vasu și-a luat muierea și puține straie și și-a căutat scăparea. Nu la cîmpie, nu pe drumuri de țărînă, nu în trenuri ; ci pe potecile sălbătăciunilor. Au venit întăi, cît de repede au putut, la locurile lor de vînătoare, și, c-un muntean, au suit pe marginile prăpăstiilor la locurile de sub scufia cerului unde nu se topește omătul niciodată. Prin ascunzișuri știute au trecut hotarul și au respirat, în țara liberă. Dar numai o clipă au respirat cu bucurie, căci se găseau în locuri necunoscute și în pustietăți de piatră. Au hodinit o parte din noapte subt o streșină de peșteră. După aceea, cînd zorile au înjunghiat răsăritul, au încercat să se orienteze prin una din văile care se deschideau și se răsfirau. Au ales ce li s-a părut mai larg și mai agale. Au coborît în haosuri de pietrării, în înfricoșate zăga-

zuri de puhoaie; au escaladat măguri, căutînd ieșirea cea bună în văi vecine. Au trecut printr-o revărsare de torent pînă la brîu. Au poposit iar. În a treia zi de trudă și foame, un om singuratic de pe un ponor i-a privit, le-a răspuns cu blîndeță și le-a făcut semn cu mîna. Au mers pînă ce doamna Vasu a căzut, istovită de cele din urmă puteri. Atunci Dănilă Vasu a tresărit și a încredințat pe tovarășa sa că aude cîni lătrînd mai la vale. «Trebuie să fie ciobani aproape.» Nu erau decît răsunete ale pustiei. În ce adînc al ființii sale a găsit cea căzută rezerve noi, ca să mai umble douăsprezece ceasuri, cu picioarele sîngerate, cu trupul sfîșiat de crengării și hainele zdrențuite? Însfîrșit, a dat Dumnezeu de au ajuns pe acel plai unde ardea un foc înconjurat de siluete familiare: păstori cu sarică. Cînii s-au zvîrlit cu sălbătăcie împotriva străinilor; dar străinii au primit în urechi adierea unor sunete blînde: au auzit glasurile feciorilor strigînd la dulăul cel mare cu ragilă care conducea atacul.

«Oameni buni și prietini.»

«Bine ați venit la noi.»

«Poftiți la foc și la masă.»

Era glasul mîntuirii, ieșit ca un izvor din stînca celor mai afunde veacuri.

Dar ce veți spune domniile voastre iarăși de amintirile lui Comșia, care-i și el vechi vînător și vechi făgărășan? Nu vă spune nimica numele acesta: Comșia? nu-i găsiți nimic suspect? După ce a petrecut zece ani din tinereța lui în iernile canadiene, a venit iar la «pita de secară». Popa Comșia cel bătrîn era și sfinția-sa vînător, care nu se mai afla altul ca dînsul în toată Țara Oltului. Și cînd a învățat întăi și întăi a pușca urs și capră neagră, Comșia canadianul era tinerel, fără mustață, și se suia mai mult pe furiș la munte,

ca să cunoască pe bacii cei vechi. Acolo in singurătăţi a cunoscut pe un baci cu faimă, pe care l-ar fi chemat Ion Surdu.

— Hm! Ion Surdu...

Vinătorul cel tînăr hodinea pe polog de cetină, in preajma jarului, sucindu-se, într-o somnie tulbure, cînd pe o coastă, cînd pe alta. Baciul hrănea focul şi veghea, în capul oaselor. Era cărunt, cu barba ţepoasă, cu fruntea naltă şi căpăţina pleşuvă. In pleşuvia lui, cătră o tîmplă, se afla o adîncătură — de-ar fi putut sta acolo o nucă, fără să se rostogolească. Era o amintire din viforul juniei — despre care unchesul niciodată şi nimănui n-a dat vreo lămurire. Pe cînd tînărul dormita şi se trezea ameţit din cînd în cînd, moşul grăia singur cu pădurea şi cu focul. Işi aducea aminte de «o toroapă de cal», de «o putoare de urs», de «o aşchie de muiere...» Pe urmă tăcea şi trăgea cătră el din vatră căldarea cu zamă. Sorbea molcom zama c-o lingură mare de paltin. După aceea scotea căpăţina de capră neagră şi o alegea îndelung, despoind-o şi sugînd-o prin toate încheieturile. Isprăvind asta, iar îşi mai aducea aminte de unele isprăvi de odinioară — ale lui ori ale unor bătrîni mai vechi decît dînsul. Inchidea la urmă ochii şi părea că doarme aşa, drept, lîngă foc, preţ de un ceas. Se frămînta iar; trăgea cătră sine o ţăpuşă pîrlită şi înşira cu răbdare într-însa bucăţile de carne de capră. Le întindea la jar şi le pîrjolea. Mai ospăta un rînd şi din acea friptură, mestecînd cu moara lui tocită.

Vă spun eu că nu-i cu putinţă să-l fi chemat Surdu. Nu era tare de ureche şi auzea foarte bine înfiorările codrului. Şi nu-l chema nici Ion, care înseamnă pace şi blîndeţă. Semnul adînc scris în ţeastă arăta că adevăratul lui nume fusese altul. Nu greşesc; ştiu că l-a

chemat altădată Irimie Crintea și bătea război cu grănicerii la Turnu-Roș; era contrabandist și trecea în josul Oltului marfă vie, luată împrumut fără voie, pe care trebuia s-o întoarcă stăpînilor ei la judecata de apoi, cînd avem să ne adunăm toți, viii și morții, ca să ne cerem iertările.

Stînd la vatra de sub stîncă, fără tihnă și saț, la această înfățișare, sub barba de vifor a Marelui Jude, cugeta baciul.

— Nu dormi, unchеșule? întreba vînătorul cel tînăr.

— N-am somn, ofta bătrînul.

Creștea focul; scîntei se învîrtejeau în sus.

— Se pregătește de vreme tare... mormăia el iar.

Atunci, la acel tîrziu ceas, se întîmpla să deie cînii glas de spaimă.

Din întunecimea brădetului venea ursul, ca să-și caute dreptul lui.

În asemenea împrejurare a ieșit la luptă cu dihania vînătorul cel tînăr, avînd o pușcă dintre cele despre care se vorbește în istorisirile de vînătoare. O pușcă împrumutată de la niște cunoscuți din vale — legată cu sîrmă și încărcată de doi ani. O pușcă bună de dat veste de mărire la vreo nuntă. O pușcă bună pentru numele cel greșit — Aurel.

Auzind zgomotul pușcăturii, putoarea de urs a venit către vînător. A doua țavă n-a mai luat foc. Fiara l-a trîntit pe tinerel și s-a dus în treaba ei. I-a rămas din asta canadianului de mai tîrziu grea amintire spitalicească. Ceea ce l-a făcut — de aceea era băiatul popei Comșia — ceea ce l-a făcut să se întoarcă iar la sălașul baciului, ca să-i asculte istorisirile și să dormiteze lîngă un jar năprasnic. Cu care prilej, după aceea, a avut el izbîndă împotriva fiarelor. Ar fi spus odată Crintea-Surdu despre un asemenea urs împuș-

cat de feciorul popei, că avea o piele «de puteai să acoperi cu ea o stînă...»'

Cînd am ajuns în poiana de sus, masa era pregătită de Lom, iar Hașu adusese păstrăvii. Ardea focul, mirosea plăcut a rîșină și pîrăul Sîmbetei făcea zvon, răcind sticlele cu vin de Tîrnave.

Sentimentul meu, la acest prînz amical în singurătate, n-a fost atît că mă aflu cu oameni din lumea mea și în timpul meu. Eram convocat la o împărtășire de taină cu tot ceea ce se afla vechi în Lom și în Hașu, în Dănilă Vasu și în Comșia, în sălbătăciunile de la închisorile de piatră, în zborul zăganilor, în peșterile unde hibernează greul-pămîntului, la vetrele bacilor din generații tot mai cufundate în trecut.

La prăznuirea de pietate a Sîmbetei Moșilor, în preziua sărbătorii trandafirilor și teiului, am avut cîteodată o asemenea emoțiune, legătură cu cele durabile și cu cele eterne.

LACUL ROŞ

În curînd aceste singurătăţi se vor împuţina, pînă ce nu vor mai fi deloc singurătăţi. Ochiul sinistru al lacului se va îmblînzi şi oamenii nu vor mai găsi în el nimic misterios. Munţii care-l împresură şi l-au despărţit de lume atîta vreme, de la epoca zidirii celei dintăi, vor fi pleşuviţi şi străpunşi de felurite meşteşuguri necurate; oameni după oameni vor trece cu căruţe de foc, fără să se mai mire de ce ne mirăm noi acum; altitudinea pură unde mai aflăm adăpost le va fi indiferentă; vor zbura pe sus drăcovenii, vor intra pe sub pămînt rîme de fier; vor spune unii: «Am aflat că ar fi fost cîndva aici, în această populată localitate, un tău cu numele Ghilkoş — ceea ce ar fi însemnînd ucigaş. Nu se mai vede nimic.» — «Poate să fie vorba de Lacul Roş, ar răspunde careva; e probabil însă să fi fost şi o simplă invenţie poetică; oamenii de demult se înşelau cu vorbe şi petreceau cu înşelări. Scriitorii vechi pretind că într-un lac cu asemenea nume s-ar fi prins şi păstrăvi. Au exagerat; abia este loc în această apă pentru exerciţiile noastre de înot.»

Cu asemenea spaimă a lucrurilor viitoare am stat privind în vara trecută frumosul popas cu numele de mai sus, frumos popas între toate popasurile acestui pămînt. Drumul de la Gheorgheni vine urcînd şi coborînd un munte, în serpentine. Localnicii zic acestor serpentine «cîrjoaie», şi le lasă la o parte, întrebuinţînd poteca veche care suie de-a dreptul în pisc şi se prăvale apoi în rîpă. Dintre păduri de brădet şi dintre rîpi puţin cunoscute vine pîrăul Bicaz, alinîndu-se în lac; după aceea deodată saltă pe trepte şi se învolburează în prăpăstiile Cheilor. E o strîmtoare de tunete şi de păreţi de stîncă lucie, de întunecime şi azur către ţara Moldovei.

Popasul e pe poliţa lacului. Aici nu bat vînturi şi cerul s-ar oglindi larg într-o limpezime ca de lacrimă, dacă luciul lacului n-ar fi străpuns de vîrfurile negre ale pădurii scufundate. Căci este o pădure scufundată şi este o poveste, care nu vor mai fi în vremurile viitoare, cînd o societate de doctori ştiinţifici vor deschide aici staţiune de cercetări geologice. Străpuns de săgeţile brazilor, plin în adîncime de desişurile încîlcite ale pădurii străvechi şi de liane, acest tău ocroteşte în misterul lui păstrăvii, cu care noi undiţarii am venit să ne luptăm. Dulci zile de august şi paşnice înserări, — va veni un timp cînd nu veţi mai fi nici amintire.

Socotesc acest moment — august 1939 — ca un punct de maximă lumină a peisagiului. L-am absorbit şi-l port în mine; va dura în mine cînd el în realitate nu va mai fi; apoi nu voi mai fi eu; şi din amîndoi nu se va mai găsi decît vestigiul acestor rînduri. Din această clipă de solstiţiu sufletesc, am încercat să mă duc îndărăt în timp, ca să descopăr o imagine mai pură şi mai simplă.

Căutînd să pătrund asemenea viaţă pentru totdeauna asfinţită, mă amuzam cu clipa prezentă, şi ea trecătoare şi fragilă.

Cînd împungea soarele de către miazăzi, mă plimbam cu cîţiva prietini spre intrarea Cheilor. In faţa poştei şi telefoanelor (căci acestea au luat fiinţă şi la Lacul Roş), pe o costişă trăgănată, se deschideau cîteva gospodării modeste, între vilele de puţină vreme construite. Cînd îmi înălţam ochii într-acolo, prindeam întăi în privire un zbor grăbit de fluturi, apoi descopeream după o poartă de răzlogi căutăturile viclene ale celor două fetiţe, care ne pîndeau trecerea. Cum înţelegeau că le-am descoperit, porneau în fugă «la deal», bocănind cu ghetuţele şi fîlfîindu-şi hainele miniaturale, tăiate ca şi ale mamelor lor. Le chemam. Ele se opreau şi se întorceau ruşinate.

Pe cea mai măruţă o chema Floarea Vancea. Pe cea mititică Nuţa Andaricu. Aveau priviri neliniştite, zîmbete ascunse; ştiau că, după un schimb de cîteva cuvinte, primesc în mînuţele lor o vamă, — dreptul nostru de trecere.

Intăi avuseseră obicei să se prezinte cu dreptate. Pe urmă aflaseră că e mai cuviincios să se prefacă a fugi.

Noi comentam evenimentul trecînd mai departe; ele rămîneau frunte lîngă frunte, privind de aproape dobînda.

Ceva mai încolo, unde începe a se strecura din lac Bicazul, se producea al doilea atac la drumul mare. Era acolo un oarecare păstor de cinci ani, cu numele Vasile. Acela avea altă metodă. Cum apăream în cercul lui de domnie, începea să cînte cu hărnicie din trişcă celor cinci oiţe. Ne lăsa să ne apropiem; sta

întors cu fața spre munte, fără să ne observe. Apoi primea și el vamă.

— Cum ai învățat să cînți, Vasile?

— Cu oile... răspundea el vag.

Aștepta să ne ducem mai departe, ca să-și vîre pe urmă nasu-n palmă.

Într-o zi după ce am trecut de vama lui Vasile, am avut o reprezentație extraordinară și gratuită. Auzisem că s-ar fi aflînd de cîtva timp musafiri la Lacul Roș cîțiva egipteni adevărați. Plecaseră de la Nil și se suiseră tocmai aici, ca să se bucure de răcoare și ploaie. Aveau plăcere pentru mîncările locale și pentru vinurile din văi. Pînă într-acea zi binecuvîntată nu avusesem prilejul să-i cunosc. Atunci i-am cunoscut.

Erau cu fețe brune, rotunde și vesele. Unul din ei, pentru motive necunoscute nouă, aruncase bastonul în sîrmele de telefoane de sus, pînă ce izbutise a-l face să rămîie atîrnat în cîrjă. Iar acum, cel ce-și avea bastonul între persoana sa și cer se urcase pe umerii unui tovarăș, alcătuind ceea ce s-ar numi o piramidă, și, c-o rudă noduroasă ruptă din lăstăriș, încerca să degajeze cîrja de pe sîrmă. Cum atingea bastonul, cîrja luneca pe sîrmă într-o direcție sau alta. Cred că trebuie să fi fost la mijloc un rămășag și că îndeletnicirea aceasta interesantă dura de vreo două ceasuri, ținînd sama de starea de trudă și de nădușală în care se aflau acei strănepoți ai mumiilor. Coborîtori din milenii, probabil că acordau o mediocră valoare timpului. Bun lucru, mă gîndeam eu, să vii de la Egipt ca să-ți anini cîrja în niște sîrme de la Lacul Roș.

Nu departe de căderea Bicazului, un om mai priceput și mai înțelept decît noi a stabilit o nadă cu

vin, bere şi gustări, la care pescarii se duc de bună voie, prinzîndu-se cu uşurinţă.

Cînd ne întoarcem spre gazdele noastre, mai avem ceva de făcut la o punte a Bicazului. Strîngem cosaşi din marginea pajiştii şi-i aruncăm pe rînd în pîrău, aşteptînd ca prietinii noştri păstrăvi, ştiuţi şi cunoscuţi la locurile lor de pîndă, să sară, să atace şi să înhape prada pe care le-o da Dumnezeu. De săptămîni de zile Alecu, Ghiţă şi Zaharia, păstrăvii noştri, îşi păstrau ţiitorile — ca şi Nuţa, Floarea şi Vasile — şi beneficiau de dajdia noastră. Îşi mişcau aripioarele fine în unda limpede, bucurîndu-se în felul lor — ca şi egiptenii — de fragmentul de veşnicie ce li s-a acordat.

După ce ne întorceam la gazdă şi îndeplineam ritualul omenesc ce se chiamă prînz, stăteam aşteptînd ceasul cel mai important al zilei — coborîrea pe lac, în luntri. Din acea clipă mă desfăceam de lume şi trăiam cu tăul şi cu păstrăvii, urmîndu-mi investigaţiile fanteziste în trecut.

Prima taină din trecut ce mi se prezenta era formaţia tăului. Cum şi ce s-a întîmplat — ca să putem noi, în august 1939, pluti cu luntrea pe deasupra unei păduri de brazi? Potecile, rîpile, desimile, luminişurile sînt dedesubtul nostru. Unde cîntau privighetorile, acum săgetează păstrăvii.

Povestesc unii dintre localnici că s-ar fi scufundat valea şi apele Bicazului au umplut surpătura. Alţii sînt de părere că nişte lunecări de straturi ar fi închis şi zăgăzuit albia, la ieşirea Bicazului spre chei.

Se poate; dar mie îmi place să pun altceva în locul unor asemenea aserţiuni. În locul explicaţiilor aş pune mai degrabă un mister de nepătruns. Arunc undiţa cu muscă artificială sau cu «devon», ascult

şuietul lin al pădurii de brad de pe ţărmul din asfinţit, şi mă întorc, etapă cu etapă, la singurătatea primordială. E o călătorie mai rapidă şi mai sigură decît cu aeroplanul. E ceva ce cunoaştem de mult, de la bătrînii noştri: «Cum să mergem, stăpîne? ca vîntul ori ca gîndul?» — «Ca gîndul!» — răspunde totdeauna fantasticul erou din copilăria noastră şi a lumii.

Deci acum un deceniu am umblat pe aici cu tovarăşi care acuma sînt trecuţi în lumea umbrelor. M-am întors iarăşi, fără folos şi cu bucurie, căutînd — cum spune poporul — «pe dracu». (Pe care de altminteri l-am găsit; asta-i însă altă poveste.) Mai demult, cînd nu eram decît o posibilitate, cînd trăiau alţi oameni cu alte rînduieli sub soare, — aici la Ghilkoş era numai o singurătate a sălbătăciilor. Umbla ursul la zmeură pe la coada tăului; ş-un pribeag hălăduia subt o surpătură de stîncă. Era un fugar pe care îl aştepta ori spînzurătoarea în văile cu oameni, ori moartea în pustia de sus, de-a valma cu frunzele, sălbătăciunile şi vîrtejurile prăpăstiilor. A apărut o vreme, din cînd în cînd, la focul de sub stînca ruptă, şi-l vedea o singură gaiţă, care avea cuib într-o scorbură de fag. Il striga în limba ei şi el ridica ochi fioroşi. Pe urmă s-a prăpădit el; nu s-a mai văzut nici gaiţa; puhoaiele au dus la tău cenuşa vetrei.

Iată un cer şi mai limpede, într-un timp mai afund şi mai aproape de zidirea dintăi. Păduri şi tapşane. Trăieşte o lume depărtată pe podişurile de la miazăzi. Altă lume, cu totul despărţită, înspre văile către care curge cu vuiet de tunet veşnic Bicazul. Cîteodată urcă de la acele văi şi din poalele Ceahlăului oameni cu sarică, trecînd în plaiul Ardealului. La un

an o dată, după ce trec zăporurile, urcă acei oameni puţini. Şi dacă întîrzie lîngă acest tău cînd se întinde fumegarea amurgului, iese din mlaştinile străfunde, de sub pădurea scufundată, balaurul despre care nu s-ar povesti dacă n-ar fi fost, şi-şi ia pradă dintre oamenii călători. Aici a fost totdeauna locul vămilor; altădată erau vămi crîncene; acuma s-au îmblînzit.

Aşa s-a dus veste spre amiază şi spre crivăţ despre această primejdie, pînă ce a rînduit Domnul Dumnezeu un baci tînăr să vie la tăul cel negru. A adus cu el sabie ageră şi a tăiat pe balaurul cel bătrîn cînd a ieşit cu dinţii rînjiţi la focul de popas. S-a cruşit apa şi s-a umplut de miasmă valea; dar a doua zi dimineaţa toate erau mai mîndre, apa se limpezise, flori noi înfloriseră.

Nu înfloreau florile,
Îi veniseră baciului oile...

Turma a trecut pe costişă sunînd din tălăngi şi de-atunci acest loc a rămas curat şi luminat. Aşa l-am văzut în adîncimea vremii, pe cînd soarele unor zile nouă şi mai puţin bune se cufunda după codru.

MODORAŞ

Îţi mai aduci aminte de acea zicală secuiască pe care o rosteai, cu ritmul ei cîntat, pe cînd treceam prin peisagiul Gurghiului? Era o zicală privitoare la ticăloasa noastră breaslă de vînători şi pescari. Pe cînd mi-o explicai, adăogeai şi consideraţii pline de simpatie pentru populaţia aceea veche, care a trăit şi a suferit la fel cu băştinaşii valahi, de cînd a fost adusă în aceste ţinuturi la slujba graniţii, pază împotriva ameninţării tătărăşti.

Privind cerul, munţii şi apele, am simţit că acea zicală trebuie să sune bine şi în romîneşte şi ne-am amuzat, împreună cu colonelul, ca să-i descoperim echivalentul:

Vînător, păsărar, pescar,
Scotoceşte-n buzunar,
Nu găseşte-un crăiţar.
Scotoceşte înc-o dată —
Scoate-o snoavă gogonată!

Ultimele două versuri, care nu figurează în zicătoarea secuiască, se adăogeau ca o necesitate a limbii romîneşti, legată de psihologia unui popor cu

inima mai deschisă. Epigrama originală cuprinde un adevăr; localizarea ei în limba noastră cuprinde două adevăruri. Secuiul zîmbeşte, cu oarecare tristeţă; romînul adaoge o rază de veselie.

Păsărar se chiamă secuieşte «modoraş». Acest «modoraş» era rimă în acea zicală. Tot acest «modoraş» l-am găsit ca nume de pîrău în munţii Harghitei, cînd am făcut, cu alt bun prietin, o expediţie la Miercurea Ciucului şi în împrejurimile ei. Deci, suind pe Modoraş la păstrăvi, murmura stihurile de mai sus:

Vînător, păsărar, pescar...

Am aflat pe Modoraş treizeci şi trei de joagăre ale secuilor. Mecanismul unora din aceste joagăre era reproducerea exactă în lemn a maşinăriilor de fier de la fierăstraiele moderne. Am admirat răbdarea şi dibăcia localnicilor şi am continuat a urca spre pădurile negre.

Erau locuri frumoase şi tari. Intr-un ponor, am văzut căprioarele.

— Nu sînt numai căprioare în aceşti munţi, ne da lămuriri domnul Alexandru V., tovarăşul nostru; se găsesc aici şi cerbi; deasemenea nu lipsesc mistreţii şi urşii. De aceste din urmă fiare ştie mai multe decît mine părintele Isidor.

Părintele Isidor era al doilea tovarăş al nostru localnic. Intr-adevăr, sfinţia sa părea a şti mai multe, întrucît avea de-a face cu mistreţi şi urşi nu numai în sălbătăcia lor, ci şi acasă la sfinţia sa. Părintele Isidor avea nume bun de îmblînzitor al sălbătăciunilor.

Chiar în ajun, la prima noastră întîlnire cu părintele Isidor, ne făcusem încredinţarea (eu şi prie-

tinul Aurel Comşia) că faima acestui simpatic cleric avea bun temei.

Cînd ne-am coborît din tren în gară la Miercurea, ne-a întîmpinat un bărbat mărunţel, cu ochi blînzi şi cu surîs amical. Barba blondă, redusă simţitor din foarfece, era mai mult a breslei noastre decît a breslei sale. Cînd am ieşit cu sfinţia sa în dosul gării, am avut cea mai plăcută surpriză. Părintele Isidor ne-a prezentat pe Griţa şi toată tovărăşia.

Griţa era o frumoasă şi bine crescută femelă de mistreţ, care, cum a văzut pe stăpînul ei, a înaintat şi a dat glas. Pînă atunci stătuse acolo cuminte şi aşteptase. Tovărăşia Griţei era alcătuită din doi dulăi de cea mai bună rasă ciobănească şi trei oi, care se lăsau călăuzite de Griţa şi de dulăi.

Am umblat pe stradă vorbind de unele şi de altele; compania ne urma cuminte. Din cînd în cînd scroafa de mistreţ venea pînă la mîna stăpînului său şi grohăia cu delicateţă. Aşa am ajuns acasă la părintele. Acolo mai erau nişte bufniţi blînde, care zboară prin tîrg şi se întorc înapoi; nişte cucoşi care cîntă la comandă, şi nişte găini trecute din starea de persecuţie şi sclavie la o situaţie mai veselă şi mai nobilă de tovarăşe ale omului.

Cînd a fost să plecăm la munte, dulăii şi mistreaţa au fost cei dintăi la poartă, gata să ne întovărăşească în orice parte a lumii. Părintele Isidor le-a explicat că noi oamenii ne ducem în pădure şi sălbătăciunile trebuie să rămîie în oraş. Scroafa şi dulăii au înţeles şi oile, fiind majoritate, s-au supus şi ele.

Această Griţa e un animal amabil şi devotat, după cît am aflat noi. Intovărăşeşte pe stăpînul său în pădure. Cîteodată părintele Isidor o lasă dormind şi se depărtează. Atunci mistreaţa îl caută, harnică şi

ageră ca un copoi, pînă ce-l găseşte, exprimînd în chipul cel mai evident bucuria revederii. Clericul nostru vînător nu e la primul său mistreţ îmblînzit, a mai avut şi alţii. A avut şi lupi domesticiţi; pe unii din ei i-a întrebuinţat la vînătoare.

Printre aceste simpatice fiare, care simţesc prietinia omului şi răspund cu sentiment şi inteligenţă, părintele a avut, la epoci diferite, şi doi urşi. Unul, crescut de mic, a devenit îndată familiar şi mucalit. Trăia în casă, primea hrana din mîna stăpînilor ori a bucătăresei, urma pe preot pe drum şi în tîrg.

Părintele Isidor face parte din acei oameni în care sălbătăciunea găseşte, la prima vedere, altceva decît duşmanul vechi, prigonitorul crîncen din veacuri. În ochi, în atitudine, în emanaţia întregii fiinţi, bietul animal duşmănit cunoaşte pactul de pace şi iubire şi îl acceptă. Astfel, de cîtva timp se realizează în parcurile de protecţie ale animalelor sălbatice, mai cu samă în America, această minune nouă. Se vede că răutatea nu-i fundamentală în sălbătăciune, ci e un rezultat al persecuţiei omului. La iubire, animalul sălbatic răspunde cu încredere. Aşa încît, pe această cale cotită, a împrietinirii cu cele mai crîncene fiare, omul poate va ajunge să se împrietinească cu semenul său omul.

Asta a vrut să spuie şi Musu.

Musu a fost ursul cel blînd şi cuminte, de care am povestit mai sus. Aşa de blînd, încît umbla singur prin vecinătăţi, şi aşa de cuminte încît, într-o zi de sfîntă duminică, pe cînd părintele Isidor îşi ţinea predica în amvon după leturghie, Musu a intrat în biserică, a privit, s-a orientat, şi-a făcut drum printre oamenii destul de înfricoşaţi şi s-a suit şi el în locul unde se afla domnul şi prietinul său.

Puţină vreme după asta, vlădica, făcînd o blîndă şi amicală mustrare părintelui pentru fapta lui Musu, pentru tulburarea şi înfiorarea ce stîrnise în dreptcredincioşi şi pentru necuvenita intrare a unui animal într-un loc sacru, tovarăşul nostru vînător părintele a dat următorul răspuns:

— Mă rog să fiu iertat, prea sfinţite, pentru fapta ursului. După ce l-am scos din sfîntul locaş, l-am întrebat ce pofteşte şi de ce s-a suit în amvon. Mi-a răspuns că dorea să ţie o predică. Ce fel de predică? Voia să ţie o predică, să audă nu numai oamenii care erau atunci de faţă. Oameni buni! — dorea să cuvinteze Musu — dulci şi frumoase cuvinte spun cărţile voastre sfinte despre iubire. Zadarnic le spun, căci eu văd că oamenii se duşmănesc şi noroadele bat războaie. Pe cînd noi sîntem, în ograda părintelui Isidor, atîtea vietăţi felurite: urs, lupi, vulpe, mistreţ, cîni, oi, găini, vulturi şi bufniţe, şi văd că putem vieţui în bună învoire, căci Dumnezeu a vrut să cunoaştem chemarea blîndeţii. Faceţi şi voi, oameni, cum facem noi, ucenicii părintelui Isidor.

Istoriile acestea erau prea adevărate, ca să fie vesele pînă la sfîrşit. După ce am pescuit o vreme pe Modoraş în sus, am făcut popas la casa paznicului secui, şi am rugat pe tovarăşul nostru vînător părintele ca să urmeze cu interesantele lui informaţii despre sălbătăciuni.

— Cu răbdare şi iubire se pot face toate, ne încredinţa sfinţia sa. Am avut bucuria să izbutesc a-mi apropia ceea ce părea pentru totdeauna depărtat de om. De la paradisul primitiv, zidirile lui Dumnezeu s-au desfăcut, răspîndindu-se într-o diaspora a duşmăniei. Nu-i însă o duşmănie definitivă. Trebuie să ne întoarcem la raiul înţelegerii printr-o lucrare

pe care se cuvine s-o săvîrşim noi oamenii, fără violenţă şi fără asuprire. E cu totul altceva decît ceea ce fac îmblînzitorii din menajerii, care operează cu fierul roşu, furca şi biciul.

Deci aveam o lupoaică blîndă, care trecea într-o grădină din apropiere şi se juca cu copiii doctoresei. Ii aştepta să mînînce pînea cu lictar ; cum rămîneau mînjiţi pe obraji, lupoaica îi spăla cu limba pînă ce deveneau iar frumoşi. Era pentru doctoreasa noastră un serviciu. Un serviciu pe care domnia sa l-a apreciat aşa de puţin, încît, drept recunoştinţă, într-o zi a prezentat lupoaicei o îmbucătură dulce în care era ascuns un hap de stricnină. Lupii turbă ca şi cînii, argumentase această femeie de ştiinţă, şi s-ar fi putut întîmpla ca lupoaica să turbe şi să puie în primejdie cele două odoare ale dumnisale.

Musu, cel care se suise în amvon să predice, a găsit într-o dimineaţă portiţa deschisă la celălalt vecin al meu, căpitanul. A intrat să facă o vizită. A vîrît capul pe uşa unei camere. Cucoana încă nu se sculase şi s-a spăimîntat, dînd un ţipăt cumplit. Musu s-a retras, cu sfială; însă, pentru îndrăzneala lui, domnul căpitan, chemat în pripă, i-a dat pedeapsa ultimă şi definitivă, doborîndu-l c-un glonte.

Sfîrşit asemănător au avut şi altele din fiinţile mele blînde, care s-au încrezut în om.

Ploua în pădurea de brad şi vremea era destul de rece. Aşa că ne-am urmat sfatul în odăiţa caldă. După ce s-a întunecat, a venit s-asculte şi paznicul istorisirile noastre. Inţelegîndu-le în parte, sau înţelegîndu-le în felul său, a crezut că trebuie să contribuie şi el la îmbogăţirea cunoştinţilor noastre vînătoreşti c-o întîmplare pe care a avut-o şi dînsul c-o ursoaică.

Cum el vorbea secuieşte şi eu nu înţeleg limba asta, am început să mă gîndesc la altele. Îndată însă am fost atent şi m-am întors către povestitor.

Badea Micloş avea o faţă expresivă pe care ceteam cu uşurinţă sensaţii variate. Am văzut că i-i frică de ceva. Am înţeles, după semnele mînilor, că ursoaica era mai înaltă decît el. După alte semne că puii ursoaicei erau încă mici. Puşca îi era în spinare; locul era strîmt. Deodată ursoaica dă două răcnete înfricoşate...

Aşa fel a răcnit acea ursoaică prin glasul lui Micloş, aşa fel şi-a înălţat labele cu ghiarele atîrnînd, aşa fel şi-a ridicat coşul pieptului spre bagdadie, unde se învăluia lumina lămpii, încît am avut un fior. Femeia omului, copiii au crăpat uşa să vadă şi ei cumplirea şi primejdia din odăiţă.

Astfel am aflat, în valea Modoraşului, întîmplarea cu o ursoaică. Părintele Isidor asculta cu o tristeţă ironică întîmplarea paznicului.

— Micloş se jură «pe onoarea lui», mi-a comunicat sfinţia sa, că a zăcut «după aceea» trei săptămîni.

Ploaia suna monoton pe acoperişul de şindrilă. Badea Micloş închină paharul de vin şi-l dădu de duşcă. Totuşi — mă gîndeam eu cu emoţiune — nu numai animalele părintelui Isidor se pot înţelege; ci şi oamenii care vorbesc limbi deosebite.

HISTRIA

Mă aflam, cu doi tovarăşi, la movilele de către Caranasuf.

Bîzîia vîntul în spinării şi-n ierburile rare sălbatice. Soarele de sfîrşit de septemvrie răsărea aprinzînd văpăi în pustietatea şi-n lărgimea lacului Sinoe; deasupra întinderilor încreţite, ici-colo, foarte rar şi departe, se înşira cîte un zbor de raţe ori de lari.

În urma noastră, pe drumul de năsip pe care venisem, la malul unei gîrle, sta pitită cherhanaua lui Sava. Pescarii se grăbesc să prindă chefali la garduri şi coteţe; căci, cum se răcoreşte vremea, prevestind asprimile lui noemvrie, chefalul se pregăteşte să se întoarcă la obîrşia lui, în Marea.

Dincolo de cherhana se profilează pe lac rămăşiţile cetăţii Histria, pe care o sapă şi o scot din propria ei cenuşă şi din uitarea veacurilor nişte sihaştri harnici: doamna şi domnul Lambrino şi inginerul Coliu.

Cel dintăi, Pîrvan a deschis taina Histriei acum douăzeci şi ceva de ani şi lucrările vor mai dura cîteva decenii. În chiar numele acestui mare şi iscusit

arheolog se afla cuprins şi destinul morţii lui prea grabnice, căci el cel dintăi dintre pionierii Histriei s-a dus către strămoşi, şi Charon i-a călăuzit cu barca sufletul pe o apă tot aşa de amară si de tristă ca şi Sinoe.

Locul unde mă aşezasem cu tovarăşii mei era cimi tirul vechei Histrii.

Oraşul Histria era «atunci» port al Pontului Euxin; Sinoe, Duingì şi fundurile goale de astăzi alcătuiau un golf liniştit, intrat adînc spre ţinuturile de cereale şi spre drumurile Dunării şi Daciei. De vreo treisprezece sute de ani istmul Chituc a împotmolit legătura golfului cu marea şi neguţătorii greci n-au mai putut să-şi aducă aici năvile; deci au abandonat aşezarea. Roiurile de hoarde au adaos lucrarea lor harnică operei încete a timpului şi, cînd rătăcea Pîrvan prin acest colţ dobrogean, căutînd semnele activităţii şi vieţii de odinioară, a găsit lipoveni bărboşi prinzînd chefali la garduri şi păstori zbîrliţi conducînd turme de oi peste grindul ars de secetă către fundul vechi al mării, unde creşte din nomol şi nisip salicornul roş-închis.

Grindul Histriei alcătuia atunci o insulă a golfului. Convoiurile funebre veneau în luntri către aceste movili unde stăteam noi, cu cîntări şi cădelniţări de miresme. Abordau şi duceau cu riturile consacrate şi bocete pe morţi la gropniţile lor. Intr-o movilă se aşezau repauzaţii unei familii sau a unei bresle. Criptele zidite şi sarcofagiile au fost de mult violate. Şi astăzi încă umblă la aceste gorgane căutători de comori. Cei care au cercetat cu pietate au mai găsit urme ale puţinei bogăţii a morţilor. Pe cînd pluteau bărcile pe braţul de mare, împrăştiind fum şi cîntări, cei vii socoteau că duc pe iubiţii lor la odihna veşni-

ciei. Bietele oase de mult s-au risipit şi s-au amestecat cu ţărîna din care creşte porumbul plugarilor de la Caranasuf. Pulberea lor a plutit pe mare şi pe vînturi şi s-a înălţat acolo unde zboară cocorii cei cu chemări jalnice. Din pulberea lor ninsă pe păiuşuri uscate s-au ridicat firele de toamnă care se numesc funigei sau matasa morţilor; pe unele din aceste fire stă îmbarcat cîte un painjen minuscul şi boarea ce vine dinspre mare îl mînă peste peisagii dezolate către alte ţintirimuri ale Dobrogei.

Unul din aceste fire fine, cu punctul lui aproape invizibil, vine spre mine de către Chituc peste apele lui Sinoe şi-mi atinge tîmpla. Desigur, şi eu mă voi culca odată la fel cu cei de demult, într-un somn al neliniştii eterne. Şi vor pluti peste pulberea mea aceiaşi cocori.

Căci s-au stîrnit cocorii de pe toate grindurile către interior. S-au stîrnit de soarele dimineţii şi de apariţia ţăranilor care vin să-şi strîngă recolta. Pentru sătean, paserile acestea mari, cu picioroange şi cu gît lung, sînt un blestem; căci în fiecare noapte invadează lanurile şi ogoarele, ciocănind cu pliscurile lor ascuţite în ştiuleţi. Cocorii însă au un drept mai vechi şi odihna lor de noapte pe aceste grinduri a fost din veci binecuvîntată de Ziditor. Deci, cînd se împînzeşte deplin lumina pe Sinoe, cocorii lui Dumnezeu, miile de cocori, zecile şi sutele de mii de cocori se ridică succesiv dînd glas şi umplînd de zvon împrejurimile. Cîrduri după cîrduri vin ţipînd, vîslind peste lac, peste grinduri, peste fundul uscat al mării; se învîrtejesc aşa vreme de un ceas, fără încetare, trecînd la locurile unde petrec ziua.

Eu şi cu tovarăşii mei îi aşteptam la mormintele histrioţilor, ca nişte vînători cu puţină nădejde. Am

venit mai mult ca să le vedem mulţimea şi evoluţiile. Cocorul e o pasere puternică şi ageră. Zborul lui arareori, — poate numai pe ceaţă ori vînt, sau printr-o surprindere, — se apropie de bătaia puştii. Iar cînd stau la odihnă în «baltă» (adică pe fundul mării vechi), ori pe o aşezătură a unui grind, îşi iau cele mai bune măsuri de pază. Am prilejul să le văd rînduiala chiar în dimineaţa asta.

Am aşteptat un timp în groapa din vîrful unei movile. Aici au încercat ciobanii să sape şi să găsească o comoară.

Au crescut în săpătură spinării nalte, între care stăteam bine adăpostit. Zborul cocorilor se desfăşura la mică înălţime, încît le puteam amănunţi cu ochiul liber silueta elegantă; însă direcţia pe care o luau era totdeauna prin laturea movilelor, deci niciodată nu i-am putut avea deasupra. Un stol s-a aşezat în preajma mea, în marginea unei porumbişti, la cinci sute de metri depărtare. Grupele păreau a se desfăta, fără grijă, de tihna locului şi a soarelui; însă puţin mai la o parte, pe o ridicătură mai pronunţată a terenului, cîţiva dintre ei stăteau neclintiţi, drepţi şi atenţi, ca nişte adevărate străji în armură. Şi totuşi, la două sute de paşi, gospodarii tăiau cu secerea strujenii şi pe drumul porumbiştilor umblau oamenii cu căruţa. Aveau ei ştiinţă că dintr-acolo nu-i primejdie. Primejdia nu putea fi decît dinspre movilele morţilor. Aici au obicei să se aşeze din cînd în cînd vînătorii.

Intr-o sută de dimineţi nu s-a aşezat nimeni, şi ei au ocolit fără pricină locul. Dar într-a o sută una zi, iată, s-au aşezat, — şi rînduiala lor învăţată în veacuri s-a dovedit folositoare. Cum am plecat de la movili, stolul de jos s-a săltat în aer trîmbiţînd; observatorii au constatat că în locurile de primejdie

a rămas numai vîntul dimineţii susurînd ; deci grupele se apropie şi sentinelele se schimbă chiar la marginea unui dîmb, aşa încît toată vălceaua şi tot ţărmul lacului să fie supravegheate.

— Dacă am fi acuma la movile, zice unul din noi, am putea trage de aproape.

«Dacă am fi»...

Cocorii dau glas în urma noastră, răspunzînd acestei cugetări vînătoreşti.

Sînt foarte bine încredinţat că n-am venit la Histria nici pentru cocori, nici pentru cherhana. Am fost la cocori, ca să văd cimitirul ; am găsit o dezolare indiferentă ; am plecat de-acolo simţind pe tîmplă şi pe pleoapa stîngă un fir de funigel, iar în urechi zvonul cocorilor, stăpîni ai pustiei. Mă duc la cherhanaua de la Duingì, ca să am de acolo o nouă vedere a cetăţii.

Astă-primăvară, au intrat, venind de la Marea, puii de chefal, în lungime de patru centimetri numai. S-au hrănit, au crescut şi s-au îngrăşat la varatic ; acuma, cînd vor să se întoarcă la adîncimile mării, au măsura lor mijlocie de douăzeci de centimetri. La anul nu vor mai veni la Duingì ; aici e locul puieţilor ; la anul petrec şi cresc în alte părţi şi li se schimbă numele. Chefalilor mari li se spune «labani». Pe aceştialalţi au învăţat a-i prinde de mii de ani oamenii la gîrle închise cu gard, unde aşează coteţe. Ieşirea din lac a chefalilor se face aşa de strîns şi de des, încît îţi înlătură palmele pe care le-ai pus la gingia gardului, ca să-i opreşti. Vin unul lîngă altul suprapuşi în etaje, ca să nu-i apuce îngheţul. Dacă vremuieşte prea de timpuriu, se întorc cu pîntecele în sus şi asupra lor se grămădesc lari şi pescăruşi de toate neamurile, cîrcîind şi ospătînd,

pînă ce vin pelicanii, care isprăvesc în tăcere, agonisind tot în pliscurile și gușile lor înfricoșate. Cîștigul pescarului trece atunci în pungile cormoranilor și babițelor.

Toate acestea sînt preocupări și dureri ale oamenilor noi, care nu știu că în preajma lor se ridică din adormire Histria, colonia Miletului. Se ridică din adormire ca o fantomă, bună să le sparie vitele și copiii. Se vede de aici Histria ? Ei nu știu nimic de așa ceva. S-ar fi dezgropat la malul lacului Sinoe niște bolovani. Ce-o fi asta, nu se știe. Își pierd unii și alții vremea cu pietre, cînd ei nu-și văd capul de năvala chefalilor la gard.

Însă cetatea moartă se vedea cu totul altfel decît din alte puncte. Între malul lacului Duingì și grindul Histria se adîncește ușor «fundul bălții», vechi fund de mare, cu năsipuri ușoare. Soarele s-a înălțat către amiază și dintrodată un cordon de salcîmi din dreapta, clădirile nouă ale cetății și zidurile dezgropate se profilează între două luciuri de ape, unul luciul lui Sinoe, cestălalt un luciu iluzoriu. Niciodată nu mi s-a părut mai potrivită denumirea populară a fenomenului : apa morților.

Pe fundul vechi al mării poposesc acum cîrduri de cocori. Automobilul ne duce în toate direcțiile și stîrnim într-un răstimp o vulpe, pe care o gonim un sfert de ceas pe țărmul lacului, pînă ce se mistuiește în mijlocul unei ciurde de oi.

Între sfărîmăturile cetății am găsit cîteva dintre acele gîze ce se numesc *mantis religiosa* și care trăiesc numai sub cerul mediteraneu ; erau cenușii și, îndată ce le liberam, își reluau atitudinea de rugăciune — rugăciune pe o gropniță antică. Și tot în apropiere am

descoperit o tufă de merișor ; e o plantă care stă şi în vremea iernii verde și lucie, iar floarea, cu corolele în cupă, e de un dulce albastru celest. Și în vechime, ca și azi, era floarea mormintelor.

Într-una din zilele liniștite pe care le-am petrecut în sihăstria actuală a Histriei, am făcut cu barca cu velă o expediție către Chituc, apoi către un grind care se spune că ar fi al rațelor. E un grind al singurătății.

Singurătate pare a fi numele întregului acestuia ținut, unde acum două mii și ceva de ani elinii neodihniți au întemeiat o viață somptuoasă și civilizată.

Întăi insula întreagă era ocupată de orașul Histria. După mărturia uneia din plăcile de marmură care au ieșit la lumină, histrienii cei mai de demult, în unire cu alte așezări grecești ale Mării și Dunării, au făcut legămînt de alianță, apărare și comerț cu un vechi rege dac, anterior marelui Boerebista. Îl chema Remaxiu și stăpînirea lui era între Dunăre, Tisa și Nistru. Salut pe acest strămoș al cărui nume doarme în singurătățile de la Sinoe.

Din veacul VI înainte de Hristos pînă în veacul III după Hristos, histrioții au făcut comerț cu Dacia și au plutit pe Pontul Euxin către insulele grecești și pămîntul Asiei Mici. La această din urmă epocă, suferind crîncen de năvălirea, risipirile și pîrjolul goților, din dărîmături au ridicat cetate. E o cetate puternică ; zidurile exterioare le are din piatră cioplită. Turnurile de apărare ale porții, lărgimea întăriturilor, edificiile publice, termele de marmură și mozaic dau perfectă dreptate reflecției lipovanului nostru barcagiu, venit de la Jurilovca.

— Hm ! exclamă el cu mirare, oamenii aceia de demult au avut cap.

Asta o spune unul din zbîrliții și speriații care trec mirosind a dohot și spirt pe lîngă și peste mormintele nobile. Căci valurile lor neostoite, de la goți pînă la huni, slavi și tatari au zdrobit ș-au spurcat așezările unei civilizații luminoase.

Lîngă mărturia acestor ziduri și a tuturor cioburilor de ceramică și marmură care se desmormîntează necontenit, stă același cer, care însă altădată era mai zîmbitor. Lucrătorii vechi, pe care-i călăuzesc de ani doamna și domnul Lambrino și inginerul Coliu, au deprins destulă arheologie de cînd scot bucățică cu bucățică oale, ulcioare și talere, și desfac din mormînt așchii de marmură, fibule și cupe.

Ei știu, cînd sapă într-un compartiment că, după cioburile bizantine, vor da de altele romane, pe urmă de ceramică, pe care e zugrăvit și smălțuit un țap sălbatic. Mai au de săpat două zile și dau de zugrăveala raței.

— Am dat la țap, zic ei ; poimîne ajungem la rață.

Țapii, rațele și lebedele se înșiră în atelier ; unele din oale și talere iau aspectul și forma veche, sub mîna dibace a doamnei Lambrino.

Ieșind la țărm dintre ziduri și din trecut, văd în larg o teorie de lebede a căror siluetă e reprodusă exact în smalț negru pe ciobul ce ține în mînă tovarășul nostru inginerul Coliu. E un spectacol rar și delicat pe întinderea verde de ape. Număr, în monomul larg desfășurat, o sută douăzeci de lebede. Sînt și pui între ele — cu penajul încă negru. Mai în fund, la un grind, deosebesc cu binoclul șapte ori opt părechi de pelicani. Prin laturea cetății trec țipînd jalnic cocorii de la morminte.

O lumină puternică bate deasupra lacului. E o lumină ca dintr-un veac de aur.

Ce straniu și frumos nume Sinoe! Nu-mi trebuie nici un filolog ca să-i găsească originea.

Ascultînd zvonul valurilor la țărm, simt cîntînd ceva în inima mea — ca un distih uitat:

> Lacul Sinoe suna
> Din cioburile de amfore ale trecutului...

IAŞII, PRIMĂVARA

Lasciate ogni speranza voi ch'entrate...

Nessun maggior dolore
che ricordarsi del tempo felice
nella miseria...

Iaşilor i se potrivesc multe din sentinţele întristate pe care le-au emis poeţii în curgerea timpului. Încercaţi şi dumneavoastră, cu cele pe care le găsiţi în cărţile dumneavoastră predilecte. Am socotit mai potrivite aceste vechi terţine ale lui Dante, întăi pentru că au în ele ceva aproape profetic, al doilea pentru că le înţelege fără greutate oricine le ascultă şi nu risc să cad faţă de dumneavoastră în păcatul semeţiei. Nu spunea oare badea Cîrţan, pe care generaţia tînără nu l-a mai apucat, că «talienii» vorbesc ca şi noi romînii, însă niţel cam stricat?

Se potrivesc aceste versuri Iaşilor mai cu samă la începutul acestei primăveri — aş putea spune mai curînd: la sfîrşitul acestei ierni.

De cîte ori m-am dus acolo în ultimele săptămîni, aşteptam, cu prietinii pe care-i revedeam, o rază de soare şi o vestire de primăvară. La Bucureşti erau toate semnele înoirii; la Iaşi necontenit se întorcea vîntul din crivăţ, spulberau viscolele şi se cobora termometrul către temperaturile polare. Părea pierdută orice speranţă. Întristarea noastră sporea cînd ne aduceam aminte de timpurile fericite.

Timpurile noastre fericite au fost cînd cîntam ca unii dintre dumneavoastră acum :

O gioventù, primavera della vita,
O primavera, gioventù del anno.

Primăvara vieții nu se va mai întoarce. Tinerețа anului o așteptăm cu o emoțiune pe care o avea și Grigore Alexandrescu exact acum o sută de ani :

Să stăpînim durerea care pe om supune...

Și totuși va înflori iarăși acest vechi și frumos Iași al tinereții noastre. Vor înflori întăi caișii, apoi cireșii, apoi merii, apoi trandafirii. Vor înflori în grădinile unde s-au desfătat bătrînii noștri, fie orășeni de rînd, fie boieri din protipendadă. Vor înflori în grădinile părăsite ale sfintelor mănăstiri ; vor înflori pe mormintele celebre. Cînd cel din urmă poet tînăr, care n-a împlinit încă douăzeci de ani vîrstă, îl va privi într-o dimineață limpede de pe dealurile de la Păun și Repedea, îl va vedea răsfirat subt o ceață misterioasă ca subt un abur de legendă și va simți tresărind în sine chemarea celor ce nu mai sînt.

Întăi vor curge toate dezghețurile; și pîraiele primăverii vor lepăda la rîpă impuritățile. După aceea, într-o zi sfîntă de aprilie, cînd nu-i pic de vînt și soarele împînzește aur, oamenii se vor uita cu plăcere unii la alții și vor fi toți prietini. Au lucit în peisagiul nou primele flori rozalbe. Strada Carol, vechiul Podu-Verde, ulița boierimii, cîntă în grădinile ei cu zuzuit subțire de albine. Lumea se îmbulzește spre Copou ; unii trec mai departe, spre dumbrava de la Breazu. Sara, suflă o adiere caldă dinspre miazăzi ; s-aud în înălțime, suprapuse și amestecate, chemările paserilor călătoare, care au trecut ieri Mediterana și se duc cu grăbire să însenineze peisagiile septentrionale.

În noaptea asta se opresc cîntăreţi în grădini. O zi, două vor sta cu sfială între muguri de flori, apoi, la un ceas anumit, grangurii vor începe să facă larmă dînd buna-dimineaţă oamenilor. Într-o sară, la răsăritul lunii, vor prinde să bată privighetorile. Mai sînt nişte tufărişuri pe rîpa Ţicăului şi, la un cuib vechi, vine o păreche nouă, care se trage dintr-un amor de acum şaizeci de ani, cînd o păreche tot aşa de isteaţă cînta unor poeţi care de mult au murit.

Pluteşte în cîte un scurt fîlfîit cucul pe deasupra Copoului şi ne chiamă. Pe toţi cei care au plecat, pe toţi cei care au murit, îi chiamă această pasere a solitudinii.

În locul acesta, pe care mi l-am ales ca să vorbesc, nu mă poate contrazice nimeni. Deci pot afirma cu toată pasiunea că primăverile Iaşilor au fost şi sînt cele mai frumoase primăveri.

Cele care au fost rămîn aşa de frumoase pentru că nu mai sînt. Cele de acum, pentru că nu vor mai fi. Prin lumina celor de altădată au trecut Dumitraşcu-Vodă Cantemir, Ion Neculce şi Miron Costin. S-a înfoiat în măreţia sa Vasilie-Vodă; a plîns domniţa Ruxanda cînd i-a venit împeţit Timoşa Hmelniţki. Boierii de la 1800 au hălăduit aici fără grijă. Dintre ei s-a ridicat un Vasile Alecsandri, un Anastasie Panu, un Costache Negruzzi, un Alecu Russo, un Mihail Kogălniceanu. Primăverile vechi l-au văzut şi pe Ioniţă Tăutu, şi pe Gheorghe Asaki. Pe unde au trecut toţi se vor ofili şi florile primăverii acesteia. Toţi cîţi au fost, de la convorbirişti la «Contimporanul» şi «Viaţa Romînească» şi care au rămas acolo, Creangă, Gane, Anghel, Beldiceanu, Topîrceanu vor participa la înflorirea înaltei grădini de la «Eternitate».

De aceea primăveri ca acolo nu sînt în alte părţi.

Pace ție, cetate a Goliei încununată cu roruscă. Pace ție, biserică de la Bărboi, unde odihnește întru Domnul cel ce a scris «Cîntarea Romîniei». Pace ție, profil bizantin al Sfîntului Sava, unde poposeau dreptcredincioșii mitropoliți din Orient. Pace ție, catedrală a marelui Veniamin Costache. Pace ție, juvaer al Trei-Ierarhilor. Pace ție, sfinte Neculai cel bogat. Pace ție, palat al voievozilor. Pace vouă, mănăstiri și cetățui de la Galata și Frumoasa, Hadîmbu și Aron-Vodă. Pace vouă, podgorii care veți da vin nou. Pace vouă, morți din veac. Pace vouă, tinerilor care vă veți duce pe calea tuturor.

Pe fetele frumoase ale Iașilor le-au cîntat totdeauna poeții. Despre ele a spus și Topîrceanu:

— La Iași fetele sînt din ce în ce mai frumoase.

Pace vouă, căci frumusețile sînt trecătoare și din strălucirea lor nu rămîne decît ceea ce au fixat pentru totdeauna poeții care nu mai sînt.

Peste fulguirea de flori și învăluirile de frunze moarte se înalță un suflet. Aceasta e justificarea și cununa neveştezită a acestui loc unic.

Pe cînd înfloresc acolo grădinile, îngăduiți-mi să vă povestesc o întîmplare. O întîmplare veche, petrecută cu mulți ani înaintea războiului celuilalt.

Cred că tuturor celor care au trecut de al cincilea deceniu li se întîmplă ce mi se întîmplă mie, cînd evoc oameni și lucruri din acea epocă îndepărtată. Nu vi se deschide și dumneavoastră — acelora care mă puteți înțelege — o zare de tihnă, subt un cer blînd? E o lume pentru totdeauna scufundată; e paradisul generației care împlinește acum șaizeci de ani.

Știu prea bine că fiecare vîrstă își are paradisul ei, pe care îl pierde. Totuși atunci a fost ceva ce nu

mai este ; ceva ce nu se mai poate înțelege ; nu așteptam spectrul neliniștii la fiecare sonerie a ornicului.

În acea epocă de liniște locuiam la Folticeni. Dar mă duceam foarte des la Iași ca să-mi văd prietinii. Am plecat cu Artur Gorovei într-un tren de sară, care trebuia să ne depuie la Iași cătră ora 22, cum se spune astăzi.

La Dolhasca am schimbat trenul. În vagonul în care ne-am suit, compartiment de clasa întăia, am găsit pe Gheorghe Coșbuc, singur. Venea de cătră Botoșani și Dorohoi, unde ținuse conferinți la cercuri culturale. Privea pe geam primăvara tîrzie și grăbită a Moldovei de la miazănoapte, și murmura stanțe, cum îi era obiceiul.

Cînd l-am abordat, s-a veselit și a ieșit din izolarea în care se scufundase. Ne-a întrebat de sănătate ; s-a interesat unde ne ducem. A aflat că ne ducem la Iași și ne-a mărturisit că se întoarce la București ; apoi după o clipă, s-a hotărît să meargă și el cu noi.

— Merg și eu să văd Iașu-nflorit, ne-a spus el.

Avea a ne face și niște comunicări importante, precum am văzut numaidecît, după ce — la Pașcani — ne-am suit în «mîrțoaga» respectivă, cum i-a spus badea Gheorghe: un tren provincial și fără toane.

Cei care nu l-au cunoscut și nu l-au apucat pe badea Gheorghe Coșbuc să afle că era un tovarăș încîntător. Era așa de îngăduitor, așa de bun, așa de modest, — cum nu mai sînt într-adevăr, astăzi, literații. Mai cu samă pentru blîndeța și lipsa lui de morgă mi-a fost scump totdeauna și probabil că el simțea asta în toată purtarea mea față de el ; de aceea întîlnirile noastre chiar de la început s-au așezat sub semnul prietiniei.

O parte a «comunicării» lui Gheorghe Coșbuc privea opera lui Dante, care în acel răstimp îl preocupa în chip covîrșitor. Stihurile pe care îl surprinsesem că le bombănea singur erau din «Divina Comedie».

— Comunicarea mea, zicea badea Gheorghe, v-o fac și domniilor voastre în acest tren ce ne duce în cel mai frumos oraș al regatului, dar ea e destinată mai ales cărturarilor care se ocupă de opera poetului florentin. Am soluționat o problemă care de multă vreme a părut fără soluție comentatorilor. Anume, acei oameni meticuloși care se năpustesc de veacuri asupra «Divinei Comedii», acumulînd note la fiecare vers, n-au putut să deslege o nepotrivire pe care au găsit-o în anume stanțe, o nepotrivire a datei calendaristice cu socoteala sărbătorii Paștilor.

Se știe că sfintele Paști e sărbătoare mobilă. Așezarea Paștilor e în legătură cu luna plină a lui martie și cu Paștile evreilor. Paștile cade în prima duminică ce urmează lunii pline din lumina lui martie, cu condiția să nu coincidă cu aceeași sărbătoare a evreilor. Dacă e coincidență, se amînă cu o săptămînă. Făcînd pascalia epocii, comentatorii n-au găsit corespondență între acele stihuri ale lui Dante și calendar. Prin urmare, li se părea că Dante a greșit și a încurcat acea duminică pascală.

Eu însă am aflat ce este, urma Coșbuc ; pot dovedi că au greșit criticii, iar poetul, cum e firesc, nu poate greși. La epoca lui Dante, veacul XIV, lumea apuseană se călăuzea încă după calendarul iulian ; reforma papei Grigore a venit mult mai tîrziu. Dacă facem, cu privire la Paștile pomenit în opera lui Dante, socoteala după calendarul iulian, găsim că greșala a fost numai în capul unor înverșunați și nemilostivi șoareci de bibliotecă, pentru motivul simplu că acești

șoareci erau catolici și socoteau pascalia după moda gregoriană.

Ce ziceți de asta ?

Noi nu ziceam nimic ; eram încîntați că badea Gheorghe e bine dispus și spune lucruri interesante. L-am poftit să puie deocamdată la o parte problema și să ne reciteze versiunea morții lui Ugolino.

Am ascultat stihuri, plimbîndu-ne pe ulițî liniștite și singuratice în vechiul Iași.

Ne plimbam pentru două motive: unul minor: nu se aflau odăi libere la nici unul din hotelurile capitalei Moldovei ; al doilea, major : era o noapte de primăvară, cu lună albă ; eram bine dispuși, ascultam versuri frumoase, și, din cînd în cînd, în preajma bisericilor antice și a mormintelor uitate, ne opream ca să privim, cu ochii uimiți, fantomele amintirilor.

Așa am rătăcit pînă tîrziu după miezul nopții ș-am ajuns între grădinile de la Copou ; apoi ne-am întors. Luna bătea de la amiază. Deodată, pe un zid înalt, ne-a descoperit un afiș-reclamă, foarte răspîndit în acel timp. Era vorba de ciocolata care se chema Berindei. Afișul de reclamă înfățișa o femeie tînără și frumoasă purtînd o ceașcă de ciocolată din care vărsase o parte jos. Ca să aibă prilej desenatorul să adaoge și un cîne, care cu nespusă plăcere linchea ciocolata picurată la picioarele persoanei tinere și frumoase.

În acea noapte destinată lunii, poeziei și comentariilor, badea Gheorghe a rămas cîteva clipe privind imaginea, apoi a improvizat următorul catren, pe care nu l-am uitat :

Iată-afișul. Dacă vrei,
Pilda este foarte-adîncă.
Ciocolata Berindei
Numai cînii o mînîncă.

RADĂŞENII

Aşezarea despre care vreau să vorbesc se găseşte în nordul Moldovei la trei kilometri depărtare la Folticeni. Interesul ce se leagă de satul Rădăşeni e deosebit de cel care ne mînă către pitorescul munţilor şi plaiurilor noastre; frumuseţa de aici e un rezultat al muncii neîncetate şi a dragostei omului pentru colţul său de lume; în Rădăşeni mi-a plăcut totdeauna să văd o nădejde a viitorului în ceea ce priveşte satul nostru în general; livezile lui de fructe, gospodăriile-i frumoase şi oamenii lui ridicaţi la un nivel apreciabil de conştiinţă şi demnitate mi-au proiectat în viitor posibilităţile populaţiei noastre rurale: in asta am găsit un reconfort sufletului meu între năcazurile şi tristeţile timpului.

In ce priveşte trecutul acestei aşezări, ne aflăm în faţa unei taine. Istoria neamului nostru a fost aşa de tulburată, invaziile repetate au provocat atîtea mutări şi dispariţii ale aşezărilor omeneşti, încît ţăranul nostru a fost îndreptăţit să spuie că viaţa părinţilor noştri a avut «liniştea apelor şi hodina vîntului». Totuşi, în numele acestui sat, în numele oamenilor lui, în rînduielile pe care şi le-a păstrat, în amintirile puţine

care i-au rămas, este ceva ce mă determină să-l socotesc sat de neamuri. In general, în Moldova, neamurile, adică mazilii și răzășii, au o viață mai ridicată decît cealaltă populație. Țăranii de rînd, «vecinii», au fost oameni de clacă și robot, veniți de peste graniță, atrași de belșugul pămîntului și de anume scutiri și foloase; au fost străini care au primit legea morală și limba localnicilor în decursul vremii; însă neamurile, oameni liberi în epocile cînd țara se ținea slobodă sub domnii ei, s-au apărat de amestecurile de sînge cu veneticii și vecinii. Aceeași rînduială a neamestecului cu satele învecinate o practică rădășenii; încuscririle lor le fac numai cu unele așezări din partea de nord a Moldovei, între altele cu Baia, cetate străveche de la descălecătoare, și cu Bosanci, mare și frumos sat bucovinean. Aceste legături cu Baia și cu Bosanci ar mai putea arăta că rădășenii au venit aici de la acele mătci cu care încă păstrează contact. In adevăr, pămîntul pe care s-au așezat și l-au valorificat așa de spornic îl găsim în documente ca fiind moșie mănăstirească a Slatinei. Dacă deci rădășenii n-au uric de moșie din vechime pentru vatra lor, au — ceea ce e mai însemnat — rînduiala economică și morală a vechilor neamuri de care au fost legate tăria și rezistența Moldovei.

De la Folticeni, adică de la satul lui Foltic, apuci în sus, spre miazănoapte-apus, pe lîngă vechea răzășie a Buciumenilor, care-și mai păstrează hîrtia domnească a lui popa Bucium de la Alexandru-Vodă Bătrînul, prin marginea Oprișenilor, adică așezarea lui Opriș, și nu umbli pe jos decît preț de o jumătate de ceas pînă la dealul ce se chiamă Horbaza. Treci printr-o regiune de grădini și de frumoase gospodării. De pe dealul Horbaza se vede în stînga valea Moldovei,

și dincolo de valea Moldovei munții cu codri de brad sub pîcle ușoare. Șoseaua cea mare de la Mihalache Sturdza se duce în susul rîului spre Bucovina și Cernăuți. Rădășenii e sub deal, într-o căldare largă ce se deschide spre șesul Șomuzului. E un cuib apărat de vederea prădalnicilor de altădată și de urgia vînturilor din miazănoapte. Cît vezi cu ochii grădini de pomi și gospodării mîndre cu case albe acoperite cu șindrilă. Grădinile bine închise cu garduri nalte, porți meșteșugite, acareturi largi. Rîpele văii, din marnă sfărîmicioasă, fixate de șiraguri de sălcii. Ici-colo, în cotloanele mai adîncite ale livezilor, heleșteie (rîmnice, cum li se spune aici), care răsfrîng în luciul lor peisagii tihnite și poetice.

Izolați în căldarea lor ca într-o depărtare, rădășenii țin și astăzi să trăiască o viață aparte, ca și în vremea bătrînilor. Ogoarele lor bine cultivate sînt cele mai multe la Șomuz; într-acolo au drumuri și poteci numai ale lor. Cele de pe platoul de unde se vede Moldova au și ele scurgeri adăpostite, așa încît trecătorii și megieșii rămîn în afară și străini de viața intimă a acestui stup.

Drept deasupra satului, unde rîpa e mai abruptă, botul de deal de unde vezi depărtările în patru vînturi, după cît mărturisesc săpăturile, a fost stațiune preistorică. În orice caz a fost o strajă (de aceea și azi localnicii îi zic «cetățuia») sub priveghérea căreia oamenii vechi, care n-au lipsit niciodată din valea aceasta mănoasă și prielnică, își duceau viața bine și strict rînduită.

Din cîmpia Șomuzului, care are acces ușor spre Suceava, sînt trecători ascunse spre Baia și spre Moldova. În vremea veche, datorită pădurilor, aceste trecători erau adevărate tainițe. După mărturia bătrîni-

lor, ar fi rămas pînă astăzi în satul lor drumul lui Ștefan-Vodă, pe unde au venit oștile Domniei în iarna invaziei lui Matiaș Corvin. Au stat sub Horbaza și sub Cetățuie, după aceea, într-o noapte, au pălit năprasnic tabăra de la Baia a regelui, supunînd-o unei cumplite înfrîngeri.

Localnicii mai păstrează între amintirile lor și numele lui Ștefan Tomșa-Vodă, care ar fi învățat carte la o școală veche de aici.

Sînt și alte amintiri și povești cu care rădășenii s-ar putea mîndri ; însă această meteahnă a răzășilor ei n-au păstrat-o. Rădășenii sînt oameni zgîrciți la vorbă și serioși, muncitori neobosiți și gospodari practici ; îndărătnici întru a ținea rînduielile vechi și legea particulară a vieții lor. Amintirile și poveștile îi încîntă puțin ; preferă fapta și banul cu chipul măriei sale. În salbele fetelor lor se află colecția completă de argint și aur bătută cu chipuri de stăpînitori din veac. Acest narav de a aduna îi face să adaoge la gospodăria ogoarelor și grădinilor lor — negoțul de fructe. După ce și-au pus în hambare holda ogoarelor, în pivniți rodul merilor și în magazii prunele uscate, cînd se întorc cocorii spre sud, purced și ei pe drumuri lungi în tîrgurile Moldovei, cu căruțe de fructe, pe care le neguțează cu cîntarul. Nu numai atît. Unii dintre ei lasă în sama femeii și copiilor ogoarele și, chiar din vremea verii, cumpără rodul grădinilor din felurite regiuni ale țării și depozitează în pivniți prin tîrguri soiurile rezistente de mere și pere. Negoțul lor sporește deci în afară de grădinile lor de pomi perfect îngrijite și exploatate, îngăduindu-le să facă nu numai comerț în amănunt în lunile de lene și somn ale celorlalți săteni ; ci să adune cantități importante de fructe și pentru export.

Așa se face că într-un sat așa de populat, care continuă a-și spori destul de bine fiii pe aceeași moșie, problema existenței nu e privită cu spaimă. O mică parte din tineret se duce la școli. Ceilalți au trecut instinctiv la cultura intensivă, la comerț și ocupații de iarnă, așa încît bogăția obștei crește.

Legea vieții lor e destul de rigidă. Atît femeia cît și bărbatul poartă o haină sobră, din care lipsesc podoabele de prisos. Cămașa e albă, pieptarul neînflorit, minteanul negru sau cafeniu, dulama de pănură, cizma solidă. Același alb și aceleași colori stînse obișnuiesc a purta și femeile. Numai fetelor li se îngăduie, la hori, podoabe de flori artificiale la pieptănătura tradițională și salbe de bani vechi. Odihna e permisă numai la sărbătorile consacrate — și asta numai în sat; căci cei duși «în străini» cu negoțul nu cunosc asemenea răgaz. În zilele verii munca se împarte la cîmp și în grădini. Pomul e îngrijit cu hărnicie și ales dintre cei ce dau roadă de preț. Această roadă, la vremea anumită, e culeasă fruct cu fruct de tineret sub priveghierea unui bătrîn: pentru asemenea operație se întrebuințează scări ușoare și înguste de felurite înălțimi. Căci pomul îngrijit își dă roada sa; dar e nevoie să-l și culegi atent; iar după aceea fructele culese trebuiesc și păstrate cu pricepere, căutate, alese, categorisite. Asemenea operații în cămări și pivnițe se fac în toată vremea rece a anului. Gospodinele mai au, în vremea verii, și grija grădinilor de legume și îngrijirea vacilor cu lapte: din produsul acestora sînt oarecum obligate să scoată cheltuiala zilnică a gospodăriei; încît celelalte venituri ale exploatării să rămînă rezervă și seu. Feciorii mai au în samă caii de rasă — «cai de măsură» cum le spun ei, cu care fac armata la cavalerie sau pe care-i vînd. Comunitatea a avut

de la stat sprijin pentru îmbunătățirea animalelor lor; mulți dintre crescătorii de acolo obțin premii la expozițiile regionale. Vă încredințez că nu se fălesc cu aceste premii; însă le adaogă cu plăcere la agonisita lor. Pe cînd partea bărbătească se îndeletnicește cu ale sale, în vremea iernii femeile și fetele țes pînză și scorțuri, împletesc horbote, panere și coșuri. E adevărat că nu prea spun povești și șezători au puține; veseliile cîșlegilor sînt destul de discrete; regimul lor alimentar nu e prea strălucit; crîșmarii nu fac avere în localitate. Despre ei se spune că păzesc roada pomilor cu prăjina și alungă pînă la hotar cioara care a furat o prună și, dacă pînă acolo paserea n-a lepădat furtișagul, rădășanul se oprește și se închină: Să fie de sufletul tatii și al mamii și a tuturor morților mei! — La toate cîrtirile de acest fel ale altora, rădășanul se mulțămește, drept răspuns, să zîmbească. Ceea ce dovedește că avem de-a face cu oameni de caracter.

Taină a trecutului acestei frumoase așezări mai rămîne și hramul bisericii vechi de la Vodă Tomșa și mai demult.

Se află în sat două biserici: una nouă și monumentală, ale cărei clopote le-a cumpărat soborul femeiesc rădășan, și alta veche durată din lemn. Patronii acestei bisericuți umilite și interesante sînt sfînta Ecaterina a cărei zi cade la 25 noemvrie, și sfîntul Mercurie cu praznic în a patra zi de Paști, care e totdeauna o miercuri. Acest sfînt Mercurie, zugrăvit deasupra ușii de intrare, lîngă soața sa mirată, e Mercur zeul negustorilor, cu toiag în mînă și aripi la picioare. Sfînta mare muceniță Ecaterina pare mai mult un adaos cuviincios al bunilor acestora creștini, căci ziua de 25 noemvrie se sărbătorește cu destulă modestie; adevăratul patron, sărbătorit cu un entuziasm și un

bielșug aș putea zice păgîn, e Mercurie. Localnicii numesc ziua aceasta «Mercorea». Dis-de-dimineață tot satul e într-o fierbere sărbătorească mult mai îmbielșugată decît în zilele albe ale Paștilor. La fiecare casă e gata praznic pentru oaspeți: vin oaspeți mulți din satele de aproape și mai de departe. Vin soli de la Baia și Bosanci. In mijlocul satului se învîrt scrînciobele; s-au improvizat de către negustori străini corturi de răcoritoare — limonăzi și bere; tarafuri de lăutari cîntă în două ori trei locuri; la ceasul hotărît, după sfînta slujbă de la bisericuță, vor porni horele legănate și domoale ale satului, care nu sînt atît coregrafie cît expoziție de fecioare frumoase și feciori rumeni, în costumele lor tradiționale. In vederea Sfîntului Mercurie, la bisericuță, în șoproanele lungi, se rînduiesc mesele mișeilor. Toți cerșetorii din nouăzeci și nouă de sate s-au adunat și-și așteaptă rînd la acest ospăț. Unii pleacă, alții vin. Căldări enorme de sarmale, vestitele sarmale de la Rădășeni, «legate cu ață», forfotesc la vatra cu jar. Intr-un ceaun, în proporție cu mulțimea și foamea calicilor, patru haidăi mestecă mămăligă cu un dispozitiv de pari îngemănați, fixați la partea de sus în furca unui copac bătrîn. Mămăligi gata și oale cu sarmale sosesc, adaos din sat de la gospodari binevoitori. O bute de vin așteaptă ca să dreagă gustul prăznuitorilor care ies de la rînd. După ce a sorbit și vinul din cănățuie, străinul sărman își face cruce și zice: «Bogdaproste». De-acu la anul dacă mai poate îndrăzni a veni la pomană; căci gospodarii aceștia din Rădășeni n-au vreme să se îndeletnicească cu milostenia în alte zile ale anului. O dată și bine, — ca să fie tuturor, și viilor și morților, pe un an. Sfîntul Mercurie zîmbește enigmatic dintre semnele creștinismului său.

Prietini, cunoscuți, neamuri prăznuiesc la toate casele satului. E o voie-bună unică în adevăr, mai ales cînd aurește soarele și se boltește cer albastru peste toate livezile înflorite. Vin, lăutari, haz și uitare pînă în amurg. Atunci rînduiala cere ca fiecare să se întoarcă la ale sale; oaspeții pe drumuri către dealuri, gospodarii la hodină după atita strădanie și mai ales cheltuială.

Am auzit pe un cunoscut al meu de acolo spunînd o vorbă potrivită la sfîrșitul unei asemenea Mercorii:

— Prietin mi-a fost cine-a venit la mine ș-a ospătat; iar cine m-a uitat mi-a fost frate.

DELTA

Se știe că domnia gurilor Dunării cuprinde teritorii vaste și misterioase. Actul creării uscatului e în mers continuu. Nomolurile anuale sporesc pămîntul nou asupra mării pontice în așa măsură, încît, de pildă, Chilia, care pe vremea lui Ștefan cel Mare era port maritim, astăzi se află la mai mult de patruzeci de kilometri în interior. Mulți concetățeni ai noștri, la Sulina, acum șaizeci de ani admirau jocul delfinilor pe valuri într-o zonă în care astăzi se înalță arborii grădinii publice. Așa încît fluviul acesta e un ziditor fără hodină și un grădinar harnic. Aluviunile se depun, fixînd o floră variată ; generațiile de stufuri căzute, întreținute de fauna moartă a anilor, sporesc plaurul ; plaurul devine ostrov ; ostroavele se leagă cu grindurile și cu țara Deltei. Pe grinduri și în ostroave omul întemeiază grădinile. Nicăieri pe pămînt, cred, nu se află livezi de gutui ca undeva pe Dunărea Veche ; cele mai mari și mai frumoase fructe le-am văzut acolo, în grădinile cu mere de aur ale basmelor.

Americanii, care au sistematizat într-un grad înalt unele din îndeletnicirile economiei rurale, au dat pentru stupării cifre record, de care de mult încă am fost

obişnuiţi să ne mirăm. Un celebru prisăcar, Dadant, al cărui stup îl întrebuinţează şi apicultorii romîni, a scos din regiunile cele mai prielnice ale Americii de Nord recolte de o sută de kilograme de stup. Harnică treabă pentru o colonie de albine condusă cu meşteşug, cu faguri artificiali, extractor şi celelalte, în ţinuturi cu bielşug de floră. Prisăcarii noştri, cu stupii lor primitivi, nu s-au gîndit niciodată să dobîndească mai mult decît a cincea parte din recolta americană. Iată însă că s-a aflat pe lume un ţinut şi mai prielnic muştelor. Şi acest ţinut e Delta Dunării. Prisăcarii din aceste locuri de mult obişnuiau să facă albinărie transhumantă ; purtînd pe ceamuri ştiubeiele de la floarea de salcie la salcîm, apoi la dumbrăvile de tei, apoi la florile tîrzii ale bălţilor, au obţinut totdeauna «mătci grase» ; dar cînd au aplicat albinăritul ştiinţific, cu stupi sistematici şi cu toată aparatura necesară sistemului, au ajuns, «schimbînd păşunea», la rezultate care lasă în urmă recordurile de care vorbeam mai sus.

Am avut un bun prietin, doctorul Dimitrie Ionescu, fost administrator al acestor domenii, cu care de multe ori am vizitat Delta. Prietinul acesta al meu, aplicînd metodele ştiinţifice la apicultura transhumantă în bălţi, a obţinut recolte de 250 kgr de miere la un stup Dadant-Blatt. In vremea recoltei extractorul trebuia întrebuinţat zilnic, fagurii plini goliţi şi mierea, încă crudă, pusă la soare în vase mari de sticlă, ca să se coacă.

De cînd se petreceau acestea au trecut două decenii ; unele din faptele şi exemplele bune ale prietinului meu au dat roadă în ţara tainică pe care o conducea cu pricepere şi discreţie. Economii Deltei ştiu să crească vite, oi şi porci, cu nişte metode necunoscute în alte

părți ale lumii. Fac zarzavaturi și fructe de care noi habar n-avem. După revărsările de primăvară închid bălțile și apoi pescuiesc cantități fabuloase de pește.

Crapul de Dunăre e un pește decît care nu se află altul mai savuros. «Bunătatea» cărnii lui e în raport cu greutatea. Cel de douăzeci de kilograme e cel mai bun. N-aș putea spune că un crap de douăzeci de kilograme se poate prinde oricînd și cît ai bate în palme; însă dacă s-ar prinde oricînd și cît ai bate în palme, atunci n-ar mai avea preț. Cînd umblu prin acele locuri mă mulțămesc și cu unul care are jumătate din această putere; bunul renume al speciei rămîne neștirbit.

Cu oriile ori cu cîrligele, pescarii dunăreni mai pot prinde un monstru respectabil al apelor dulci. Acesta e somnul.

Avut-ați vreodată curiozitatea să căutați lămuriri despre somn în dicționarele enciclopedice ale apusenilor? Mai întăi, nu confundați «somnul» cu «somonul». Somonul e alt neam de pește, care la noi nu se găsește. E un salmonid care își petrece o parte a vieții în ocean. In dicționarele celor care ne trimet cultura în tomuri tipărite, somnul nostru îl veți găsi la cuvîntul «silure». Veți afla că silurul e un pește care are forma așa și pe dincolo, ale cărui caracteristici sînt cutare și cutare; care are o carne mediocră și a cărui greutate nu trece de douăzeci de kilograme.

Mulți de la noi se iau după asemenea tipărituri și subestimează somnul. Chiar unii din autorii noștri, care își caută materialul mai mult în biblioteci în loc să-l caute unde se află el, au emis părerea că somnul ar fi un pește nu tocmai gustos. Să binevoiască a veni în Deltă să-l mînînce proaspăt. Sau și în București să-l prepare cum i se cuvine. Căci somnul acesta e

altul decît acel «chitic» de douăzeci de kilograme record, pe care-l semnalează ca pe o raritate ihtiologii apuseni. Somnul Deltei ajunge pînă la patru sute de kilograme. E balaurul din poveste. Despre acest balaur se spun, la focurile de popas, pe grinduri, istorisiri de te încrînceni.

În apele acestea pescarul mai prinde un pește pe care nu-l cunosc apusenii: cega. Și mai prinde unul: viza. Și încă unul: păstruga. Și încă unul: nisetrul.

Să lăsăm la o parte șalăul, știuca, bibanul, carasul, linul, vresperul și toată albitura ce populează ariile fără sfîrșit ale acestei domnii dunărene. Cînd ați ajuns într-un loc potrivit și ați făcut popas, și s-a aprins focul, și s-au pregătit vasele de cină, și vi se așează pologul pentru odihna nopții, băgați de samă ce fac localnicii pentru îndestularea foamei dumneavoastră.

Popasul e într-o singurătate împresurată de sălcii și ape. Un campament barbar — cum ar fi la țărmul Nigerului ori la Limpopo. (Vă spun drept că altfel nu mi-ar plăcea.) O colibă strîmbă, cîteva cioveie. Instrumente pescărești, întinse pe pari, se zvîntează. Aproape, cherhanaua. Pe gîrlă, lotcile. În vecinătate, închisorile cu gard ale bălților.

Meșterul cel mai priceput și cel mai bărbos al tovărășiei a aruncat o singură dată prostovolul în închisoare și a scos (știu eu cît?) a scos o mulțime de pește: crap, caras, albitură. Alege ce-i mai mare și mai frumos; curăță și pune la fiert. Asta ar fi să fie borșul. Dar nu-i decît o «primă zamă de bază», cum spunea un bătrîn slujbaș al pescăriilor. Meșterul dă afară prinsoarea întâia și, cu un adaos de legume, pune în aceeași zamă nisetru și viză, iarmă și crap. Cine n-a gustat din acest dublu extract de pește, să se socotească nefericit și să n-aibă liniște pînă ce nu

va izbîndi să găsească timpul, calea, locul și buna-stare sufletească, într-o binecuvîntată singurătate ca acele pe care am avut prilej să le cercetez eu.

Cuvîntul «crap» l-am întrebuințat numai a doua oară în adevăratul lui înțeles. Pentru pescarul Deltei, «crap» e numai crapul care trece de cinci kilograme. Celălalt pește din același soi, care a servit la «prima zamă de bază», are nume deosebite, după vîrstă și greutate: puiul de crap se chiamă ciu-ciu; mai mărișor: crăpuștean; de la jumătate de kilogram în sus: ciortănică-ciortănaș, ciortan, ciorto-crap.

Veți fi observat poate, în pomelnicul peștelui adaos, lîngă viză, un nume nou: iarmà. Să știți că e vorba de somn. Căci și somnul își are numele lui deosebite: cel mic de tot e moacă; moaca devine somotei, apoi iarmà și iaprac. Către douăzeci de kilograme e somn-pană. Deci iarmà e un pește mijlociu, cu carnea albă, fragedă și dulce.

«Plachia de somn» nu se poate realiza într-o pustie ca aceea de care vă vorbesc. Iar «crapul la proțap», aproape obligatoriu în menuul excursionistului, să nu-l primiți decît după ce veți fi răbdat toată ziua de foame. In asemenea împrejurări te poate entuziasma și iasca friptă, dacă o meremetisești cu mujdei de usturoi, c-o mămăligă bine scoaptă și cu vin de Sarica, răcit în fundul bălții, sub plavie.

Uneori petrecerea în gîrlele întortochiate ale Deltei are un scop vînătoresc. Mărturisesc că am fost și eu de cîteva ori în asemenea expediții la începutul primăverii, cînd se îmbulzesc în acest paradis al gurilor fluviului paserile migratoare; însă de cele mai multe ori mi-a plăcut să mă duc fără unealtă de

distrugere. Pădurile de stejar, ostroavele blînde, luncile de sălcii şi tei, singurătăţile absolute, luciul lin al lacurilor, grădinile sălbatice de tamarix pline de miresme şi de cîntece de privighetori au farmec sporit cînd toată fauna — şi cea statornică şi cea călătoare — e în plină bucurie a tihnei. Soarele aureşte, umbra pune valori tabloului ; noaptea cu lună, amurgul, zorile, toate sînt prilej de poezie intensă, ce te străbate ca o iubire sau ca o durere.

Lebăda şi pelicanul, lopătarii, stîrcii albi cu moţ, cele cîteva familii de flamingo ce se opresc aici cîteodată, califarii, speciile rare de raţe, gîştele care ne cer învoirea să ne fie oaspeţi şi să scoată o generaţie tînără pe pămîntul nostru (care însă e mai mult al lor), — le-aş dori apărate de prigoana omului. Numai cu ele şi cu liniştea în grădinile lui Dumnezeu peisagiul are «haz» şi se poate lega de inima noastră.

Ştiu că în aceleaşi nestrăbătute sihle ale stufurilor trăiesc mistreţii, lupii, vidrele, vulpile. Dacă Dumnezeu le-a dat fiinţa, nu mă sfiesc să le recunosc şi lor dreptul vieţii în raiul Deltei. N-aţi văzut niciodată acvila regală plutind între soare și azur, ducîndu-și eleganța și măreția peste oglinzile luciurilor, peste foltane de stuf, peste pădurile ţesute cu liane şi flori...

Toate sînt frumoase şi armonioase în acest ţinut, pînă ce Domnul Dumnezeu vrea să fie vifore şi ape mari. Cum spune psalmul :

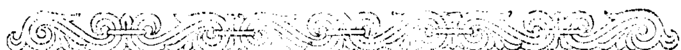
Genunea pe genune o chiamă
Cu glasul viltorilor.
Toate şuvoaiele şi valurile tale
Peste mine au trecut.

Atunci vine tumultul. Mînia stihiilor mătură painjenişul oamenilor. Puhoaie negre curg pe deasupra luncilor. Furtunile rup plăviile şi le mînă în singurătăţi schimbate. Pămătufurile stufurilor zboară pînă sub nouri, amestecate cu paserile în acelaşi vifor al spaimei.

După aceea domnia Dunării se luminează iar de zîmbetul Domnului Dumnezeu.

De două decenii nu fusesem pe braţul Chilia. M-am dus iarăşi acolo acum cîţiva ani. Am abătut prin ascunzişuri unde fuseseră odată grădini şi acum nu mai erau; am văzut grădini noi, unde odinioară nu fusese nimic. M-am oprit la Vîlcov. Şi de la Vîlcov m-am dus să văd intrarea Dunării în Marea. Erau colţuri care îmi rămăseseră în suflet. Avusesem noroc să le văd în ceasuri de tihnă şi ascultasem într-o noapte cu lună privighetorile în sălcii mari, privind în răsărit solzii de lumină ai valurilor, în dunga unde apele dulci se amestecau în unda amară a Pontului. Cu şalupa de pe puntea căreia priveam toate, am plutit încet, ocolind locurile. Linia lor graţioasă se păstrase în tainiţile amintirilor mele. Însă iată că acum, plutind din nou pe acolo, nu le mai cunoşteam. Erau aceleaşi, dar erau altele. Ostroavele erau acum grinduri. Ostroave şi plăvii nouă apăruseră. Marea era departe, dincolo de acele ostroave şi plăvii nouă. Dunărea clădise cu grabă ţărm proaspăt, cu lunci de sălcii tinere. Privighetorile întinseseră mai către răsărit, în minunea nouă, cîntecele şi cuiburile lor.

Rareori poate cineva, într-o viaţă, să simtă ce am simţit eu în acel ceas: teroarea divină faţă de forţele eterne.

NEAJLOV

Domnilor, a vorbit prietinul nostru, nu neg că ceea ce numim noi «realităţi» se bazează pe observaţii obşteşti. Cît mai mulţi semeni ai noştri şi cît mai multe serii de oameni asemănători văd într-un fel. La mulţimea aceasta se adaogă şi acei care din lene, laşitate sau conformism acceptă punctele de vedere recunoscute bune, frumoase ori valabile. Priveliştile Elveţiei, antichităţile Italiei, Ceahlăul şi valea Prahovei sînt admirate cu glas şi gesturi. Minunile tehnicii moderne recoltează sufragiile întregii suflări mondiale, aş putea zice.

Nu tind să arăt pricinile pentru care am serioase rezerve faţă de unele şi de altele. Caut, probabil, în privelişti şi invenţii ceva mai mult decît văd şi caută cei mai mulţi dintre semenii mei. Caut poate acel mister ce e nelipsit din toate ale Creaţiei ; şi operaţia aceasta de adîncire în lucruri nu e proprie mulţimilor. Aştept să se producă între mine şi lucruri un anumit acord, care dă bucuria unei anumite înţelegeri. Deci, pentru mine realitatea fiind o experienţă cu totul personală, mi se întîmplă ades să fiu în dezacord cu domniile voastre.

Mi se întîmplă să fiu nepăsător și rece față de negurile poetice de pe vîrful Caraimanului și să mă luminez de o uimire fericită cînd adierea amurgului leagănă spre mine, într-o lucire aurie de o clipă, un painjen minuscul atîrnat de un fir nevăzut.

Nebunia aceasta (ca să vorbim curat) n-o am numai eu. Eu însă mă aflu mai puțin înțelept și o mărturisesc. Din cînd în cînd, în tren ori într-o cafenea, descopăr pe cîte unul din familia noastră, și începem a divaga, indignînd mulți cetățeni onorabili și cuminți. Asemenea sincronizări de unde sufletești sînt rare — trebuie să recunosc. Dar dacă n-ar fi rare — și chiar foarte rare — n-ar avea haz, și n-am avea prilejul să nu fim ca toată lumea.

Cîteodată și unii dintre cei cuminți se pot pune de acord cu nebunii, întrebuințînd anume otrăvuri binefăcătoare: amor, alcool ori morfină. Poate nici eu nu sînt nebun, și am numai facultatea de a mă supune influenței unui asemenea filtru. Încercați și domniile voastre, ca să vă puteți măcar din cînd în cînd elibera de obișnuita mizerie a vieții. Căsnicii nefericite, persecuții ale fiscului, informațiile oribile ale aparatului de radio, copii care-ți dau lecții de idealuri nouă, bucuriile absurde din grădinile de vară ale capitalei, toate le poți înlătura cu facultatea de care v-am vorbit, sau cu surogatul ei. Bineînțeles că domeniile misterioase în care poți evada sînt multe și diverse. Poți pleca într-o expediție fericită fără să te miști din fotoliu. Însă te poți mișca în timp și-n spațiu cum obișnuiesc să fac eu.

Intr-un rînd un alt nebun... eu i-aș zice mai degrabă minoritar... Intr-un rînd, unul din acești minoritari mi-a mărturisit că, pe cînd era copil, în plină lumină a unei zile de iulie, a cotit din strada

pe care locuia familia lui într-o stradelă şi a deschis o portiţă la o grădină necunoscută. Mi-a spus asta un minoritar, ori am cetit undeva? Niciodată — nici pînă atunci, nici de atunci — n-a văzut un colţ mai încîntător. A trecut prin el ca printr-un vis aurit. N-a ştiut cum a ieşit. A doua zi a căutat iarăşi intrarea şi n-a mai găsit-o. Ani şi ani după aceea, în aria restrînsă a tîrgului provincial unde locuia, a cercetat zadarnic. N-a putut găsi nimic din ce i se revelase. Totuşi, acea grădină fermecată a amintirii fusese o realitate. Nu o realitate a obştei, ci o realitate a fiinţii lui, într-un anumit echilibru sufletesc, subt o anume combinaţie a stihiilor şi a tainelor.

Eram de cinci ani vîrstă cînd am fost şi eu întăia oară într-o situaţie identică. Mă duceam cu mama la ţară, la bătrînii ei, într-o căruţă trasă de doi cai cuminţi. Îi mîna un moşneag blînd. Cînd drumul suia o coastă de deal, moşneagul se da jos de pe capră şi lăsa căluţii în pas, îndemnîndu-i cu vorbe bune. Le cînta cu glas scăzut ş-un cîntec. O frîntură de cîntec. Căluţii îşi ciuleau urechile şi se încordau cu voie-bună în hamuri.

Soarele era pe la toacă. A trecut pe cer un nour şi a îndulcit lumina zilei de vară. Căruţa suia iar un deal, al cărui nume mi-a rămas în amintire: Barbat. Nu ştiu cine i-a spus aşa, mă a ori căruţaşul cel bătrîn. Clopotul de la oişte suna rar. Dintrodată am văzut nu prea departe o zare de deal, de pe care mă priveau uriaşii. Erau şase; erau opt. Nu i-am numărat; nici nu-i puteam număra; am închis ochii, uimit şi înfricoşat. Aş fi întrebat pe moş Manole; el însă începuse a mormăi cîntecul. Aş fi dorit o explicaţie de la mama. Am deschis pleoapele cu sfială spre ea. Privea în lungul ogoarelor spre pîcla Si-

retului. Am simţit în ea gînduri şi întristare şi am lăsat-o în pace. Ajunşi în vîrful dealului, căluţii s-au oprit singuri. Mi-am închipuit că acolo-i «vama» şi trebuie să ne oprim. Era într-adevăr o vamă: o spărtură între dealuri, ca o poartă de împărăţie. Se vedea prin spărtură altă lume. Ape lucind în prunduri (am ştiut pe urmă că erau gîrlele Moldovei) şi pîcle vinete pe păduri. Uriaşii care păzeau locul nu mai erau; se ascunseseră şi ne lăsau trecerea liberă.

V-aş mai putea spune şi alte întîmplări asemănătoare, însă mă aştept să-mi observaţi că, la o vîrstă primejdioasă ca cea în care mă aflam pe dealul Barbat, realităţile şi vedeniile se confundă, iar timpul nu are încă număr.

De aceea daţi-mi voie să vă relatez întîmplarea mea de săptămîna trecută.

În discuţia de mai adineaori domniile voastre aţi găsit vorbe potrivite de laudă pentru administraţia şoselelor regatului. Aceste vorbe de laudă priveau cele cîteva şosele asfaltate sau pietruite care leagă capitala cu regiuni bine cunoscute ale ţării noastre şi ale Europei.

În ce mă priveşte, nu adaog glasul meu la corul dumneavoastră de admirator. Drumurile «celelalte» care nu sînt asfaltate, nici pardosite cu granit, care au rămas ca-n veacul părintelui nostru Decebal, îmi par cu mult mai interesante, căci mă pot scoate pe tărîmul celalalt. Mă pot duce într-un timp şi-ntr-un spaţiu care nu e al domniilor voastre.

Ziua era destul de liniştită, cerul căptuşit de nouri, văzduhul umed. Cum luna aceasta de primăvară e a sitarilor, mi-am căutat doi prietini vînători, am trecut pe la societate ca să consult harta, şi ne

aflam porniţi spre o pădure care se chiamă Babele. Judeţului îi zice Vlaşca. «La doi paşi de Bucureşti», — m-a informat agentul societăţii noastre de vînătoare. Prietinii mei nu cunoşteau drumul. «Întrebăm pe săteni...» au fost ei de părere.

Părerea lor m-a bucurat. Indicaţiile sătenilor trebuiau să ne scoată unde doream eu. Într-adevăr, din şoseaua asfaltată nu tîrzie vreme am dat pe un drum de ţărînă.

— Se cunoaşte că sîntem în Vlaşca... a observat filosofic şoferul nostru Mitică.

M-am uitat în juru-mi : eram într-un automobil şi dintrodată toată împrejurarea a început să mi se pară ciudată. Fără îndoială că nu fugeam numai pe un drum de noroi desfundat de ploile lui aprilie, ci ne duceam cu grăbire şi îndărăt, în timp. Ne duceam spre Sud-Vlaşca : adică spre ceea ce ar fi, în tălmăcire bună, ţinutul romînesc. Ne duceam spre obîrşie, spre voievozi şi daci. Cu cît ne duceam mai repede, cu atît eram mai ameninţat să-mi clănţănesc limba în măsele.

După cît mă lovesc peste glesne tocurile în care stau închise puştile noastre moderne fără cucoaşe, se pare că ne ducem la vînătoare la sitari. Dar am mai multe motive să cred că aşa ceva nu-i decît aparent adevărat. Armele ca şi maşina care ne poartă sînt ale altei lumi şi a viitorului. Vom găsi probabil unde ajungem — dacă ajungem cîndva şi undeva — prepelicari şi şoimi.

Dacă-i vorba de prepelicari, şoimi şi expediţii fanteziste pe alt tărîm şi în alt veac, apoi ar fi fost mai bine dacă rămîneam la gura sobei. E mai sănătos şi mai puţin obositor.

Pe lîngă jocul tocurilor, ne amenință și propriile noastre capete să se ciocnească și să se fărîme ca niște bombe de cumbarale. Mai este o amenințare: să se oprească mașina la un hotar unde nu i se mai îngăduie să treacă; unde numai cai sălbatici cu coame de scai pot trece. Au să ne iasă în cale de bună samă mlaștini și rătăcăni. Și va veni ș-un ceas cînd va porni să curgă asupra noastră din nourii coborîți potop de ploaie ori ninsoare.

Am trecut o apă — hotar între lumea asta și cealaltă. Mi se pare că-i zice Ciorogîrla.

După ce am trecut de Ciorogîrlă s-a arătat un pămîntean care stătea ca un stîlp la marginea drumului, privindu-ne cum înaintam, haida-hai, între pîraiele șanțurilor. Avea căciulă mare, toiag și sarică.

Oprim.

— Buna ziua, om bun.

— Mulțumim domniilor voastre, boierilor, a spus pămînteanul, săltîndu-și căciula de pe ochi.

— Departe-i, mă rog, pădurea care se chiamă Babele?

— Nu-i tocmai departe, dar mai aveți de umblat. Mergeți tot înainte; după aia apucați la stînga.

Ne-am dus înainte, împroșcînd noroaie, ș-am tot mers:

Pe Argeș în jos
Pe un mal frumos...

Am trecut peste un pod lung, peste talazuri tulburi și spumate de viiturile zăporului; am oprit pe un tapșan unde drumul se desfăcea în două. O creangă apuca la dreapta, alta la stînga. Care să fie stînga și care dreapta? m-am gîndit eu. Omul cu

sarică, toiag și căciulă stătea cu fața la noi; așa că dreapta noastră era stînga lui.

— Să apucăm la stînga... a hotărît șoferul; după cum ni s-a poruncit.

Am zîmbit, bănuind ce ne așteaptă. Însă eram fără părere de rău și fără grijă, înțelegînd că așa-i rînduiala treburilor noastre în acea zi.

Iată altă cruce de drumuri și alt om pus anume acolo, cu toiag, sarică și căciulă mare cu fundul lat.

— Buna ziua, om bun.

— Mulțumesc dumilorvoastră.

— Departe-s Babele?

— Apoi mai aveți. Mergeți tot înainte, pînă ce dați de Nebuna. Acolo întrebați iar.

— Am înțeles... am suspinat eu, cu bucurie.

Am mers înainte prin singurătăți, cu gurile încleștate. Ca să nu mai vorbim degeaba, și ca să nu ne mușcăm limbile. Soarta noastră părea pecetluită. Dacă ieșim din asemenea ghioluri ale primăverilor și veacurilor moarte, apoi neapărat trebuie să poposim într-un liman care să ne răsplătească suferințile, sub zîmbetul lui Dumnezeu.

Mitică șoferul, nu mai era bucureștean. Devenise Dumitru, cum îl chema acasă, în satul lui oltenesc, și dovedea virtuți extraordinare de îndărătnicie și răbdare. Nu știu cum făcea ca să putem înainta sucit și strîmb în acea țară nouă și necunoscută. Căci nu ne mișcam nici pe drum, nici prin rîpi, nici prin bălți, nici prin gloduri, ci prin toate acestea amestecate.

A nălucit un sat. L-am trecut, împroșcîndu-l. S-a arătat alt sat; l-am trecut și pe acela, împroșcîndu-l. Ori ne-am depărtat noi înainte, ori au fugit ele îndărăt, pitindu-se după colnice. Într-al treilea sat,

au apărut copii veseli și femei uimite, care nu văzuseră fără îndoială niciodată căruță umblînd singură — fără cai și totuși strănutînd și zvîrlind din copite. Așa ceva nu poate veni decît de pe lumea aialaltă !

Iară ne-am oprit și am întrebat pe al treilea străjer, care ne aștepta anume, fiind poate slujitor al sfintei Duminici.

— Tot înainte ! ne-a îndemnat el ; apoi a ridicat brațele și bîta cu spaimă, căci se abăteau asupra lui puhoaiele.

Deodată, în ziua umedă, sub cerul cenușiu, s-au arătat coline, livezi și vii.

Era ceva nou, blînd și pașnic și ne aflam foarte departe.

În acele singuratice frumuseți, între păduri vechi din ani de demult, au coborît oamenii de la munte care au dat nume ținutului. Oamenii s-au mirat de noi, rămînînd tot în trecut ; pădurile sînt încă în ființă.

Cotind de după un bot de deal, văd în stînga zarzări înfloriți ; pe urmă o dumbravă de stejari sub care pasc oi cu mieluți firavi lîngă ele. Berbecele ne petrece neclintit, îndelung, cu gravitate.

— Am trecut de Nebuna și ne ducem la locul fără nume, îi zic eu.

— Be-hee ! răspunde el.

Îndată, în dreapta se înalță o moară, o moară veche de zid ; pe subt ea curg ape, prelingîndu-se prin zăgaz stăpînit de stăvilare înlănțuite. Lacul morii se rotunjește subt o sprînceană de luncă. Limpezime lină cătră care flutură sălcii plîngătoare, înverzite gălbiu. La mal, albastre ca o fereastră de

cer deschisă brusc şi albe ca zăpada ce abia s-a topit, primele flori ale acestei primăveri.

Astfel am intrat în ţara necunoscută. Străjeri anumiţi ne îndemnaseră, poate ca să ne prăpădim urmele; totuşi am ajuns la limanul dorit unde zîmbeau toate. Pe furiş am ajuns la altă moară fermecată. Un morar de la 1400 ne-a încredinţat că apa acelui rîu al liniştii se chiamă Neajlov.

Se spune că acea apă ajunge şi la oamenii de dincolo, îşi dădea el părerea, şi într-un loc ar fi un pod unde măria sa Mihai-Vodă stă să bată mare război cu împărăţia ismailitenilor.

Am poposit ş-am avut un ceas fericit.

N-aş putea spune prin ce vamă am intrat iarăşi în lumea astălaltă a dumneavoastră; port însă în mine ş-acum vedenia fericită a acelui ţinut.

L-am căutat cu prietinii mei şi cu Dumitru şoferul pe hartă; am încercat să ne întoarcem la el; e de prisos să adaog că silinţile noastre n-au fost încununate de nici un succes.

IARNĂ ȘI LUPI

Sfintele sărbători care au trecut aduc poporului nostru tihnă și bucurie după îndelungata muncă agricolă. Deasemeni aduc o satisfacție de altă natură, după un post de cinci săptămîni. Însfîrşit, se adaogă datinile Anului Nou — datini luminate şi bucurate rămase din epoca veche cînd anul începea la 1 martie. Vestirea primăverii a fost mutată mai în iarnă. Altfel şi la 1 martie, în regiunile noastre de meteorologie anarhică, la apropierea echinocțiului se amestecă austrul cu crivățul, zilele calde cu gerurile, vîltorile zăporului cu înghețuri de cremene.

Nici un autohton de la Carpați nu poate afirma că a apucat ierni identice. Nu seamănă o lună şi un anotimp al anului cu o lună şi un anotimp a altui an. Ați apucat și domniile voastre ca și mine ierni înfricoşate de şase luni, în care termometrul nu s-a urcat la +1°. Aşa țin eu minte iarna din 1907—1908, la Folticeni. La 6 octomvrie a căzut definitiv zăpada, după ce mai fusese o lapoviță cu îngheț la 14 septemvrie. A ținut iarnă în putere pînă la 4 martie. In ianuarie fuseseră geruri de — 20° vreme de nouă

zile, fără întrerupere. La 3 martie —20°; iar la 4 martie, la amiază, dezgheț total, lichidare pripită, cu +20°C. În douăzeci și patru de ore o diferență de 40°. Ținînd samă de atîtea și atîtea alte lucruri și împrejurări, să nu se mai mire nimeni de firea acestui neam plin de neprevăzuturi și extreme. Influența mediului cosmic se traduce în vorbire obișnuită, că sîntem copiii cerului și pămîntului nostru.

Într-un an — înaintea războiului celuilalt — mă aflam tot la Folticeni, în livada mea de meri, la 9 iunie (stil vechi) și cercetam roada. Erau merișoarele cît aluna. Către ora 11, ziua însorită deodată s-a înegurat și dinspre munte a venit furtună: termometrul a scăzut brusc la +9°. După ce s-a luminat iar, am văzut în valea Moldovei zăpadă. Ninsese bine pînă într-un loc care se chiamă Movila lui Răzvan.

Nu mult după război, își mai aduc aminte unii ieșeni că într-o iarnă n-am avut nici îngheț, nici viscole, nici zăpadă. Cerul era înalt și siniliu ca la țărmul Mediteranei; vremea de secetă. Iarnă goală — urmată de an sărac în holde.

Să ne bucurăm de iarnă tare, după recitativul din veac:

Iarna-i grea, omătul mare,
Semne bune anu are.

Iernile cu omăt mult dau adăpost și must grîului, viilor și livezilor. Mai dau și alte bunuri, care nici nu pot fi prețuite. De aceea se spune că Sfîntu Neculai e podar. În țara fără drumuri șoseluite, și fără poduri peste ape, deodată, ca printr-o minune, apar pîrtiile lucii și bătucite pe care lunecă săniile, și podurile de sloi care unesc țărmuri de țărmuri. Într-o

altă noapte, austrul răsunător soseşte ca o veste grabnică de la miazăzi şi toate se duc cu şuvoaiele la rîpă.

Am avut însă mîngîierea iluziei.

Amărîtă ar fi fost viaţa acestor pămînteni, în curgerea veacului, dacă n-ar fi avut facultatea să evadeze din mizerie către un cîntec ş-un vis. Umiliţii din bordeie, ori din bejenii, ori de la tîrle, ascultînd larma înfricoşată a iernii şi simţind muşcăturile furişe ale frigului, primesc pînă în suflete lumina focului familiar şi călătoresc ca-n farmec spre Împărăţie, spre tărîmul celălalt şi spre pasărea măiastră. Spune baciul cel bătrîn povestea, şi din cînd în cînd s-aud pălind lin tălăncile oilor din perdele.

La asemenea priveghiuri de iarnă, cei bătrîni aduc mărturii despre întîmplări vechi şi ierni care nu mai sînt, aşa cum am adus şi eu mărturiile mele. Pe acestea mă grăbesc să le pecetluiesc cu cea mai sigură garanţie de autenticitate; cele pe care le-am auzit de la alţii, fără a le garanta, le cred, căci la Carpaţi şi Dunăre, la Siret şi Mureş, întocmai ca şi la Olt toate sînt cu putinţă. De la reprezentanţii a trei generaţii am aflat că, odată, la Înviere, deci după echinocţiul de primăvară, undeva în Ţara-de-Sus, s-au dus oamenii la slujba de miezul nopţii pe cer înstelat şi adiere de vînt cald, şi cînd au dat să iasă, uşile bisericii erau blocate de troian. «A fost odată ca niciodată», desigur; dar după aceea întîmplarea are tendinţă de basm.

Neam impresionabil şi plin de fantazie, neam iubitor de schimbări. Cearcă să adaoge iernii iluzia. Trudit totuşi de povara ei, se bucură însutit mai mult de întoarcerea anotimpului bun:

Primăvară, maica noastră,
Suflă bruma din fereastră
Şi omătul de pe coastă...

La aceste priveghiuri de iarnă, întîmplările autentice şi garantate sporesc în măsura în care oamenii au nevoie de ele. Cîte poveşti despre lupi, bunăoară! Le-aţi auzit şi domniile voastre; şi în anume ceasuri de euforie sînteţi în stare să vi le atribuiţi, — dintr-o necesitate a artei de a convinge. Aţi văzut cu ochii dumneavoastră lupul scitic pe pustia nesfîrşită a zăpezilor, şi cu urechile dumneavoastră l-aţi auzit urlînd sinistru la luna albă.

Lupul iernilor noastre a devenit aşa de înfricoşat, încît abia se anunţă iarna în partea de miazănoapte a ţării şi gazetele primesc ştiri de la corespondenţii lor că lupii umblă potăi, atacînd satele şi stînile, sfîşiind oameni şi vite. Fără îndoială lupul e o fiară vitează şi dibace; ştie să-şi caute singur hrana, de aceea i-i ceafa groasă; la ceasul cel mai potrivit, cînd dulăii dorm, se strecoară la perdele ori în ţarcuri, ca să fure averea romînului; se iscă război în asemenea împrejurare şi romînul iese deseori biruitor, căci are arme de foc şi cîni puternici; dar cîteodată şi dihania poate să-şi agonisească dreptul ei.

Dacă n-au simţit cînii, lupul prinde de ureche oaia şi o duce cu el mînînd-o de dinapoi cu coada. Acelaşi procedeu îl întrebuinţează cu porcul. Nici oaia nu behăieşte, nici porcul nu coviţă; se lasă călăuziţi spre destinul lor. În definitiv omul nu le rezervă altă soartă decît aceea pe care le-o impune lupul.

Rareori tovărăşii de lupi organizează atacuri asupra unei turme izolate de oi, şi săvîrşesc omoruri

în masă. Pentru asta utilizează o strategie de adevărați vînători, cu prevedere și iscusință. Aceeași iscusință teribilă o întrebuințează asupra cerbilor și căprioarelor; unii le alungă, alții le așteaptă la țiitori anumite. Am putea spune că fac ca oamenii, dacă n-ar fi mai potrivit să zicem că oamenii fac ca lupii.

Cunosc și am auzit de o mulțime de întîmplări de felul acesta. Mai cu samă am auzit. Însă chestiei cu lupii atacînd satele și mîncînd oamenii îi opun desmințire. Lupul nu atacă pe omul valid. Vine în preajmă, umblă după sănii; poate sfîșia pe un om căzut; poate să se dea la un copil a cărui slăbăciune îi apare evidentă și cînd el însuși e însoțit de tovarăși; vă încredințez însă că toate corespondențele cu preotul Cutare din Sighet mîncat de lupi și de gospodarul Cutare sfîșiat la o margine de sat de alți lupi fac parte din repertoriul fantezist al iernii. Redacția revistei de vînătoare «Carpații» de la Cluj are de cîțiva ani bunul obicei să controleze asemenea știri despre faptele senzaționale ale lupilor. Invariabil, autoritățile locale desmint știrile. Gospodarii mîncați de lupi se află în deplină sănătate pe la casele lor.

Că lupul flămînd cearcă tot felul de lovituri, e prea adevărat. Face ca și omul. Însă nu-i izbîndește atît de des cum îi izbîndește omului. Omul e doborît mai ales de om, nu de lup.

Acum zece ani, într-o iarnă tare, pe cînd mă aflam cu tovarăși vînători în pădurea cea veche a Boroseștilor în ținutul Vasluiului, am văzut pe un gospodar dintr-un sat de aproape care venise cu sania, ca să care tărhatul și merindea vînătorilor. Acest gospodar vorbea cu alți săteni — unii cărăuși, alții

gonași — explicîndu-le fapta din noaptea trecută a unuia dintre cei doi boi murgi înjugați la sanie.

Un lup se inădise la gospodăria lui și-i furase în două nopți doi purcei dintr-un capăt de șopron. Dihania se strecura pe intrarea fără ușă și tot pe acolo își scotea prada, fără ca nimeni s-o prindă asupra faptei. Larma cîinilor se producea după. Boii, în celălalt capăt al șopronului, erau slobozi la iesle și dădeau și ei muget prea tîrziu. Omul hotărăște să stea la pîndă chiar în noaptea ce trecuse. Și-a pregătit o drughineață tare de fag drept armă și s-a pitit în paie lîngă scroafa cu purcei. Într-un tîrziu, tocmai cînd ațipise, simte mișcare vie și aude grohăitul spăimîntat al scroafei; zărește umbra hoțului și lovește cu drughineața. Lupul lasă purcelul și dă un schiaun căutînd amețit ieșirea. De data asta îl auziseră și-l simțiseră cei doi boi porumbi; într-o clipă ieșiseră afară, gata de război; și cînd lupul a izbucnit din șopron, boii l-au luat în coarne. Unul l-a străpuns și l-a călcat în picioare sub privirile stăpînului. Eroul era de față și clipea cu blîndeță din ochii lui mari și frumoși, pe cînd omul istorisea.

Altă dată, în munte la Rîșca, un pădurar bătrîn, moș Anania, despre care am vorbit în una din cărțile mele, mi-a explicat cum o mică turmă de porci a lui, care se afla la ghindă într-o poiană, atacată fiind de lup, a împresurat dihania, iar scroafele cu purcei s-au îndîrjit clefăind și spumînd, pînă ce au doborît-o, sfîrticînd-o.

Toate poveștile fantastice care se spun despre stăpînirea lupului asupra vieții omului în vremea foamei acestui animal par a fi amintiri nedeslușite, îngemănate cu celelalte povești, dintr-un timp cînd

fiarele vor fi fost mult mai numeroase şi omul mai slab înarmat. Astăzi, această sălbătăciune inteligentă cunoaşte puterea armei de foc şi pricepe că trebuie să se supuie împrejurărilor nouă ce au pus-o în inferioritate faţă de noi. Tot aşa în Africa nordică, la începutul veacului trecut, leul ataca obişnuit pe om. Şi numai după cincizeci de ani, cînd s-a făcut vădită pentru el primejdia carabinei, leul din aceste regiuni fugea de european, nu din laşitate ci din inteligenţă.

Tot aşa lupul. Îşi dovedeşte şi el deşteptăciunea: asta e o ispravă mai importantă decît cea pe care i-o atribuie corespondenţii de gazete la începutul fiecărei ierni.

De altminteri, înclin a crede că aceşti corespondenţi ar fi nişte tineri naivi, care, la adunări vesele, cad uşor victimă povestitorilor de întîmplări şi anecdote. Aţi avut şi dumneavoastră poate prilejul să constataţi, ca şi mine, cum se scornesc şi se înşiră aventurile năstruşnice, în proporţie cu viforniţa de afară şi cu numărul de pahare de vin vechi. Lupii au onoarea preferinţii şi nu-i om cumsecade care să nu aibă a spune despre ei ceva nemaipomenit. Sîntem un popor (iar!) care avem în sînge anecdota şi istorisirea; bineînţeles însuşirile acestea n-au a face cu literatura.

Într-un rînd, într-un amurg posomorît de iarnă, am trecut Prutul pe ghiaţă eu, Topîrceanu şi mai mulţi vînători ieşeni. Ajungînd la celălalt mal şi aşteptînd săniile ca să ne ducă la gazde, am aprins focul şi am scos cîte ceva de prin gente. Un respectabil şi simpatic domn cărunt, tovarăş de sanie al meu şi al neuitatului meu prietin, după al doilea pahar s-a lăsat impresionat de peisagiul de argint al

luncii. de vatra de jar şi de fiorul amurgului şi şi-a adus aminte de o întîmplare veche cînd deasemeni a trecut Prutul pe ghiaţă, însă singur, la căderea nopţii, şi i-au ieşit în cale lupii. Minunată şi complicată întîmplare, pe care am crezut-o numaidecît, angajînd cu entuziasm pe tovarăşul nostru s-o puie pe hîrtie, ca să i-o publicăm într-o revistă. Ne-a făgăduit solemn; şi era dispus să spuie ceva şi mai interesant, cînd au sosit săniile. Peste două săptămîni am avut manuscriptul. Era ceva ridicol şi penibil; fantazia se scuturase ca promoroaca luncii; întîmplarea n-avea nici un sprijin în realităţi şi se înşira în paisprezece rînduri pe o foaie liniată de caiet de şcoală.

De atunci sînt atent şi circumspect la întrecerile de povestiri cu lupi pe care le mai ascult din timp în timp, şi mă amuzez ca să le scutur podoabele de negură şi florile de promoroacă.

AL TREISPREZECELEA

Pot să vă spun o întîmplare, care ilustrează ceea ce obișnuim noi a numi «personalitate».

Sînt de atunci ani destui. Unii dintre participanții la acea expediție vînătorească se mai pot bucura de lucirea soarelui de toamnă tîrzie și mai pot simți în întinderi goale adierea vîntului amiezii. Pe Demostene Botez și pe Sevastos îi mai pot, deci, aduce martori. Alți doi dintre cei de atunci, foarte subțiri intelectuali ieșeni și prietini, de lipsa cărora nu mă pot mîngîia, s-au scufundat înainte de vreme și cu păreri de rău pentru această lume ticăloasă. — Patru. — Cu mine — fac cinci. Mai era ofițerul de aviație care făcuse rost de camion: șase. Căpitanul acesta de aviație, Dordea, era un om deșirat, cu picioare și gît de cocor, mersul lui de vînător era totdeauna rapid, plutit și pieziș, așa încît o lua înainte și călca întreg terenul: însă el aducea vehiculul, elementul cel mai prețios al tovărășiei, deci nu ne puteam lipsi de dînsul. Era de altfel bărbat vesel și băutor vrednic de vin: iubea și cîntecele, de aceea, la volan, pusese pe Grigore: cu acesta face șapte. Grigore era un orășan șmecher, care cînta din harmonică

toate tangourile la modă, întovărășindu-și, din cînd în cînd, acordurile pe clape cu o voce subțire din cap. Pentru acest motiv mai avea un nume: Marița. Ras, pudrat, violent sprîncenat și cu ochi negri ca păcura, era totdeauna gata să se producă la petrecerile aviației. Acuma trebuia să fie spectator; să se rezeme cu spatele în camion la popas și să cînte din harmonică întinderilor de arături și miriștilor. Al optulea tovarăș și al nouălea tovarăș erau doi oameni melancolici și bărboși, care tăceau și fumau cu înverșunare. N-aș putea să le pun nume: erau «cei doi care tăceau și fumau». Duceam cu noi trei cîni: Sevastos doi și eu unul: Nero, Lord și Cezar. Cu asta, numărul nostru realiza duzina, ceea ce ni se părea perfect și de bun augur. Trebuia să facem bună ispravă în acea iepurărie, care ne fusese semnalată îndată după strîngerea porumbiștilor, sfîrșit de octomvrie.

Dar mai era ș-al treisprezecelea participant, pe care noi nu-l socoteam. Camionul. Era firesc să nu-l socotim. Că trebuia totuși să-l socotim, am văzut pe urmă, după ce s-a impus el singur.

Camionul acesta larg era o mașină «prima», cum ne informa Grigore. Nu era mașina lui obișnuită, ne da el lămurire; era mașina unui oarecare șofer Pițu, cel «care are o amantă la Trei-Calici, știți dumneavoastră, domnule căpitane». Pe parola lui, Grigore putea încredința că e mașina cea mai bună cu putință. Dimineața numai, cînd Grigore îi fixase în cuie băncile rudimentare pe care ședeam, «el» pusese oarecare împotrivire. Laturile care închideau platforma se aflau pesemne alcătuite dintr-un lemn tare. «Nu primeau piroanele, își continua explicația șoferul, pînă ce m-am supărat, domnule căpitane, ș-am pus mîna pe ciocanul cel mare...»

Din lupta aceasta între camion și Grigore, rezultase fixarea complectă a laturilor. Ca să intrăm la locurile noastre, trebuia să escaladăm marginile.

Ne-am cățărat deci, am escaladat și ne-am așezat cu toate ale noastre. Aveau loc destul și cînii, și sacii noștri de alimente. Damigeana se afla între cei doi care tăceau și fumau. Lăsasem loc potrivit vînatului.

— Nici nu știu ce avem să facem cu atîția iepuri! se mira căpitanul Dordea.

Dimineața se nimerise calmă, subt o boltă de azur; departe, dincolo de apa Jijiei, pe imașuri uscate, sclipea în soare bruma.

Grigore conducea cu multă dibăcie și grabă. Primea din cînd în cînd, direct în plisc, țigări, — de la tovarășii noștri cei bărboși și melancolici. Unul îi așeza delicat țigara; celălalt i-o aprindea; el mulțămea zîmbind, dădea drumul unui val albăstriu de fum în răcoarea dimineții și apăsa pe accelerator. Din cînd în cînd își pipăia cu grijă, în stînga harmonica lui cea mare, cu trei rînduri de clape. Expediția noastră el o vedea numai din punctul lui de vedere. Mai era, probabil, un punct de vedere al damigenei. Pe urmă am recunoscut și punctul de vedere al celui de al treisprezecelea.

— Nu-i numai harmonica, ne informa rîzînd căpitanul Dordea. Grigore cunoaște obiceiurile mele. Lîngă instrumentul lui, se mai află o oală cu sarmale.

Alt punct de vedere, care adăogea un spor de interes expediției.

— Grigore, adaose căpitanul Dordea, ce cîntec îmi place mie la al șaptelea pahar?

— Este un tango, trăiți, domnule căpitane, zîmbi șoferul.

— Cum îi zice?

— Îi zice, domnule căpitane: «Într-o seară întîmplarea ne-ntîlniră...»

— Dar la al nouălea pahar ce cînţi, Grigore?

— Trăiţi, domnule căpitane, la al nouălea, cînt: «Inima mea e rănită de moarte...»

Eram bine rînduiţi pe bănci. Coboram pe drumul prăvălatic şi cotit dintre castelul de la Stînca şi Popricani. E un loc istoric, unde Vasilie-Vodă Lupu a întîmpinat cu strălucit alai pe ginerele său Timoşa, feciorul lui Hmel, hatmanul cazacilor. Căutam să-mi dau samă în ce loc se va fi aşezat Vasilie-Vodă, bun maistru de ţeremonii, aşa ca feciorul lui Bogdan Hmelniţki să aibă vedenia cea mai surprinzătoare. Tablourile se schimbau grabnic, ne duceam cînd înspre dreapta, cînd înspre stînga prin acele coturi cărora Grigore, în limbajul lui special, le spunea «viraje». La un asemenea viraj, dintrodată, fără să se înţeleagă anume pentru ce, partea de dinapoi a vehiculului nostru execută un patinaj. O clipă, roata din stînga de dinapoi stătu suspendată deasupra rîpii.

Vînătorii din fund fac o mişcare de val către cei din faţă, căţărîndu-se de dînşii. Rînduiala se desface; bagajele se rostogolesc unele peste altele.

Cel mai prevăzător dintre noi şi cel mai sprinten, în acelaşi timp, prietinul T., fu brusc în afara tovărăşiei, atîrnat de cadrul camionului.

În acelaşi moment se restabili cumpăna. Motorul slobozi o mormăire adîncă şi se stinse. Ne-am trezit într-o poziţie strîmbă şi oblică.

Cu toţii întoarserăm în tăcere feţele spre locul adînc de care ne despărţea numai o fracţiune de secundă. «În acest punct va fi stat Vasilie-Vodă şi curtea sa», am avut eu timp să-mi fac socoteală.

— Ce este? a întrebat căpitanul Dordea, afectînd o liniște desăvîrșită.

Vînătorii nu răspunseră, dovedind bravură și indiferență.

Prietinul T. se prelinse la locul lui.

— A fost și nu mai este, îngînă el zîmbind. Am fi putut să nu mai fim.

Grigore șoferul aruncă abia atunci țigara stînsă și răcită în colțul gurii.

— Trăiți, domnule căpitane, s-a calat motorul.

— Aha! a răspuns căpitanul.

Vorbele misterioase au darul să impresioneze. A fost îndestulător un al doilea vocabul cu circulație restrînsă și ne-am liniștit cu toții.

— Aha! au făcut unii din noi, ca și căpitanul.

Motorul începe să trepideze din nou. Schimbătorul de viteză dădu lovituri de berbec în cutia lui.

— Ce mașină ai spus că-i asta? întrebă iarăși Dordea.

— A lui Pițu, domnule căpitane.

— Nu e ăla?

— Nu, domnule căpitane. Asta e 3333.

— Bine. Dă-i drumu, porunci Dordea.

— Suspect număr... murmură mai mult pentru sine prietinul meu T.

Cum scăparăm la podul Jijiei, Grigore îi dădu drumul. Fugeam pe șoseaua Sculenilor c-un zgomot de tunet. 3333 avea însă ceva; din cînd în cînd își făcea mișcarea de derapare în stînga, ca și cum ar fi avut intenția să pipăie cu roata din partea respectivă fundul șanțului. Prietinul meu T. observa manevra aceasta cu o atenție dintre cele mai susținute.

După ce ne-am oprit, în capătul arăturilor, prietinul meu sări cel dintăi peste bord și făcu de jur

împrejur inspecția «amicului», clătinînd din cap și ținîndu-se la distanță respectuoasă.

Grigore șoferul păru interesat de la un timp de această manevră și veni și el alături de T.

— Este ceva? întrebă el, cu glasul lui cel gros.

— Aș vrea să știu cîți kilometri a rulat... îl ispiti prietinul meu.

— A, n-are mai mult de douăzeci de mii, îl asigură șoferul. E cel mai bun camion de la aviație; e ca și nou. N-aveți nici o grijă.

— Aș vrea să-mi dea el singur asigurarea asta. Îl întreb și nu răspunde.

— Cine?

— 3333.

Grigore se retrase. C-un zîmbet palid, privea furiș, fără să aibă aerul, pe prietinul meu.

După ce luarăm gustarea de dimineață, unii dintre noi intrară în arătură; alții ocoliră și trecură la niște miriști; în curînd sunară primele focuri de pușcă. Grigore își trase capela pe o sprînceană, își săltă între umeri mantaua și dădu ocol lui 3333, căutînd un loc aurit de soare pentru sine și pentru harmonică.

— Bagă de samă! îl preveni deodată prietinul T.; vrea să se ducă la Sculeni.

— Cine?

— Dihania.

Într-adevăr, de pe dîmbul pe care sta, camionul prindea să se miște încet și furiș, năzuind către șanțul din stînga. Șoferul se repezi la motor și păru că îl înjunghie cu mînie, izbind frîna. În același timp adaose și o înjurătură.

— Acuma te poţi aşeza, îi dădu sfat prietinul meu, însă fii atent. N-ar fi trebuit să-l înjuri aşa de ruşinos.

Grigore îşi arătă dinţii albi, rîzînd cu plăcere de glumă. Eu şi cu T. trecurăm în pîrloagele din dreapta.

Terenurile se dovedeau destul de bune. Aproape din fiecare pîrloagă, aproape din fiecare ogor de păpuşoi netăiat sărea cîte un urechiat. Probabil, însă, că vremea era prea lină şi prea limpede; zgomotele, glasurile, şuşuitul porumbiştilor stîrneau vînatul înainte de timp. Alteori, în aceleaşi împrejurări, vînatul se tupilează mai adînc în covru, pînă ce îl calci; în ziua aceea avea, însă, cu totul altă dispoziţie; sărea cine ştie unde, îşi culca urechile pe spate, ori împungea în sus cu ele, şi se tot ducea. Îndeobşte iepurii îşi îndreptau fuga înspre dealuri; deodată însă 3333 sclipea din sticlele lui şi iepurii îşi coteau fuga spre lunca Prutului.

Aceste semne ale celui de al treisprezecelea tovarăş al nostru le-am observat nu numai o dată. În măsura în care soarele îşi schimba poziţia pe cer şi clipirile lui variau. Foarte probabil că şi ceilalţi tovarăşi ai noştri erau sîcîiţi de acest fulger de oglindă. Din vreme în vreme se opreau, întorcîndu-se cu faţa într-acolo. Atunci auzeau, ca şi noi, suspinurile mîhnite ale harmonicii lui Grigore. Cînii, opriţi şi întorşi într-aceeaşi parte, dădeau drumul la cîte un chelălăit nervos. Salturile unui iepure se arătau cine ştie unde. Cînii se zvîrleau într-acolo. Noi începeam a răcni disperat pe urma lor, chemîndu-i înapoi şi desprinzînd de la torbe bicele. Pe urmă lăsam bicele să atîrne la locul lor, cînd vedeam în ce

stare de dezolare umană se întorceau prepelicarii noştri.

A fost o zi proastă. Am bătut mult loc şi am împuşcat puţin vînat. Într-un răstimp lucirea camionului a rămas neclintită; în toată acea întindere pînă la apa Prutului şi pînă la dealurile Jijiei, nu se mai arăta nici un iepure. Traşi ca de aţe nevăzute, ne-am îndreptat din toate părţile, concentric, spre locul de popas.

E adevărat că am plecat cam tîrziu. Pînă ce s-au înfierbîntat sarmalele căpitanului Dordea la foc, pînă ce am înjghebat ţepuşi în care să înfigem bucăţile de slănină afumată, pînă ce s-a putut statornici o rînduială în închinarea cupelor, s-a încununat cu aur şi s-a stîns în pîclă zarea asfinţitului. Pe urmă Grigore a cîntat tangourile căpitanului şi romanţele timpului, dobîndind succes şi aplauze. Din cînd în cînd cei doi bărboşi care tăceau şi fumau se apropiau strategic de el, ca să îndeplinească oficiul ţigărilor. După ce îşi îndeplineau oficiul ţigărilor, reveneau la damigeană. Şi aici aveau de îndeplinit o misiune, pînă ce vasul a rămas pe o coastă, netrebnic. De şi nu le ţin minte numele, mai stăruie încă în mine o impresie de respect, cred, faţă de văditele dovezi de vrednicie ale acestor doi tovarăşi vînători.

După ce damigeana a rămas pe o coastă, ei au atins-o cu vîrfurile cizmelor, dînd-o de-a dura. De comun acord, apoi, au săltat-o în sus cuprinzînd-o în braţe şi ascultînd-o cu urechea unul dintr-o parte şi altul din altă parte. Socotind-o bună de întrebuinţat şi în cealaltă duminică, nu s-au amuzat ca s-o împuşte ori s-o dea la rîpă, ci au purtat-o cu cre-

dință la locul ei, în camion, punîndu-i căciula și spunîndu-i o vorbă bună.

Acesta a fost și semnul de plecare, la lumina focului de vreascuri și ciulini. Cei dintăi doritori să-și ia locurile și să pornească, ne mai avînd nici un motiv valabil ca să mai stăruiască în acele singurătăți de sară din șesul Prutului, au fost cei doi bărboși. S-au acățat de o lature a camionului și și-au făcut vînt în sus.

3333 i-a respins.

Îndîrjiți, amîndoi au lepădat țigările și s-au dat un pas înapoi. Au încercat iar. Au rămas atîrnați în lungul brațelor, pînă ce au intervenit ceilalți vînători, aburcîndu-i cu răcnete și îndemnuri ritmice.

Însfîrșit i-au dat peste bord, deasupra pe platformă.

Cu destulă gălăgie și-au luat și ceilalți tovarăși locurile.

— Plecăm! a poruncit căpitanul Dordea.

Grigore a pus manivela în botul motorului. A răsucit o dată, a răsucit o doua oară; s-a zbătut în jos și a răsucit a treia oară săltînd în sus; motorul nu binevoi să răspundă; poftea să mai rămîie pe loc. Cu foarte multă greutate s-a lăsat convins; a trebuit să-l cerceteze Grigore și să-i mormăiască unele vorbe pe la încheieturi. Însfîrșit, dintrodată a izbucnit în rîs înăbușit, dînd semn că mergem.

Am mers, într-adevăr, pînă la podul Jijiei. Acolo 3333 a stopat pe neașteptate. Voia să se puie în curmeziș și să doarmă pe pod.

Societatea de pe platformă începu să devie atentă. Ca băiat șmecher, Grigore găsi mijlocul să ne mișcăm de pe podul Jijiei; dar cum ajunserăm la dealul Popricanilor, ne oprirăm iar. Am mai mers o

toană la deal cu multă îndărătnicie din partea tovarășului nostru al treisprezecelea. Pe urmă, la un hop, după cîteva icniri teribile și o mormăire înfricoșată, motorul slobozi vîlvătăi.

Prietinul meu T. mă strînse de braț și mă făcu atent.

La cea dintăi izbucnire a flacării de benzină, cei doi bărboși care tăceau și fumau, dintr-o singură mișcare, săriră dincolo de parapet și începură să se cațere la deal pe costișă.

T. întîrzie puțin, ca să ia damigeana. Văzîndu-i că s-au oprit într-o poziție dominantă, T. se duse și o depuse între dînșii. Apoi veni la ceilalți tovarăși, care se grămădeau în jurul motorului, desfăcînd podina și grămădind pulbere din șosea asupra flacărilor.

— Zvîrlitura din partea stîngă de dinapoi și-o corectase... observă prietinul T. Trebuie să facem ceva ca să-i treacă și supărarea asta.

Căpitanul Dordea repezea cînd spre 3333, cînd spre Grigore, felurite invective. Era desperat că rămîne în cîmp, la vreme de noapte. Însfîrșit se liniști. Bine că cel puțin a fost stîns incendiul.

Am stat sfătuind o jumătate de oră în preajma camionului gol. Topîrceanu (căci el e T.) i-a improvizat chiar o epigramă, solicitîndu-i milă mai ales pentru cei doi care tac și fumează la respectuoasă depărtare, pe costișă.

Doar nu ești un animal
Fără nerv, fără simțire.
Te rog eu să mergi la deal,
Că te trec la nemurire.

îndemna prietinul nostru T.

Al treisprezecelea devenise maleabil; solicitat încă o dată de Grigore, 3333 a dat semn că vrea să plece, și a pornit la deal.

Am încărcat pe cei doi melancolici, trăgîndu-i de mîini și de picioare, am restabilit între ei damigeana, și ne-am întors fără nici o altă împotrivire la Iași.

ADELAIDA

Informatorul meu e un bun exemplar din noua generație.

N-are vîrstă decît douăzeci și opt de ani, însă competința lui e uimitoare în felurite direcții, mai cu samă în acele direcții care mie, om vechi, mi-au fost indiferente la aceeași epocă a vieții.

Dovedește experiență în ceea ce privește femeile; cu oarecare discreție, din pricina diferenței de vîrstă dintre noi, își permite să zîmbească de romantismul trecutului, de pudoarea sexelor, de minciuna convențională care punea flori de vis în locul unui instinct atît de van.

E competent în sporturi și în toate jocurile de cărți, pontase cu succes la cazinoul de la Sinaia, încercase stupefiantele, fusese însurat și se despărțise, avea formule asupra oamenilor politici și curentelor de idei.

Eram impresionat; îl priveam cu timiditate. E brun și sprîncenat. Îl chiamă Toto, și îndrăznea să susție că această apelație e un diminutiv de la Anibal.

Deoarece e nepotul nevestei mele, îl suport din cînd în cînd. Ba chiar pot spune că uneori îmi face plă-

cere; mai ales de cînd am aflat că nu a cetit nici o carte.

Cărți îi trebuiau lui? Cartea lui cea mai bună era viața.

Un client și prietin al meu moșier, Anghel Ignat, de o vîrstă cu mine, avea un năcaz încurcat cu respectabila sa soție din pricina copilei lor, cu numele Adelaida. El nu se clintea de la moșia lui din Dîmbovița; după părerea sa, eu eram ținut să știu tot ce se petrece în București, cum știa el tot ce se petrece în satul său de reședință; deci îmi scrisese, cerîndu-mi sfat.

Ce puteam cunoaște eu? M-am gîndit la nepotul meu a toate știutor, Anibal.

Așa se face că am primit de la el cele dintăi elemente informative. Pe urmă am aflat și restul. Era o dramă destul de interesantă.

*

Fetei îi zicea acuma Ioana Cernea. Toto, adică Anibal, mi-a explicat numaidecît de ce.

Despre această Ioană Cernea, colegele ei de universitate afirmau că «e destul de drăguță».

— Ceea ce înseamnă că e mai frumoasă decît ele, îmi da lămurire Anibal.

Se spune că ar avea și oarecare înclinări artistice, adăogeau alte prietine, schimbînd priviri ironice.

— E o tentativă de a o compromite, mă încredința zîmbind Anibal. Totuși, ce susțin ele poate să fie adevărat; mi se pare că se ocupă de poezie și proză.

Cele mai malițioase dintre aceleași prietine insinuau că nu-i lipsește nici zestrea: «o zestre de proveniență nu tocmai onestă», subliniază ele.

— E o observație mediocră, mă asigură Anibal.

Adevărul cel mai adevărat însă (după cît am înțeles eu la urma urmei) era că acea copilă a prietinului meu din Dîmbovița avea specialitatea să-și creeze neplăceri.

Mai întăi n-o chema nici Ioana, nici Cernea.

Părinții ei, la epoca anumită a săptămînii «oarbe» (cum i-ar fi spus Toto) ceteau și suspinau pe paginile unui roman de senzație, pe atunci la modă. Deci cînd, în primăvara următoare, le-a sosit o prințesă mică, adusă de o barză providențială (Toto rînjește ironic), domniile lor n-au pregetat s-o boteze c-un nume scump: Adelaida, numele eroinei romanului.

Cînd această prințesă a devenit o domnișoară mofturoasă și voluntară și s-a prezentat cu cea mai mare încredere la bacalaureat, a suferit o primă jignire, auzindu-și numele rostit cu o intonație întrucîtva ironică, de către un domn cărunt și cu ochelari, filosoful comisiei, — Ignat Adelaida? — După ce-i rostise numele, o privise pe deasupra ochelarilor.

Fără să-și lămurească, atunci, de ce — Ignat Adelaida s-a simțit descurajată și nefericită.

O parte din îndrăzneală i s-a întors numai cînd a luat hotărîrea să-și zică Ioana, — cu nădejdea secretă că unul dintre miile de tineri care suiau și coborau scările universității va desăvîrși schimbarea.

Nu i-ar fi convenit, totuși, nici unul din numele comune: Ionescu, Popescu sau Vasilescu.

(Are stigleți! reflectează Toto.)

Ei bine, cel dintăi tînăr brunet (ea era blondă) care i-a adresat o scrisoare, copiată din Codul Amorului, se numea Anibal Ionescu!

(— Eu în persoană! clipește din ochi Toto. A fost un dezastru; însă, pe urmă, am devenit buni camarazi.)

La cele cîteva baluri de iarnă, unde se dusese, cu două verișoare din București, in chiar primul an de universitate, cel mai mlădios dansator de tango s-a întîmplat să fie un sublocotenent de cavalerie, frumos ca un star de cinema : îl chema însă Popescu Ricard.

Auzind numele, ea a precizat în sine : Popescu Ricard-inimă-de-leu. A fost nefericită, din pricina asta, două săptămîni.

Cînd verișoara ei Agata i-a adus informația că Ricard-inimă-de-leu are o logodnică, că acea logodnică — precum se cuvenea — e slută și foarte milionară ; că nunta se va celebra chiar în acele cîșlegi de iarnă, Ioana s-a simțit întrucîtva salvată.

Din acest ușor doliu de dragoste a scos ea numele Cernea, pe care l-a adaos lîngă Ioana.

Dînd părinților ei la țară noul nume la vechea adresă, a fost nevoită să adaoge explicații. La primele explicații sumare, a trebuit să înșire altele, în alte scrisori. Tatăl ei, bătrînul Anghel Ignat, s-a supărat așa de crîncen încît era să fie fulgerat de dambla.

— Auzi tu ! a răcnit el. Cine și-a putut închipui asemenea mișelie ! O desmoștenesc !

Doamna Ignat a intervenit, îndemnîndu-l să ceară un sfat unui vechi prietin.

Atunci mi-a scris Anghel Ignat acea scrisoare rușinată, întrebîndu-mă ce să facă. O lume auzise hotărîrea lui și se mirase. Ce era de făcut acuma, ca să nu-și mai desmoștenească propria copilă și mai cu samă cum s-ar putea s-o cheme iar Adelaida.

Timpuri frumoase, timpuri trecute...

«Domnule și stimate amice, îți spun pe legea mea că nu înțeleg pe copiii din ziua de azi ; parcă ar fi

marfă din America. Ori sînt nebuni ei, ori m-am prostit eu...»

Nu era vorba nici de prostie, nici de nebunie. «Fiecare parte își are justificarea sa, i-am răspuns eu, într-o epistolă scurtă ; să vie doamna Aglae Ignat în capitală, să stea de vorbă cu prințesa, și eu socot că toate se vor lămuri...»

*

Doamna Aglăița Ignat, prietina mea și a soției mele, se aștepta la o scenă sfîșietoare. De aceea a convocat pe fiica sa la noi. Toto a avut dreptate cînd a afirmat că prințesa va refuza să-și facă mărturisirea în public ; însă pe mama ei a declarat că o primește cu supunerea cea mai desăvîrșită și cu o dragoste «neprecupețită» (cum se spune de cîtăva vreme în discuțiile politice. Observația e a lui Toto). Deci doamna Ignat trebuia să accepte a face o vizită în strada Pompieri nr. 4.

— Vreau să văd cu ochii mei, a zîmbit ea cu stînjenire, dacă Adelaida Ignat, fiica mea, și Ioana Cernea sînt una și aceeași ființă.

Am dus-o pînă în strada Pompieri nr. 4. Prințesa a întîmpinat-o zîmbind fericită, a cuprins-o de după umeri, și-a plecat fruntea pe pieptul ei ; pe urmă m-a salutat cu seninătate și siguranță. Le-am lăsat să-și spuie ce aveau de spus. Prietina noastră Aglăița a povestit după aceea soției mele, cu lux de amănunte, toate. Nu pot da decît un palid dialog al unei asemenea memorabile întîlniri. Cînd a aflat și Toto cum a fost și ce s-a spus, mi-a declarat că și-a pierdut orice iluzie și că nu-și va alege niciodată tovarășă a vieții din asemenea specimene de fete, care visează cai verzi pe păreți (iarăși propriile lui cuvinte).

— Draga maichii, tu ai nebunit, i-a zis doamna Aglăița Ignat prințesei, oftînd și privind-o lung.

— Dragă mamă, i-a răspuns fata, te rog să te așezi intii comod în fotoliu.

— Fată, tu ai nebunit.

— Dragă mamă, n-am nebunit.

— Atunci dacă n-ai nebunit, spune-mi cum te chiamă. Cînd te purtam, — sînt de atunci douăzeci și trei de ani — am cetit cu Ignat o carte frumoasă, pe care o țin minte și acuma.

— Știu : «Adelaida, prințesa nefericită», însă pe mine, drăguță mamă, mă chiamă Ioana.

— Îți spun eu, copilă, că nu ești în toate mințile. Cum poate să te cheme Ioana dacă numele tău e Adelaida ?

— Mă chiamă Ioana Cernea.

— Dacă te chiamă așa, află, copil îndărătnic, că tatăl tău a adaos la testamentul lui acest codicil, pe care eu îl socot înțelept : «Dar dacă, zice el, pe copila mea prea iubită Adelaida o chiamă altfel, eu n-o cunosc. Și dacă-i mai spune Cernea, fără să fi pus pe cap cinstita cununie, o desmoștenesc». Iată ce bună treabă ai făcut. Ai auzit ori nu ?

— Am auzit.

— Și n-ai nimic de spus ?

— Ba da. Întîi, am să sărut măicuței mele amîndouă mîinile, și am să mă așez lîngă ea în genunchi ; după aceea am s-o rog frumos să-mi spuie Ioana.

— Cum să-ți spun Ioana, dacă te chiamă Adelaida ?

— Mîcă dragă, nu vreau să fiu Adelaidă. După ce mă împac cu tine, ne suim amîndouă în «Fordul» tău, și în trei ceasuri sîntem la noi acasă, pe Argeș în sus. Ne înfățișăm amîndouă bătrînului meu părinte și-i declari cum mă chiamă cu adevărat.

— Ce vrei să spui? Adicătelea cum te chiamă pe tine cu adevărat?

— Ioana Cernea.

— Vrei să-i spun asta eu lui Anghel?

— Să-i spui, mămuță dragă.

— Atuncea înseamnă că sîntem nebune amîndouă.

— Ba nu, mămuță dragă. Nițel nebună sînt numai eu, căci mi-i drag un băiat. Nu cumva te miri și de asta?

— Nu mă mir deloc; însă vreau să știu cine-i.

— Ai să afli numaidecît. E un băiat bogat. Mai ales e un băiat de neam. Îl chiamă Andrei Drăgotescu.

Doamna Aglăița Ignat, mama Ioanei Cernea, a făcut ochii mari, cu uimire în care se amesteca și spaimă.

— Vai, fetiță dragă! cum s-a făcut asta? Drăgoteștii sînt neam mare: au fost milionari...

— Da, mamă.

— Nu cumva acest Andrei e nepotul boierului care a avut Butenii de Jos? Acuma moșia e-a noastră.

— Mi se pare că da, mămuță dragă. Tatăl lui Andrei a stat multă vreme în străinătate, ca diplomat.

— De, fetiță dragă, știu eu? Mă întreb ce ar putea spune asemenea tînăr, aflînd că am apucat noi Butenii de Jos. Așa au fost, draga maichii, timpurile. Boierii au căzut și vechilii s-au ridicat. Ce-ar putea spune el de asta — auzind și numele tău?

— Nu știu, măicuță, a zîmbit fata; îmi închipui că nu-l interesează Butenii; iar pe mine mă chiamă Ioana Cernea. Acest nume l-a văzut dumnealui într-o revistă literară, sub niște versuri care i s-au părut frumoase. Nu înțeleg ce deducții a putut face din aceste versuri asupra persoanei mele: s-a întîmplat să nu mă găsească după aceea nici prea slută, nici

prea în vîrstă ; și dintrodată, pe strada Academiei, în mijlocul mulțimii, mi-a declarat că, fără mine, viața nu mai are pentru el nici un farmec.

— Și tu ce i-ai spus ?

— Eu nu i-am spus *nimic*. Eu am rîs.

— Apoi, draga mamei, tot n-ai tu minte. Se poate să pierzi asemenea partidă ?

— N-am pierdut nimic : dimpotrivă. Lucrurile nu s-au întîmplat ca în romanul prințesei tale. În ziua de azi, noi fetele sîntem ceva mai prevăzătoare și nu mai ținem deloc să fim nefericite. Cu vorbe potrivite, i-am dat a înțelege lui Andrei că nu pot să-i precizez nimic asupra sentimentelor mele. Ținînd seamă că timpul de care-mi vorbește el se chiamă eternitate, s-ar putea să ajungem, după ani îndelungați, la un acord favorabil.

Doamna Aglăița Ignat se mira țuguindu-și buzele :

— Ț ! ț ! ț ! ce limbă păsărească e asta ? Cum răspunzi tu unei declarații ? N-ai nici o diplomație.

— Ba am să-ți dovedesc că sînt diplomată : i-am spus cum mă chiamă.

Mama rîse strîmb :

— De asta te chiamă Ioana Cernea ?

— Ba i-am vorbit de Adelaida Ignat.

— Vai ! asta-i diplomația ta ? Te pomenești că a aflat și despre procesele care au fost pentru Buteni.

— Nu cred ; nu învață istoria. După cît înțeleg, nu se ocupă cu nici un studiu grav. Se pricepe în schimb să cheltuiască banii pe care-i mai are. Mi-a făcut cunoscut că i-i dragă și Adelaida Ignat. Atuncea i-am declarat că nu sînt Adelaida Ignat.

— Nu înțeleg nimic.

— El însă a înțeles și a vrut să sărute pe Ioana Cernea.

Doamna Ignat înlemni deodată cu ochii pironiți spre fiica sa.

— Of! draga mea fetiță, în ce lume trăim! A îndrăznit să te sărute în mijlocul străzii?

— Fii liniștită, mamă; nu era în stradă. Era la cinematograf. Pe întuneric.

— Și-a îndrăznit să te sărute?

— Desigur; era de așteptat; dar ca să poată izbuti așa ceva, trebuia și consimțimîntul meu. Am făcut așa ca să sărute întîi poșeta mea, iar a doua oară, pe vară-mea Agata.

Doamna Ignat a strigat, încrucișîndu-și brusc privirea:

— Să știi că ți-l ia!

— Cine?

— Vară-ta Agata. Ți-l ia!

— Tot ce se poate. I l-am lăsat și m-am dus. In patru zile, am primit opt scrisori — așa de lungi, încît mi-a fost peste putință să le citesc. Cred că nu ești prea curioasă să afli ce-mi spunea anume în cele cinci mii de cuvinte pe care mi le-a înșirat adoratorul meu. A îndrăznit să adaoge și niște versuri, care nu erau ale lui. Ce pot să-ți spun, dragă mămuță? Toate mergeau de minune, cînd am băgat de seamă că începe să-mi fie drag. Nu mă gîndesc la veșnicie: aceea e o nerozie a lui: mă gîndesc la fiecare clipă care trece fără dînsul.

Doamna Aglăița Ignat s-a bucurat sincer:

— Atuncea-i foarte bine, fetițo.

Fata șopti c-o voce joasă și c-o privire lungă în vag, prin ceața genelor ei cenușii:

— Ticălosul!

Mama tresări cu îngrijorare:

— S-a întîmplat ceva? Ce mai este?

— O, nu s-a întîmplat nimic; acuma nu se mai poate apropia de mine.

— Pentru Dumnezeu, vorbește, Adelaido. Este vreo piedică pentru căsătorie? Îmi închipui că un tînăr bine crescut e dator să facă numaidecît o propunere onestă.

— Dragă mamă, asta nu pare tuturor necesar; totuși el nu vorbește decît de asta.

— Minunat!

— Ce găsești tu minunat? se întoarse fata, făcînd un botișor nemulțămit. Uiți că totuși sînt Adelaida Ignat?

— Așa este; dacă cere referinți și dă peste chestia cu moșia, stă pe loc. Ori îl pot hotărî să se retragă unii invidioși care știu — și care au fete de măritat.

— Nu poate fi vorba de asta, îmă dragă. Prințesa Adelaida închidea ochii de fericire la gîndul alianței veșnice a două inimi: eu sînt sigură că, măritîndu-mă cu dînsul, îl pierd.

— Am înțeles, fetiță scumpă, și am să-ți răspund că prostia asta e o consecință a cinematografului.

— Așa este, suspină Ioana Cernea, a cinematografului și a științelor sociale. I-am scris o scrisoare; mai bine să renunțăm.

— La ce să renunțați? la căsătorie? Aș fi curioasă să aflu cum ai spus tu asta unui bărbat, într-o scrisoare. Are haz!

Fata rămase tăcută și visătoare, cu fața însorită de un zîmbet fin.

— Mamă, șopti ea, în lumea asta și în viața mea, el e pentru mine singurul bărbat. Acest adevăr îl înțeleg și-l stabilesc logic, aproape cu răceală. Vremea Adelaidelor clasice a trecut. Viața noastră nouă e așa de aspră, încît ori o acceptăm cu lașitate, în

toate consecințele ei, ori ne izolăm într-o iubire mai tare decît moartea — și decît viața. În toată neagra veșnicie, n-avem decît această clipă: dorind-o, ezit cu spaimă și deliciu. Ca să nu mă înșel și să nu greșesc, aș prefera să fug de Andrei. Decepția ar fi mai amară decît orice ignominie. I-am povestit prin urmare, în scrisoarea mea, o întîmplare de pe cînd eram copilă. Întîmplarea asta a rămas o taină pe care n-o știe nimeni: nu ți-am spus-o nici ție; mi-am adus-o aminte după aventura asta a mea.

Cînd eram eu micuță, a fost la noi, la Butenii de Jos, o petrecere mare în sărbătorile de iarnă. Sosiseră mulți cunoscuți de la oraș și de la moșiile învecinate, în vederea unei vînători. Însă vremea era moale, drumurile se desfundaseră, curgea umezeală din ceață, — era timpul cel mai mizerabil cu putință pentru regiunea noastră de pămînturi grase.

Tata și vecinii priveau din cînd în cînd pe ferestre, apoi înjurau, fără să mai ție seamă de prezența mea. Pădurile sub ceață, drumurile de noroi, apele revărsate... Eram curioasă să pătrund sensul unor asemenea invective. La porunca tatei, mama Rada, doica, m-a luat și m-a dus la culcare. I-am cerut explicații; ea a rîs și s-a bătut cu palma peste gură...

— Culcă-te și dormi, puișor, m-a îndemnat ea. Ascultă pe mama Rada.

— O ascult pe mama Rada, i-am răspuns eu, dacă mama Rada îmi spune un basm...

— Îți spune mama, puișorule.

— Atuncea să-mi spuie mama Rada basmul cu Făt-Frumos care a fost purcel.

Mama Rada mi-a spus basmul și am ascultat-o pînă într-un loc care îmi părea mie mai încîntat și mai plin de minune.

Ca să dobîndească pe domnița împărăției, Făt-Frumos săvîrșește trei isprăvi. Deschideam ochii mari și-mi ascuțeam urechile la isprava a treia, cînd Făt-Frumos purcelul durează pod de nestemate peste apă și schimbă în argint sălciile luncii.

Am închis ochii fericită și n-am mai urmat a auzi în somnolența mea decît furtuna de afară.

Peste noapte, s-a întors vîntul de către nord, aducînd viscol și îngheț. Dimineața, cînd am ieșit la lumină în pridvor, am văzut o lume nouă stînd înlemnită de farmec pînă în zare, cu păduri de argint și pod de smaragd.

Fata a tăcut. Maică-sa o privea pieziș.

— Ai scris tu băiatului toate acestea? Cum vrei tu să le tălmăcească?

— Nu știu, măicuță; să vedem ce are să răspundă. Poate nu înțelege nimic și socoate că sînt nebună. Mi se pare că scrisoarea mea nu face nici doi bani.

— Eu sînt sigură de asta, o încredință doamna Ignat.

— Totuși, urmă fata, iluzia aceea din copilărie era o realitate, deoarece m-a făcut fericită. Și eu nu-i cer decît realitatea unei iluzii.

Doamna Ignat a suspinat prelung și și-a șters ochii umezi. Apoi a întrebat cu îndoială:

— Toate ca toate, dar ce spun eu lui Anghel?

— Să-i spui că mă chiamă Ioana... s-a alintat cu tristeță fata.

— Bine, bine, să lăsăm asta; îl fac eu să priceapă cum și de ce, de și nici eu n-am înțeles tocmai bine. Într-atîția ani, l-am deprins eu cu capriciile mele, convingîndu-l că nu este pe lumea asta om mai ciudat decît el.

După cîteva clipe de gîndire, doamna Aglăiţa Ignat adăogi :

— Însă cu podul e mai bine să-i explici tu. Mă mir de unde ai găsit tu asemenea vorbe. Parcă le ceteai.

— Nu-i spun nimic, mamă dragă, se apăra Ioana. Îmi pare rău că am trimes şi scrisoarea. Mă gîndesc că asta-i adevărata mea nebunie, ori prostie...

— Aici îţi dau întru totul dreptate... se grăbi să confirme doamna Ignat.

Privea lung spre fată, cercetînd-o c-un fel de luare-aminte comică, parcă abia acum o descoperea. Iar Ioana Cernea zîmbea cu dragoste şi cochet dintr-o altă generaţie.

După explicaţia aceasta, soţia mea a fost de părere să punem numaidecît la cale principalul — adică nunta fetei. Eu însă am fost de părere să chem întăi la faţa locului pe bătrînul meu amic şi client, ca să cunoască şi el pe fiinţa nouă care luase locul Adelaidei. Era tot o prinţesă nefericită şi perspectivele viitorului ei erau dintre cele mai îndoielnice.

SĂLBĂTĂCIUNE

Minunat octomvrie la poalele munților, deasupra văii Siretului. La miazănoapte drumul duce spre mănăstirea Cașinului ; la asfințit, spre podgoriile cele mari. Soarele are o strălucire de prietinie, și de apropiată despărțire. Toate îmi păreau, din pricina asta, mai bune și le contemplam c-un ochi melancolic. Mai aveam de petrecut o săptămînă la conacul verișoarei mele Ana, căreia încă îi place să-i spui că are profil de împărătiță bizantină. Avea ; — și la patruzeci și cinci de ani mai are întrucîtva acest profil, mai ales cînd persienele stăpînesc în parte lumina camerei celei mari, unde ne adunam cu toții ca să punem țara la cale. În acea umbră delicată, între portretele iubiților ei morți și stampe romantice, între mobile arhaice și draperii de catifele, verișoara mea Ana se mișcă și se așează așa fel încît să ne păstrăm și, dacă se poate, să ducem cu noi acea iluzie a înfățișării sale. În afară de această cochetărie, verișoara mea stă solid în realități, își conduce bine gospodăria și copiii, și ne oferă niște prînzuri asupra cărora, în fiecare zi, am grijă să formulez un nou compliment. Mă interesez cum prezidează la elaborarea salmiei de rață sălbatică, ad-

mir fineţa acelui sos misterios al gîştei domestice cu portocale. Mai are o taină a unor plăcinte cu brînză mici cît stridiile, care trebuiesc mîncate la o temperatură aproape primejdioasă.

Ciudat mi se pare că toate acestea se bucură şi de lauda unchiului Aristid, fostul ministru la Roma, care e la vîrsta detestabilă a regimurilor alimentare. Lauda lui se referă la amintiri de două decenii, cînd absorbise aceleaşi bunătăţi, în huzurul aceluiaşi conac, pe cînd trăia Constantin, stăpînul verişoarei Ana. Vărul Constantin ne zîmbea acum din ramă neagră şi din trecut. Morţii ascultă îndelung şi atent pe cei vii şi au avantajul că nu sînt siliţi să răspundă. Pe lîngă Constantin, ascultau atent şi alte umbre nedesluşite, înşirate pe zidul cenuşiu. Pe cînd noi ceilalţi eram obligaţi cu toţii să răspundem unchiului Aristid. Mai întăi eram obligaţi să-l lăsăm să vorbească ; pe urmă eram obligaţi să-i dăm răspuns.

Cîteva zile fostul ministru ne-a întreţinut cu toate tainele diplomaţiei şi cu toate fineţele acestei tagme, fără de care omenirea s-ar simţi de bună samă profund nefericită. În ziua cînd au apărut pe masa sufrageriei plăcintele cele mici, faţă de care noi tinerii am avut o atitudine cu deosebire înverşunată, unchiul Aristid, zîmbind îngăduitor pentru slăbăciunea noastră, a început să predice regimul alimentar, absolut necesar omului modern.

Trebuie să se ştie că unchiul Aristid e un bărbat impecabil în toată ţinuta şi înfăţişarea sa. Haina, batista, mănuşile, bastonul, inelul cu briliant, ceasul plat de aur, toate puneau în valoare fiinţa sa, adăogîndu-i — credea el — ceea ce îi luase neînduplecat timpul. Ajunsese astfel să împlinească zece ani peste jumătate de secol, salvînd din părul bogat altădată o

rămășiță pe care o administra cu un meșteșug riguros în fața oglinzii. Bănuiesc că sprîncenelor le da puțină tinctură neagră, ca să-i pară ochii mai vii. Zîmbea ca și în tinerețe, — pretindea verișoara Ana.

Vai, în curînd vom zîmbi toți din rame, reflectam eu cu ferocitate.

Vîrsta mea și a celor două odrasle a verișoarei Ana — Bebe și Kiki — e vîrsta cea fără de milă. De cîte ori deschide ședințele unchiul Aristid, noi ne aruncăm unul altuia o privire furișată, și îndată luăm o atitudine trează și plină de atenție. Din cînd în cînd, inconștient s-ar putea zice, mîinile noastre caută pe masă ceva picant ori ceva dulce. Dăm ticălosului nostru stomah de cremene tot ce poftește, pe cînd unchiul Aristid își dezvoltă predica de higienă alimentară, ori alte predici. Verișoara mea Ana întreține cu noi din ochi o corespondență severă, căci unchiul Aristid e holtei și n-are moștenitori decît pe Bebe și Kiki. Nu e nevoie de această observație fundamentală, căci tinerii sînt amabili și buni din însăși firea lor, și buna creștere le-a sporit aceste însușiri. Totuși verișoara mea supraveghează. Face asta din obicei față de toate ale vieții.

La calitățile naturale ale tinerilor mei prietini și rude, trebuie să adaog demnitatea și prestanța unchiului Aristid. Mi-e cu neputință să nu fiu înrîurit de demnitatea și prestanța sa. Băieții mi-au făcut aceeași mărturisire.

Stînd la taifas numai noi într-un colț de grădină, mi-am adus aminte de o vorbă foarte potrivită a unui vînător și scriitor romîn. Acest vînător și scriitor, cu numele C. Rosetti-Bălănescu, arată că un năcăjit și păcătos buhnaci, pomenind despre un personagiu, proprietar mare și om cu situații importante la București,

l-a rezumat într-un singur vocabul compozit: «milionistru». Acesta era cuvîntul care se potrivea cel mai bine și unchiului Aristid. Mai mult ministru decît milionar; totuși milionistru. Dar milionistru însemna pentru noi și toate celelalte facultăți abundente ale unchiului Aristid. Nu era domeniu al creației asupra căruia pătrunderea unchiului Aristid să nu se fi exercitat; și din această pătrundere multiplicată de experiență eram chemați să ne împărtășim și noi.

— Fericită vîrstă! a zis deci protectorul nostru; fericită vîrstă cînd ai dinții toți și intacți și trupul își face arderile ca un furnal perfect. Însă e necesar să-ți spun dumnitale, Amedeu, care ești mai în vîrstă, și dumneavoastră, Bebe și Kiki, care sînteți mai tineri, că cine are asemenea bun cată să-l păstreze cu grijă, — după preceptul că rămîne sărac cine cheltuiește tot. Preceptul acesta nu se verifică deplin cu moștenirea ce v-a lăsat-o Constantin, pe care voi ați cronțăit-o și ați mistuit-o la Paris. Are grijă vara mea Ana să vă treacă ceva din averea ei. Pe lîngă acest ceva, va veni la vremea sa, în viitor, ceea ce rămîne de la mine. Însă preceptul se verifică cu tinerețea aceasta splendidă a dumneavoastră. Cum veți dilapida-o, — vă veți resimți. Nu imediat, ci la un termen fatal. Știu că voi vă credeți nemuritori, însă la șaizeci de ani veți abandona iluzia asta. Așa încît să știți că oamenii se împart în două: cei care mănîncă prea mult, și cei care nu mănîncă îndestulător. Iar problema este să te poți bucura de viață și de stomah bun ca un om sărac, fără să ai dezavantajul mizeriei.

— Problema ar fi să putem rămînea tineri... am îndrăznit eu.

— A, da! a suspinat unchiul Aristid. Pînă acuma nu s-a găsit soluția la așa ceva. Sînt constrîns să mă

supun acum foamei sistematizate, pentru că altădată n-am cunoscut constrîngerea, cum nu o cunoașteți voi acum față de aceste delicioase cruste rumene. Eu v-aș consilia să încercați sistemul meu mai din vreme. La dreptul vorbind, nu-i un sistem, ci mai multe sisteme. Unul din sisteme e să eliminăm carnea. Omul poate trăi numai cu vegetale. Alt sistem e ajunarea. Am să vă explic altă dată în ce chip asceții orientali au izbutit să realizeze performanțe uimitoare, postind fără alimente și fără apă patruzeci de zile. Sistemul meu propriu e o combinație de alimentație vegetală și ajunare.

Vara mea Ana a zîmbit:

— Ce facem cu cafeaua și cu țigara?

— In privința cafelei, dragă verișoară, am o idee a mea. Cît despre țigări, aș prefera să nu le fumăm; dacă nu-i cu putință asta, eu zic să acceptăm temperanța.

— Dar cu cafeaua? Văd că n-o elimini.

— N-o elimin. Insă cafeaua pe care am băut-o eu la Damasc, acum douăzeci de ani, e cu totul altă licoare decît cea pe care o bem în Europa. Avem de învățat de la asiatici încă multe lucruri.

— Ce faci cu coniacul?

— Nu fac nimic; nu-l beau.

— Ce faci cu fructele?

— Aha! cu fructele. Cunosc moda. Fructele în sus, fructele în jos. Fructe dimineața, fructe sara. Fructe înainte de masă sau fructe după masă. Eu, personal, mă îndoiesc de eficacitatea unui regim de fructe. Nu-l înlătur; îl puteți încerca dumneavoastră; dar eu procedez cu atenție și aleg puțin, din ce mi se pare într-adevăr fin și savuros. Să nu exagerăm cu fructele. Am încercat mai cu succes un regim de sălăți.

— Vai, vere Aristid, e un regim mai degrabă căpresc.

— Bine, bine; rîzi dumneata, verișoară Ană. Nu rîzi atît de sălăți, cît rîzi pentru că îți stă bine. Ar trebui să fii de părerea mea; sălățile păstrează tenul. Ceea ce susține medicul german von Müller, că sălățile dăunează, — e o eroare. Maxwell, în a sa «The Alimentation», arată precis, cu constatări și statistici, că sălățile păstrează tenul.

Verișoara Ana a răspuns cu vocea ei cea mai plăcută:

— Știi dumneata că mă pui pe gînduri, vere?

Unchiul Aristid ne-a privit satisfăcut.

Feciorul a adus cafeaua. A ieșit și s-a întors, depunînd discret lîngă tablaua cu cești două gărăfioare de cristal, cu mixturi colorate, care îndulcesc buzele și ard agreabil împărătușul, — operă a cuvioșilor părinți benedictini. Vărul nostru Aristid a preferat să nu aibă nici o părere despre aceste licori.

Noi, cei trei tineri, ne-am mișcat ca să ieșim la lumina aurie a toamnei. Am sărutat mîna catifelată a verei mele Ana. Cum au huruit scaunele noastre pe parchet, prepelicarul prietinilor mei s-a arătat în pragul ușii ce dă spre grădină, privindu-ne fix.

Vara Ana zise:

— Pîrlea vă întreabă dacă nu ieșiți astăzi la vînat.

Bebe s-a dus și l-a apucat pe cîne de o ureche, mîngîindu-l.

— Ba ieșim, Pîrlea, ca să-ți facem și ție o bucurie, dar mai tîrziu.

— Să vedem, dragii mei prietini, a intervenit unchiul Aristid, poate merg și eu cu dumneavoastră.

— Atunci te așteptăm, unchiule, a hotărît Kiki. Mă duc să-ți pregătesc pușca și geanta.

— Stăi, stăi, nu mă lua prea repede, a protestat bătrînul nostru amic.

Tinerii au întîrziat o clipă în sufragerie, ațițînd pe Pîrlea în jurul lor la joc. Au ieșit pe terasă și s-au întors iar. Erau amîndoi bruni și sprîncenați, cu trupuri sprintene și mlădioase de sportivi. Mama lor îi privea cu ochi de lumină, pe cînd, precaut și furișat, umplea cu lichid undelemniu un păhărel și-l trecea la îndămîna oaspetelui său principal. Fostul ministru gustă distrat și depuse păhărelul, apoi deodată își aduse aminte de ceva. Era mai mult un pretext de vorbă, după o pauză de tăcere.

— Mă rog, ce-ați făcut dumneavoastră cu iepurele ?

Vara Ana își înălță întăi sprîncenele nedumerită ; după aceea își aduse aminte.

— A ! iepurele... mi se pare că Kiki i-a dat drumul.

— Așa este, confirmă tînărul, din prag ; i-am dat drumul iar în sălbătăcia lui.

— Hm ! reflectă unchiul Aristid, după ce mai sorbi o dată din păhărel ; mai întăi n-avea rost să primiți un sălbatic între animalele domestice. Găinile se alarmau, cînii îl adulmecau de departe, poftind să-i croiască blănița ; gîștele au făcut complot să-l ciocănească cu pliscurile. Ce căuta el aici ? Sălbaticul e sălbatic ; n-ai ce-i face. O sălbătăciune ca asta se mișcă în vremea nopții și doarme ziua ; pe cînd curtea dumneavoastră trăiește numai ziua și doarme noaptea. Toate vietățile curții vin concentric spre stăpîn și se încred în el ; pe cînd sălbătăciunea aceea se pălea întruna cu capul de scîndurile închisorii lui, ca să fugă. Toate dobitoacele de aici vă sînt prietine ; el vă rămîne dușman și are să vie la iarnă să roadă altoii din livadă.

— Ba, unchiule, încercă să intervie Kiki; să știi că s-a deprins să mănînce pîne cu unt și s-a împrietinit cu gîștele. S-a împrietinit și cu Pîrlea.

— Ași! povești!

— Nu-s povești, unchiule. Cînd mi l-a adus Miron vatavul... Să vezi. S-au dus argații să cosească lucernă în parcela din dosul hambarelor și au dat acolo peste un covru cu patru pui. Trei au fugit; acesta a rămas și l-au prins. Era fraged, din cel dintăi rînd de pui al iepuroaicelor. Cînd mi l-a adus Miron vatavul, n-am știut ce să fac cu el. M-am sfătuit cu Bebe, am întrebat pe mama. Dumneaei zicea că să încercăm să-l alimentăm cu biberonul. De unde biberon? Aicea, în sat, femeile nu cunosc asemenea aparat de alăptare...

— Asta-i nostim... mormăi cu dispreț ministrul.

— Așa că, pînă ce să trimetem la tîrg la Sascut după biberon, puiul putea să moară. Ne-am gîndit să-i dăm mai bine drumul. Însă pe maică-sa el n-o mai putea găsi; și l-ar fi sfîșiat și cînii.

— Mare pagubă!

— Ba, unchiule, eu și cu Bebe ne-am gîndit să-l salvăm. Și am ascultat de sfatul Mandei, găinăreasa noastră, să-l aplecăm la o hăitușcă a ei rămasă numai c-un cățel. O javră urîtă și rea foc, cu numele Țolișca.

— Cred că Țolișca Mandei s-a scandalizat.

— Nu, unchiule; l-a acceptat. Pe urmă nici nu ne-a mai făcut trebuință biberonul. L-am crescut; s-a făcut mare; era jucăuș și prietinos; făcuse un pact de amiciție mai ales cu Pîrlea.

— Ascultă, Kiki, zise unchiul Aristide întorcîndu-se spre nepotul său cu un zîmbet subțire; în povestea ta eu cunosc un lucru — adică, mai bine zis, cunosc două lucruri: întăi că ai talent de a spune, și al doilea că

ești vînător. Toate sînt frumoase, dar toate sînt fantazii. Dă-mi voie, te rog, să-ți afirm un lucru pe care specialiștii în materie l-au constatat mai demult. Fie specialiștii care reflectează asupra psihologiei popoarelor și categoriilor sociale, fie naturaliștii care se documentează asupra firii animalelor — toți constată că există despărțiri fundamentale între oameni, că există despărțiri fundamentale între animale. Sînt animale care urmăresc și mănîncă pe alte animale; sînt altele care se lasă prigonite și mîncate. Sînt oameni destinați să domnească, sînt oameni destinați să se supuie. Profilul verișoarei mele Ana, care are în el ceva acvilin, să nu vă închipuiți că e o zădărnicie.

— Ești prea bun, vere... suspină împărătița.

— E un adevăr, nu e o zădărnicie; dumneavoastră deasemeni sînteți o realitate, de aceea stăpîniți aici și poruncițí altora. Așijderea, numai printr-o neșansă nu mi-a fost dat mie în lume un rol mai hotărît. Sînt deci oameni care domnesc și alții care-și pleacă grumazul. Deasemenea sînt popoare de cuceritori. Din această despărțire a naturilor umane, rezultă neegalitatea socială și războaiele, precum știți. În sprijinul acestor afirmări, vin faptele, nu poveștile. Așa, dragă tinere, cu iepurele dumnitale: trebuia de la început lăsat destinului său. Nu trebuia alăptat cu nimic; nu trebuia să te trudești a-l domestici, cînd el e iremediabil sălbatic. Nimic nu ți-l apropie; mai curînd sau mai tîrziu natura lui adevărată îl chiamă de unde l-ai cules. Ciclul domesticilor s-a închis; cele rămase sălbatice vor rămînea în veci sălbatice. I-ai dat drumul?

— I-am dat drumul de mult.

— Cred că mai bine i-ar fi stat cu masline și cu capere, pe această masă, în această sufragerie. I-ai

dat drumul, — să-l lăsăm în sama Domnului Dumnezeului său.

Isprăvindu-și c-un gest rapid băutura undelemnie, unchiul Aristid se ridică de pe scaun, destinzîndu-și mădularele amorțite.

— Merg cu dumneavoastră... se hotărî el. Mă duc să mă schimb. Ziua pare magnifică; nu se știe dacă mai apuc părechea ei din octomvrie viitor.

Kiki se duse să aducă unchiului geantă și pușcă. Bebe trase către sine pe Pîrlea. Era un prepelicar cu cap mare, cu babinele dezvoltate, c-o înfățișare naivă și serioasă în același timp. Urechile-i lungi erau fine și catifelate, de coloarea castanei. Restul trupului îi era alb, cu multe stropituri roșcate. Se lăsa cu voluptate mîngîiat, și din cînd în cînd scheuna subțirel și întorcea ochi buni spre tînărul lui stăpîn. După un timp veni și către mine, ca să-l mîngîi și eu; dintr-asta am cunoscut generozitatea personală a lui Pîrlea.

Vara mea Ana a așteptat pînă ce toate au fost gata și ne-am suit tuspatru vînătorii în docar. A constatat că s-au luat în recipientele anumite băuturile necesare, și pe urmă ne-a dat drumul zîmbind și făcîndu-ne gesturi mărunte cu mînuța-i fină de și puținţel cam grăsuță.

Am lăsat conacul cu olane roșii în urmă; am trecut pe lîngă livada bătrînească; ne-am dus pe un drumeag de țărînă spre o colină din fundul zării, unde îngălbeneau ciritei. Ziua era liniștită; în aer curgea o adiere așa de lină, încît funigeii pluteau abia, înclinîndu-se și ancorînd în spinăriile imașului. Cerul părea nalt; miriștile și ogoarele dormitau sub singurătate.

Cît am umblat cu docarul, unchiul Aristid ne-a întreținut cu alte lucruri interesante ; între altele, ne-a dezvăluit un sistem al său administrativ și un plan de irigație a zonei inundabile a Dunării. Planul său financiar și generalizarea cooperativelor n-a avut cind să ni-l expuie, căci Dima țiganul a oprit caii lingă fîntîna lui Iordan și ne-am coborît. Drumul pînă la ciritei aveam a-l face pe jos vînînd. Erau în regiunea aceea niște vălcele cu porumbrei și păiușuri unde se țineau obișnuit potîrnichile și iepurii. In vale, curgeau șipote. De la șipote, se răsfirau suind în pantă tufișurile pitice de fag.

Cum am dat către vale, am găsit potîrnichi. Pîrlea le-a aretat într-un chip special, cu totul comic, tupilîndu-se, după care a început a se tîrî spre ele pe burtă. Unchiul Aristid a executat un dubleu, ceea ce i-a ridicat și mai mult prestigiul în ochii noștri. Am făcut mic popas la șipote ; unchiul ne-a povestit ceva despre vînătoarea cu șoimi a persienilor. Apoi, nu înțeleg prin ce legături logice, și-a adus iarăși aminte de pensionarul lui Kiki.

— N-ar fi de mirare, a spus el, să împușc iepurele dumnitale. Nu avem nici un chip să-l deosebim, căci o sălbătăciune nu se deosebește de alta, și iepurele va rămînea iepure pînă la sfîrșitul lumii.

Cum a rostit vorba asta înțeleaptă și am purces de la șipote, au bîrîit ca un tunet alte potîrnichi în dreapta ; iar în stînga, de sub bozi, a pornit cu mare vitesă un urechiat.

— Al meu urechiatul ! a strigat el vesel. Pe urmă s-a întristat puțin, amintindu-și de ipoteza făcută c-o clipă mai nainte.

Verii mei au tras în potîrnichi. A căzut una ; a aportat-o Pîrlea. Unchiul Aristid și-a cules singur vînatul

și a avut displăcerea să-l simtă zbătîndu-se încă și să-l audă mehăind cu spaimă.

— Ce-i de făcut? a zis unchiul cu oarecare supărare cătră Kiki. Istoria ta îmi strică petrecerea. Orice iepure stîrnit devine fiul cățelei și protejatul dumnitale. Renunț să mai trag.

Am rîs totuși cu toții și am început a sui prin ciritei. Doi iepuri au sărit de departe, la mijlocul costișei, și i-am lăsat să se ducă. Într-o poieniță cu ovăs sălbatic, la un semn al unchiului Aristid ne-am hotărît să poposim iar; cînd prepelicarul nostru căzu din nou în aret. Cunoșteam și aretul lui de iepure: cu capul întors într-o parte și c-o labă de dinainte ridicată.

— Atacă! poruncește Kiki.

— Asta îmi place la dumneata, a zis lui Kiki unchiul Aristid; îmi place că l-ai învățat pe prepelicar romînește. Am să vă spun eu mai pe urmă altă istorisire, cu un cîne al meu, Nonda.

— Atacă! a poruncit Kiki.

La acest al doilea strigăt, s-a ridicat ghebos din ovăsul sălbatic iepurele. Eu eram cel mai aproape; dar n-am avut cînd trage; mai harnic decît mine, Pîrlea s-a repezit înainte; și tot așa de harnic iepurele s-a întors înapoi, în loc să se ducă înainte; și revenind la Pîrlea, l-a lovit cu laba. Recunoscîndu-se, prietinii au început să se joace subt ochii noștri.

Noi îndată am făcut haz și scandal. Unchiul Aristid a rămas însă tăcut, căutînd un argument, o explicație și o concordanță cu știința și cu statisticile. Iepurele și Pîrlea s-au dus mai încolo, să se zbeguiască în legea lor.

— Curioz lucru! s-a mulțămit a exclama unchiul Aristid. Asta-i ca într-o adevărată poveste vînătorească. Cîte țări am umblat, ceva la fel n-am văzut.

— Probabil că fiecare țară e cu ale sale, am încercat eu să-l consolez.

N-a mai fost chip să vînăm acolo; abia după un pătrar de oră s-a întors Pîrlea gîfîind. Scheuna către noi, răspunzînd la poruncile de rigoare, și poftea să se ducă iar la joacă. A fost o comedie întreagă pînă ce l-am îmbarcat în docar; și ne-am dus în partea din potrivă a moșiei, spre aburul Siretului.

DIVANUL PERSIAN

POVESTE ORIENTALĂ
1940

Înainte cuvîntare

Povestea cu feciorul de împărat și filosoful Sindipa e veche cît și împărățiile răsăritene.

De cînd lumea-i lume și curtenii n-au putut lucra altceva mai bun la sindrofiile lor, poveștile vesele și întrucîtva pildele înțelepte au fost pentru ei nu atît huzur, cît nevoie.

Au fost vremuri îndelungate cînd, trăind în mlaștina neliniștii, subt amenințarea asupririlor, războiului și molimelor, bietul muritor nu-și putea găsi apărare ființii și izbăvire sufletului decît în asemenea — de ce nu le-am spune pe nume? — minciuni.

Astfel au pătimit și părinții noștri în veac și Sindipa le-a fost și lor mîngîiere.

Întăi, divanurile acestea s-au ținut la India, pe urmă la împărăția Persiei; prin arabi, au trecut în vechea Spanie; de la siriaci și ovrei s-au mutat la Bizanț; au ajuns în forme schimbate la apuseni, fie în latinește, fie în limbile proaste. În secolele trecute

s-au izvodit şi în manuscripte romîneşti [1], precum şi în tipărituri [2].

In zilele noastre acest divertisment părea uitat. Moda literară s-a schimbat; schemele lui erau de fapt mai mult însemnări sumare, ale povestirilor vii ce se spun între bărbaţi, la un pahar de vin.

Iată însă că, datorită unor foi de învălit marfa ale neguţătorului meu de cafea Hogea Becîr [3], şi unui prietin pripăşit de mult în Moldova, de neamul său din Persia, am descoperit versiunea cea bună a acestei povestiri.

Tălmăcirile europenilor au fost sau necomplecte, sau înghesuite în calupuri consacrate.

Hogea Becîr, a avut bunic care cetea Şah-Namè în original; deasemeni bunicii prietinului meu persian cunoşteau limba literară numită *deri*. Nici prietinul meu, nici cafegiul nu cunosc o boabă din ce au ştiut bătrînii lor. N-are a face asta; am descoperit noi un secret, după îndeletniciri cărturăreşti de patruzeci de ani, care, cu ajutorul lor, ne-a îngăduit să scoatem în vileag povestea cea adevărată.

Secretul îl ţinem pentru noi; cărţulia o dăm contemporanilor. Se întîmplă că preţul ei străluceşte iar, întrucît zilele ce trăim acum noi fiii Europei sînt tot aşa de aspre ca şi zilele de demult.

---

[1] Caută pomelnicul la Cartojan, *Cărţile populare în literatura romînească* (Fundaţiile Regale).

[2] *Istoria Sindipii filosofului*, care mai întăi s-au întors din limba persiană în elinească, iar acuma din limba elinească prefăcută în romînească, dată la tipar cu cheltuiala lui Simon Pantea din satul Selcioa de Sus pe Ariaşi. Sibiu, Ion Bart, 1802. — La Academie.

[3] *Povestea Sindipii, adică Mişălia muierii*, scrisă de mine cuviosul Chesarie ieremonah, şi cine o va fura să fie treclet şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie etc. — A fost în posesiunea noastră şi ni s-a furat şi nouă.

CAPITOLUL I

Începutul, despre țara Persiei și Kira împărat și cum i s-a născut lui Kira împărat cocon.

Iubite cetitorule, află că aici vorbim despre o întîmplare a împăratului persian Kira și mai ales a fiului său Ferid.

Înălțimea sa împărătească voind să supuie morții pe fiul său prea iubit, filosofii sfetnici împărătești s-au înfățișat înaintea sa cu dovezi și pilde iscusite, înlăturînd acea faptă cumplită.

Se va vedea că o muiere a fost pricina năpăstuirii lui Ferid, după cum multe din cumpetele lumii și durerile omenești s-au iscat și se iscă tot din pricina amăgirilor dulci ale fiicelor Evei.

Să știi că Kira împăratul persian a stăpînit în vremea veche, înainte de a fi răsărit în Vetleem lumina cea nouă a credinții. După cît au arătat învățații de odinioară Ctesia, Herodot, Dionisie, Diodor și Tarik Fenai, cea mai mare împărăție, după a faraonilor egipteni, a împăraților persieni a fost; însă în curgerea vremii inimile războinicilor se moleșesc de bunătățile dobînzilor și împărații trec de la sabie și sînge la desmierdările păcii; așa încît împărăția persienilor a slăbit cu timpul și s-a împuținat, strîmtîndu-și hotarele; dar huzurul vieții și ascuțișul minții au sporit. La împărăția lui Kira și la curțile cele din nou clădite de la Babahan se arătau mai mult blînde obraze filosofești în loc de chipuri aspre ale căpitanilor cuceritori. Aceștia dormeau în jurul împăraților biruinții, în mormintele cele mari, — la Pasargada, unde avea tihnă veșnică Kir cel mare, și la Persepolis, unde a pus Alexandru Macedoneanul cenușa lui Darie.

Kira împărat se desfăta de toate bunătățile pămîntului. La curtea sa cea nouă veneau darurile satrapiilor încărcate pe cămile și catiri, de la marea Caspiei, și de la malul Tigrului, și de la Golful Persic, și de la Șiraz unde, precum cunoști, se află Valea Trandafirilor, și se stoarce vinul cel mai bun din lume. Mai cu samă din acest vin dulce îi plăcea lui Kira împărat să-i toarne paharnicul în cupa sa de aur.

S-a întîmplat ca slujitorii împărăției să aducă împăratului lor, încă fiind el tînăr, o prea frumoasă fecioară de sub munții cei mari ai Caucaziei. Așa s-a aprins împăratul de dragoste pentru dînsa, încît n-a mai voit să cunoască altă femeie și s-a însoțit cu ea înaintea lui Dumnezeu, dorind fiu. După cîțiva ani, văzînd că nu mai vine feciorul așteptat, care să rămîie moștenitor al împărăției, măria sa a chemat pe filosofii săi de taină și s-a sfătuit cu ei ce să facă.

— O sfetnici ai mei prea înțelepți, a zis Kira împărat, iată mi-am luat soție, decît care alta nu se află mai frumoasă. Prea scumpă este inimii mele și în dragostea ei am schimbat scaunul împărăției mele, clădind curțile acestea nouă de la Babahan. Cei mai slăviți meșteri le-au împodobit și le-au zugrăvit. Dumnezeu a binecuvîntat cu de toate pe domnia mea, și nimic nu ne lipsește din bunătățile acestei vieți. Bogățiile împăraților persieni n-au scăzut ; ci, după datină, păstrăm comoara de la părintele nostru Sasan neștirbită în iatacul nostru : cinci mii de talanți în cămările de sus ale căpătăiului și trei mii de talanți în camara de către picioarele crivatului nostru ; și pe divanul nostru de hodină se află via cu frunze de aur și struguri de mărgăritare. Avem în șapte sipete ferecate rubinuri, smaragde și olmazuri cît nu cunosc la un loc toți ceilalți domni ai pămîntului. Am toate și

n-am nimic, căci din dragostea mea cu împărăteasa n-a ieșit încă fecior. Ce să fac, o filosofilor, și cum să înduplec pe Domnul Dumnezeu ca să am roadă ?

Atunci și-au amestecat filosofii bărbile și s-au sfătuit, neînțelegîndu-se între ei. După care s-a ridicat Nușrevan, cel mai greu și mai mare dintre toți filosofii, și a grăit astfel :

— O împărate, domn al domnilor lumii, se cuvine să poruncești rugăciuni în toate templele împărăției și să jertfești atîția tauri bălțați la fiecare altar cîți ani binecuvîntați numeri luminăția ta pînă acum.

La aceste vorbe, Aban filosoful cel firav, carele postea șase zile din săptămînă, a zîmbit subțire.

— De ce zîmbește fratele meu ? a întrebat filosoful cel mare.

— Zîmbesc, a răspuns Aban filosof, căci jertfele și rugăciunile au fost poruncite și s-au săvîrșit în toată împărăția, așa să fii domnia ta sănătos.

— La toate templele ?

— Precum spui, și precum doresc ca soarele împărătesc să te lumineze totdeauna.

— Și s-au adus jertfele în anumit număr ?

— Întocmai. Măria sa împăratul, stăpîn al tidvelor omenirii, le-a poruncit în trei rînduri.

Împăratul Kira a încuviințat :

— Așa este, o filosoafe Nușrevan. Domnia ta te trudeai cu rînduielile și cărțile dăbilarilor împărăției ; iar Aban, fiind preot al Dumnezeului nostru Mitra, a poruncit din partea noastră rugăciunile și jertfele în taină. Deasemenea celelalte femei ale curții noastre au cercat și s-au silit să ne deie nouă fecior. Însă pînă acuma nici din partea asta nu ni s-a arătat bucurie.

Aban filosof s-a închinat iar și a zis :

— Prea puternice împărate, nu mai rămîne decît o cercare. Se află sub munte în pustie, la un templu ascuns în peşteră, un preot bătrîn de la Egipet, care slujeşte Dumnezeului Osiris. Îl chiamă Amun-Sisi şi anii lui au trecut suta, totuşi mintea i-i luminată ca şi unui bărbat în putere. Se duce din cînd în cînd la dînsul un prietin al meu egiptean, filosof şi cetitor de stele, cu numele Sindipa, care a căutat sălaş şi pace întru această împărăţie. Vorbind cu prietinul meu Sindipa despre suferinţa împăratului, am înţeles că s-ar putea face întrebare sfinţitului Amun-Sisi şi numai la el măria sa ar putea găsi tămăduire.

— Bine, a poruncit împăratul, să se facă întrebarea.

După cele hotărîte, Aban filosoful a căutat pe Sindipa egipteanul şi amîndoi au călătorit în pustie sub muntele Demavend cel mare, care din cînd în cînd se cutremură, ameninţînd temeliile pămîntului. Acolo au aflat, lîngă un izvor şi la o colibă, pe Amun-Sisi, cu stupii săi de albine. După ce i-au spus ei tot, bătrînul a pus felurite întrebări şi a făcut felurite ispitiri despre împărat, şi după aceea a zis:

— Să poftească înălţimea sa împăratul la mine. Căci se cuvine să vie pătimaşul la vraciul său; picioarele pătimaşului sînt mai tari decît ale vraciului, şi pătimaşul mai are catîri şi cămile şi se poate mişca mai repede. Iar dacă nu vine cu repeziciune, atuncea suferinţa sa întîrzie şi nu mai poate afla leac.

Deci împăratul s-a sculat şi a poruncit din nou. Şi s-a dus în pustie, la vraciul cel bătrîn. Ajungînd la templu, cu puţini curteni şi cu sfetnicul său Aban, bătrînul l-a primit şi l-a închinat Dumnezeului Osi-

ris. După aceea l-a pus să ajuneze nouă zile şi l-a cercetat în toate mădularele lui, ascultîndu-l şi cu urechea înlăuntrul trupului, care nu s-a mai auzit asta de cînd lumea. Iar într-a zecea zi, dimineaţa, l-a vîrît gol în apa pîrăului. Şi scoţîndu-l l-a dus într-o chilie din peşteră. Acolo l-a cusut într-o piele crudă de tigru, proaspăt adusă de vînătorul împărătesc, şi i-a dat fum din nişte doftorii pe care numai el le ştia. Şi astfel l-a ţinut alte nouă zile, hrănindu-l numai cu cîte puţintel lapte şi afumîndu-l cîte un ceas de trei ori în fiecare zi.

După asta l-a mai ţinut alte nouă zile, alegîndu-i pentru mîncare numai buruieni şi miere, şi supunîndu-l în templu cu îndelungate rugăciuni. Apoi l-a binecuvîntat să aibă urmaş şi l-a lăsat să se ducă.

Astfel, la nouă luni după această lucrare a vraciului, Miramir împărăteasa a născut prunc, bucurînd pe soţul şi domnul său.

Chiar în acel ceas, Aban, marele preot şi filosof sfetnic, a înştiinţat grabnic pe Sindipa în acest chip :

Aban către Sindipa înţeleptul.

Multă sănătate şi voie bună de la Domnul Dumnezeu pentru tine, o prietine Sindipa, şi să ştii că doamna Miramir împărăteasa a făcut dar de bucurie împăratului nostru, astăzi în a şaisprezecea zi a lunii Mesori, în ceasul al doisprezecelea.

Cotasur, vraciul curţii, a arătat prea luminatului stăpîn pruncul şi am băgat de samă că avea semn roş la frunte în stînga, care semn s-a şters îndată ce părintele său l-a luat în braţe.

S-au cercetat degetele de la mîni și picioare, ochii și limba, toate fiind fără cusur și în număr bun.

Măria sa a poruncit să-i fie numele Ferid, după un uncheș de bunic al măriei sale, ceea ce se chiamă, în limba veche, lumina lumii.

Au sunat trîmbițașii din trîmbiți și s-a slobozit oștenilor curții vinul pregătit în antale. Și au băut cu toții pînă ce li s-au făcut fălcile de lemn.

Numai acest credincios al meu, fiind mai vrednic băutor, și-a păstrat graiul și umbletul și-l trimet la domnia ta cu carte, ca să știi că avem cocon și să cetești în stele fără întîrziere ceea ce e scris pentru el.

Dumnezeu să te lumineze.

Îndată ce a primit cartea, la foișorul său din afara cetății, Sindipa a scris pe tabla sa ziua, ceasul și semnele sfinte. Apoi a văzut că steaua Sothis era înălțată deasupra răsăritului și a cetit pe cer zodia lui Ferid, găsind bună cumpănă a vieții lui; numaicît nu a putut ceti în întregime, venind nour și furtună în acea noapte, în al patrulea ceas al nopții.

Nașterea fericită a pruncului s-a întîmplat în al optsprezecelea an al domniei lui Kira împărat.

După ce s-au desmeticit oștenii și au întărit iarăși străjile, s-au putut veseli cu vin și danțuri și dregătorii măriei sale. Apoi împăratul a poruncit să se zidească palat nou feciorului său, cu stîlpi de porfiră și podoabe în chip de cap de taur, și cu pereții de cărămizi smălțuite. Și în acel palat a strîns darurile țărilor sale, rodin pentru împărăteasă și pentru prunc. Au venit daruri și de la India, și din Țara

Harapilor, și din Hamagaș, unde ard focuri vii pe coastele munților. De la elefanți la nestemate, toate darurile au fost aduse.

Iară Miramir împărăteasa nu s-a putut bucurá de nimic. După ce și-a dat rodul pîntecelui său, a căzut în arșiță și suferință și nu tîrzie-vreme s-a petrecut din această viață.

Mare mîhnire a avut Kira împărat pentru pierderea iubitei sale împărătițe. Și suspinînd se tînguia către sfetnicii săi filosofi că pînă la amurgul vieții sale nu va mai lua soție și nu va mai cunoaște femeie. Iar filosofii săi îl mîngîiau că cel puțin a dobîndit cocon din sîngele său, urmaș la împărăție.

Deci după ce a suspinat o vreme împăratul, cu fruntea plecată, a ridicat ochii și s-a uitat iarăși la lume. Bucuros fiind de frumuseța pruncului său, chema pe curteni la ospețe și închina vin de Șiraz în cupa sa cea mare de aur. Și ca un împărat ce se afla, a poruncit să i se aducă soție. Iar slujitorii săi i-au adus și, nealegînd nici pe una din cele șapte aduse, le-a ținut pe toate. Așa că, la vremea întîmplării noastre, să știi, cetitorule, că Kira împărat avea șapte muieri.

CAPITOLUL II

Cum i-a ales împăratul dascăl fiului său prea iubit Ferid.

Ajunsese coconul împărătesc fecioraș frumos la chip și deprinsese de la oștenii curții călăria și armele, precum și vînătoarea cu cîni și șoimi. Fiind fără mamă, se uitau mai ales femeile cu mare dulceață la el ; și cîteodată îl duceau slujitorii în că-

mările dinlăuntru ale palatului, ca să audă cîntece și să vadă danțuri.

A hotărît în acest timp împăratul să împodobească pe coconul său prea iubit cu toată știința filosofească. Deci a poftit la sine pe filosoful cel mare Nușrevan și i-a poruncit să ia pe copil și să-l învețe toate cîte sînt de învățat, ca să nu-i rămîie nici o învățătură neștiută și nici o taină nepătrunsă.

A stat fiul împăratului la Nușrevan înțeleptul trei ani și a învățat multe lucruri, între altele cum se alcătuiesc cele mai grase și mai dulci plăcinte, și care sînt cele mai alese vinuri; cît se cade să doarmă bărbatul după prînz și la cîte ceasuri după răsăritul soarelui să se scoale înțeleptul. A mai învățat că înțeleptul împărătesc trebuie să se uite supărat cînd iese în norod și să fie vesel cu prietinii la ospețele sale. A mai aflat că toate sînt deșertăciune, mai ales filosofia, și că stăpînitorii se cuvine să treacă peste toate cu inimă ușoară. Astfel că, după trei ani de zile, cînd a chemat împăratul pe fiul său, și a pus pe ceilalți șase sfetnici de l-au ispitit, s-a văzut că pricepe multe dintr-ale vieții, dar știință filosofească are prea puțină. Căci filosofilor li-i dat să știe toate pildele și să răzbească toate tainele, iar coconul său prea iubit știa prea puțin.

A hotărît Kira împărat:

— Dacă fiul meu nu știe nici măcar cea dintăi taină filosofească: dacă a fost întăi oul, ori a fost mai întăi găina, — înseamnă că sfetnicul nostru Nușrevan e mai mult înțelept și mai puțin filosof; poate strînge birurile împărăției, dar nu poate învăța știința lumii pe fiul meu. Deci trebuie să caut lui Ferid un dascăl mai harnic și mai priceput în ceea ce doresc eu.

A chemat împăratul pe filosofii săi şi le-a cerut sfat.

— Cine ar putea oare să dea fiului meu prea iubit toată ştiinţa cîtă a fost şi este pe lumea asta? Mulţămit mă aflu cu slujbele înţeleptului nostru sfetnic Nuşrevan, dar am băgat de samă că fiul meu s-a întors la noi neîmplinit întru ştiinţa filosofească. Am înţeles că sfetnicul nostru Nuşrevan crede mai mult în pătrunderea firească şi în arătările adevărate ale vieţii, decît în iscodirile logicei şi parabolei; dar noi poftim şi acestea din urmă pentru măria sa Ferid. Cine i le poate da fără întîrziere?

Înţeleptul Nuşrevan a zîmbit închinîndu-se adînc în faţa stăpînului său; ceilalţi filosofi au tăcut, bănuind la împărat o firească nerăbdare.

Împăratul s-a întors cătră Aban:

— Domnia ta ce zici, filosoafe Aban?

— Înălţate domn al domnilor lumii, a răspuns Aban; slabă este puterea noastră, fragedă şi necunoscută mintea coconului împărătesc. Grijile noastre, ca sfetnici, multe sînt, cît nu dormim nici ziua, nici noaptea şi abia le putem birui. Cînd oare să mai găsim noi vreme, între atîtea strădanii, să săvîrşim o faptă atît de anevoioasă? De şi sîntem ajunşi la vîrsta cărunteţii, nu dorim să ne scurtăm anii nici să înfruntăm nemulţămirea stăpînului nostru. S-ar cuveni ca asemenea lucrare gingaşă s-o săvîrşească un înţelept care n-are asupra sa şi grijile cele aspre ale împărăţiei. Unul este acel prea învăţat şi luminăţia ta îl ştii. Sindipa n-are alte griji decît ale filosofiei sale. Să vie aici, la poalele slăvitei măriri, să arate dacă nu s-ar prinde el să dea învăţătura cea deplină măriei sale Ferid.

Împăratul a poruncit să vie înţeleptul Sindipa.

Cînd l-au văzut curtenii pe Sindipa filosoful, unii din ei s-au mirat, căci era uscat şi întunecat la chip şi straiele lui albe de in n-aveau podoabe.

— Cum s-ar putea, murmurau unii, ca un filosof aşa de sărac îmbrăcat să fie dascălul coconului împărătesc? Ce ştie el, cînd noi îl putem cumpăra cu un singur inel de la degetul nostru cel mic?

Sindipa a ascultat porunca şi s-a închinat.

L-a întrebat Kira împărat:

— Te bizuieşti să faci asemenea lucrare, o filosoafe?

— Mă bizuiesc, înălţate.

— Poţi învăţa pe fiul meu toată învăţătura?

— Pot, stăpîne.

— În cel mai scurt timp?

— În şase luni, mărite doamne.

— Cum se poate? a strigat împăratul; să faci tu, în şase luni, ce n-au putut săvîrşi alţii în treizeci şi şase?

— Fac, măria ta, a răspuns dascălul, căci coconul luminăţiei tale în trei ani şi-a adaos, pe lîngă vîrstă, înţelegere.

— Îl cunoşti? de unde îi ştii mintea lui şi buna lui voinţă la învăţătură?

— Îl cunosc, stăpîne, căci l-am văzut la vînat în dumbrăvile unde trăiesc eu. Pe chipul lui am cetit semnele dumnezeieşti ale cunoaşterii. Pe lîngă asta, măria ta, eu am cercetat stelele la naşterea pruncului şi ce am văzut în zodia sa mi-a dat încredinţarea că va fi spre cea mai mare bucurie a împăratului nostru.

— Bine, a răspuns împăratul, vorbele tale îmi plac, dascăle. Ce zic sfetnicii mei filosofi?

Şase sfetnici n-au zis nimica; s-au închinat către măria sa. Nuşrevan filosof a surîs:

— Slăvite stăpîne, a zis el, plăcută e făgăduinţa dascălului; ar trebui poate să-i îngăduim vreme mai îndelungată.

Împăratul s-a răsucit spre dascăl.

— O împărate, a răspuns Sindipa, cuvîntul meu rămîne neschimbat. Dacă în şase luni măria sa Ferid nu va şti tot ce se cuvine să ştie ca să fii mulţămit luminăţia ta, atunci primesc să stea acest cap unde îmi stau acuma picioarele.

Nuşrevan filosof atunci a zis cu blîndeţă:

— Dascăle, bine este să nu se joace gătejele cu focul.

Sindipa s-a plecat spre împărat, apoi spre sfetnic. A răspuns:

— La vorba blîndă, iese chiar şarpele din pămînt, o prea înţelepte. Învăţătorul meu îmi spunea că cine vrea să aibă pîne pe masă, trebuie să doarmă puţin. Săptămîna mea n-are şapte sărbători ca săptămîna leneşului. Cui nu ştie juca, odaia i se pare strîmtă.

— O dascăle, a zîmbit fără bunăvoinţă Nuşrevan sfetnicul, bagă de samă să nu-ţi fie vorbele şi făgăduielile o aţă de painjen, în care să te prinzi singur, ca musca.

— Cinstite sfetnice, vorbele trec; vor rămînea faptele, să mărturisească pentru mine. Ele au să mă cufunde ori au să mă izbăvească.

— Ce fapte altele decît cele ştiute, dascăle? Dacă ar fi un copil de rînd, i s-ar putea măsura învăţătura cu nuiaua; însă fiind cocon împărătesc, asemenea bună lucrare nu e îngăduită. Deci trebuie să

sameni şi dumneata ca şi alţii, aşteptînd roada cu răbdare.

— Roada va să vie la timpul său, prea înţelepte.

— Însă, dascăle, pămînturile împărăteşti nu binevoiesc a primi totdeauna sămînţa filosofiei.

— Ba eu nădăjduiesc bună roadă.

— Hm! văd că ziua pofteşte s-o laud cînd abia a făcut ochi; iar eu vreau s-o aştept pînă ce va însera.

— Mă plec cu umilinţă, a adaos Sindipa, şi poftesc pe măritul împărat să aştepte peste şase luni, aici, ori doi filosofi, ori nici unul.

— Bine, aşa să fie, a poruncit Kira împărat.

— Prea puternice stăpîne, a urmat Sindipa, îngăduie ca fiul măriei tale prea iubit să nu doarmă pe saltea de puf şi mîncarea lui să fie ca a unui sărman supus al împărăţiei.

— Bine, aşa să fie!

— Atunci în şase luni am vreme, stăpîne; pot săpa fîntîna cu acul şi pot spune ca broasca ţestoasă: Agale şi înainte!

— Prea puternice, a zîmbit iar Nuşrevan filosoful; trimete copilul la pomul cu roade, dar fii şi măria ta aproape.

— Bine, bine, s-a veselit împăratul; să lăsăm parimiile, ca să nu întîrziem învăţătura copilului; văd că nebunia înţelepţilor are mai multe cotloane decît a nebunilor. Să vie măria sa Ferid, să-l îmbrăţişez şi să-l dau dascălului său. Iar de se va întoarce ucenicul meşter, răsplăti-voi pe dascăl împărăteşte.

Astfel a luat Sindipa pe coconul împărătesc şi l-a supus rînduielii sale, dîndu-i învăţătură filosofească.

CAPITOLUL III

Cum a învăţat Ferid şi ce-a iscodit Sindipa; pe urmă ce-au iscodit Şatun şi filosofii.

Se afla casa dascălului într-un loc încîntat şi liniştit, nu departe de cetatea împărătească Babahan. Lîngă sine ţinea Sindipa doi slujitori muţi, care-i ştiau toate obiceiurile vieţii. Avea clădit deasupra acoperişului foişor, de unde, în vremea nopţii, cerceta cerul şi zodiile. Din foişor, ziua, se vedea o apă curgînd dincolo de dumbravă; şi era atîta pace lîngă acel mal încît veneau fiarele să se odihnească acolo fără frică şi fără duşmănie. Iar un pui de leu, rămas de mama sa, se deprinsese a se apropia de casă şi învăţase să asculte de filosof, purtîndu-se blînd şi cuviincios. De la o vreme se juca şi în preajma catîrului care, împrumutînd ceva din firea blîndă a stăpînului său, îl suferea cu filosofie.

— Priveşte, fiule, la catîr şi la leu, zise într-o zi Sindipa ucenicului său. Îi vezi că trăiesc în bună înţelegere; şi leul ridică ghiara asupra catîrului cu blîndeţă, fără să-i dăuneze şi jucîndu-se numai. S-ar putea, însă, într-o zi, să-l lovească, căci i-ar căşuna să-şi arate puterea. Aşa sînt şi eu, sărman filosof, sub braţul împăratului. Dacă nu ţi-aş da învăţătura cuvenită, ar avea drept să mă lovească; însă ar putea să mă lovească şi după ce i te-aş duce plin ca un stup. S-ar îndulci din tine ca din faguri şi pe urmă m-ar lovi ca pe un catîr nevolnic.

— Asta n-ar fi după dreptate, a strigat Ferid cu iuţeală.

— Bine ai răspuns, fiule; văd că Domnul Dumnezeu a pus în inima ta cel mai mare bun pe care

se cuvine să-l aibă împărații. Căci nici sabia, nici mărirea nu prețuiesc cît dreptatea.

În casă, dascălul a ales o chilie mare și a pus pe slugile sale s-o pregătească, văruind-o și lăsîndu-i goi păreții. Avînd pe ucenic alături, învățătorul a început a scrie pe alb semnele gîndirii. După aceea, zi cu zi, a scris cerul, pămîntul și toată zidirea lui Dumnezeu. Și, scriind, dădea învățătură coconului împărătesc. A urmat a scrie numerele de aur și geometria și toată învățătura acelei vremi. De patru ori pe zi scotea pe cocon la lumină și-i arăta cîmpul și pădurea și toate frumusețile lumii, cu florile, gîzele, paserile și animalele. I le spunea pe toate și i le tălmăcea, ca să le cunoască bine. I le spunea și i le tălmăcea cu plăcere și cu bucurie, ca să fie învățătura nu silnicie, ci desfătare a vieții. Cînd se întorcea singur Ferid în odaia cea albă, stătea cu zugrăvelile, cu numerele și cu semnele gîndului, adîncindu-le și pătrunzîndu-se de ele. Atît de avîntată era mintea lui și atît de deschis sufletul către minunile lui Dumnezeu, încît, în mai puțină vreme decît făgăduise, dascălul a dat toată învățătura sa coconului împărătesc. Deci a rămas răgaz ca toată învățătura să se coacă în mintea și în sufletul ucenicului; și nici trupul nu i-a slăbit, nici ochii nu i s-au trudit. Avea vreme să fie bucuros și zburdalnic ca leul cel tînăr. După asta l-a mai învățat Sindipa pe cocon să-și stăpînească mînia și să-și înfrîneze poftele.

— Aceasta, fiule, este cea mai anevoioasă didahie dintre toate, zicea dascălul. Puțini împărați pot rîndui în sine o cumpănă a liniștii. Mai puțini pot struni desfătările trupului. Nefiind schivnici, Dumnezeu nu cere prea mare asprime pentru ființile lor;

căci Ziditorul a pus în noi carne şi sînge; ci împăraţii au datorii mari şi griji crude, cînd mintea cată să se limpezească şi cele trupeşti să se înlăture. Tu să înveţi însă a iubi viaţa şi oamenii.

Ferid se mira.

— Dascăle, zise el, cunoscînd toate acestea, pari mai presus decît stăpînitorii, şi totuşi te văd trăind fără bogăţii şi fără strălucire.

— Fiule, răspunse filosoful, Dumnezeu pune darul înţelepciunii şi într-un om sărac; nu crede că mărirea şi puterea sînt mai de preţ. Cînd la putere se adaogă înţelepciune, atunci a fost scris muritorului în zodia sa cunună de lumină. Cînd îţi va veni vremea, asta să fii tu, fiule, pentru noroadele acestei împărăţii, ca să poţi fi scutit la bătrîneţă de scîrbă — viermele inimii. După ce ţi-am deschis toate tainele, îţi doresc s-ajungi la împărăţie, şi, cînd vei ajunge la împărăţie, să nu omori pe dascălul tău.

— Asta nu se poate! a strigat ucenicul. Cum l-aş putea omorî?

A suspinat filosoful, răspunzînd:

— Dacă n-ai fi vrednic de învăţăturile sfinte, aş muri!

Atunci coconul l-a îmbrăţişat pe dascălul său cu dragoste.

Cînd a sosit ajunul zilei sorocite, Sindipa a trimes la împărăţie pe ucenicul său. Şi s-a înfăţişat Ferid împăratului, grăind astfel:

— Prea slăvite doamne şi tată, iată mă trimete dascălul meu Sindipa să-ţi dau de ştire că învăţătura mea s-a sfîrşit şi, dacă binevoieşti a porunci, venim mîni în faţa măriei tale, la ascultare. Hotărăşte măria ta adunare, şi să dai dascălului meu răsplata după cele ce se vor vădi.

S-a bucurat împăratul şi a sărutat pe coconul său. Apoi i-a poruncit:

— Întoarce-te la dascălul tău şi vino, mîni, cu el la curtea noastră. Vor fi de faţă curtenii şi sfetnicii mei, ca să asculte şi să se bucure. Iar plata nu va fi după nevoia dascălului, ci după dărnicia împăratului.

Veselindu-se feciorul, a ieşit, ca să încalece pe catîrul filosofesc. Înştiinţaţi fiind de sosirea sa, l-au întîmpinat în grădina palatului sfetnicii şi căpitanii, şi se îndulceau întrebîndu-l. Iar de la zăbrele, de la cămările din fund, îl priveau femeile şi rîdeau la el, cu buzele vopsite şi sprîncenele încondeiate, cum e rînduiala femeiască. Iar Ferid grăia cu toţi fără semeţie şi cu voie bună, încît toţi i se închinau cu dragoste şi binecuvîntau harul lui Dumnezeu asupra împărăţiei persieneşti.

Cînd s-a întors Ferid la casa de lîngă dumbravă, ziua se întunecase deplin şi asfinţise luceafărul de sară. Sindipa înţeleptul era în foişor şi cerceta stelele, cetind zodia ce se pregătea feciorului de împărat.

Ucenicul s-a suit la el vesel şi l-a găsit în jilţul său, cu fruntea plecată şi cu privirile mîhnite.

A zis:

— Tatăl meu împăratul porunceşte să ne înfăţişăm mîni dimineaţă la curte.

Sindipa îl privea în tăcere.

— Ce ai, dascăle? de ce eşti mîhnit?

— Fiu al sufletului meu, a răspuns filosoful, sînt mîhnit, căci am cetit în stele şi am cunoscut acum ceea ce mi-a ascuns un nour altădată, la naşterea ta. Nu poţi dezvăli mîni, fără primejdie, podoaba minţii tale. Mi s-a arătat în stele cumpănă de moarte

pentru viaţa ta. Abia într-a şaptea zi, începînd de mîni, va ieşi pe cer luna nouă ; acea sabie subţire de aur e semnul duhului tău şi al biruinţii tale. Pînă atunci trebuie să fii mut. Abia atunci poţi vorbi.

Ferid a zîmbit.

— Părinte al meu, a zis el, voi face cum hotărăşti şi voi fi mut şapte zile.

— Atunci izbînda va fi nu numai a ta, ci şi a mea, s-a bucurat înţeleptul Sindipa.

A luat pe cocon şi l-a dus cu sine în chilia sa, unde avea altar al zînei Isis. L-a supus în genunchi, l-a binecuvîntat şi l-a pus să jure că va fi mut şapte zile. Cînd a ridicat ochii, Ferid a văzut pe idoliţă zîmbindu-i, cu arătătorul mînii stîngi pe buze — îndemn la tăcere.

A doua zi, la răsăritul soarelui, fiul împărătesc a pornit pe jos către cetatea tatălui său, urmat de slujitorii muţi, care aveau a cunoaşte întîmplările şi a duce în taină veştile unde ştiau ei. Învăţătorul a încălecat pe catîr şi s-a îndreptat spre munte. Cînd soarele a luminat dumbrava, s-a întors fiecare în loc, oprindu-se şi privind în urmă. S-au închinat spre lumină. Au văzut pe puiul de leu stînd dinaintea pridvorului şi păzind căsuţa, ceea ce a dat bună nădejde lui Ferid şi filosofului, că se vor mai întoarce acolo. Şi-au mai făcut un semn cu mîna şi s-a dus fiecare în calea sa.

Împăratul Kira dăduse poruncă să se facă mare adunare a curtenilor şi să fie împodobită cu flori sala cea mare a divanului. Cum s-a arătat Ferid, l-au întîmpinat slujitorii şi l-au dus la baia împărătească ; i-au luat toiagul ; au scos de pe el straiele de filosof, care, cum se ştie, sînt straie de puţin preţ. L-au scăldat şi l-au uns cu miresme, l-au îm-

brăcat cu mantie albă şi i-au pus cunună de trandafiri. Li se părea însă de mirare tuturor slujitorilor că măria sa Ferid tace.

Ei nu conteneau să-l întrebe felurite lucruri; măria sa Ferid se uita la ei cu blîndeţă şi tăcea.

— Poate îşi păstrează cele dintăi vorbe pentru părintele său împăratul, grăiau ei în de ei curtenii.

La al treilea ceas al dimineţii a dat sunet gongul și Kira împărat a păşit la jîlţul de aur și nestemate, întru toată a sa strălucire. Spatarul îi ducea spata şi scutierul îi ducea stema cu smalţul leului şi al soarelui; cuparul îi ducea cupa şi pivnicerul purta ulciorul de vin.

Asemenea arătare curtenii o tălmăceau astfel: bucură-se împăratul de puterea și mărirea sa; dar mai vîrtos se va veseli de fiul său, bînd vinul desfătării.

Au intrat și s-au așezat împrejur și cei șapte sfetnici filosofi ai împărăţiei. Fiecare avea toiagul său şi fiecare îşi mîngîia barba sa.

A cuvîntat împăratul Kira:

— Să se înfăţişeze fiul nostru prea iubit.

A strigat şi pristavul porunca.

Slujitorii au purtat de subsuori pe cocon și l-au adus înaintea împăratului.

Impăratul l-a privit cu plăcere pe Ferid; l-au privit cu plăcere şi filosofii, încuviinţînd cu frunţile. Adică: Bine, foarte bine.

Inălţimea sa a mai aşteptat puţin; apoi s-a săltat din jîlţ şi s-a uitat asupra adunării.

— Unde e dascălul Sindipa? a întrebat măria sa. Poftesc să vie şi dascălul Sindipa.

Curtenii şopoteau între ei: N-a venit dascălul Sindipa.

Filosofii au întors unul către altul nasurile, întâi într-o parte, pe urmă în altă parte. Nuşrevan filosof a îndrăznit a tuşi uşor. Nici unul n-a scos cuvînt.

— Unde-i Sindipa? s-a mirat împăratul.

S-a păstrat tăcerea.

Împăratul şi-a întors privirile către fiul său. L-a cercetat cu blîndeţă:

— Unde e dascălul? de ce n-a venit?

Mare mirare a fost în acea împărătească adunare cînd s-a văzut că Ferid stă încremenit. Nici nu şi-a mişcat buzele; nici n-a clipit din ochi.

— Te-am întrebat, a stăruit cu nelinişte împăratul; răspunde părintelui tău.

Ferid a stat mut.

— Ce este? de ce nu răspunzi?

Pe obrazul împăratului s-a zugrăvit întăi uimire, apoi s-a arătat spaimă. Cu mîna dreaptă a dat la o parte pe spatar, cu mîna stîngă a dat la o parte pe scutier; a săltat din jîlţ, făcînd doi paşi înainte Şoaptele curtenilor se alungau iute prin toate colţurile ca nişte gîngănii veninoase; îndată au ajuns şi au răscolit cămările dinlăuntru, unde femeile gătite aşteptau să iasă şi ele la lumina zilei.

Împăratul a coborît la coconul său şi i-a pus mîna dreaptă pe umăr:

— Fiule al nostru prea iubit, ce ai?

Ferid pare a înţelege glasul tatălui său, dar nu dă răspuns. A fost numai o părere că ar fi înţelegînd. Nuşrevan filosof îşi mătură pieptul cu barba Fiecare barbă a fiecărui filosof se nelinişteşte.

Împăratul, însfîrşit, s-a întors spre ei:

— Sfetnicilor, puteţi domniile voastre pătrunde această taină? puteţi oare da împărăţiei mele vreo

lămurire? Credinciosule al nostru sfetnic Nuşrevan, domnia ta ce spui?

— Înălţate împărate, a răspuns Nuşrevan filosof, ce-aş putea eu îndrăzni să cuget, cînd împăratul meu este de faţă? Mintea strălucirii tale e cu mult mai pătrunzătoare decît a oricăruia dintre noi şi decît a tuturor la un loc; într-o clipă măria ta poţi face să scapere cremenea celei mai negre taine. N-aş îndrăzni deci să alătur prepusurile mele acolo unde luminăţia ta dintrodată ai înţeles că dascălul Sindipa, ca un vrăjitor egiptean ce se află, neputînd îndeplini legămîntul său şi temîndu-se de pedeapsă, a încuiat cu farmece glasul coconului, iar el insuşi a fugit.

— Am înţeles asta! a strigat cu tărie Kira împărat; dar vicleanul nu va scăpa de dreapta noastră mînie. Să vie căpitanul străjii mele!

— Aici sînt, strălucite stăpîne!

— Aicea ești? ai venit?

— Aicea sînt, strălucite soare al vieții, și ascult porunca ta; să mă duc în clipă cu o sută de călăreţi să caut pe dascălul Sindipa.

— Să încaleci şi să te duci în clipă cu o sută de călăreţi! a poruncit cu mînie împăratul.

— Unde să-l caut, strălucite stăpîne?

Kira împărat s-a întors cătră sfetnicii săi.

— Unde să-l caute? s-a mirat măria sa.

Filosofii au venit mai aproape şi s-au sfătuit; după asta au fost de părere că vicleanul dascăl Sindipa să fie căutat pretutindeni.

— Să iei o sută, să iei o mie, să iei o mie de mii, s-a mîniat împăratul ameninţînd pe căpitanul străjilor, şi să-mi găseşti pe ticălos. Vreau să-l văd în faţa mea şi să vie gîdea nostru Hurda să-l jupoaie

înainte de a-i reteza capul cu paloşul. Ce ai tu, copile? s-a întors după aceea măria sa la Ferid; încearcă de grăieşte, ori fă un semn, ca să înţeleg ceva.

Au venit la Ferid şi filosofii, pipăindu-l.

— Pare a fi întreg, numaicît nu scoate cuvînt, a zis cu încredinţare Nuşrevan. Am putea să cercetăm dacă are simţirea toată înfingîndu-i un bold în coapsă ori în grumaz; dar nu se cuvine să împungem cocon împărătesc. Dacă ar fi un mişel de rînd, ar putea scoate gîdea adevărul spînzurîndu-l în cîrlige şi bătîndu-l cu harapnicul, dar asemenea lucru nu s-a pomenit pentru odraslă domnească de cînd e lumea. O fiinţă din os sfînt poate pierde căpăţîna prin sabia gîdei, dacă binevoieşte a porunci împăratul, dar pîngărită de bici ori de alte cercări mişelnice nu se cuvine a fi în veci.

S-a mirat împăratul:

— Cum să facem atunci?

— Nu este alta de făcut, luminate împărate, decît să aşteptăm voia lui Dumnezeu. Numai sfinţia sa stă deasupra împăraţilor.

— Aşa este; dar pînă cînd să aşteptăm?

Filosofii s-au sfătuit iar, chibzuind să afle cît este de aşteptat. În vremea asta Ferid sta singur la o parte, tăcut şi mîhnit. Muierile se mişcaseră curioase din cămările dinlăuntru şi veniseră în preajma lui, uitîndu-se la el cu milă. Cutezaseră să se furişeze chiar lîngă dînsul, atingîndu-l cu mînuţele lor cu unghii roşii şi mîngîindu-l.

În supărarea sa, Kira împărat s-a întors spre pivnicer şi spre paharnic, poruncind să i se dreagă vin în cupă. Înainte de a primi cupa, a stat privind pe Şatun, cea mai iubită soţie a sa, dintre cele şapte

soţii pe care le stăpînea măria sa în cămările dinlăuntrul palatului.

Satun se oprise o clipă lîngă Ferid, apoi a venit către stăpînul său. Paharnicul a luat credinţa, după acea a trecut împăratului cupa. Măria sa a sorbit de două ori şi a făcut cu oarecare mulţămire : A ! a !

— Stăpîne slăvite, a vorbit Şatun, îngăduie să stau o clipă în cel mai plăcut adăpost, lîngă măria ta.

Împăratul a zîmbit, încuviinţînd. A mai sorbit o dată, făcînd iarăşi : A !

Şatun era cea mai frumoasă muiere a împărăţiei persieneşti ; de şi era tînără, se afla bine împlinită, după gustul împăraţilor vechi. Purta feregea de mătasă de coloarea macului sălbatic. Cum cîntase un poet al timpului, gura ei părea rodie coaptă, ochii ei erau pui de lostun ; pielea ei lucea ca un ban nou.

Locul de naştere al frumoasei Şatun era departe, dincolo de munţii din miazănoapte care se chiamă Streşina-Lumii. Puii de lostun stăteau puţin pieziş, cu cozile spre tîmple. Călăreţii turcomani care o aduseseră împăratului îi dăduseră nume nou : Altîn-Ghiul, adică Trandafir-de-aur. Curtenii nu îndrăzneau să-i spuie decît Şatun ; numai împăratul îşi luase îngăduinţa să rostească urechiuşelor ei, în iatac, numele cel nou.

— Ce-ţi este voia, Şatun ? a întrebat măria sa.

— Puternice stăpîne, a zis prea iubita lui soţie cu glas dulce ; înainte de a se duce la pedeapsa aceea care se mai chiamă şi învăţătură, Ferid, coconul domnului meu, obişnuia să vie în chilie la mine, ca să caute jucării şi să audă cîntece. Lipsit fiind de dragostea maicii sale, găsea o petrecere şi o mîngîiere acolo. Stăpîne, socot că numai eu aş putea, cu blîndeţă şi gingăşie, să-l fac să vorbească

— dacă muţenia lui e prefăcută ori poruncită. Iar dacă e legat prin vrăji, vom găsi o femeie bătrînă să-i desfacă.

— Bine, a poruncit împăratul, fă precum spui.

Şatun s-a închinat înaintea stăpînului său. S-a întors spre Ferid, luîndu-l de mînă şi ducîndu-l cu ea. Adunarea a rămas pe loc, aşteptînd. Împăratul a mai poftit o cupă de vin de Şiraz.

După ce l-a dus în camara sa pe cocon, Şatun l-a aşezat pe un coltuc de puf lîngă sine, alăturea de divan.

— Dragul meu Ferid, a zis ea cu dulceaţă, uită-te la mine, îmblînzeşte-te şi vorbeşte.

Coconul tăcea după rînduiala lui.

Şatun i-a mîngîiat puful bărbii şi mustăcioara.

— De cînd veneai în această chilie, a urmat ea, a trecut atîta vreme cît ţi-a trebuit ca să creşti şi să fii bărbat falnic. Nici nu te-aş fi cunoscut, dacă te-aş fi întîlnit undeva pe cale, ori într-un loc străin. Dacă m-ai fi cuprins, aş fi ţipat; dar dacă ai fi vorbit, te-aş fi cunoscut după glas.

Ai fost prietin cu mine, urmă ea văzîndu-i neclintirea; mă mir că astăzi te arăţi duşman al meu. Ştiu că-ţi plăceau danţurile mele; dacă doreşti, lepăd haina şi danţez numai pentru tine. Îţi plăcea să simţeşti mireasma sînului meu. Dacă îţi pleci spre mine obrazul, vei simţi că e aceeaşi.

Unind la vorbă fapta, Şatun cuprinse pe Ferid, făcîndu-l să simtă mireasma oleului de roze.

El se trase îndărăt. Ea rîse cu plăcere şi-l cuprinse iar.

— Nu-ţi cer atîta să vorbeşti, s-a întors ea cu glas scăzut, cît să mă asculţi. Eu am înţeles că ai asupra ta o poruncă a tăcerii. Cînd vei avea iar

glas, aş dori ca vorbele tale să fie prea plăcute urechilor mele. Dacă pofteşti, sînt a ta. Dacă porunceşti, bătrînul nu va mai fi. Cunosc o doftorie şi, desară, poate să bea cea din urmă cupă de vin. Tuturora le eşti drag şi toţi te slăvesc; toată Persia va fi bucuroasă de împărat tînăr, frumos şi viteaz.

Ochii lui Ferid s-au aprins. Şatun a crezut să s-au aprins de plăcere pentru dînsa şi s-a alăturat mai strîns de el, cuprinzîndu-l de după grumaz.

Coconul a răsărit în picioare şi a respins-o.

A răcnit cu mînie:

— În şapte zile vei afla răspunsul meu!

Pe urmă, dintrodată şi-a muşcat limba cu spaimă, avînd înaintea ochilor vedenia dascălului său. În aceeaşi clipă Şatun s-a rostogolit în lungul divanului, rupînd de pe ea feregeaua, smulgîndu-şi părul şi vîrîndu-şi în lostuni unghiile. A ţipat de trei ori, din ce în ce mai tare şi mai ascuţit:

— Vai! vai! vai!

Au răspuns murmure de întrebări: s-a stîrnit mişcare în sala divanului; au pătruns slujitori în tinda chiliei. S-a arătat şi măria sa împăratul, cu mare uimire.

— Vai! s-a zvîrcolit Şatun cu disperare, căzînd în genunchi şi tîrîndu-se pe covor cătră domnul său; nu mă lăsa, stăpîne al meu prea iubit. Am crezut că duc în chilia mea un copil blînd, şi am cunoscut cu spaimă un tigru, care m-a cuprins voind să pîngărească bunul tatălui său.

— Cum? ce? a răcnit împăratul cu înfricoşare; cine şi unde?

— Fiul măriei tale, împărate, plîngea Şatun, a voit să mă ruşineze! Ia-mi viaţa, măria ta, căci nu mai putem trăi amîndoi lîngă tine.

Împăratul a zvîrlit cupa de aur în capul slujitorilor celor mai apropiați. A apucat de grumaz, fără să-i vadă, pe doi filosofi ai săi. A răcnit cu turbare:

— Luați-l pe nelegiuit, închideți-l la întuneric. Gîdea să-și ascută paloșul; desară să-i taie gîtul.

Curtenii stăteau ca-n cămăși de ghiață. Nimene n-avea putere să înainteze spre cocon, căci tuturora le era drag. Împăratul a bătut din picior:

— Luați-l!

L-au cuprins slujitorii și l-au dus. El nu arăta nici ură, nici spaimă, și urma să tacă, ceea ce cu nespusă mirare au băgat de samă filosofii.

Împăratul nu înceta să se frămînte și să bolborosească, holbîndu-se cu mînie asupra tuturor celor din juru-i, încît frumoasa Șatun s-a îngrozit, închizîndu-se în chilia ei. S-au tras cu sfială toți curtenii afară. S-au oprit numai filosofii în divan, așteptînd pe domnul lor și știindu-l că va avea nevoie de ei.

Măria sa se plimba singur prin tinda îngustă, oprindu-se din cînd în cînd și mormăind cu obidă.

— O, domnilor și fraților, a cuvîntat în divan, cel dintăi sfetnic, Nușrevan filosof; ce facem noi acum? Împăratul nostru prea puternic a dat poruncă să fie stricat coconul său, și s-ar fi cuvenit ca porunca aceasta să nu fie dată năprasnic și fără cercetare. Învățăturile noastre arată că orice pricină are două înfățișări și două întrebări. La învinuirea femeii, se cuvine să răspundă coconul.

— Însă coconul nu vrea să răspundă, a grăit din locul său Aban filosof.

— Întocmai precum spui, iubite frate filosoafe, coconul nu vrea să răspundă. Dacă muțenia lui este vrajă, să așteptăm pînă ce l-or deslega vracii și va răspunde atunci. Dacă muțenia lui și-a poruncit-o el

singur, trebuie să aşteptăm ziua cînd se va deslega de această rînduială şi va vorbi. Atunci iarăşi va putea fi întrebat. Ori va mărturisi, ori va tăgădui, — părintele său va hotărî cu bună ştiinţă. S-a trecut, domnilor, vremea cînd tiranii Persiei tăiau capetele fără întrebare. De cînd s-a statornicit divan filosofesc, împăraţii au învăţat a face judecată cu cercetarea cuvenită.

— Aşa este, a amestecat cuvînt Mitrida filosoful; ai dreptate, iubite frate al nostru Nuşrevan. Dar dacă împăratul ridică sabia, ce poate face filosoful? Îndrăzni-vom noi să înfruntăm pe măria sa?

— Nu ştiu; să vedem, a zis Nuşrevan filosof, cu îndoială; de aceea am deschis acest sfat. Din sfatul filosofilor numaidecît va să iasă lumină.

Între cei şapte sfetnici ai împărăţiei se afla şi Lidra, care era mare iubitor de vin şi i se rumenea nasul în fiecare zi de la al doilea ceas al dimineţii. A rîs Lidra filosof şi a zis:

— Iată de ce, domnilor, trebuie să înfruntăm pe măria sa. Căci dacă nu-l înfruntăm şi îl lăsăm să strice pe cocon, mîni îi va părea poate rău şi se va întoarce asupra noastră mustrîndu-ne că am tăcut; datori sîntem să cerem iertare ori amînare, cum e totdeauna obiceiul nostru, cînd osîndeşte măria sa pe cineva la moarte. Un singur moştenitor are împărăţia; dacă acesta piere, sufletul părintelui nemîngîiat va fi, însă al împăratului se va încrîncena punîndu-ne nouă îndoită vină. Mă tem să nu fie mustrarea măriei sale aşa de înfricoşată, încît să rămînem scurtaţi de capete. Cel puţin eu aş dori să nu mi se împuţineze zilele, cît mai am vin bun în ulcioarele mele.

Era între filosofi şi Urga, de neamul său de la Mongolia.

— Dacă lăsăm pe împărat în voia mîniei sale, a grăit Urga filosof, atuncea eu vă poftesc să-mi daţi drumul, ca să încalec în pripă şi să mă duc spre miazănoapte.

— Ba să nu te duci, l-a oprit Nuşrevan filosof, şi să stai cu noi, ca să facem legămînt cu toţii să oprim pe măria sa de a săvîrşi asemenea faptă.

— Dar dacă Ferid e vinovat? a întrebat Cos, filosoful cel roşcat.

— O, Cos filosoafe, i-a întors răspuns atunci Aban; domnia ta eşti între noi cel mai tînăr, şi cunoaştere a patimilor omeneşti ai mai puţină decît noi. Noi cei mai vîrstnici ne-am mirat că Ferid avea pe el straiul în cea mai bună rînduială, iar răsuflarea sa nu era ca a unui harmasaraş înfierbîntat. Deci poate că femeia tăinuieşte alt adevăr. Iar dacă Ferid nu e vinovat şi piere, nu vă întreb ce vom răspunde împăratului acestuia de pe pămînt, dar ce vom răspunde unui judeţ mai înfricoşat, cînd va veni vremea să se facă cercetarea faptelor noastre.

Nuşrevan marele sfetnic a suspinat:

— Iată deci, domnilor, că sfatul nostru s-a luminat. Am înţeles că bine este să fim cu toţii într-o înţelegere; că bine este deasemeni să nu ne pierdem mai tîrziu căpăţînile; am mai înţeles că vina poate să fie a muierii şi nu a coconului. Să ridicăm cuvînt şi sfat la împărăţie, să nu piară coconul. E lesne să ne închipuim că, mîni, femeia va cere iarăşi osîndă pentru Ferid. Poate ar fi mai bine să îndemnăm pe împărat ca să taie numai pe Sindipa; aşa poate îşi va izbăvi mînia. Dar iarăşi mă întorc şi zic că Sin-

dipa nu-i aici, ca să poată fi tăiat. Deasemenea, muierea nu cere capul lui Sindipa, ci al lui Ferid. Aşijderea s-ar putea ca măria sa împăratul să nu găsească nici o vină filosofului; de şi eu, ca drept judecător, l-aş putea găsi vinovat pentru toate şi mai ales pentru naravul ce are ca să înfrunte sfetnicii împărăţiei cu limbă ascuţită şi primejdioasă.

S-a sculat iarăşi Lidra:

— Bagă de samă, o Nuşrevan, să nu se facă dîră prin barbă şi să nu-i căşuneze măriei sale narav rău asupra tagmei noastre. De-atîta vorbă mi s-a uscat înghiţitoarea şi m-aş grăbi să mă duc la ale mele. Intr-o zi nu se pot face toate; să rămîie fiecărei zile răutatea ei, cum a spus Pramata, cel mai de demult învăţător al nostru de la India. Să înlăturăm deocamdată astăzi sabia de deasupra lui Ferid. Mîni ne vom nevoi s-o înlăturăm iarăşi. Iată, vine măria sa împăratul. Cel dintăi şi cel mai gros dintre sfetnici să vorbească. Cere învoire de la măria sa şi dacă măria sa îţi îngăduie cuvînt, ştiu că filosoful va birui pe împărat, deoarece limba e mai ageră decît sabia.

Intr-adevăr, împăratul obosise de atîta umblet şi mînie. Văzîndu-se singur, îşi căuta filosofii. Cum intră în divan, cu toţii i se închinară în tăcere. Măria sa îşi lăsă trupul să cadă în jîlţ şi se uită încruntat în jurul său.

O silabă — stiglete al mirării — i-a zburat de pe buze:

— Hm!

Atuncea sfetnicul Nuşrevan cu grabă a făcut un pas înainte, voind parcă să prindă acea stranie şi nevăzută vietate.

CAPITOLUL IV

Istoria lui Nuşrevan filosof, întîi sfetnic al împărăţiei, despre urma leului şi despre neguţător, muiere şi papagal.

— O prea mărite stăpînitor al Răsăritului şi al Apusului, a grăit filosoful, îngăduie umilitului tău rob să spuie două cuvinte.

Împăratul s-a uitat la el, l-a cunoscut şi a zis îngreţoşat:

— Ai văzut ce-a făcut copilul?

— N-am văzut, măria ta, a răspuns filosoful. Şi n-ai putea spune nici măria ta că ai văzut. Obişnuiţi am fost noi toţi fericiţii robi ai măriei tale să cunoaştem la această împărăţie nu numai mila, dar şi o înaltă pătrundere a faptelor. Niciodată împărăţia n-a osîndit fără cercetare. Cînd judecăm, să nu ascultăm numai pe unul; să auzim şi pe celălalt, cum a spus filosoful Pramata. Dacă celălalt nu poate vorbi azi, să aşteptăm, poate vorbeşte mîni. Amînînd judecata, trebuie să amînăm şi osînda. Să nu-i pară, mîni, rău împăratului nostru că a lăsat împărăţia fără moştenitor.

— Cum?

— Să nu-ţi pară rău, măria ta, că ai lăsat împărăţia fără moştenitor.

— Aşa este. Dar cum rămîne fapta?

— Fapta o despică măria ta şi o cercetează cu de-amănuntul, dînd puţin ajutor şi filosofii. Înşelătoare sînt înfăţişările vieţii, slăvite stăpîne, şi vorba omului nu-i făcută să spuie numai adevărul. De aceea nu crede tot ceea ce auzi, şi tot ceea ce vezi.

Să îngădui, măria ta, să spun o întîmplare.

Fost-a un împărat tot la India, unde au fost toţi împăraţii şi toate întîmplările, căruia împărat îi erau dragi muierile. Îi umblau ochii după ele ca furului după pietre scumpe. Aşa, într-o bună zi, intrînd călare în cetate de la una din vînătorile sale, a zărit la o zăbrea o femeie prea frumoasă, şi îndată a fost înjunghiat de dorinţă pentru dînsa. Întrebînd pe şoimarul său, care umbla alăturea de dînsul, al cui e acel palat, pe lîngă care treceau, a aflat că acel palat e al unui sfetnic al său tînăr, slujitor la visteria împărătească. Huşrev îl chiamă; iar pe soţia lui Piruzè.

Ajungînd la palatul împărăţiei, măria sa pe loc a poruncit să vie înaintea sa sfetnicul cel tînăr. Şi cum a sosit sfetnicul cel tînăr Huşrev şi i s-a închinat, i-a şi poruncit să plece fără zăbavă la cetatea Caşmirului, cale de patru zile, să-i aducă şalurile şi covoarele pe care le-a fost neguţat şi poruncit în acea cetate. Huşrev vistiernicul a adunat slujitori şi a purces numaidecît la Caşmir. Iar a doua zi, după ce a ieşit el din cetate, împăratul s-a dus să vadă pe nevasta care-i plăcuse.

Muierea i-a ieşit întru întîmpinare şi foarte s-a bucurat văzînd pe împăratul său şi i-a stat înainte cu dulceţuri şi răcoritoare; însă împăratul poftea alte dulceţuri, la care nu se mai sătura a privi. Cuprinzînd-o de mînă, a tras-o către sine, mărturisindu-i că s-a aprins pentru dînsa de mare dragoste; că de ieri nu mai are linişte şi pace şi s-a frămîntat în aşternut ca pe jaratic; şi tare o roagă să-i fie milă de suferinţile sale.

Piruzè muierea s-a înspăimîntat, căci era curată la suflet şi credincioasă soţului său.

— O, prea puternice, zice ea, roabă mă aflu în fața măriei tale și nu cutez a mă împotrivi poftei măriei tale. Dă-mi răgaz numai o clipă, și pînă atunci deschide măria ta această carte și cetește într-însa niște povești pe care eu le socot plăcute și bune.

Impăratul a deschis bucuros cartea. A început a ceti în ea rînduielile legii vechi, începînd mai întăi și mai întăi cu datoriile stăpînitorului, care sînt datorii mai mari decît a celorlalți muritori. Indată a văzut poruncile dumnezeiești împotriva desfrînării. Cum a cetit aceste porunci, a rîs și a aruncat cartea sub pat.

— Acolo-i locul ei, a zis el vesel, iar pe pat e locul meu lîngă tine, frumoasă Piruzè, deoarece mă topesc de dragoste. Nu-mi da apă, căci nu vreau să mă răcoresc, și plăcută îmi este arșița mea.

Muierea se apăra cu vorbe cuviincioase, iar el cerca s-o cuprindă jucîndu-se cu dînsa. Și avînd ea, pe lîngă curăție sufletească, și multă înțelepciune, a știut să se apere cu blîndeță, fără să-l supere și fără să i se supuie. Patul a rămas neîntinat; numaicît, din acel joc primejdios, a rămas inelul cu pecete împărătească la o margine, și nu a știut nici el, n-a băgat de samă nici nevasta.

La o săptămînă, s-a întors vistiernicul la împărăție cu cele poruncite și, dînd totul pe sama stăpînului său, s-a grăbit să se ducă acasă. Și-a sărutat nevasta și s-a așezat pe pat după obicei. Pipăind lîngă sine, a găsit inelul și l-a strîns în pumn, fără să spuie nimic. Indată după asta a cunoscut pecetea împărătească și de mare spaimă s-a cutremurat. A plecat de lîngă soția sa și s-a închis singur într-o chilie, suspinînd. «Vai mie, plîngea el în sine, îm-

păratul a trecut pe aici, și viața mea se află în primejdie.»

Atît s-a înfricoșat, încît n-a îndrăznit nici măcar să mai sărute pe femeia sa. Nici n-a cutezat să spuie un cuvînt despre ce i se părea lui. Umbla înstrăinat de casă și nu mai avea popas în locul unde găsise inelul.

Piruzè a bănuit ceva despre înșelarea lui, dar a tăcut și ea. Înțelepciunea ei firească a îndemnat-o să se ducă la tatăl și la frații ei, să se sfătuiască cu dinșii. La acel sfat, a spus ea cu de-amănuntul toate cîte s-au întîmplat și au înțeles că trebuie să cadă la mila împăratului, ca să aline acel năcaz.

S-a sculat deci tatăl și s-a înfățișat la împărăție, pîrînd foarte tare pe ginerele său

— Împărate luminate, a zis bătrînul, am dat visterniculul măriei tale Husrev o țarină înțelenită, s-o are și s-o samene. Iar el s-a nevoit după învoiala noastră și a îngrijit-o o vreme. Iar acum a lăsat-o în paragină. Mă rog în genunchi înălțimii tale ; poruncește-i să nu lese în părăsire pămîntul ce i-am încredințat, ori să mi-l dea îndărăt.

A chemat împăratul pe visternic, ca să asculte și el pîra. După care l-a întrebat :

— Adevăr să fie oare ce spune acel cinstit boier al nostru ?

— Într-adevăr, slăvite stăpîne, a răspuns Husrev cu băgare de samă ; mi-a dat boierul acesta o țarină și am lucrat-o cuviincios o bucată de vreme, dar nu de mult am cunoscut pe ea urmele leului și n-am mai cutezat să mă mai duc la ce mi se dăduse în stăpînire.

— Am înțeles, a grăit împăratul, și teama ta îmi place ; însă întoarce-te la bunul tău și ia aminte că acea țarină e bine împrejmuită, iar leul a trecut pe

lîngă ea fără să strice nimic. Deci ia-ți în stăpînire iarăși locul și-l lucrează ca și pînă acum.

Sfîrșind povestea, Nușrevan filosof a adaos:

— Stăpîne, judecata acestui om era bună, dar ochii săi cunoscuseră numai o înșelare.

— Bună poveste... a încuviințat împăratul. Îmi place. Mai știi una?

— Dacă te milostivești a asculta, mai pot spune una, înțelepte stăpîne.

— Spune-o numaidecît și pe aceea, a poftit împăratul.

— Slăvite stăpîne, era odată un om împărătesc care avea o pasere măiastră ce se chiamă papagal. O moștenise de la părintele său, filosof iscusit, și era deprinsă a grăi ca un om. Cînd se ducea de acasă pe unde avea el treabă, punea pe papagal să păzească pe muierile casei lui. Cînd se întorcea, se închidea în camara sa cu papagalul și papagalul îi spunea toate.

Într-un rînd s-a dus iarăși și a lipsit trei zile. În vremea cît a lipsit el, venea, sara, un bărbat străin. Slujnica îl primea și-l ducea în chilia stăpînei pe furiș. Nimene dintre ceilalți ai casei nu simțea ce se petrece, numai papagalul a văzut și a ținut minte.

După ce s-a întors, bărbatul a făcut sfat tainic cu papagalul și l-a întrebat ce a văzut. Îndată papagalul a început să spună, arătînd unele din cîte auzise și văzuse. Vreme de două ceasuri a tot spus papagalul, iar bărbatul se învenina de scîrbă și mînie. A doua zi umbla posomorît și grăia în pilde cu vrăjmășie, încît nevasta a crezut că slujnica va fi destăinuit ceva soțului.

A chemat la sine pe slujnică și a înfruntat-o.

— Ticăloasă ființă, tu trebuie să mă fi pîrît lui bărbatu-meu, căci îl văd mînios și poate va să săvîrșească

ceva cumplit împotrivă-mi. Cîte foloase, cîte daruri ai avut de la mine, şi iată cum îmi răsplăteşti!

— Vai, dragă stăpînă, a răspuns slujnica; unde se află una ca asta! Să crăp şi să mor în clipă dacă te-am pîrît! Să ştii că paserea a spus tot. Poate măria ta încă n-ai băgat de samă că stăpînul nostru stă de vorbă într-ascuns cu papagalul.

Eu cunosc de mult naravul acestei paseri; aş putea spune că-i mai degrabă demon decît pasere. Nu ştiu de unde l-o fi agonisit stăpînul cel bătrîn, răposatul, dar văd că mare pacoste a adus la curte. Mai cu samă pe noi femeile ne spiona numai cu un ochi, încît îmi venea să-i sucesc gîtul. A murit bătrînul, dar a rămas papagalul. După ce stăpînul acesta tînăr te-a adus pe domnia ta aici, l-a lăsat pe papagal părăsit o vreme la o altă moşie; acuma, cînd dragostea domniei sale s-a mai răcorit, văd că a pus pe viclean să ne spioneze.

— Aha! a înţeles muierea, aşa-i povestea? Ei lasă tu, meştere papagal, că ţi-o coc eu ţie.

— Dragă stăpînă, a zis slujitoarea, teme-te de paserea dracului, căci n-o poţi învenina, nici bate; cunoaşte otrava şi dac-o loveşti te spune; iar de murit, am auzit că nu moare niciodată.

— N-o omor, nici n-o lovesc, a rîs stăpîna.

Cum a plecat bărbatul său, sara, a adus la dînsa colivia papagalului. Şi nu mult după aceea a primit şi pe ibovnic. În preajma chiliei, cum îi poruncise stăpînă-sa, slujnica a adus rîşniţa şi o tot învîrtea, cît făcea un zgomot ca de tunet. În răstimpuri, sta, şi atunci potrivea o oglindă în lumină, ca să dea sclipiri în ochii paserei. Deasemenea stropea asupra coliviei apă dintr-un burete. Cu rînduiala asta, papagalul a socotit că tună, fulgeră şi plouă şi s-a ascuns în-

tr-un ungher al căsuței lui, vîrîndu-și capul subt aripă; iar nevasta petrecea cu străinul.

A doua zi, venind iarăși soțul de la slujba sa împărătească, a luat la sine papagalul și l-a întrebat:

— Spune-mi, papagal, ce s-a întîmplat.

A țipat papagalul:

— N-am văzut, n-am auzit, n-am văzut, n-am auzit!

— De ce, papagal?

— N-am văzut, n-am auzit, căci toată noaptea a fulgerat, a tunat și a plouat.

Știind omul că noaptea fusese senină și cu cerul spuzit de stele, și-a făcut socoteală în gîndul lui că paserea înșiră vorbe mincinoase și minciuni i-a spus și altădată. Deci i s-au luminat ochii și i-a pierit scirba.

Adîncă învățătură găsesc eu, stăpîne, în această întîmplare. Cîteodată dreptatea se acopere de minciună.

Împăratul s-a gîndit o vreme și a oftat.

— Așa este, a încuviințat măria sa. Dați de la mine poruncă să nu mai taie pe coconul nostru.

CAPITOLUL V

Ce au istorisit Șatun și Aban filosof și altă întîmplare cu o muiere și trei bărbați.

S-a bucurat într-acea sară curtea, auzind de porunca împărătească, și filosofii s-au sfătuit să nu lipsească a doua zi din preajma împăratului, știind că Șatun cea frumoasă nu se va lăsa biruită. Căci dacă rămîne întreg coconul, se primejduiește viața ei.

Deci, a doua zi, abia era soarele ridicat de o suliță asupra cetății cînd ea a intrat în grădină ca să întîm-

pine pe domnul său. De grijă și tulburare măria sa împăratul dormise rău și ieșise mai curînd ca de obicei, ca să asculte zvonul cel dulce al paserilor.

Șatun s-a abătut în calea măriei sale și a căzut în genunchi, plîngînd :

— Stăpîne al iubirii mele, a strigat ea, nu este cu dreptate și cuviință să se întoarcă o hotărîre a unui împărat ; căci de aceea este împărat, ca hotărîrile sale să rămîie statornice. Rănită am fost și rușinată pînă în fundul ființii mele.

Ceea ce spunea ea era adevărat ; de aceea și lacrimile dragostei ei disprețuite nu erau fără temei.

— Dă-l morții pe cel ce m-a batjocorit ! plîngea ea, îmbrățișînd genunchii stăpînului său. Știu c-au venit filosofii — bată-i Dumnezeu ! — să supuie înțelepciunii măriei tale pildele lor ; dar știu și eu o istorisire adevărată, pe care te poftesc s-o asculți cu răbdare, stăpîne.

Împăratul s-a înduioșat văzînd pe Șatun așa de frumoasă și a mîngîiat-o.

— Știi și tu povești, Altîn-Ghiul ?

— Știu, măria ta.

— Premelege ! place-mi să te ascult ; spune.

Frumoasa Șatun a rîs ușurel, cînd a apucat-o măria sa de sub bărbie.

— Luminate împărate, a zis ea, era la noi un stăpîn de aul, care poposise cu căruțele supușilor săi la o margine de lac, unde cădea șuvoiul din munte. Într-un rînd, stăpînul acesta al nostru se afla la țărmul apei, spălînd lînă. Copilandrul său, mai încolo, se scălda și se juca. După durăul pîrăului se făcea o volbură într-o mare adîncime ; pe de o parte se sorbeau valurile în afund, iar pe de altă parte ieșeau iar în fața lacului. Erau valuri vii. A nimerit copilandrul

acolo zbeguindu-se ; l-a îmbrățișat un val și l-a scufundat. Cînd a răcnit feciorașul, tatăl său a lepădat lîna și s-a năpustit în apă, să-l scape. Ajuns la volbură, l-a cuprins alt val. A slobozit și el răcnet, de s-a auzit pînă la iurtă ; femeile și slujitorii au ieșit și s-au grăbit spre mal.

Copilandrul, fiind sprinten înotător, a scăpat din îmbrățișarea valului, a trecut pe subt undă și a răzbit în locul de alături, unde un val din fund l-a săltat pe luciu. Iar mîrzacul nostru s-a dus tot înainte, s-a tot dus vîrtej, pînă la niște stînci, unde era poartă către tărîmul celalalt. Valul viu l-a împins pe sub bolta acelui loc ; apoi s-a alinat și s-a limpezit și mai tare ; trupul mortului a lunecat pe o pajiște de sidefuri la picioarele lui Baba-Noor, adică Tata-Lacului, care aștepta acolo, cu barba lungă de matasa broaștei, cu obraz străveziu și ochi bulbucați.

— Ce-i asta ? a zis Baba-Noor către valul viu ; eu am cerut să-mi aduceți pe prunc.

— Eu am prins pe prunc, Baba, a răspuns valul ; dar s-a răsucit și a scăpat ; mulțumește-te și cu bătrînul.

Baba-Noor s-a supărat :

— Proști slujitori am eu aici, care nu pricep rînduielile mele. Acest om a avut blîndă inimă și i se cuveneau ani de tihnă ; își iubea pruncul, femeile și slujitorii și lucra pentru ei ; mai du-l o dată sus, ca să vadă ce se întîmplă după dînsul și pe urmă aduceți-l înapoi.

Valurile vii l-au luat și l-au suit pe luciu ; și în ochii acelui om s-au oglindit o clipă toate cîte rămîneau în urma lui. Copilandrul rîdea bucuros, și femeile îl îmbrățișau ; iar slujitorii îi sărutau picioarele ; și nimene nu se mai gîndea la stăpînul cel bătrîn. De

și era pierit, ochii lui s-au înegurat de mai mare mîhnire; apoi îndată a fost dus în jos la pajiștea de pe celalalt tărîm.

Sfîrșind istorisirea, Șatun a suspinat și și-a șters o lacrimă. Iar împăratul s-a tulburat iarăși de mînie, aducîndu-și aminte de cele petrecute. Cu pași mari a intrat la divan și a strigat să vie gîdea ca s-asculte poruncă, după care numaidecît să supuie morții pe Ferid.

Dar gîdea Hurda avea înștiințare de la curteni și a întîrziat. Iar sfetnicii cei șapte s-au grăbit să se arate; și al doilea din ei, Aban, a pășit înainte cu îndrăzneală, după legămîntul filosofesc ce se făcuse între dînșii.

— O, doamne al zodiilor, a cuvîntat Aban, tu care ești numai cu o muche de cuțit mai prejos decît Ormuz în înțelepciune, dacă ai fi avut o sută de coconi, nu s-ar fi cuvenit să omori pe nici unul. Unul singur ai, și vrei să-l pierzi și pe acesta? Dimpotrivă, stăpîne, trebuie să-l aperi și să-l păzești cel puțin pînă ce vei ispiti toate și vei dezvăli adevărul. Nu cutez a spune că prea frumoasa Șatun ar fi vicleană, dar ne este îngăduit să ne îndoim de ce spune ea. A putut să aibă o rătăcire a minții, ori o vedenie, cum s-a mai întîmplat. Nu-ți agonisi, prea luminate stăpîne, zile negre de căință. Așteaptă, pînă ce va grăi măria sa Ferid.

Kira împărat și-a scuturat barba și a mormăit cu îndoială:

— Împărații nu trebuie să aștepte; hotărîrea lor nu trebuie să se clatine.

— Ba statornic e numai Dumnezeu, iar împăratul e om, slăvite stăpîne. Să nu se întîmple măriei tale ce s-a întîmplat neguțătorului.

— Cum? ce i s-a întîmplat negutătorului? Care negutător? Să-mi spui numaidecît.

— Ascult porunca înălțimii tale, doamne. Negutătorul de care vorbesc eu trăia chiar în această cetate a măriei tale; îl chema Cajdamir și l-au cunoscut toți cîți se află aici de față. Așa este?

— Întocmai așa! au strigat bărbile.

— Deci îndoială nu mai rămîne, măria ta. De cîte ori bea și mînca acest negutător, cerceta de zece ori vasele și punea pe slugi să le curețe și să le frece. si după aceea iar le cerceta și zicea că nu-i plac și nu sînt destul de curate. Așa este?

— Întocmai așa!

— Bun. Într-un rînd s-a dus cu negutătoria sa la țară. De acolo de unde era, a trimes pe sluga lui în cetate ca să-i aducă pîne. Intrînd sluga pe o poartă a cetății, a găsit nu departe de ziduri o copilă care avea două pite de vînzare. I s-au părut slugii așa de frumoase și atît de curate acele pite, încît le-a plătit două parale și le-a adus stăpînului său. Le-a mîncat negutătorul și tare i-au plăcut, încît a poruncit slugii să se ducă și a doua zi în același loc, să cumpere alte două pîni la fel; și să se ducă în toate zilele să cumpere pîne din același loc.

A cumpărat sluga într-același chip pîni de la copilă cîteva zile. Iar într-o dimineață n-a mai găsit. S-a întors deci la negutător și i-a dat răspuns că pîni de acelea nu mai sînt.

S-a supărat Cajdamir și a poruncit slugii că, dacă nu mai găsește așa pîni, cel puțin să-i aducă pe omul de la care le cumpără, să-l întrebe în ce chip le frămîntă și le coace, de ies așa de dulci și de frumoase.

S-a întors sluga în cetate și a căutat pe copilă. A luat-o cu el și a dus-o la stăpînul său, care a ispitit-o:

— De unde luai tu acele pîni, copilă ?

— Le coceam eu, jupîne.

— În ce chip ?

— Iată în ce chip. Stăpîna mea ne mai fiind tînără, a aflat meșteșug de la o babă ca să-și păstreze frumuseța. Deci se scaldă în fiecare zi în apă călduță. După ce se scaldă, se unge cu aluat din făină bună albă, amestecată cu miere și stă așa învălită un ceas. După asta leapădă aluatul. Cît a stat în cetate stăpîna mea, eu luam aluatul și-l coceam. Acuma stăpîna mea s-a dus la moșie, la un frate al său. De aceea nu mai am de vînzare pîne.

Mai auzit-ai una ca asta, slăvite doamne ?

— Ba, îți spun drept, filosoafe, că nici n-am auzit, nici n-am văzut ! Știi cum mă mir ? Strașnic ! îmi vine să zvîrl pe fereastră cuca și bușmachiii, așa de tare mă mir. Bre ! bre ! bre ! Mă rog, și ce-a făcut negustorul acela cum îi zice...

— Slăvite împărate, negustorul acela Cajdamir foarte s-a mîniat, s-a amărît și s-a scîrbit, zicînd în sine : Gura și mînile poți să le speli, deasemenea și vasele ; dar lăuntrul meu să-l curăț nu mai pot.

Hotărîrea cea năprasnică măria ta tu ai primit-o înlăuntru ca pe acele pîni frumos rumenite ; iar mai apoi lăuntrul măriei tale nu-l vei mai putea curăți.

— Aha ! a mormăit împăratul, clătindu-și fruntea și înourîndu-se.

Aban filosoful s-a grăbit să urmeze :

— Nu atît de asta voiam să grăiesc, slăvite, cît despre vicleșugurile muierilor, care sînt nesfîrșite și minunate. Ascultă, împărate strălucite.

Era o femeie frumoasă...

— Cum o chema ?

— Nu pot să spun, stăpîne, căci o cunosc toți curtenii măriei tale. Era o femeie frumoasă și avea prietin pe un sutaș împărătesc care îi era drag tare și dorea să-l vadă cît de des. Intr-o zi trimete sutașul pe slujitorul său la dînsa, ca să vadă dacă lipsește soțul și s-o întrebe de e potrivită vremea să vie el la dînsa. Se duce slujitorul, intră în casă și spune ce are de spus.

— Dragă doamnă, stăpînul meu sutașul se închină cu sănătate nurilor dumnitale și te întreabă dacă-i potrivită vremea să vie să te vadă.

Frumoasa ridică ochii la el și se miră:

— Care stăpîn? Un fecior falnic ca tine poate avea stăpîn?

— Am stăpîn, doamnă, și-l slujesc cu credință.

— Nu mă îndoiesc; numai nu te cunoșteam. Imi place cum grăiești și cum te porți. M-aș bucura să-mi slujești și mie.

— Poruncește-mi, stăpînă.

— Am să-ți poruncesc. Stai lîngă mine.

— Ce răspuns să duc, stăpînă?

— Să nu dai încă nici un răspuns. Să-mi spui cum te chiamă.

— Susan.

— Frumos nume; aș pofti să cunosc dacă ești gustos ca numele ce porți.

— Vai, doamnă, sînt amar, de cînd umblu căutînd lucruri dulci.

— Ei, atunci să vedem amărăciunea ta și caută dulceața care-ți lipsește.

— Stăpînă dragă, a zis feciorul, se vede că Dumnezeu s-a milostivit asupră-mi, ca să-mi dea și mie ceas fericit. Ce va zice însă stăpînul meu sutașul?

— Nu se poate ști, a rîs femeia. Neînțeleaptă aș fi să nu tocmesc grădinii mele un grădinar mai vrednic. Cel ce m-a slujit pînă acum n-a fost rău, dar se vădește altul care-l întrece.

Cu vorbe de acestea și cu altele, femeia și slujitorul au întîrziat o vreme; pînă ce sutașul, nerăbdător, s-a hotărît să se ducă singur să vadă ce e și de ce nu i se întoarce sluga.

Muierea l-a văzut pe fereastră că vine.

— Treci, Susan, pe colea și intră în casa din fund, ca să cunoști drumul, zice ea rîzînd. Ascunde-te și așteaptă pînă ce pleacă stăpînul tău.

După ce a ascuns pe slugă, femeia a întîmpinat pe oștean cu bucurie. Dar nu trece mult și iată și soțul. În fund nu-l mai putea ascunde pe sutaș, că acolo era sluga.

— Scoate-ți sabia, i-a zis cu grăbire, și prinde a striga cu mare mînie, chip că m-ai mustra pe mine; după aceea ieși și treci pe lîngă bărbatul meu fără să-i vorbești, ca și cum nici nu l-ai vedea.

Astfel a făcut oșteanul, după învățătura ei. Soțul a stat și s-a uitat neînțelegînd nimica; după aceea, intrînd la nevastă-sa, a întrebat-o:

— Mă rog, ce căuta aici nebunul acela cu sabia și de ce răcnea așa?

— Dragul meu soț, a răspuns femeia, află dumneata că puțin mai înainte sluga acestui străin, un fecior care pare destul de vrednic, a venit în fugă cerînd adăpost și ocrotire, căci stăpînul său vrea să-l taie. M-am milostivit și l-am ascuns într-o cămară din fund. Nu mult după asta a sosit și nebunul cu sabia scoasă, strigînd împotriva celuilalt și amenințînd că-l omoară. L-am oprit să treacă în fund și el răcnea

cît ce putea la mine. După asta s-a dus, precum ai văzut.

— Bine ai făcut, a încuviinţat soţul ; unde e sluga ?

— In odaia din fund, i-a arătat femeia.

Soţul a ieşit întăi afară, să se încredinţeze că ostaşul cel mînios s-a dus într-adevăr. După asta s-a întors la camara din fund şi a găsit pe slugă.

— Poţi să ieşi din ascunzătoarea ta, băiete, i-a zis el cu bucurie. Mulţămeşte femeii mele că e miloasă şi ţi-a făcut un bine ca acesta. Te poţi duce; stăpînul tău nu se mai vede. Deasemenea, femeia mea a făcut un bine tot aşa de mare şi smintitului aceluia, împiedicîndu-l de la vărsare de sînge. Deşteaptă muiere ca a mea nu se găseşte în toată cetatea. Halal să-mi fie ; am cu ce mă lăuda.

Prea puternice împărate, iată cum sînt faptele şi lucrările femeilor.

Împăratul a rămas pe gînduri ; apoi a zis :

— Am să cuget la noapte şi voi vedea mîni ce am de făcut. Acuma poruncesc să nu fie omorît fiul meu.

CAPITOLUL VI

Cînd zînele pădurii au poftit să cunoască pe un fecior de împărat.

A treia zi împăratul a intrat la divan şi s-a aşezat în jîlţ. Nici n-a apucat măria sa a porunci paharnicului să-i umple cupa, ca să poată gîndi mai bine ; şi nici chemarea către adunarea sfetnicilor de taină nu ieşise ; cînd Şatun cea prea frumoasă a năvălit sunîndu-şi brăţările şi i se zbătea sînul ca de un vifor al durerii. A îngenunchiat şi a plîns iar, strigînd :

— O, stăpîne al trupului meu, de ce mă părăsești? prea înțelepții măriei tale filosofi au minte puțină și mult narav rău. Nici unul din ei nu-ți dorește binele. Privește-mă și primește-mă: numai eu îți sînt cu priință și dragoste.

Kira împărat s-a tulburat și a privit-o îndelung. Atunci ea s-a sculat și i-a zîmbit cu dulceață.

— Stăpîne, a grăit ea, filosofii măriei tale scornesc; adevărul numai la mine îl afli. Pe cei ce scornesc să-i apuce demonul Ariman cu căngile de beregată; iar pe cea ce spune adevărul s-o desmierde domnul și stăpînul său. Vreau să spun măriei tale o întîmplare ciudată.

— Altîn-Ghiul, a amenințat-o împăratul cu degetul, dacă vrei să-mi spui o poveste, bagă de samă să fie mai frumoasă decît cealaltă.

— Frumoasă, măria ta, și mai ales adevărată. Era odată un împărat care avea cocon. S-a întîmplat ca fiul împărătesc să aibă mare patimă pentru vînătoare. Cum nu pot trăi eu fără bunăvoința măriei tale, așa nu putea trăi el fără această petrecere. Într-o zi, a spus coconul către sfetnicul pe care îl avea lîngă sine ca învățător:

— Doresc foarte să mă duc la vînătoare: îndeamnă pe părintele meu împăratul să-mi dea voie.

S-a dus sfetnicul la împărat și i-a vorbit despre dorința lui șahzadè.

— Să se ducă, a încuviințat împăratul, dar nu singur ci cu tine, dascăle, ca să-i fii povățuitor.

Așa s-a făcut. A încălecat coconul cu slujitorii săi și cu sfetnicul și au suit la munte. Au dat drumul cînilor și îndată copoii au slobozit glas. S-a arătat într-o poiană un măgar sălbatic foarte frumos, care se chiamă colun.

A zis sfetnicul :

— Ia-te, măria ta, după acest colun și-l gonește.

Astfel coconul a început a goni vînatul, care fugea înaintea sa cu sprinteneală. În curînd șahzadè s-a văzut singur, despărțit de soții săi. Cînd a ajuns în altă poiană, s-a oprit, neștiind încotro va fi apucat colunul. Cum sta, a văzut nu departe de el o fecioară. S-a dus spre dînsa. Era frumoasă și plîngea.

— De unde ești ? a întrebat șahzadè cu milă ; și de ce plîngi ?

A răspuns copila :

— Fată de domn mare sînt și am ieșit în petrecere pe elefantul meu, cu alai. Ajungînd la marginea pădurii, am lunecat de pe elefant și m-am încurcat într-un bunget. Cînd am ieșit la luminiș, n-am mai găsit nici elefantul, n-am mai văzut nici slugile, și de atuncea rătăcesc. Nu știu încotro să mă îndrept. Nu mă lăsa, Făt-Frumos ; scoate-mă la lume.

S-a milostivit fiul de împărat cătră dînsa și i-a zis :

— Aburcă-te în șa, îndărătul meu.

S-a așezat fata în dosul fecioraşului și l-a apucat cu brațele de după mijloc. Cum umblau pe potecă, fetii i se părea că vede arătări ale pădurii și se înfricoșa, alăturîndu-se mai tare de cocon și, de la o vreme, și-a pus obrazul ei lîngă urechea lui și i-a șoptit șoaptă de dragoste. Apoi a întins ea mîna spre frîu și a călăuzit calul spre o gură de peșteră.

— Potrivit ar fi să oprești aici, a zis ea ; doresc să mă cobor.

Cum a vorbit, s-a și coborît de pe cal. L-a îndemnat pe băiat cu ochii să vie după ea și a intrat în peșteră. Coconul s-a îndemnat, deocamdată în sine,

să descalece, dar auzind dintrodată glasuri, a apropiat numai calul şi a întins urechea ca să asculte.

Atuncea a înţeles că acolo sălăşluiesc zînele vînatului.

Spunea fata către cea care era domniţa lor :

— Stăpînă, am amăgit pînă aici pe fiul împăratului.

— Adă-mi-l numaidecît ! a poruncit domniţa.

Înfricoşîndu-se de cele ce auzea, şahzadè a întors în loc, a pus pinteni fugarului său şi s-a dus cu mare grabă. Dar îndată a simţit îndărătul său pe fată. L-a cuprins iar de după mijloc şi rîdea, întrebîndu-l :

— De ce fugi, iubitule ?

— Mi-e frică, a răspuns feciorașul, fără să întoarcă ochii.

— Poate eşti prea tinerel, rîdea ea. Încă nu cunoști învăţăturile cele bune.

— Ba le cunosc, căci am dascăl.

— Ce fel de dascăl ? Dacă-i un dascăl bătrîn şi gîrbov, învăţătura lui nu face parale. Hai cu mine ; te aşteaptă domniţa noastră.

— Nu mă duc.

— Vino şi n-are să-ţi pară rău în toată viaţa ta.

— Ba, de asemenea ispite am învăţat a mă teme.

— Prostule ! acuma te temi şi pe urmă are să-ţi placă prea mult. Să rogi pe babacul tău împăratul ca s-aducă vraci, şi mai cu samă vrăciţe, să te tămăduiască de asemenea fel de spaime.

Atunci coconul a închis ochii şi a rostit fără glas, în sine, cuvîntul cel tainic pe care îl ştia de la maică-sa, împotriva ispitei demonului. Îndată a simţit că în dosul său nu mai stă nimeni.

Se vede din asta cît de amăgitor a fost sfetnicul care l-a îndemnat pe cocon să alunge colunul. Amăgitori şi mincinoşi sînt toţi, fără de nici o îndoială.

O dulce al meu stăpîn, uită-te la ochii mei, căci în curînd n-au să mai vadă strălucirea fiinţii tale!

Induioşîndu-se împăratul de tulburarea prea frumoasei sale, a dat poruncă să fie tăiat coconul său.

CAPITOLUL VII

Aici Lidra filosof spune ceva despre o întîmplare a lui Birliban grădinarul.

Curtenii pîndeau în preajmă şi într-aceeaşi clipă au intrat la divan sfetnicii. După tocmeala lor, a păşit înainte Lidra, carele îşi cercase la vreme ulcioarele, ca să-şi limpezească înţelepciunea.

— O tu, puternice stăpîne, cel ce eşti pecetea biruinţii, a cuvîntat el; am înţeles şi m-am mirat că iarăşi ameninţă moarte asupra fiului măriei tale unul-născut. Dacă pentru o minciună ai hotărît măria ta astfel, căci toate poveştile adevărate sînt minciuni, apoi totuşi vei binevoi să schimbi, după ce-ţi voi spune şi eu minciuna mea.

Împăratul a scuturat cu nemulţămire din cap:

— O, filosoafe, a zis măria sa, împărăţiile stau pe adevăr, nu pe minciună.

— Aşa este, slăvite stăpîne, a zîmbit Lidra, dar de unde am cunoaşte noi adevărul, dacă n-ar fi minciuna? Şi cum ar putea fi dreptate, fără cele nedrepte? Dumnezeu a pus în cumpănă cele potrivnice, ca să aibă bietul om cu ce să se joace şi cu ce să biruiască zădărnicia vieţii. De aceea, doamne, temeliile împărăţiilor sînt tocmai nedreptatea şi ne-

adevărul, ca să poată împărații să le bată și să le biruiască. Dacă n-ar fi nedreptate și neadevăr, n-ar mai fi nevoie de puterea împăratului. Deci îngăduie, doamne, să spun minciuna.

— Spune, s-a înveselit împăratul.

— Înălțate împărate, într-o zi cum n-a mai fost alta, s-a sculat Bîrliban grădinarul și, trăgînd din brîu punga, a deschis-o și s-a uitat într-însa c-un ochi. A văzut o para; a scociorît-o cu degetul și a scos-o.

— Nevastă, a strigat el, isprăvește-ți gătelile și oglindirile. Ia paraua asta și du-te în tîrg de-mi cumpără orez. Astăzi am chef să nu lucru și voi să mînînc pilaf.

— Dar zahar nu poftești? a rîs femeia.

— Ba aș pofti; dar oricît aș cotrobăi prin pungă, paraua a doua n-o găsesc.

S-a dus femeia în tîrg să cumpere orez. Cînd a ajuns la bolta negutătorului, n-a găsit alți mușterii. Negutătorul ședea pe covor și dormita, iar ucenicul prindea muște.

A zis femeia:

— Dragă negutătorule, fă bine și dă-mi orez de o para.

Negutătorul s-a ridicat și s-a uitat la dînsa.

— Numai orez poftești?

— Ba poftesc și altele, dar n-am decît o para; atîta a găsit în pungă soțul meu Bîrliban grădinarul.

— Așa e, acuma te știu, tu ești nevasta cea frumoasă a lui Bîrliban și pînă acuma n-ai venit la mine; iar acuma mă bucur că ai venit. «Veselescu-mi-se ochii și inima», cum zice cîntărețul nostru Areș. «Dă-mi cireșele, dă-mi murele și merele», cum zice același lăutar al nostru Areș. Să-ți pun orez;

dar, dacă poftești și poruncești, îți pun și zahar și stafide.

— Am venit să-mi dai orez de o para, a rîs femeia.

— De ce numai de-o para, și de ce numai orez? Pășește înlăuntru, ca să te văd mai bine și grădinarul cred că n-are să se supere de mîncare dulce.

— Însă are să mă întrebe cu ce am cumpărat zaharul.

— Am să te învăț eu ce să-i răspunzi.

— Bine, s-a veselit nevasta, învață-mă. Dar mai nainte de a intra la învățătura dumnitale, iată naframa. Cîntărește orezul, dacă socoți că trebuie să-l cîntărești, și adaogă zaharul. Neguțătoriile drepte sînt cele mai bune.

— Așa este, a încuviințat neguțătorul; ai dreptate și fac precum dorești, ca să ți se îmblînzească inima.

Au rîs amîndoi și au intrat în camara din fund, pentru învățătură. Atunci ucenicul a contenit dintrodată de a mai prinde muște. A venit și a pus urechea la ușă; apoi s-a dus și a desfăcut naframa. A scos orezul și zaharul și a pus țărînă în loc. A legat iar naframa și a lăsat-o la locul ei.

Iese femeia:

— Bine mi-a plăcut învățătura dumnitale, neguțător harnic. Rămîi sănătos.

— Mergi cu pace, a răspuns neguțătorul.

Ajunge nevasta acasă. Lasă lîngă Bîrliban naframa plină și trece în camara de alături, să caute oala. Aude pe Bîrliban mormăind și întoarce ochii. Bîrliban desfăcuse naframa și găsise țărîna. Atunci femeia lasă oala și apucă ciurul.

— Vai, bărbățele, ce mi s-a întîmplat! zice ea. Ducîndu-mă la tîrg, m-a ajuns din urmă un călăreț

și m-a pălit calul, cu copita de dinapoi, în șold. Am căzut și am scăpat paraua. Atunci am adunat țărînă dimprejur și am umplut naframa, pe de o parte ca s-o ciuruiesc și să găsesc poate paraua, iar pe de alta să-mi fac o cataplasmă la pălitură.

— Vra să zică, paraua n-ai găsit-o.

— N-am găsit-o.

— Bine; atunci mîncăm bob. Așa a fost scris în cartea cea mare a lui Dumnezeu, să nu mîncăm astăzi orez. Dă încoace ciurul să cern și să aleg țărîna. Dacă găsim paraua, mulțămim sfîntului. Și întinde naframa, ca să facem cataplasma.

Lidra filosof s-a oprit; marele împărat binevoia să rîdă.

— Iată, prea puternice, a zis filosoful, cum și-a colbăit Bîrliban barba și cît de viclene sînt femeile. Care nu se mai află!

— Hm! a făcut măria sa; dar negutătorul?

— Negutătorul nu poate fi viclean, a răspuns înțeleptul, căci negutătorul e bărbat.

— Așa este, a încuviințat luminăția sa; e foarte logic și îmi place filosofia domniei tale.

Ridicîndu-se cu bună-voie din jîlț, împăratul a poruncit ca să nu mai omoare pe fiul său.

CAPITOLUL VIII

Aici se arată ce lucra Șatun, cum și povestea ei cu slujnica sa, ce fusese grădinar.

Sara, cînd s-a dus împăratul ca să-și caute basmaua pe patul prea frumoasei Șatun, în camara ei, a stat în prag și s-a uitat cu mirare, căci soția sa

suspina singură, fără să-l știe că vine. Era întoarsă cu spatele spre ușă și lacrimile ei picurau pe un jungher mic de argint cu mîner de fildeș, pe care îl ținea în mînă. Iar basmaua galbenă de matasă era pe umărul ei.

— Al cui e acel jungher? a întrebat împăratul.

Ea a tresărit și s-a întors:

— Al meu, stăpîne.

— Ce faci cu el?

— Vreau să-l dau măriei tale. Ia-l și ridică-mi cu el viața.

— Asta nu se poate, a zis împăratul, căci îmi ești dragă, Trandafir-de-aur.

— O, nu mai sînt trandafir de aur, a îngînat Șatun; sînt gunoi prost, și filosofii măriei tale mă calcă în picioare. Chiar în acest ceas, stăpîne al trupului meu, slujnica mea cea bătrînă, care-i grădinar, mi-a spus cea mai ciudată istorie despre un prea cinstit sfetnic împărătesc.

— Care grădinar? spui că-i slujnică bătrînă. Ești tulburată și amesteci vorbele, Altîn-Ghiul.

— Ba ai să cunoști îndată, stăpîne, că slujnica cea bătrînă, care-i chioară de un ochi, a fost grădinar.

— Ph! de mirare lucru și de necrezut. Și despre care prea cinstit sfetnic e vorba?

— Ai să afli și asta fără întîrziere, stăpîne bune. Binevoiește a te așeza lîngă mine și ascultă.

Acum patruzeci de ani trăia un împărat în împărăția de dincolo de munții Lun și acest împărat avea fiu. De mult dorea să-l însoare; și într-o vreme i-a găsit mireasă într-o țară depărtată, la malul mării. Au umblat solii încoace și încolo; s-au scris

cărţi de la o împărăţie la alta; şi împăratul cel cu fecior s-a înţeles cu tatăl fetei să trimeată pe fiul său la mireasă pentru nuntă. Şi după ce-or nunti, va aduce coconul mireasa la moştenirea lui.

Cînd a purces la drum tînărul, împăratul cel bătrîn i-a dat povăţuitor pe cel mai iubit al său sfetnic.

— Du-te cu fiul meu, i-a zis împăratul; ai grijă de dînsul ca de ochii tăi din cap. Călăuzeşte-l bine, nu întîrzia pe cale, cruţă-l de oboseli. La fiecare popas să nu-i lipsească nimic, mai ales să nu sufere de sete. Sara, spune-i o poveste, ca să aibă somn plăcut. Nu uitaţi a rosti rugăciunile cele de cuviinţă, ca să vă scoată Dumnezeu cît de degrabă la liman. Iar vărului meu împăratul, tatăl fetei, spune-i că-i doresc sănătate şi mă bucur de noră frumoasă, trimeţîndu-i ginere ales şi viteaz. Nu întîrziaţi mult acolo şi întoarceţi-vă cu bine.

— Ascult, stăpîne, şi voi face toate precum îmi porunceşti, a dat încredinţare sfetnicul.

— Domnul Dumnezeu aude vorbele tale, a urmat împăratul, şi-ţi va da după inimă, iar eu te voi răsplăti pentru slujba aceasta ca şi pentru celelalte pe care le-ai îndeplinit pînă acum. Erai un om sărman şi te-am înălţat dregător împărătesc. Din mila mea ţi-ai agonisit averi şi moşii. Din mila mea vei avea şi mai mult, dacă vei împlini bine poruncile mele; dacă nu le vei împlini bine, teme-te.

— Mărite stăpîne, s-a închinat credinciosul dregător, mă jur pe barba mea şi pe mormintele părinţilor mei să nu înlătur un dram din povara pe care măria ta binevoieşti a o pune pe grumazul meu.

— Bun dregător şi bine a grăit, a băgat de samă împăratul Kira.

— Se va vedea îndată, slăvite stăpîne, şi cum a făptuit, a răspuns zîmbind frumoasa Şatun.

A încălecat alaiul; au trecut înainte suliţaşii; şahzadè era prea frumos împodobit pe calul său, cu strai de fir şi pană de struţ la gugiuman. Au dat noroadele glas de slavă. S-au dus coconul şi credinciosul sfetnic şi au mers lungă cale pînă la hotar, iar într-a noua zi s-au pregătit să treacă printr-un deşert.

— Scoate-ţi podoabele, măria ta, a îndemnat prea credinciosul sfetnic pe feciorul de împărat, şi dă-le slugii mele să le păstreze pe cămila lui. In acest deşert soarele arde cumplit şi bat viscole de năsip şi trebuie să ne înfăşurăm în mantii proaste. Cată să ne schimbăm şi înfăţişarea, ca să nu se îndemne împotriva noastră hoţii care umblă rătăcind.

Au făcut aşa; şi străbătînd în deşert, au umblat ziua aceea întreagă şi nu puteau face popas, negăsind fîntînă. Numai pe la chindie prea credinciosul sfetnic şi-a grăbit calul spre călăuz şi l-a făcut pe călăuz să ocolească după nişte stînci de bazalt.

A zis sfetnicul către feciorul de împărat:

— Măria ta, după cît am eu ştiinţă, aici, lîngă stîncile de bazalt, s-ar fi aflînd fîntînă. Insă n-o văd. Trudit eşti de cale şi însetat. Fă puţintel popas, pînă ce mă duc eu mai departe şi împînzesc toţi slujitorii ca să cercetăm şi să găsim apa. Cum aflu, cum îţi dau înştiinţare.

Aşa că feciorul a descălecat şi a rămas singur. Şi-a priponit calul de un ciulin şi a stat privind cum coboară lumina lumii la asfinţit.

Prea credinciosul sfetnic a dus alaiul înainte cu grăbire. La amurgit, a pus tabără. Intre smochini

bătrîni, ascunşi într-o vâlcea, a găsit o fîntînă cu trepte de marmoră albă. Îndată au băut oamenii şi pe urmă dobitoacele.

— Eu mă duc să aduc pe măria sa, a zis sfetnicul.

A luat pe omul său şi s-a întors pe cale. La al doilea ceas al nopţii, slujitorii l-au văzut că se întoarce fără cocon. A dat mare strigăt, cu lacrimi:

— Vai nouă! cumplită nenorocire! pe fiul împăratului l-au sfîşiat leii.

A fost tulburare şi plîngere în slujitorime. Pe urmă, prea credinciosul sfetnic a luat alaiul şi s-a întors la împărăţie. Şi ajungînd la împărăţie a căzut la picioarele împăratului, arătînd ce s-a întîmplat şi dînd mărturie atît pe sluga sa cît şi pe toţi oştenii.

Însă fiul de împărat nu pierise de ghiara leilor. Numaicît binecredinciosul sfetnic îl lăsase aproape de fîntîna cu trepte de marmoră neagră. Ştia prea credinciosul sfetnic că acea fîntînă cu trepte de marmoră neagră are o apă limpede, însă grea ca de plumb. Şi cine bea dintr-însa pe loc îşi schimbă firea trupească, şi dacă e bărbat, se preface în femeie. Mai ştia deasemeni prea credinciosul sfetnic, că este cu putinţă şi întoarcerea la bărbăţie; dar nădăjduia că nu se va găsi nici om cunoscător care să ajungă pînă acolo, şi nici nu va sta pe loc feciorul de împărat. Iar dacă se mişcă dincolo de stînci, ori îl vor mînca fiarele, ori, după cum se afla rînduită vraja, va uita cu desăvîrşire cine a fost şi ce i s-a întîmplat.

Răsărise luna plină şi vărsa văpaie asupra deşertului. Mişcîndu-se feciorul de împărat din locul lui, a dat de o potecă între stînci şi i s-a arătat curînd

fîntîna. Strălucea marmora neagră şi apa sta lină. Cum era însetat, a luat apă în pumni şi a băut. I s-a părut că n-a mai băut niciodată asemenea apă bună şi răcoritoare. Dar în acelaşi timp dintrodată a băgat de samă că i se subţiază mijlocul şi i se umflă sînii. Pipăindu-şi obrazul, l-a simţit fără barbă; părea a fi pe el numai ca un puf de piersică.

S-a înfricoşat.

Ce fac eu acum? se gîndea el. Inţeleg că m-am înveninat de o vrajă. Puţin ar fi asta, dacă nu m-aş teme să nu urmeze şi altă schimbare. S-ar putea să şi mor. Deasemeni n-ar fi nimic dacă n-aş fi cocon împărătesc şi dacă n-aş avea de făcut nuntă la cealaltă împărăţie, unde mă aşteaptă mireasa şi nuntaşii.

Urmînd a cugeta, a înţeles că lucrul e şi mai rău; deoarece nimene dintre slujitori nu s-a întors să-l caute. Alaiul s-a tot dus. Deci sfetnicul l-a înşelat şi l-a lăsat acolo ca să se piardă de moştenirea împărăţiei, ori să piară. Poate să fie amestecată în această uneltire a doua soţie a tatălui său, care are şi ea fiu, şi care a pus la cale cu prea credinciosul sfetnic asemenea faptă.

In acea clipă şi-a adus aminte de cîteva întîmplări de la curtea împărăţiei, pe lîngă care trecuse ca un cocon buiac ce se afla. Iar acuma, fiind muiere, le despica şi le pătrundea cu agerime.

Sta singur şi suspina.

— Acuma toate le văd limpede, se tînguia el cu glas nou. Acum înţeleg că toate le-a pus la cale maştiha mea pentru coconul ei, ca să mă lipsească de dreptul meu de întăi născut. Vai mie! De aici nu cred să mai pot ieşi; aici au să mă sfîşie fiarele şi au să mă ciugulească hultanii! Pricep acuma toate

tertipurile sfetnicului. Chiar din cel dintăi ceas gîndul lui a fost să mă piardă. Cum am intrat în pustie i s-a schimbat căutătura şi a prins a scorni poveşti şi primejdii, ca să mă abată din cale spre locul pieirii mele.

Aşa s-a jeluit toată noaptea, şi vărsa atîtea lacrimi că se mira el singur de unde le mai scoate. În trupul lui de femeie se aşeza o spaimă nouă, pe care încă n-o cunoscuse în starea lui bărbătească.

A dat Dumnezeu de a răsărit soarele. Iată că vede departe, pe cărare, un om străin.

— Om bun! om bun! a strigat cu glas subţire, de se minuna el însuşi de glasul său; te rog opreşte-te din cale şi te abate încoace.

Omul a cotit spre fîntînă:

— Ce este?

— Te rog, om bun, nu trece mai departe; opreşte-te şi ascultă ce poznă mare mi s-a întîmplat.

— D-apoi eu n-am vreme de poveşti; mă grăbesc să mă duc la răzoarele mele, să le ud.

— Eşti grădinar?

— Sînt biet grădinar sărac, pe cînd domnia ta văd că eşti domn mare, ce nu cunoşti nevoia.

— Vai şi iar vai! acuma nu mai sînt domn mare; am fost fiu de împărat şi mă duceam la nunta mea în împărăţia de la Mare; dar m-a viclenit sfetnicul pe care mi l-a dat părintele meu; m-a părăsit aici şi s-a dus cu alaiul şi cu slujitorii; şi fiind însetat de arşiţa zilei de ieri, am băut apă din această fîntînă şi pe loc din bărbat m-am schimbat în muiere.

— Cum se poate! a strigat grădinarul. Mira-m-aş dar nu prea tare, căci noi grădinarii din această margine de pustie cunoaştem că apă bună nu se află

decît la fîntîna albă; iar aici, la fîntîna neagră, e primejdie.

— Vai, n-am cunoscut asta, om bun, şi iată în ce stare am ajuns. Să ştii că eu am o maştihă, pe care tatăl meu împăratul o iubeşte; iar mama mea a murit de mult. Şi maştiha asta are prunc, şi vrea să-l facă moştenitor împărăţiei. Deci s-a tocmit cu sfetnicul pe care-l aveam călăuză şi a pus la cale fapta ce se vede. De multe ori i-am văzut şopotind în chioşcul cu rouruscă; şi cînd treceam eu, ei tăceau. Atuncea nu înţelegeam; acuma înţeleg. Să-i bată Dumnezeu şi să-i ardă para focului, şi n-ar mai ajunge!

— Hm! a zîmbit grădinarul, după asemenea ameninţări cunosc că ţi s-a întîmplat într-adevăr pozna.

— Vai, om bun, mi s-a întîmplat şi nu ştiu din care pricină.

— Apoi, dacă nu ştii, să-ţi spun eu. Fîntîna asta are o vrajă, pe care noi grădinarii am aflat-o.

— Ce fel de vrajă?

— Ce fel de vrajă anume nu ştim, căci fîntîna aceasta s-a iscat de cînd strămoaşa noastră Eva a înşelat pe soţul său Adam. Cunoaştem numai că cine bea din ea îşi schimbă firea. Şi dacă iese de la fîntînă în pustie, uită tot şi nu mai ştie nimic din ce-a fost.

— Noroc că eu am rămas aici şi-mi aduc aminte. Aşa poţi şti cine sînt şi mi-i aduce vraci de la împărăţie ca să mă deslege şi mare mulţămită vei avea de la mine şi de la părintele meu împăratul. Ţi-a da babaca dregătorii şi bani să-i vînturi cu lopata.

— D-apoi vracii, măria ta, nu ştiu deslegarea de farmec; însă eu o ştiu. Dacă măria ta îmi dai apă

din pumni şi eu beau, măria ta îndată te schimbi cum ai fost şi mă prefac eu în femeie.

— Vai, atuncea te rog frumos, om bun, bea numaidecît apă din pumni de la mine, ca să mă fac iarăşi bărbat; şi mare plată vei dobîndi, precum am făgăduit.

— Stai puţin, a răspuns omul rîzînd; afacerea asta e bună pentru măria ta, însă nu e bună pentru mine. Nu-ţi place măriei tale să fii muiere; dar nu-mi place nici mie. Cred în făgăduinţile măriei tale, dar deocamdată nu văd nimic şi aud numai vorbe. Nici mireasă nu ţi-aş putea fi, deoarece ai pe alta, cum spui. Mă duc să-mi ud grădina.

— Vai de zilele mele! milostiveşte-te, om bun, şi nu mă lăsa. Mă leg cu straşnic jurămînt să-ţi răsplătesc.

— Cînd? dacă rămîn muiere şi ies de aici, am uitat tot ce-am fost şi tot ce-aş dori; nu mai ştiu pe nimeni, şi nimeni nu mă ştie. Rămîn femeie şi eu nu vreau asta.

— Fie-ţi milă de mine.

— Mi-e milă, măria ta, şi iată cum am putea face.

— Vai, spune repede şi nu mă lăsa!

— Mai întăi, măria ta, să te juri cu legămîntul cel mare de moarte, pe care omul numai o dată îl poate face în viaţă. După ce te vei face bărbat, întoarce-te la împărăţie şi într-ascuns arată-te împăratului; şi în acelaşi ceas să-i zboare sfetnicului viclean căpăţîna. Nu uita că trebuie să cadă şi alt cap; şi să nu mai vadă lumina nici coconul cel tinerel de care vorbeşti. După aceea ia-ţi oastea şi du-te de nunteşte. Iar cînd te vei întoarce, vino aici cu un rob al măriei tale, ca să-i dau apă din pumni. Un rob nu-i nimica; îl schimbi, îl tai, faci cu el ce vrei.

Va rămînea el muiere, iar plata mea să fie precum ai spus. Jură-te, măria ta, cu toată rînduiala.

Feciorul de împărat s-a legat cu jurămînt cumplit, de nouă ori. A dat apă grădinarului şi grădinarul pe loc şi-a schimbat firea şi s-a făcut muiere.

— Mă rog, măria ta, a zis femeia, treci chiar acum pe la grădinile noastre şi spune celorlalţi grădinari să aducă mîncare la aceste stînci, cît aştept eu aici, în asemenea ticăloasă stare.

S-a dus coconul, a trecut pe la grădinari, lăsînd veste; s-a întors într-ascuns la împărăţie şi s-a înfăţişat părintelui său la vreme de noapte. L-a găsit jelindu-l cu amar şi socotindu-l pierit.

Îţi închipui, prea mărite stăpîne, că s-a făcut îndată judeţ pentru viclenii vinovaţi şi mai ales binecredinciosul sfetnic a fost urcat cu ştreangul în furci, ca să-l vadă noroadele şi să ia aminte.

Apoi luînd oşti, şahzadè s-a dus de a nuntit frumos în împărăţia miresei sale.

La întoarcere, n-a uitat să se oprească la fîntînă, după făgăduinţa jurată.

Muierea era în bună stare; grădinarii îi duseseră mîncare şi o cercetaseră. Numaicît nu i-a fost greu coconului împărătesc să vadă că e îngreunată.

— Ţi-am adus rob, ca să-i dai apă din pumni, i-a zis şahzadè, dar acuma bag de samă că lucrul e cu neputinţă. Ai să rămîi muiere; te iau cu mine şi-ţi pregătesc moaşă. De dregătorii şi aur nu mai ai nevoie, căci acuma eşti din altă tagmă. Cum vei ieşi de aici, ai să uiţi toate şi va fi mai bine aşa. Eu îţi mulţămesc pentru bărbătească facere-de-bine; iar tu vei rămînea cu bucuriile de muiere.

Atunci a început a plînge cu amar grădinarul şi s-a zgîriat cu unghiile. De mare foc ce avea şi

cunoscînd că măria sa are dreptate, şi-a scos un ochi. A rămas femeie şi a făcut de-atunci şaptesprezece copii; nouă feciori şi opt fete. Acuma e slugă la cuhniile mele. O chiamă Bostana.

Împăratul se mira şi rîdea; apoi a apucat de mînă pe Şatun:

— Dă-mi jungherul, Altîn-Ghiul, a zis el. Şi să vie armaşul să afle porunca mea.

După acest cuvînt, a găsit pe umărul prea frumoasei basmaua.

În asemenea chip a dat din nou poruncă împăratul ca să taie pe coconul său.

CAPITOLUL IX

Istorisirea lui Urga filosof cu feciorul împărătesc cel prea gras şi alta cu căţeluşa babei.

Mare mîhnire s-a stîrnit la curte în dimineaţa zilei a patra, cînd s-a aflat schimbarea cumpenei, iarăşi către vărsare de sînge. Dar înţelepţii vegheau şi l-au pîndit pe măria sa, împresurîndu-l. Cum a ieşit din iatacul său, măria sa împăratul a poruncit să se facă pregătire de vînătoare; iar mai înainte de a porni la vînătoare, măria sa a poftit să vadă camara cu dobînzile de război ale strămoşilor săi. Îi plăcea din cînd în cînd să intre acolo şi să se desfăteze de mărturiile de biruinţă ale împăraţilor săbiei. Se găseau acolo prapori şi steaguri pe care se aflau scrise mărirea şi puterea şi ameninţarea. Erau ninse de colb. Se mai găseau săbii ruginite şi ştirbe, şi baltaguri şi buzdugane. Mînile care le purtaseră erau oale şi ulcioare. Se mai găseau arce

discordate şi săgeţi în tolbe sparte, iar în nişte rafturi, căpăţîna lui Aoa han şi căpăţîna lui Hunşah, şi a lui Karapati maharagea, legate în aur şi prefăcute în cupe, din care băuseră cîndva biruitorii persieni.

Aşa îi plăcea împăratului Kira să se mîndrească între mărturiile de străşnicie ale strămoşilor săi; însă măria sa era blajin şi iubea pacea, cu ale sale desfătări.

Cînd l-au impresurat sfetnicii, el s-a uitat împrejur şi şi-a încruntat sprînceana. După aceea s-a aşezat pe treapta de porfir a odăii şi a aşteptat să vie un filosof să-i spuie o snoavă.

A păşit deci înainte Urga, cel de neam de la Mongolia.

— Puternică pavăză a noroadelor, o împărate, a grăit Urga; rău era la Bogoz-noor, unde bătrînii mei au trăit fericiţi; bine este la împărăţia măriei tale, unde am eu atîta mîhnire.

— Care mîhnire, Urga?

— Am mîhnire, s-a îndîrjit prea cinstitul înţelept, căci va să piară fiul cel prea iubit al împărăţiei persieneşti. Şi să nu păţească împărăţia aceasta ca împărăţiile de demult.

— Lasă asta, Urga filosoafe; spune povestea.

— Pot s-o spun, măria ta. Însă tare-s eu supărat şi nu-mi găsesc astîmpăr.

— Linişteşte-te, Urga, l-a mîngîiat măria sa, şi să nu-ţi fie povestea după cum ţi-i căutătura. Îmblînzeşte-ţi ochii.

Urga a oftat şi a clătinat din cap. Apoi şi-a dres glasul.

— Slăvite stăpîne, era odată la Bogoz-noor un fecior al hanului pe care maică-sa şi curtenii îl în-

dopaseră cu baclavale şi cozi de berbece. Cînd a ajuns în vîrsta feciorieі, atîta de tare se încălase la trup şi atîta carne spînzura pe dînsul încît era mai gros decît toţi mandarinii; iar la feredeu, într-o zi, băiaşul s-a uitat lung la el din toate părţile şi n-a mai cunoscut dacă-i băiat ori fată.

De aceea băiaşul s-a întristat şi tot ofta.

— De ce oftezi, omule? l-a întrebat feciorul hanului.

— Oftez, măria ta, a zis băiaşul, căci cuget la viaţa pe care o duceau fiii hanilor cînd părinţii noştri trăiau în pustie; atuncea noroadele mongolilor erau sprintene, umblau fără astîmpăr după dobîndă; cutreierau pămîntul şi băteau împărăţiile; coconii hanilor de atunci aveau căutătură de pajură şi puterea leului; nu se despărţeau de cal şi platoşă; îi puneau şi în mormînt călare şi cu armele pe dînşii; iar de cînd au biruit domnii noştri pe kitai şi ne-am aşezat în case zidite, ne-au covîrşit carnea şi osînza. Uitîndu-mă eu cu amîndoi ochii, nu văd la măria ta ceea ce se cuvine să aibă moştenitorul împărăţiei, pentru ca moştenitorul să-şi ia soţie şi să aibă urmaşi. Dumnezeu să te binecuvinteze; cel mai sărac dintre supuşii luminăţiei tale are ce-i trebuie; jale îmi este să fii lipsit măria ta.

Auzind aceasta, tînărul a fost cuprins de mare nelinişte. A stat gîndindu-se un răstimp, apoi a luat o hotărîre.

— Bagă de samă, omule, a zis el, la ceea ce am să-ţi poruncesc. Caută în straiul meu şi scoate zece galbini. Numaidecît du-te şi iscodeşte şi-mi adă o femeie isteaţă, ca să cunosc şi eu dacă sînt lipsit ori am ce-mi trebuie. Nu întîrzia; eu te aştept. Ai înţeles?

— Am înţeles, stăpîne.

Băiaşul s-a închinat cătră cocon, apoi s-a dus şi a luat galbinii. Cînd i-a sunat în palmă, i-a plăcut cîntecul lor şi a zis în sine: De ce să mă duc să caut în cetate o femeie? Îi aduc pe muierea mea şi n-am a mă teme. Unde nu-i nimic, nici Dumnezeu nu poate găsi pricină. Măria sa se alege cu zăbava şi eu cu galbinii.

Aşa a făcut. A adus pe muierea lui şi i-a poruncit să intre la coconul domnesc. Femeia sta la îndoială.

— Nu întîrzia, i-a poruncit bărbatul, intră şi găteşte măriei sale feredeul. Iar eu mă duc în cetate ca să plinesc fără întîrziere alte porunci pe care mi le-a dat măria sa.

Nevasta s-a înduplecat, iar după aceea el s-a dus la treaba lui, cu cuşma pe-o sprînceană. Într-un tîrziu a ajuns acasă şi a mai aşteptat acolo o vreme pînă ce nevasta lui s-a întors. Cînd a văzut-o, el a şi început să rîdă. Însă femeia părea supărată şi cu iaşmacul tras pînă subt ochi. A început să cerceteze prin casă şi să adune lucruri; a făcut o boccea; a tras în mijlocul cămării sipetul.

Bărbatul s-a mirat:

— Ce faci, dragă nevastă?

— Mă mai întrebi? s-a mîniat ea. Nu ţi-e ruşine obrazului să faci cu mine asemenea batjocură? M-ai cumpărat ca să mă vinzi? Mă duc la părinţii mei chiar în sara asta.

— Nu-i vînzare, nevastă, ci dăruşag. Credeam ca să rîzi cu mine de întîmplarea vătuiului aceluia. Nu-ţi place şi ţie cîştig fără trudă?

— Cum şi-o face omul singur, nu i-o face nici dracul, sărace bărbate. Mă întorc de la vătui şi te găsesc pe tine cerb cu multe raze!

Auzind întîmplarea asta, împăratul Kira s-a veselit cum se veselesc toţi bărbaţii cînd aud asemenea istorisiri.

— Nu te veseli, împărate luminate, s-a burzuluit Urga filosof; căci acest om a avut ochi şi n-a văzut; degete, şi n-a pipăit; minte, şi n-a judecat.

— Bine-bine, rîdea împăratul. Aştept să mi-o spui şi pe-a doua.

— S-o spun, luminate stăpîne. Dar să ştii măria ta că-s tot supărat.

Am cunoscut odată un neguţător bogat, care-şi luase nevastă legiuită. Amîndoi soţii erau tineri şi aveau dragoste unul pentru altul. S-a întîmplat că neguţătorul trebuia să plece la Industan cu o caravană. Inainte de a pleca el lungă cale, amîndoi soţii şi-au jurat unul altuia să se păstreze întru credinţă şi curăţie. Au făcut mari jurăminte şi s-au ameninţat cu blesteme tari; după aceea soţul, sărutîndu-şi nevasta, s-a dus. Nevasta a rămas singură-singurică, fără fraţi şi fără rude.

A trecut vreme de trei luni şi se apropia ziua întoarcerii neguţătorului. Nevasta începuse a ieşi în fiecare zi în marginea cetăţii la poarta Industanului şi privea în lungul drumului, aşteptînd cu dor.

Intr-una din zile, pe cînd ea se întorcea de la ziduri, spre casă, a văzut-o un tînăr bogat dintre cei care n-au ce face şi taie cînilor frunză. A început să umble în laturea ei şi să-i spuie vorbe de dragoste. Foarte cu blîndeţă i le spunea şi cu dibăcie, însă femeia îşi grăbea paşii, nu întorcea ochii, nu da răspuns, păstrîndu-şi credinţa şi iubirea pentru cel aşteptat.

A urmărit-o aşa tînărul pînă ce femeia a ajuns acasă. A intrat, a încuiat uşa. Lui i s-a părut că

nu-i rămîne decît să se așeze dinaintea casei ei în uliță și să moară. Așa era de înjunghiat de dorință.

Gîndindu-se el ce să lucreze ca să o poată birui, s-a sculat și a început a umbla încolo și încoace. Intrînd pe o ulicioară, a văzut nu departe o căsuță săracă, și, în pragul acelei căsuțe sărace, o babă.

— Dumnezeu să te binecuvinteze, mătușă, ca să fii de folos năcăjiților, zice el. Ingăduie să te întreb ceva.

— Intreabă-mă, domnule.

— Nu cumva, mătușă, ai visat ast' noapte că ai să te îmbogățești?

— Ba asta n-am visat ast' noapte; ci asta visez de patruzeci de ani și încă nu mi s-a împlinit visul.

— Ei, mătușă, află atunci că poate să ți se împlinească acum.

— Știu eu, domnule? Doar dacă e la mijloc o femeie frumoasă pentru care ai căzut la patimă și de care nu te poți apropia.

— Așa este. Căzut-am la grea suferință într-o clipă. Și femeia care mi s-a arătat e nemilostivă și nesimțitoare. Casa ei e chiar aici, după colțul uliții. Dacă ușa acelei case se deschide pentru mine, mătușă, și dacă găsesc pe frumoasa mea zîmbindu-mi cu bunăvoință, să știi că visul dumitale se izbîndește numaidecît.

— Am înțeles, a zis bătrîna; arată-mi casa, și, dacă va binevoi Dumnezeul dragostelor, acea ușă se va deschide și ce rîvnești vei avea. Dă-mi numai răgaz ca să gătesc cele de cuviință.

— Bine, mătușă; mă duc cu nădejde și mă întorc cu bucurie.

După ce s-a dus tînărul, bătrîna s-a apucat să meșterească. A cernut făină de grîu și a muiat-o.

A amestecat în aluat piper mult, a împletit un colăcel și l-a copt. A chemat după aceea cățelușa pe care o avea la căsuța ei și, cu colăcelul subsuoară, s-a dus la nevasta cea tînără. Înainte de a intra în casa nevestei, a dat cățelușei colăcelul să-l mînînce. A intrat ea înainte; cățelușa după dînsa. Cînd s-a cinchit baba pe covor, cățelușa a început să schiaune încet și să lăcrămeze.

— Ce are cățelușa dumnitale, mătușă? a întrebat cu grijă nevasta.

— Vai, draga mea, a suspinat baba; vai, rumenito și ocheșico, cum se poate să nu știi povestea cățelușei mele? Nu ți-am spus-o încă?

— Nu mi-ai spus-o, mătușă, s-a mirat nevasta.

— Atuncea să ți-o spun. Această cățelușă, amar de mine, e fiică-mea. Fragedă și frumoasă era, și s-a amorezat de dînsa un tînăr. Umbla după ea pe uliță și cerșea cu vorbe potrivite dragoste; dar ea nicidecum nu se îndupleca. I-a trimes flori, a pus să-i cînte lăutari, — ea nu și nu! Atunci bietul om a căzut la zăcere de inimă rea și a simțit că moare. Înainte de a se prăpădi, s-a dus la un vrăjitor și a blăstămat-o pe fată, iar vrăjitorul a turnat în apă fermecată ceară topită; și chip de cățelușă alegîndu-se, într-aceeași clipă fiica mea în cățelușă s-a schimbat. Acuma, de cîte ori ies de acasă, cățelușa se ia după mine, schiaună și lăcrămează, iar mie mi se rupe inima! Ce zici, draga mea, de asemenea întîmplare?

Auzind nevasta una ca asta, s-a înfricoșat care nu se mai află.

— Mătușă, a grăit ea, povestea dumnitale mă pune pe gînduri. Am să-ți spun o taină mare, și, afară de dumneata, nimeni să n-o mai știe. Chiar

astăzi, un tînăr m-a văzut la o poartă a cetăţii, aşteptînd pe soţul meu, şi s-a aprins într-atîta de patimă, încît s-a ţinut tot drumul de mine, înşirîndu-mi verzi şi uscate. Frumos şi cuviincios mi-a vorbit şi nu are altă dorinţă în viaţa lui decît să-mi sărute degetele. Eu însă nu-l pot primi.

— Ştiu, draga mea, a zis bătrîna; foarte bine faci să nu-ţi dai degetele, căci dragostea e vicleană şi caută şi altele.

— Foarte bine fac într-o privinţă, mătuşă dragă, însă pe de altă parte mă tem de suferinţa pe care o arată tînărul acela. S-ar putea să cadă la grea patimă şi să moară.

— Aşa ţi se pare?

— Nu mi se pare; aşa am văzut cu aceşti ochi şi am auzit cu aceste urechi.

— A! apoi atunci se schimbă treaba şi, după cît înţeleg, nu-i bine.

— Vezi, mătuşă dragă, că nu-i bine? Cum aş mai putea trăi, ştiind că se prăpădeşte omul, şi avînd şi frica blestemelor? Ce te-aş ruga eu cu mare stăruinţă? Tînărul trebuie să fie aici aproape, cu ochii la casa mea; du-te şi adă-mi-l, ca să nu se bolnăvească, şi eu în veci nu te-oi uita, nici ţi-a fi degeaba.

— Vai, drăguţa mea sprîncenată, cum îţi închipui că ţi-aş lua eu ceva pentru o facere-de-bine ca asta? Mă duc numaidecît să-l caut. În vremea asta tu deretică toate şi pregăteşte cele de cuviinţă; căci, de cînd e lumea lume, dragostea cere pîne şi vin. Află asta de la mine, căci şi eu am fost milostivă în zilele mele.

S-a dus baba. Nevasta s-a învîrtit într-un picior pregătind toate.

A stat preț de un ceas baba acasă; tînărul nu s-a arătat. Vreme de întîrziere nu era; nu erau de pierdut nici foloasele unei așa trebi. Prin urmare, mișauca de babă a ieșit în tîrg și s-a uitat cu agerime la unul și la altul. A văzut un bărbat tînăr și frumos care părea și bogat. S-a alăturat de el și i-a șoptit:

— Tinere, știu într-un loc ferit o femeie frumoasă, cu buze de rouă. Dacă dorești, e a dumnitale.

— Unde e? a întrebat străinul.

— Vină după mine în ulița salepgiilor; ai să vezi, are să-ți placă și ai să lepezi un dar potrivit pentru sărăcia mea.

— In ulița salepgiilor? s-a mirat străinul; să mergem și să vedem.

— Dar îmi făgăduiești un bacșiș bun?

— Iți făgăduiesc.

— Aș vrea să văd și să pipăi un ban de aur, a suspinat baba.

— Bine, iată banul, du-mă unde spui.

Baba l-a dus la casa negutătorului; l-a vîrît în camară; l-a poftit să șadă pe pat.

A venit femeia, și, cum a intrat, a cunoscut pe soțul său.

Fără să steie o clipă la îndoială, a strigat apucîndu-l de barbă:

— Vai! aceasta îți este credința, ticăloase bărbate? Nestatornicule și stricatule! uitat-ai făgăduințile și jurămintele? Te întorci pe furiș în cetate? și socoți că eu n-am aflat? și socoți că eu n-am avut pe cine pune ca să te urmărească? Și umblai căutînd prilej ca să mă înșeli? Cum ți-a șoptit cuvînt această biată bătrînă, te-ai și prins, crezînd că te duce la o străină. Dar eu te-am adus aici, ca să

nu-ţi mai poţi acoperi fapta cu minciună. De o săptămînă ies în fiecare zi la poarta Industanului şi te aştept ca o soţie curată şi tu intri ca hoţul.

— Ba nu, nevastă, am intrat pe poarta Persidei, odată cu toată lumea.

— Aşa ? ocoleşti ca înşelătorii.

— Nu ocolesc, ci aceasta mi-a fost calea la întoarcere.

— Şi nu numai atît ! a strigat iar femeia ; după ce intri pe furiş, întîrzii căutînd desfătare străină. Pe cînd eu, aflînd că ai venit şi întîrzii, totuşi am dereticat chilia noastră şi am pregătit bunătăţile ce ştiu că-ţi plac.

— Într-adevăr, a adaos bărbatul, mi se părea ciudat că văd asemenea gătire şi credeam că jurămintele le calci tu.

— Apoi, dragul meu, nu-i mai crede de-acuma înainte, căci eu cu tine pîne şi sare nu mai mînînc, şi chiar din acest ceas mă scol şi mă duc la mama şi la tata. Vai şi iar vai ! trăsniţi-l, nouăzeci şi nouă de îngeri, pe cel ce calcă jurămintele !

Atunci a început să se roage şi baba, ca s-o îmblînzească. Şi soţul a început să numere şi să juruiască soţiei lui şal şi feregea de matasă, şi comanac ţesut cu fir de aur, şi conduri roşii de pielcică de ied, şi două ocă de acadele, şi alte frumuseţi şi bunătăţi, numai să se milostivească să-l ierte.

— Iată ce fel de poamă sînt muierile ! a strigat Urga, isprăvindu-şi povestea.

— Bună istorie a fost asta, s-a veselit împăratul Kira, dar tot nu înţeleg, filosoafe Urga, de ce eşti supărat şi zbîrlit, parcă ai fi strămoşul motanilor.

— Sînt supărat, doamne, căci la împărăţia asta se dă osînda morţii fără de judecată,

Prea puternicul împărat s-a gîndit adînc; după asta s-a milostivit de Urga, ca să nu-l mai vadă supărat, și a poruncit să nu mai omoare pe fiul său.

CAPITOLUL X

Cînd a fost vînătoare împărătească și baba chioară aduna buruieni pentru frumoasa Șatun.

Cum s-a aflat vestea bună, a ieșit cu mare bucurie la soarele dimineții alaiul de vînătoare. Copiii de casă au adus împăratului straiele de schimb. I-au scos papucii și i-au pus încălțări cu carîmb și cu pinteni. L-au dezbrăcat de halat și i-au potrivit platoșă de piele de inorog. I-au așezat pe cap comanac negru rotund din aceeași piele, împodobit cu aripă de gaiță. Și l-au suit pe cal cu tacîm de argint, înflorit cu țarțamuri. Au dat sunet trîmbițașii și s-au arătat curtenii, impresurîndu-l pe măria sa. Unii vînători erau călări pe cai, purtînd sulițí în mînă și junghiuri la coapsă. Alți slujitori stăteau pe cămile, stăpînind pe genunchi copoii. Pe cămila cea mai bătrînă era un slujitor vechi, care ținea în lanțug, în foișorul lui de trestie-bambu, pe vulturul cel mare care se chiamă bercut. S-au adus și șapte asini pentru cei șapte sfetnici; și mulți catîri care purtau samare grele, cu gustarea de prînz a măriei sale și a alaiului.

Astfel s-au dus cătră o cîmpie sub munte, unde se vedeau lunci rare și desișuri de trestii. Pe sub trestii și printre lunci curgea o apă leneșă, oglindind un cer ca peruzeaua. Ici-colo, în chiparoșii luncilor, clămpăneau stîrci albi cu moț. Împăratul se desfăta întru toată ființa de frumuseța acelor locuri; iar sfetnicii,

amestecîndu-şi măgarii, nu conteneau să se sfătuiască fel şi chip, spunînd şi întorcînd în dreapta şi în stînga bărbile, şi iar spunînd, încît nu mai aveau parte de acea dulceaţă a priveliştii.

Chihaia vînătorilor împărăţiei a dat înştiinţare ridicînd steagul, şi slujitorii cînilor au coborît de pe cămile copoii, călăuzindu-i spre desişuri şi slobozindu-i din funioare. Iar vînătorul cel vechi a ieşit la vedere cu bercutul.

Nu mult a trecut şi cînii au simţit putoarea cerbilor şi au şi început a căuta cu hărnicie într-un smîrc, la umbră de sălcii mari. Doi copoi tineri au dat glas: chiau-chiau! ş-un cerb cu douăsprezece clenciuri a ieşit în luncă; şi-a culcat pe spinare coarnele ş-a năzuit la cîmpie. Vînătorul cel vechi a dat drumul bercutului. Vulturul s-a învăluit în văzduh, a plutit în înălţime, apoi s-a lăsat vîjîind asupra cerbului, pălindu-l cu aripa şi ciugulindu-l cu clonţul la stinghie. Din urmă, zoreau călăreţii cu jungherele trase. Cînd au ajuns şi au descălecat, cerbul îşi dăduse suflarea. Îndată l-au deschis, au scos ficatul şi l-au dat bercutului. Au sosit şi filosofii cu împăratul ca să vadă isprava, cînd alţi copoi, în altă parte, au prins a ţăhni, adulmecînd altă sălbătăciune. A ieşit o ciută, lîngă o desime mare de ierburi şi spinării. N-a fugit cătră lărgimea cîmpiei, ci se ţinea sub streşina luncii; cotea prin tufişuri şi iar se întorcea la desime. Un vînător a pălit-o cu suliţa; iar altul, descălecînd, a intrat cu copoii în desime şi a găsit subt adăpost încîlcit de crengi pe viţelul cerboaicei, încă plăpînd.

Într-o vreme, simţindu-se împăratul trudit, vînătoarea a făcut popas şi slujitorii anumiţi au aprins focul, au desfăcut samarele, au scos ţiglele, au înşirat bunătăţile, şi au purtat burdufurile cu vin la bătaia iz-

voarelor, subt o stîncă. Le-a plăcut filosofilor cu deosebire această parte a vînătoarei, la tihna umbrei, cu cele de cuviință pentru nevoia ticălosului nostru trup.

Sara, s-a întors alaiul la palat. Măria sa împăratul era trudit; totuși nu putea dormi. S-ar fi sculat, să se ducă pînă la iatacul prea frumoasei sale Șatun, dar parcă-i erau încheieturile frînte și spatele bătut cu vergi, căci de opt luni nu încălecase măria sa pe cal și nu ieșise în petrecere, ca să-l bată vîntul și să-l ardă soarele.

«Așa-s de multe treburile la o împărăție...» cugeta măria sa.

Ah-ah! greu meșteșug este meșteșugul împărătesc, care mai greu nu se află alt meșteșug pe lumea asta.

Simțindu-l slujitorii de la uși că se frămîntă căutînd liniște trupului său, s-au sfătuit trimețînd înștiințare lui Nușrevan filosof, care, căutînd în condica rînduielilor, a poruncit să intre doi copii de casă la măria sa și să-l scarpine la tălpile picioarelor pînă ce va adormi.

Făcîndu-se întocmai, împăratul nu tîrzie vreme a adormit și a avut plăcut vis, de care nu și-a mai adus aminte cînd s-a deșteptat.

Dormise bine și ar mai fi dormit; dar îi bătuse lumina în pleoape și auzea glasuri în grădină. Unul din acele glasuri îl cunoștea, căci era al prea frumoasei Șatun.

Și-a aruncat pe umeri halatul, și-a vîrît picioarele în papuci și s-a dus lîngă fereastra deschisă, ca s-audă mai deslușit.

În grădină începea să aurească soarele pe deasupra zidului. Zorelele se deschiseseră ; trandafirii adiau mireasmă. Un păun își resfira coada ochioasă pe pajiște și pășea fudul spre Șatun, care-l chema spre ea, zvîrlindu-i boabe. Lîngă Șatun, plecată din șale și cerce-

tind cu luare-aminte pajiștea, se mișca o roabă bătrînă.

— Mai fericit ești tu decît mine, păune, suspina Șatun către pasere.

Apoi se întoarse spre roabă:

— N-ai mai găsit, mătușă, ce-mi trebuie mie? Grăbește-te cît e iarba neumblată și roua nescuturată.

— Am găsit, stăpînă, șapte feluri și mai trebuiesc două.

— Ce lipsește?

— Stăpînă dragă, lipsește somnul-pămîntului și limba-șopîrlei. Nu te îngriji, căci le găsesc îndată, și chiar le-am găsit.

— Ai ales cîte nouă fire?

— Întocmai.

— Atuncea numaidecît să ațîți foc în vatră și să le pui în oală nouă, cu apă neîncepută. Ah! mătușă, rău îmi pare că am să părăsesc această viață, dar cel puțin fiertura acestor ierburi mi-a da moarte fără durere; și voi adormi pe totdeauna visînd la stăpînul meu prea iubit împăratul. Fire-aș fi fost moartă mai bine din pîntecele maicii mele, decît să îndur cîte am îndurat la curtea domnului meu. Un desfrînat a vrut să mă rușineze într-o clipă; șapte filosofi necuviincioși mă batjocoresc în toate zilele. Frumoasă a fost pentru mine lumea asta și acum s-a întunecat. Dulce a fost viața cu domnul meu și acuma mi-i amară. Găsit-ai ce-ți lipsea?

— Am găsit, stăpînă.

— De nouă feluri?

— De nouă feluri, stăpînă.

— Atuncea du-te și fierbe cum am spus și să găsesc paharul plin. Mai stau puțin, ca să-mi iau bun-rămas de la toate.

— Mă duc, stăpînă, şi voi face precum porunceşti.

După ce s-a dus roaba, împăratul n-a mai putut răbda şi a scos capul pe fereastră.

— Şatun, a întrebat el, roaba asta a ta e grădinarul despre care mi-ai povestit?

Mai întăi prea frumoasa Şatun s-a spăriat văzînd pe împărat; apoi a venit la fereastră, s-a aşezat jos lîngă dafini şi a început a plînge.

— Ce faci, Şatun? s-a mirat împăratul; strîngi ierburi?

— Strîng, măria ta, ca să-mi fie bine şi să se isprăvească toate.

— Ba să nu faci una ca asta, Şatun, căci tu mie îmi trebuieşti.

— Vai, stăpîne, dacă ţi-aş trebui, nu ai îngădui să fiu de rîsul filosofilor.

— Nu vorbi aşa, prea frumoasa mea, căci tu nu ai nimica de-a face cu filosofii; ci ai de-a face cu mine.

— Într-adevăr, mărite stăpîne, eu n-am nimic cu ei, însă au ei cu mine. Nu mai pot răbda; am să mă duc unde se duc toate femeile.

— Unde?

— Undeva, mărite stăpîne, unde nu sînt filosofi.

— Ţi s-a urît lîngă mine, Şatun?

— Ba, măria ta, acolo unde e dragostea mea aş sta o veşnicie; dar hojma mă schimb pe jar aprins şi îngenunchez sub minciuni şi înfruntări. Mai bine mă duc, măria ta, şi să se isprăvească toate.

— Nu te duce, Şatun; mai stai să te privesc.

— Mai stau, măria ta, priveşte-mă. Cînd mă voi duce, mă duc unde am spus, ca să nu mai fac umbră pămîntului. Va binevoi Dumnezeu să mă vezi poate iar, mai tîrziu, pe tărîmul celalalt, unde vom avea mai multă tihnă.

— Prea frumoasa mea, fapta asta îți poruncesc să n-o săvîrșești.

— Chiar de te-aș asculta, stăpîne, — ceea ce se și cuvine să fac, fiind roabă, — totuși la același sfîrșit aș ajunge. Căci eu sînt ca și mistreața din poveste, care a așteptat smochinele.

— Care mistreață? Și nu mi-ai spus nici dacă roaba aceea e grădinarul din poveste.

— E grădinarul, măria ta.

— Și care mistreață? și ce smochine?

— E o întîmplare, slăvite doamne, pe care eu aș putea-o spune, dacă mai am trecere și îngăduință la iubitul meu stăpîn.

— Spune repede, Șatun.

— Spun îndată, stăpîne.

Era o scroafă sălbatică. Umblînd ea prin pădure după hrană, a găsit un smochin căruia începea să i se pîrguiască roada. Sufla cîte-o boare de vînt, se mișcau crengile, cădea cîte o smochină coaptă și mistreața o mînca, plăcîndu-i foarte mult. Intr-o zi a trecut pe acolo o măimuță, a văzut smochinul și s-a aburcat în el. După ce s-a suit măimuța în smochin a sosit și mistreața la rădăcina pomului.

— Dă-mi și mie o poamă! s-a rugat ea de smochin.

A atins măimuța o creangă, a căzut o smochină coaptă; mistreața a apucat-o și a mestecat-o în fălci cu plăcere nespusă.

Măimuța s-a uitat bine și a văzut cît de tare îi plac mistreței smochinele coapte. Rînjind, s-a tras în crengi cu multă băgare de samă, ca să nu scuture roada, și a început a alege și a mînca fructele pîrguite una cîte una. Iar mistreața aștepta cu rîtul înălțat și cu ochii stecliți să-i mai cadă o bunătate de sus.

— Mai dă-mi! se ruga ea.

Dar aştepta zadarnic, căci şi măimuţei îi plăceau smochinele coapte şi avea grijă să şi le culeagă ei. A stat mistreaţa şi a stat, şi iar a stat, neclintită, pînă ce i-au înţepenit şi i s-au uscat vinele grumazului, a căzut jos şi a pierit.

Astfel, stăpîne, şi eu, chiar dacă nu beau fiertura, aşteptînd smochina cea coaptă, am să cad jos şi am să mor.

— Ba asta nu se poate, Şatun, a strigat întărîtat împăratul. Să vie la mine armaşul!

A bătut de trei ori din palme. S-au înfăţişat slujitorii; au chemat pe armaş.

Măria sa a poruncit ca, în aceeaşi zi, către sară, să se adune curtea în priveală şi să fie tăiat coconul său.

CAPITOLUL XI

Ce spune Cos filosof despre Coadă-scurtă şi povestea lui despre corbii înţelepţi de la Vavilon.

Iarăşi s-a împrăştiat vestea la odăile lefegiilor şi la cămările curtenilor, şi la colibele robilor în fundurile grădinilor, şi la vînători, şi la pescari, şi la cuhnii, şi pretutindeni în cetate, că Ferid va să fie omorît.

Însă sfetnicii filosofi nu erau departe şi curtenii nu încetau să uneltească. Abia s-a dus Şatun cu veselie la iatacul său, şi filosofii s-au înfăţişat poftind la divan pe măria sa.

Precum se cuvenea, Kira împărat i-a lăsat să aştepte. L-au spălat slujitorii la feredeu, l-a ras pe la tîmple bărbierul, l-au uns cu mirodenii şi l-au îmbră-

cat alți slujitori, și abia după aceea s-a arătat cu toată măreția în adunare.

Era rîndul lui Cos cel roș să pășească înainte și să vorbească.

Cînd a ieșit Cos din bulucul celorlalți sfetnici și a făcut doi pași, împăratul a ridicat fruntea și s-a uitat la el posomorît. Cos filosof a cutezat totuși să mai facă un pas; apoi s-a oprit.

— O, prea puternice stăpîne! a strigat el; umbră a lui Dumnezeu pe pămînt! poftesc măriei tale să trăiești ani mulți întru strălucire și dreptate, avînd lîngă măria ta pe fiul cel prea iubit.

Împăratul și-a clătinat fruntea, rămînînd închis într-aceeași posomorală.

— S-a aflat iarăși, o împărate, de hotărîrea cea nouă! a îndrăznit Cos filosof.

Împăratul simțea încă în trup truda vînătoarei și a căscat, cu ochii umezi.

— Care hotărîre nouă? a întrebat măria sa apoi.

— Hotărîrea în privința coconului împărătesc!

— Ei, și ce-i cu hotărîrea aceea? Asta-i o hotărîre veche.

— Măria ta! a strigat Cos cu spaimă, dacă piere coconul, nu-l mai putem învia!

Așa a răcnit Cos, încît împăratul a tresărit ca și ceilalți muritori de rînd care erau de față, și dregătorul îmbrăcămintei a pășit la spatele jîlțului împărătesc, ca să potrivească iarăși bine turbanul pe prea slăvita țeastă.

— Măria ta, a urmat Cos, alaltăieri s-a întîmplat aici în Babahan, cetate de scaun a strășniciei tale, o faptă pe care, auzind-o, cu toții am fost cuprinși de mîhnire. Bahzad, sutaș în oștirea de strajă a măriei tale, are casă în mahalaua cazangiilor. Acasă are

nevastă și copil, pe care foarte îi iubește. Bahzad avea deasemeni și un cîne, poreclit Coadă-scurtă, căci păstorii îi tăiaseră coada de mic. De la păstori l-a cumpărat sutașul și îl crescuse învățîndu-l cu dibăcie felurite învățături, încît umbla în două labe ca omul, găsea lucruri ascunse și le aducea la poruncă ; știa să facă o mulțime de meșteșuguri de mirare și înțelegea tot ceea ce îi spunea stăpînul său.

Alaltăieri dimineața, nevasta lui Bahzad s-a dus la părinții săi, dincolo de ziduri. Bahzad, avînd zi slobodă, a rămas cu copilul. S-a jucat cu el, l-a hrănit și l-a adormit în leagăn. Iată, însă, că-i trimete căpitanul străjilor un oștean, cu poruncă să se înfățișeze numaidecît la palat, avînd a-i spune ceva grabnic.

Bahzad sutașul a chemat atunci cînele și i-a poruncit așa :

— Coadă-scurtă, să știi că eu mă duc la mai-marele meu și nu voi întîrzia mult. Tu să te așezi lîngă leagăn și să păzești pe copil, să nu cadă ori să nu i se întîmple ceva rău.

Cînele s-a uitat țintă la stăpîn, ciulind urechile și dînd înștiințare, cu tuiul cozii, că a priceput porunca.

Bahzad s-a dus ; Coadă-scurtă a rămas lîngă prunc. Din cînd în cînd ridica botul și cerceta înspre leagăn, înțelegînd că copilul urmează a dormi liniștit.

Iată că, dintrodată, s-a făcut mișcare înspre ușa grădinii și, pe spărtura de lingă ușă care se chiamă firida miței, a intrat un șarpe mare. S-a desfășurat în sus înălțind capul, a ațintit pe copil și și-a fulgerat spre el furca limbii, trăgîndu-se în lungul leagănului.

Atunci cînele, care îl pîndea cu luare-aminte, a sărit asupra lui fără a da glas, ca să nu se deștepte puiul stăpînului său. Șarpele s-a întors de cătră leagăn, încolăcind pe Coadă-scurtă. Cînele a pîndit clipa po-

trivită ca să apuce pe șarpe de git; și a fost între ei război, rămînînd biruința a lui Coadă-scurtă.

Într-o vreme s-aud și pașii sutașului dinaintea casei. Cînele, bucuros de întoarcerea stăpînului, se duce și deschide clampa ușii cu laba, cum avea obicei, și iese înainte scîncind. Bahzad îl vede cu botul plin de sînge; crede că a zugrumat și a mîncat pe prunc; se aprinde de mînie cumplită, trage sabia și-l omoară.

Intrînd în casă, găsește pe copil în leagăn. Se deșteptase, zîmbea și întindea mînuțele. În același timp vede și trupul sîngerat al șarpelui. Înțelege ce s-a întîmplat.

— Amar mie, a răcnit el; am omorît pe credinciosul meu.

A dat fuga afară, să vadă dacă nu cumva cînele mai suflă. Cînele nu mai sufla. Cînd intră iar în casă, aude și glasul pruncului chemînd pe Coadă-scurtă să se joace cu el.

S-a apucat cu mînile de tîmple, văitîndu-se; dar zadarnic se văita, căci, oricît dorea el și oricîtă căință arăta, Coadă-scurtă nu putea să se mai scoale.

Rău îi părea și se căia pentru cîne; dar ce ar fi fost dacă ar fi omorît, printr-o înșelare, pe fiul său?

— Bahzad e la palat, putem să-l chemăm, ca să-l vezi și măria ta, dacă binevoiești.

— Nu binevoiesc, a răspuns împăratul și a urmat a se uita întunecat într-o parte.

— Îngăduie atunci, milostive stăpîne, a zis filosoful privind pieziș spre ceilalți șase dregători; îngăduie atunci, milostive stăpîne, să-ți spun altă întîmplare.

— Bine, n-ai decît să spui.

— Mărite doamne, trăia la Vavilon un negutător putred de bogat, care își cumpărase grădini mari la

malul Eufratului. Din cînd în cînd, după ce încărca mărfurile ce avea a trimete și după ce descărca mărfurile care-i soseau în corăbii; după ce se neguța și plătea, după ce primea aurul și mulțămea pe vameșii și slujbașii împărătești, se simțea trudit și se ducea să petreacă și să se desfăteze în grădinile lui. Acolo nu mai avea în jur viermăt de oameni; îl împresurau numai pacea și murmurul dumbrăvilor. Și de lă roțile așezate la malul Eufratului curgeau veșnic pîraie, șopotind și umezind grădinile. Pe cît era de trudnică viața lui de negutător, pe atîta de bine îi sporeau cîștigurile și pe atita de tare i se îmbielșugase trupul, încît trebuiau să-l ducă robii pe scaun în păringă pînă acolo. Și cum mergea acolo, se bucura și i se părea că e sprinten. I se părea că e și tînăr, deoarece îl întovărășea și soția sa, care era luminată la chip și plină de duh. Și mai cu samă femeii îi plăcea să vie să petreacă în acele grădini, așa încît, din dragoste pentru dînsa, neguțătorul părea de două ori și de nouă ori fericit. Pe femeie o chema Kiosem; pe bărbat Peroz.

Zice într-o zi Kiosem soțului său:

— Dragul meu soț, mîni e ziua nașterii mele și aș pofti să mergem la grădinile noastre de pe malul Eufratului. Luăm cu noi vin și mîncările ce-ți plac ție și ne veselim singuri, fără neamuri și fără prietini.

A răspuns Peroz:

— Dragă nevastă, sînt prea împovărat de trebi și am de descărcat o corabie. Nu pot merge și rău îmi pare.

— Atuncea cum să facem, dragul meu Peroz? căci atita zăduf și atita colb e în cetatea asta a Vavilonului încît, dacă nu mă răcoresc mîni, mi se împuținează sănătatea.

— Iată cum să facem, frumoasă Kiosem, a răspuns soțul. Eu stau la socotelile mele pînă ce isprăvesc; tu du-te; îți dau pe omul meu de credință, ca să te slujească; și, cum gătesc descărcatul și mă alcătuiesc cu vameșii, pun lacatele la bude și vin și eu după tine.

Femeia s-a bucurat. Peroz negutătorul a chemat pe omul său de încredere și i-a spus ce are de făcut, poruncindu-i să păzească pe Kiosem cum ar păzi o comoară.

Sluga a luat aminte. Cum a înserat, a făcut pregătiri, într-ascuns, a încărcat coșuri pline pe catîr și le-a dus în grabă unde știa el. La al treilea ceas al nopții a fost înapoi; nimene n-a băgat de samă lipsa lui. La răsăritul soarelui, a fost în picioare și a ciocănit la geamul stăpînei.

— Gata sînt, doamnă, a zis el încet, ca să nu deștepte pe negutător. Am pus chilim pe catîrul domniei tale. Dacă grăbim plecarea, scăpăm de arșița soarelui.

Kiosem n-a întîrziat; a ieșit bucuroasă, sluga a pus genunchiul în pămînt și a ajutat-o să se așeze pe samar ca într-un leagăn, după moda de la Vavilon; și s-au dus. Roua se zvîntase și florile erau deschise în grădini; i se părea frumoasei Kiosem că acele flori rîd la ea.

Au trecut din grădina întăia într-a doua, pe urmă într-a treia, unde se aflau platani bătrîni și tufișuri umbroase. Cîntau gangurii în iasomii înflorite. Din platani zburau corbi negri și stîrci albi.

— Mi-e foame, a zis rîzînd Kiosem. Mi se pare, omule, că te-ai prea grăbit și ai uitat să iei mîncare.

— Am uitat, a răspuns sluga. Iartă-mă, stăpînă; gîndul meu nu era la mîncare.

Femeia s-a uitat la el cu luare-aminte; i se părea că glasul lui era întrucîtva mîhnit.

— Ți s-a întîmplat ceva, tinere?

— Nu, doamnă.

— Ai primit cumva carte cu vești rele de la părinți?

— Nu, doamnă; n-am părinți; mă aflu singur pe lume.

— Cu toate acestea, ești încă tînăr.

— Nenorocirea și moartea n-aleg, stăpînă. Nici părinții mei nu erau prea bătrîni; s-au prăpădit înainte de vreme, cum am să mă prăpădesc și eu.

— De ce? ai cumva vreo mîhnire?

— Mîhnire am, stăpînă, căci am uitat să iau merinde; dar poate vei putea răbda pînă ce vine stăpînul nostru; cu el sosesc și bunătățile.

— Am să încerc să rabd pînă atunci, a răspuns femeia cu oarecare asprime.

Vorbind așa, au ajuns la malul fluviului și s-au uitat o vreme cum trec ciamuri și corăbii cu pînzele umflate de o boare ușoară. După aceea s-au întors sub platani.

Femeia se uita la tînăr și îl vedea îmbrăcat c-un strai nou de matasă. Nu i se părea slut. Vorbea puțin poate din pricina mîhnirii pe care o mărturisise.

— Ascultă, omule, a zis stăpîna, lasă la o parte supărarea și spune-mi ceva, ori cîntă-mi, ca să-mi treacă de foame.

Tînărul a clătinat din cap și a oftat. În acea clipă, într-un vîrf de platan, un corb bătrîn și-a desfăcut aripile cîrîind de două ori.

Tînărul a ridicat capul și l-a întrebat:

— Ce zici?

— Hra! hra! hra! a răspuns corbul.

— Bine, i-a întors cuvînt tînărul; îți mulțămesc.

Femeia a strigat cu uimire:

— Ce înseamnă asta? Vorbești cu paserile?

— Da, stăpînă, a răspuns sluga, corbul mi-a dat o înștiințare care mă bucură.

— Ce fel de înștiințare?

— Zice că să caut sub tufa de zmeură, la rădăcina platanului, căci am să găsesc mîncare pentru stăpîna mea.

— Cum se poate una ca asta? Eu nu cred nimic. Cine a adus-o și de unde știe el?

— El știe, stăpînă, căci e paznic vechi aici; zice c-a adus-o și a ascuns-o un om, astă-noapte. Iată, într-adevăr, mîncarea, într-un coș de papură. Binevoiește a gusta.

Femeia s-a mirat nespus și a gustat cu poftă: pîne, halva și naramze.

Au pătruns pe altă cărare a grădinii. Acolo alt corb a croncănit:

— Hra! hra! hra!

— Dar tu ce ai a-mi spune? a strigat către el sluga.

— Cra-caha! cra-caha!

— Așa? foarte bine; îți mulțămesc frumos. Într-adevăr, stăpînei mele trebuie să-i fie sete. Acestalalt corb spune — s-a întors el către Kiosem — cum că sub mușchi, în dosul copacului, se află ascuns ulciorul cu vin.

Tînărul s-a dus și a scos de sub mușchi ulciorul. Tot așa de mirată și de bucuroasă, Kiosem a gustat vinul dulce și i s-a părut că însoțitorul său ar trebui să fie mai vesel.

— Cîntă! i-a poruncit ea.

— Nu pot, stăpînă, căci am o suferință. Aștept pe al treilea corb, să-mi spuie cum aș putea să mi-o alin.

A trecut într-adevăr al treilea corb, și a dat larmă mare prin crengi.

— Acuma l-am înțeles și eu! a rîs Kiosem.

Tînărul a zîmbit:

— N-aș crede, stăpînă.

— Ba l-am înțeles prea bine. Spune că ți-s dragă și că să ne grăbim; căci poate sosi stăpînul grădinilor și nu trebuie să găsească nici ulciorul, nici mîncarea.

După ce au ospătat, doamna a chemat lîngă ea pe slujitor, zădărîndu-l și împungîndu-l cu glume, pînă ce a venit și al patrulea sol al acelor locuri încîntate, un măcăleandru, care s-a așezat deasupra pe o crenguță cîntînd harnic desmierdărilor lor.

După un timp, iată s-a auzit zvon de glasuri, și negutătorul s-a arătat cu alai, încărcat de toate bunătățile. A găsit pe soția sa cu fața în sus și cu ochii închiși, tînguindu-se încet. Tînărul părea îngrijorat.

— Ce este? ce s-a întîmplat? a strigat cu mînie neguțătorul.

— Stăpînei i-i rău... a răspuns sfios slujitorul.

— Cum se poate! nu ți-am dat-o în grijă ca pe juvaerul cel mai scump? Acum ai să răspunzi cu viața ta!

Atunci s-a auzit suspinul femeii:

— Peroz, soțul meu, vino lîngă mine, vreau să-ți vorbesc.

Neguțătorul a venit aproape.

— Soțul meu, a zis cu glas moale soția, să știi că omul tău nu e vinovat; mi-a fost de folos cît a putut.

Am venit aici singură să mă odihnesc și m-a cuprins un somn; și am visat. Mi s-a arătat un bătrîn negru la chip, cu coarne la tîmple, care m-a amenințat și a zis: Din acest loc nu te vei mai putea scula și pătrunsă de junghiuri vei zăcea la pămînt; și nu are să-ți vie putere să te miști pînă ce iubitul tău soț nu se va duce singur să aducă jertfă vițelului de aur, din toate cîștigurile lui de azi. Din fiecare cîștig de bani să cumpere o vietate curată, ori pasere ori dobitoc, și s-o jerfească la altar. Și dacă nu se grăbește să isprăvească arderile pînă la asfințitul soarelui, tu ai să mori aici.

Dragul meu, astfel mi-a vorbit omul cel negru. Și cînd m-am trezit, m-am simțit plină de junghiuri. Trudită de moarte sînt și nu mă mai pot mișca. Vai! vai! ah!

Negutătorul a început a răcni cu strășnicie la oamenii săi, chemîndu-i, le-a poruncit să-l poarte cu graba cea mai mare înapoi la Vavilon; a mai strigat la soția sa că, la asfințitul soarelui, numaidecît va fi înapoi cu cenușa jertfelor; s-a dus și a lăsat pe muiere și pe tînăr singuri, numai cu corbii care aveau glas și cunoșteau așa de bine toate.

Înălțate împărate, a isprăvit Cos, eu sînt cel mai puțin vîrstnic dintre sfetnicii măriei tale, dar viclenia muierilor am cunoscut-o din tinerețã, căci sluga care grăia cu paserile am fost chiar eu; însă femeia s-a arătat cu mult mai destoinică. N-o crede, măria ta, chiar cînd o vezi bolnavă de moarte.

Auzind aceste cuvinte, împăratul n-a stat mult pe gînduri și a poruncit ca să nu mai omoare pe fiul său.

CAPITOLUL XII

Altă istorie minunată a prea frumoasei cu un hoț care a călărit un leu.

Kira împărat dorea s-o vadă iarăși pe Șatun, și ea întîrzia să i se arate. Socotea măria sa că o va găsi plînsă și pălită la obraz, și ghemuită într-un ungher al iatacului, cu straiul învălmășit pe ea și boțit. Dar ea, dimpotrivă, i s-a arătat mai frumoasă decît totdeauna, cu feregea galbenă și condur roșu. Și-i erau unghiile date cu lac, ca să fie mai tari, să poată mai bine încleșta bărbi filosofești. Galbenul feregelei însemna ciuda. Roșul era dragostea; o călca în picioare. Aceste înțelesuri i le-ar fi putut deslușî împăratului altă femeie. Însă în acele zile nu se putea oploși lîngă măria sa Kira decît cea care-i era mai scumpă.

A zîmbit și și-a înălțat sprîncenele, adică mirîndu-se că domnul său își mai aduce aminte de dînsa și vine s-o cerceteze.

— Așează-te pe acest divan, iubite stăpîne, a zis ea cu dulce glas. De murit, încă n-am murit, căci așa a fost porunca ce mi-ai dat măria ta. Și doream, înainte de sfîrșit, să mai povestesc ceva domnului și împăratului meu.

Împăratul s-a așezat. Cu apărătoarea de cozi de păun, ea a făcut vînt spre cățuia cu cărbuni în care ardeau aromate. Împăratul a tras în piept mireasmă subțire. Iar Șatun a povestit:

— Stăpîne, se află într-un loc, la marginea pustiei, un caravan-serai, unde se adunau în popas negutătorii călători. Într-o sară descălecaseră acolo oameni mai mulți decît de obicei, și s-a făcut zarvă mare și veselie pînă ce s-au liniștit cu toții și s-au așezat la

odihnă. Slugile au îngrijit catîrii și s-au aciuat deasemenea prin poduri cu fîn. Omul de strajă a fost uitat poarta deschisă. Noaptea — întunecoasă și fără lună. Un leu care rătăcea în preajmă după dobîndă a intrat pe poarta deschisă și s-a furișat între catîri, așteptînd vremea potrivită ca să jertfească pe unul. În același timp, îndată după leu, a intrat un hoț, tot pentru un catîr, să dibuiască prin întunecime și să aleagă pe cel mai mare și mai gras.

Pipăind în dreapta și în stînga între dobitoacele legate la iesle, hoțul a socotit că găsește ce caută. A apucat pe leu, l-a încălecat, i-a dat călcăie și a ieșit cu el pe poartă, încredințat că a furat un catîr.

Leul se gîndea în sine: Numaidecît trebuie să fie Șeitan, stăpîn al nopții, în spinarea mea, de vreme ce m-a apucat cu atîta îndrăzneală și mă strînge în pinteni.

Prin urmare se supunea și fugea întins și lin înaintea lui. A umblat așa cu supunere toată noaptea. Cînd a început a se zări de ziuă, hoțul a băgat de samă pe ce fel de catîr stă călare și i s-a zbîrlit barba de groază. Se ținea totuși bine, așteptînd un prilej să scape cumva. Tocmai s-a întîmplat ca leul să treacă pe subt o streșină de pădure și pe lîngă un copac cu crengi groase. Hoțul a ridicat deodată mîinile, a prins o creangă, s-a ridicat în puterea brațelor și a săltat în furca de deasupra lui.

Ușurat de povară, leul a fugit mai tare, ca să se depărteze de ceea ce socotea el că e mare primejdie. Însă nu departe de acolo sta o maimuță care văzuse pe om săltînd în copac și se mira de ce fuge leul.

— De ce fugi? a întrebat ea.

— Fug de dracu! a răspuns leul.

— Stăi, nu fugi; nu e drac; e un biet om ca toți oamenii.

— Ba eu am socotit că e diavolul, care m-a încălecat și m-a călărit prin întuneric.

— Dacă ar fi știut el ce încalecă, ar fi fugit de și-ar fi scos ochii. Cum a aflat, a cerut degrabă ajutor copacului. Hai îndărăt și-l prinde; pe cît știu, carnea de om îți place tare.

— Îmi place; și, de cînd fug, am flămînzit.

Cînd a văzut hoțul că leul face calea-ntoarsă, a fost cuprins de răcoarea morții; s-a pitit în scorbură. S-a uitat leul în sus, n-a zărit nimic. S-a cățărat măimuța și a prins să cerceteze creangă cu creangă; a văzut pe om și s-a răsucit să dea înștiințare leului. Atunci hoțul a întins o mînă, a apucat pe măimuță de coadă și, smuncind-o, a făcut-o să cadă din crengi. Opintind-o apoi cu amîndouă mînile spre sine, a izbit-o de marginea scorburii. Dîndu-i drumul, măimuța s-a dus de-a rostogolul pînă jos, moartă. Văzînd leul că se întîmplă asemenea treabă fără să se arate cineva în copac, a fost mai încredințat de adevărul pe care îl știa el de la început și n-a mai stat nici o clipă în preajmă; în curînd i s-a zărit numai pămătuful cozii în zarea pustiei.

Astfel a scăpat omul de viclenia măimuței și de puterea leului, cum nădăjduiesc eu de la împăratul meu și de la Dumnezeu să scap de puterea filosofilor și răutatea nerușinatului.

Rugatu-m-am și mă rog lui Mitra, Dumnezeul nostru, să-i prefacă pe filosofii măriei tale în oi, și să vie lupii să-i zugrume; să-i prefacă în viermi; să treacă copiii și să-i strivească cu piciorul; să-i prefacă în bostani și să-i spargă măgarii cu copita ș-apoi să-i mînînce; să fie șapte vrăbii și să le sfîșie eretele;

foc să fie și să-i stingă apa; apă să fie și să-i bea dobitoacele; dobitoace să fie și să-i taie casapii; casapi să fie și să piară de bubă-neagră! Să le cadă toți dinții și să le rămîie numai cîte o măsea, să aibă ce-i durea. Și să umble fără hodină, ca banii de aramă. Și să alerge după ei catîrii împărăției.

— De ce să alerge, Șatun?

— Căci îi menesc să le crească bărbi de fîn, stăpîne.

— Destul, Șatun, destul! s-a mirat împăratul.

— Iubite stăpîne, a îndrăznit Șatun, dă-mi viața desfrînatului.

— Ți-o dau, Șatun, a zis măria sa, numai lasă-mi sfetnicii.

După aceste vorbe, împăratul a dat poruncă să taie pe coconul său.

CAPITOLUL XIII

Frumoasa-frumoaselor și credincioasa-credincioaselor.

Pe al șaselea sfetnic al măriei sale îl chema Ofaron și toată curtea îl cunoștea că e cam tare de urechi. Pesemne că din această pricină părea totdeauna încruntat și, din cînd în cînd, pîndind cu ochii la cei ce porneau a vorbi, adăogea de o parte și de alta a capului palmele, dînd ajutor auzului. Deseori înțelegea rău și întrerupea cu asprime; alteori lăsa pe toți ceilalți să spuie și el părea că dormitează.

— Într-adevăr, obișnuia el a zice prietinilor; nimic nu e mai bun pentru un înțelept decît să fie surd, ca să nu mai audă atîtea prostii cîte se spun pe lumea asta. Nu mi-ar plăcea să fiu orb; însă aș mulțămi lui Dumnezeu pentru surzenie.

Ofaron a început încet, cum e obiceiul surzilor să grăiască:

— O, doamne, pavăză a năcăjiților și obijduiților, aș putea să-ți urez și eu ca alții viață veșnică, dar știi și măria ta că asemenea urare n-ar fi decît sunet mincinos. Săraci și goi ieșim din sînul maicii noastre; săraci și goi trecem din această lume; ce-i al pămîntului aici lăsăm; semeție și fală aici lepădăm; ne ducem pe celălalt tărîm numai cu sufletul și acolo ne cutremurăm subt ochiul neînduplecat al Celui Etern.

Măria sa împăratul Kira a căscat cu lacrimi și a făcut semn lui Ofaron să lase asemenea retorică.

— Ofaroane filosoafe, spune-mi ceva care să-mi placă.

Ofaron n-a auzit, dar a înțeles; a stat puțin pe gînduri și și-a adus aminte:

— Mărite stăpîne, a zis el, bunicul meu după mamă era marinar și a umblat cu corabia pe țărmuri depărtate, poposind prin locuri necunoscute și ostroave minunate. Era om frumos și îndrăzneț și nu pot spune că nu-i plăceau muierile. «Bărbatul vrednic, avea el obicei să spuie, găsește femeie și într-o pustie de piatră.»

Într-un rînd l-a apucat o furtună năprasnică pe mare. Înainte de a ajunge corabia într-un liman ferit, cum lupta el pe punte ca să strîngă pînzele, l-a pălit un talaz și l-a azvîrlit în vîrtej. Abia și-a putut scăpa viața înot, ajungînd la un ostrov cu palmieri. Era încă dimineață și furtuna începea a se potoli. Ca să-și zbicească straiele de pe el, bunicul meu a scăpărat și a aprins un foc, într-o gură de peșteră.

Cum sta el privind marea și asculta cîntecele paserilor din ostrov, mulțămind în sine lui Dumnezeu că

a scapat cu viață, deodată vede bulbucind adîncurile nu departe, sub stînci. Iese în lumină o arătare uriașă, bărboasă și cruntă, cu paloșul între dinți. Ducea în brațe o raclă de mărgean. Și-a scuturat de sare pletele verzi și a așezat cu luare-aminte racla pe năsip, la umbra pomilor. A aninat într-o creangă paloșul și a deschis mărgeanul. A grăit cu glas gros, încît bunicul meu s-a cutremurat :

— Ieși la lumină, frumoasa-frumoaselor și credincioasa-credincioaselor !

Marinarul a rămas înlemnit și a astupat cu piciorul puținul jar ce mai rămăsese lîngă el. Cu sufletul la gură, aștepta să vadă ce are să se mai întîmple. Întăia oară în viață vedea pe acel știut demon al mării, despre ale cărui fapte groaznice pomenesc basmele. Pe urmă s-a mai liniștit, înțelegînd, din ceea ce auzea, că uriașul nu-l simțise și socotea locul cu totul singuratic.

— Ieși la lumină, frumoaso și credincioaso, zicea el. N-am bucurie cu tine decît în asemenea ascunzișuri, unde nu-i ochi să te vadă și ureche să te audă. Nu-i bărbat pe lume care să nu se teamă de înșelările muierii. Iar eu nu mă tem de asta, căci te port cu mine în liniște și în volburi. Și te scot unde nu calcă picior de pămîntean. Cîntă-mi și desmiardă-mă, ca să aibă bucurie sufletul meu !

Pe cînd mormăia el astfel c-un glas ca de tunet, frumoasa-frumoaselor și credincioasa-credincioaselor ieșea din racla de mărgean și se mlădia în lumina dimineții. Era o muierușcă subțire cu ochii codați și c-un rîs înflorit, cum nu mai văzuse niciodată în viața lui bunicul meu. Era investmîntată numai într-un văl subțire de matasă, încît i se străvedea boiul. La gît purta o salbă de bănuți de aur. S-a uitat spre soare,

s-a uitat spre dumbravă, s-a uitat spre peşteră. Cum sta tupilat, bunicul a simţit acea privire ca pe o vietate şi a prins a-i bate inima.

— Cîntă-mi! a poruncit uriaşul.

— Ce să cînt, stăpîne? a întrebat femeiuşca, alintîndu-se.

— Cîntă-mi ca să am odihnă, după furtuna pe care am purtat-o.

Muierea a cîntat cu dulce glas, încît toate paserile din dumbrava ostrovului au tăcut, ascultînd.

— Aşa; acuma cuprinde-mă şi mă mîngîie, a cerut uriaşul.

Frumoasa-frumoaselor l-a cuprins de după grumaz, jucîndu-şi degetele ei sidefii în pletele lui de alge. Îl mîngîia şi-l scărpina uşor, domolindu-l, pînă ce trupul lui s-a desfăcut din încordare. S-a întins cu ceafa pe o rădăcină şi a adormit. Femeia a urmat să-l domolească, suflînd asupra lui şi pipăindu-l, pînă ce l-a amorţit în afundul somnului. Cum l-a auzit sforăind ca un hîrşîit de fierăstrău, frumoasa-frumoaselor a răsărit în picioare, s-a întors spre peşteră, şi a făcut bunicului meu semn cu mîna.

Cînd i-a făcut semn a doua oară, marinarul n-a mai stat la îndoială; a ascultat porunca şi s-a dus lîngă ea.

Credincioasa-credincioaselor i-a zîmbit, apoi l-a întrebat şoptit:

— Uită-te la mine şi spune-mi dacă-ţi plac.

— Îmi placi, a murmurat marinarul; pentru o clipă de dragoste cu tine, îmi dau viaţa.

— N-am nevoie de viaţa ta, a răspuns frumoasa; să-mi dai numai doi bănuţi de aur. Nici să te grăbeşti, căci uriaşul meu doarme pînă la amiază.

— Dar s-ar putea trezi şi mai curînd, nu-i aşa?

— Fără îndoială ; și îndată ar pune mîna pe paloș, ca să ne ia viața. Te temi ?

— Mă tem, dar mă simt cuprins de vrajă de dragoste.

— Ce spui îmi place, tinere, a zis ea. Primejdia dă preț iubirii. Cuprinde-mă și mă îmbrățișează, și să bagi de samă numai cînd îl vei auzi că nu mai sforăie. Atuncea i se isprăvește răstimpul lui de hodină.

Cînd s-a ridicat soarele spre amiază și s-a alinat deplin marea și sta neclintită dumbrava, sforăitul a contenit. Marinarul s-a închinat către frumoasa-frumoaselor și i-a pus în pălmuța trandafirie doi bănuți de aur. Ea i-a aninat într-al șaptelea rîu al salbei, apoi, c-un deget la gură, i-a făcut semn să se depărteze.

Cînd bunicul meu s-a pitit iar în peșteră, a auzit pe uriaș căscînd și grăind :

— Ah ! bun somn am dormit.

— Să-ți fie de bine, stăpîne, l-a firitisit credincioasa-credincioaselor.

Cînd l-a cuprins de grumaz, el a băgat de samă sporul de la salbă.

— Iar ai găsit doi bănuți de aur, prea frumoaso ?

— I-am găsit pe năsip, lîngă tine, subt acest palmier, stăpîne.

— Nu înțeleg cum găsești tu bani de aur în locuri pustii, a grăit el cu mirare. În ce pustie, în ce ostrov, pe ce țărm neștiut de nimeni te-oi duce, tu găsești bănuți de aur, așa încît, în trei ani de zile de cînd te-am dobîndit, ți-a sporit salba șirag după șirag.

— Nu sînt numai credincioasă, sînt și norocoasă, s-a alintat rîzînd frumoasa-frumoaselor.

Bunicul meu a ascultat cu altă mirare glasurile lor, apoi a văzut cum uriașul a deschis racla de mărgean

şi şi-a aşezat în ea comoara. A luat-o la subsuoară, a desprins din creangă paloşul şi s-a învîrtejit ca un fum în genunea mării.

După ce a isprăvit povestea, Ofaron filosof s-a întors la locul său oftînd şi clătinîndu-şi căpăţîna. N-a avut nevoie să mai spuie altceva, ca să sporească uimirea măriei sale.

— Surdul povesteşte cu meşteşug, s-a bucurat Nuşrevan.

— Hm! a făcut împăratul. Adevărată să fie întîmplarea asta, filosoafe?

Surdul n-a răspuns; a rămas tăcînd, c-o mulţămire ascunsă, că înţelesese şi auzise ce povestise el singur.

Împăratul, fără să se mai ridice din jîlţ, a poruncit să fie cruţată viaţa coconului său.

CAPITOLUL XIV

Cînd a voit prea frumoasa Şatun să ardă de vie.

Se apropia ziua a şaptea. Ziua aceasta era ca orice altă zi pentru toţi cei de atunci şi de acolo; şi numărul ei nu le spunea nimic. Numai pentru trei fiinţi ale acelei împărăţii numărul şapte avea un înţeles.

Sindipa filosoful, în ascunzişul peşterii lui de sub pădure, socotea ceasurile pînă la răsăritul lunii nouă şi se bucura în inima sa de veştile pe care muţii i le aduceau în fiecare zi. O clipă coconul îşi călcase pe jumătate legămîntul şi sabia stătuse spînzurată de un fir de păr asupra creştetului său în fiecare zi. Dumnezeu înlăturase necontenit primejdia. Dacă o înlăturase de şase ori, armonia numerelor cerea să fie înlăturată şi a şaptea oară.

Deasemeni Ferid, văzînd că-i sosesc vești bune după vești rele, cugeta în tăcerea lui neclintită că va păși cu bine și peste cea din urmă zi. Totuși, simțindu-se vinovat de călcarea legii, avea și îndoieli amărîte.

Numai prea frumoasa Șatun avea mai mult spaimă decît nădejde, căci ziua a șaptea putea să fie cea din urmă a vieții sale.

Suna în ea ca un murmur din umbra morții : Mîni, Ferid va să vorbească.

«Ce mai pot iscodi ? se întreba ea. Ce se mai poate face? Să otrăvesc pe Ferid, nu-i chip ; am încercat, dar îl păzesc curtenii cu strășnicie. Să mai încerc vrăji, nu cred să mai folosească, deoarece are el vrăjitor mai tare pe Sindipa, filosoful și vraciul, care veghează asupra lui. De cîte ori vrăjitorul meu a făcut amenințările, a cunoscut că nu mai are nici o putere.

Să mai cerc o dată bătălia poveștilor și pildelor ? urma a gîndi Șatun. Dar cei șapte sfetnici s-au arătat mai vicleni decît mine ; ceea ce dovedește că sînt niște mincinoși. Căci ei întruna spun că muierea e mai vicleană, iar adevărul este că cel mai prefăcut și mai șiret dobitoc al zidirii lui Dumnezeu tot filosoful rămîne.»

Cunosc acești filosofi, pe lîngă asta, și meșteșugul depărtării farmecelor ; căci și pe dînșii a încercat ea să-i încurce, să-i muțească, să-i încremenească, și n-a fost cu putință prin nici un fel de vrajă. I-au pîndit femei ale ei, ca să-i ademenească, să-i întîrzie, să-i scoată afară din cetate ; dar s-a dovedit că filosofii au deasemenea și o alcătuire ce nu cunoaște libovul. Blăstămați prin urmare să fie în vecii vecilor filosofii de către tagma muierilor !

«Ce-mi rămîne de făcut? Vai, puține îmi mai rămîn, căci în a șaptea zi Ferid va vorbi, după cum m-a amenințat. Adevărat este că pînă la clipa cea din urmă a primejdiei tot mai am o nădejde la împăratul meu, însă pînă astăzi cercările mele s-au dovedit zadarnice. De-ar veni o întîmplare nouă, pe care am ajuta-o să se prefacă în minune! Am dus iarăși daruri popilor; nouăzeci și nouă de glasuri se roagă pentru izbînda mea. Dacă, pe lîngă glasuri, aș găsi un braț care să lovească în Ferid cît mai e vreme! Bune sînt rugăciunile, dar mai bune-s faptele. Să cerc a mai pune o dată în mișcare brațul împărătesc. Să chem deasemeni pe oamenii mei de credință pe care i-am miluit și care mînîncă pînea mea, și pe slugile mele cele mai pricepute, și să țin sfat cu ei.»

După îndelungată chibzuință cu sine însăși, prea frumoasa Șatun a chemat pe toți ai săi, împărțindu-le daruri, ca înaintea morții. Și s-a sfătuit cu dînșii, că tot mai rămîne o nădejde la dragostea împăratului — într-o mie de desnădejdi. După cum li s-a poruncit, au ieșit toți de la chilia ei și unii au clădit vatră, iar alții au adus lemne pentru rug. Iar apoi au îngenunchiat în preajmă jeluindu-se cu mare întristare și bătîndu-și pieptul cu pumnii.

Cînd s-a sculat din somn măria sa Kira, curtenii care aveau slujba îmbrăcămintei i-au spus numaidecît de pregătirile prea frumoasei Șatun.

— Slăvite stăpîne, prea frumoasa Șatun vrea să se jertfească singură pe rug!

— Ce clămpăniți voi din gură? a strigat împăratul sărind în sus. Cine v-a spus una ca asta?

— Am văzut noi singuri cu ochii noștri, slăvite stăpîne; și am și auzit; s-a stîrnit mare zarvă în toată cetatea.

— Lipsiți din fața mea! a răcnit iar măria sa Kira; dați fuga și opriți toate; puneți împrejur slugi cu căldări de apă. Și să vie numaidecît în fața mea Șatun!

Prea frumoasa n-a întîrziat și a venit cu supunere la porunca domnului său. A intrat la divan gătită cu toate podoabele, zîmbind dulce și mîhnit în același timp. I se umbrea linia ființii printre văluri și o rumeneală ușoară îi îmbujora obrazul. Purta brățări la mîni și inele în degete, și în cununa părului avea olmazuri. Părea mai frumoasă decît oricînd; era însăși patima iubirii; și dorea să moară astfel.

A întrebat măria sa împăratul cu blîndeță:

— Ce este, Șatun?

— Stăpîne al ființii mele, nu este nimic alta decît că roaba ta dorește să treacă din această lume. Văzîndu-se o dată batjocorită și de șase ori umilită, totuși ar mai fi pregetat dacă domnul său iubit s-ar fi milostivit să-i găsească dreptate. Șatun se gîndește că nu mai face trebuință stăpînului său.

— Ba îmi faci trebuință, Șatun.

— Atunci, stăpîne, îți fac trebuință ca un colb netrebnic pe care îl calci sub slăvitele tale tălpi.

— Ba nu, Șatun. Nu îndrăzni a vorbi astfel domnului și soțului tău.

Șatun a tăcut și și-a plecat genele lungi și cîrligate, ca să nu mai vadă pe domnul și soțul său.

— Răspunde, Șatun.

— Nu pot răspunde aici, măria ta. Vreau să mă mărturisesc numai domnului meu, fiind singură numai cu el. Apoi mă rog să fiu lăsată să pier. Așa a fost scris: să trăiască cel vinovat și să moară nevinovata.

— Vin să te ascult, Altin-Ghiul, a murmurat împăratul.

Atunci a ieșit iar poruncă să fie tăiat coconul domnesc.

CAPITOLUL XV

Aici Mitrida filosof spune întîmplarea iscusitului care scrisese toate vicleniile muierilor.

Șatun s-a întors la iatacul său cu oarecare nădejde, așteptînd. Dar divanul nu se putea încă isprăvi, și soarele se urca pe cer cu mișcarea sa tainică și nebiruită.

A pășit înaintea împărăției al șaptelea filosof cu numele Mitrida. Era uscat, părea bolnav și fără putere. Nușrevan avea slabă încredere în destoinicia lui. Însuși împăratul s-a uitat la el pieziș.

— Ce poftești, filosoafe Mitrida? Împărăția se grăbește.

— Puternice stăpîne, nu poftesc nimica. Șase tovarăși ai mei filosofi s-au bucurat de mila măriei tale. În fiecare zi cîte unul, ca să-ți spuie cîte-o pildă, chiar și cîte două. Aștept și eu poruncă să vorbesc, dar pînă atuncea tac.

— Poți să vorbești, a îngăduit împăratul, dacă n-ai mult de spus.

— Înălțate stăpîne, eu nu doresc a vorbi.

— Însă îți poruncesc eu, Mitrida filosoafe.

— Nu voi grăi, stăpîne, cît știu că gîdea își ascute sabia.

— Bine; să stea gîdea și să nu-și ascută sabia; are destulă vreme pe urmă.

— Mulțămesc, stăpîne.

Era odată un tînăr bogat și vrednic, care destule văzuse și multe învățase. Îi mai rămăsese să cerceteze meșteșugurile muierești ; și atuncea s-a jurat să nu mai facă negoț, să nu mai ia slujbă împărătească, să nu se însoare, pînă ce nu va pătrunde și nu va înțelege acele meșteșuguri.

Drept aceea a dat o parte din avere săracilor și a postit, cu rugăciuni, într-o sihăstrie de la Tibet.

După ce a dat în mîna lui lama cel mare legămîntul scris și pecetluit, a pornit și a prins a umbla din loc în loc, nădăjduind să afle ceea ce poftea. Așa a străbătut el împărățiile răsăritene pînă ce a dat peste un înțelept bătrîn, care l-a povățuit :

— Străine, ce dorești tu să afli e adînc și nesfîrșit ca marea și ca cerul. Nu poți număra vietățile mării, nici stelele cerului. Nu este pe lumea asta om care să aibă atita țiere-de-minte. Deci fă un popas și scrie tot ce ai aflat și, după ce vei umbla iarăși, fă alt popas și scrie din nou. Numai așa vei aduna puțin din prea mult.

— Bună învățătură, a zis călătorul ; îți mulțămesc, prea înțelepte. Cu așa rînduială, nădăjduiesc într-adevăr să pătrund și să scriu pe hîrtiile mele toată viclenia tagmei care ne este nouă bărbaților vrăjmașă.

— Du-te cu Dumnezeu și fă acest bine omenirii, l-a binecuvîntat înțeleptul.

După acest îndemn, s-a dus tînărul acela într-un loc unde nu era tulburat de oameni și de petreceri. Era lîngă o livadă de smochini și la un pîrău. Apa învîrtea o moară. A stat sub smochini, pînă ce i s-a părut huruitul morii ca un murmur al liniștii. Și a început a scrie.

A scris el și a scris, vreme de patruzeci de zile, multe din cele ce văzuse și auzise de cînd era pe lume. A umplut cu scrisoarea lui multe suluri de hîrtie. Pe urmă s-a ridicat din locul acela și a pornit mai departe. A trecut printr-un iarmaroc, a făcut popas la hanul negutătorilor și a mai aflat alt rînd de întîmplări. S-a oprit pe o coastă de munte, la sălașul unor ciobani, și a aflat și acolo istorisiri pe care le poartă păstorii din loc în loc, trecîndu-le din țară în țară și din veac în veac. A stat la acea vatră patruzeci de zile și a scris iar, pînă ce i s-a făcut negru înaintea ochilor.

— De-acuma îmi ajunge, s-a gîndit el. Cred că nu mai rămîne nimic altora care ar vrea să facă ce-am făcut eu. Toată această știință ce am agonisit am să mă duc s-o pun în biblioteca cea mare de la Alexandria cetate. Mulțămesc lui Dumnezeu că am isprăvit cu bine.

A socotit sulurile și le-a aflat în număr de nouă sute optsprezece; fiecare sul cuprinzînd zece istorii și zece povețe. A încărcat toată această bună lucrare pe șapte asini; a legat asinii pe unul de coada celuilalt și pe cel dintăi de coada catîrului pe care îl încăleca el, și a coborît iar între oameni, părîndu-i-se oarecum că este un trimes al cerului, ca să facă bine seminției bărbătești.

Umblînd așa spre tîrgul său lungă cale, a ajuns într-un sat, unde un gospodar făcea prăznuire. Poftise destui oameni la petrecere și mînase la răspinteni pe slugile sale, să cheme și pe străinii călători care vor trece.

S-a dus călătorul nostru acolo. Și-a așezat subt un șopron animalele. S-a spălat la fîntînă. După aceea a intrat cuviincios în adunarea celorlalți oaspeți.

— Vă poftesc la toți voie bună și sănătate! s-a închinat el.

— Bine-ai venit la noi, a răspuns gazda.

După aceea l-a întrebat:

— Dincotro ești, prietine, și unde te duci?

— Străin și călător sînt, a răspuns el. De departe vin și multă lume am umblat. Din cîtă învățătură agonisisem, mă puteam socoti înțelept; numaicît am băgat de samă că îmi mai rămînea să iscodesc tertipurile femeiești. Deci am umblat și am cercetat tertipurile acestei tagme și cineva m-a îndemnat să scriu. Le-am scris; abia pot duce cei șapte asini pe care i-ai văzut atîta tărhat de scrisoare cît am întocmit eu. Mă duc cu ele la Alexandria cetate, iar după aceea acasă.

— Asta-i marfa ce ai încărcat și duci? s-a mirat stăpînul casei. Multă marfă duci; nu știu dacă va fi toată bună. Și mai ales nu știu dacă nu va fi o marfă cu primejdie.

Străinul a rîs. Stăpîna casei ascultase pe furiș vorbele lui și îndată i s-a arătat, cu înfățișare cuvioasă, poftindu-l înlăuntru.

— Ospătează-l bine, femeie, a încuviințat bărbatul, căci e străin călător. Și e un oaspete de preț cum nu se află pe lume la un veac. Ai auzit?

— Am auzit și să n-ai grijă, bărbate, a răspuns femeia, știu care este datoria mea de gazdă. Și nici străinul să nu se sfiască, ci să primească din ceea ce ne-a dat Dumnezeu. Și de va binevoi, mi-a spune și mie ce meșteșuguri a învîrtit pe unde a fost.

Drumețul a intrat în casă. Femeia i-a pus dinainte bune bucate, pită și vin. Apoi l-a ispitit cu blîndeță:

— Străine, a zis ea, am auzit ce ai mărturisit bărbatului meu. Te rog să-mi spui cu adevărat dacă ai

întocmit tot izvodul meșteșugurilor noastre, ale femeilor.

— Așa socot că l-am întocmit, jupîneasă dragă, a răspuns călătorul.

— Totuși poate să fi rămas unele nescrise.

— N-aș crede.

— Ba ai să crezi cînd vei afla și de la mine unele. Ascultă ce întîmplare a fost aici în sat. Era un om care întruna suduia femeile și zicea că nu este sămînță mai rea pe lumea asta decît neamul muieresc; cînd se scula și cînd se culca le suduia pe muieri chiar către nevasta lui.

Iar ea se apăra:

— Bărbate dragă, nu sînt toate femeile la fel.

— Ba toate sînt rele, nevastă.

— Și eu?

— Și tu ai fi, dacă nu te-aș struni. Dar ian uită-te și ascultă la megieșii din dreapta, și uită-te și ascultă la megieșii din stînga, și spune-mi dacă n-am dreptate. Atîtea cîrcote și atîtea răutăți iscodesc femeile vecinilor, încît, dacă ar fi pe mîna mea, le-aș tăia capul cu toporul.

— Bărbate dragă, nu grăi așa de femei.

— Ba grăiesc, și am dreptate.

— Nu te temi că mă voi supăra?

— Nu mă tem, căci eu sînt soțul și stăpînul tău.

— Bine, dragă bărbățele.

A doua zi, după vorba asta, omul trebuia să se ducă la arat, în țarină. Poruncește femeii să nu întîrzie cu mîncarea de prînz și pornește la treaba lui. Nevasta cumpără pește din tîrg, gătește iahnie de crap și duce soțului său mîncarea.

— Bună prînzare am avut și vrednică muiere mă îngrijește, a zis plugarul.

— Rămii sănătos, bărbate, grăiește soția, eu mă grăbesc, că am treabă multă acasă.

Trecînd ea prin brăzdăturile pe care le trăsese omul, a scos din desagă crapi pregătiți anume, necurățiți de solzi și nespintecați, și i-a zvîrlit ici-colo.

Sculîndu-se îndată după aceea plugarul, a înjugat și a început din nou a brăzda. Cînd a ajuns pe unde trecuse femeia, a văzut peștele, l-a cules și l-a pus în traista lui; a mai trecut de cîteva ori încolo și încoace și s-a grăbit și el să se întoarcă acasă.

— Uite, nevastă, zice, am găsit între brazde niște crapi. Gătește-i repede pentru cină.

— Bărbate dragă, eu ți-am fost fiert linte.

— Lasă lintea; frige crapul, cum îți poruncesc eu.

— Bine, dragă bărbate.

Trece un ceas de vreme; bărbatul își isprăvește treburile prin ogradă. Intră în casă, gîndindu-se cu poftă la peștele lui. Se apropie de masă; vede linte fiartă în talger.

— Ce-i asta, femeie?

— Linte, precum se vede, dragă bărbate.

— Apoi de ce n-ai adus crapii?

— Care crapi, dragă bărbate? Crapii i-ai mîncat la amiază.

— Nu-i vorba de aceia, femeie; e vorba de crapii pe care ți i-am adus eu; i-am găsit pe brazde.

— Pe brazde? s-a uimit femeia. Acu aud întăi de una ca asta; pește prins pe arătură!

— Întăi ori pe urmă, — tu să faci bine și s-aduci peștele, că altfel dai de dracu!

Cum a rostit bărbatul vorbele acestea cu mînie și a suduit punînd mîna pe băț, după feleșagul bărbaților, nevasta și-a pus ghiarele la tîmple și a și început să țipe.

— Vai! Săriţi, oameni buni şi vecini, că a nebunit bărbatu-meu!

Au năvălit megieşii din dreapta şi din stînga.

— Ce este? ce s-a întîmplat?

— Vai de mine şi de mine, dragilor mei vecini, nu ştiu ce să fie cu omul meu. Nu mi-i că mă suduie şi vrea să mă bată, dar şi-a prăpădit minţile, cum prăpădeşte făina cînd vine de la moară. Ascultaţi-l, vă rog, ce spune.

— Hm! ce vei fi spunînd tu, omul lui Dumnezeu şi ce vei fi avînd?

— N-am nimica! striga cu străşnicie plugarul; lăsaţi-mă s-o măsor c-un capăt de băţ şi s-o croiesc cu celălalt capăt; nu-s eu nebun, ci ea e nebună, că nu mă ascultă. I-am dat peşte să-mi frigă şi ea îmi pune pe masă linte!

— Nu spun eu? întrebaţi-l, dragilor vecini: ce peşte?

Vecinii au întrebat:

— Ce şi care peşte?

— Peştele pe care l-am prins pe ogor; era încă viu.

— Pe care ogor?

— Pe ogorul meu, în brăzdătură; doar nu pe ogoarele voastre.

Femeia iar s-a spăriat:

— Ascultă-l, lume dragă, ce spune! Cine a mai auzit de peşte prins unde spune el. Noi căutăm peştele în iaz; el îl caută pe ogor.

— Apoi dacă a fost acolo — acolo l-am prins! urla omul. Muiere îndrăcită, îndrăzneşti să spui că nu l-am adus şi nu ţi l-am dat?

— Vai şi iar vai! ce fac eu? am rămas fără om la casă! Legaţi-l, oameni buni, să nu facă vreo poznă!

Vecinii s-au dat pe lîngă soț cu blîndeță:
că nu s-a auzit niciodată de pește pe ogor;
că să lese asemenea poveste bună de spus la priveghiuri;
să-și vie în fire cît mai este vreme;
poate a avut arșiță în somn și s-a trezit cu vedenii...

Numai ce se ridică omul cu supărare asupra vecinilor și sare la ei. Atuncea gospodarii l-au cuprins și l-au cetluit în funii. De ce-l strîngeau mai tare, de ce el mai tare răcnea că nu vrea să știe de nimic și să i se puie dinainte friptura lui de pește! Că dacă nu i se aduce într-o clipă fript peștele de pe brazdă, apoi taie muierii capul cu toporul.

S-a stîrnit zvon în tot satul; au venit la fața locului alți săteni; s-a ostenit pînă acolo și preotul. Îmbulzeală ca la comedie. Era vădit pentru toată lumea, și mai cu samă pentru preot, că în bietul om a intrat un drac și-l muncește.

— Nu știu care drac anume, își făcea socoteală preotul; dacă aș ști care-i, l-aș striga pe nume și l-aș alunga! Trebuie să se știe că sînt nouăzeci și nouă de demoni mari, afară de cei mici.

— Atuncea să dăm cu vergile, și cuvioșia ta pomenește toate numele cîte le știi, pînă ce-l vei nimeri pe cel care-i într-însul, — erau de părere vecinii.

Atîta a strigat omul și atîta l-au frămîntat cei ce-l judecau, încît de la o vreme a ostenit de istov și abia mai putea fîsîi ca gînsacul:

— Să-mi deie peștele... peștele meu... peștele de pe brazdă... Mi-a mîncat cățeaua peștele!

Cei care se năcăjeau să-i scoată diavolul l-au mai asuprit o vreme, după aceea l-au pus în butuc și l-au închis într-o bașcă.

A intrat abia a doua zi femeia la dînsul. L-a găsit lat. Erau numai ei singuri.

— Sărmane bărbate, ţi-a fi fiind foame... îi zice ea cu blîndeţă.

— Încă mai cutezi? s-a opintit el; se-nţelege că mi-i foame, aspidă veninoasă! Dă-mi peştele!

— Ţi-l dau, ţi-l dau, drăguţă, numai linişteşte-te.

I-a adus peştele; i l-a pus dinainte; i-a adaos pîne. După ce a mîncat, i-a strîns blidele şi fărmăturile.

— Dă-mi vin! a poruncit el.

Ea se dusese şi-şi vedea de treabă.

— N-auzi, muiere? a prins a răcni el intărîtat iarăşi. Ţi-am poruncit să-mi aduci vin. Am să-ţi arăt eu ţie şi ai să mă cunoşti tu pe mine de stăpîn cînd oi scăpa de aici. N-auzi tu s-aduci vin? Cine a mai auzit să mînînce omul peşte şi să nu beie vin? Adă vin!

A strigat pînă ce au venit iarăşi megieşii.

— Ce vrei, bre omule?

— Poftesc vin; mi-i sete; după peşte, nu se cuvine să bea omul decît vin.

— Care peşte?

— Cum care peşte? Peştele care l-am prins ieri pe brăzdătură, şi mi l-a fript muierea.

— Iar începi, nebune?

— Cum să nu încep? I-a venit mintea la cap şi mi l-a adus.

— Ţi-a adus peştele acela?

— Dar care? Mi-a adus peştele meu pe care l-am prins pe ogor; pe acela mi l-a adus, căci altul nu era, peştele de pe brăzdătură, aţi înţeles? Ş-acuma îi cer vin şi ea se face că n-aude. Daţi-mi drumul să mă duc s-o apuc de cînepa dracului şi s-o judec.

— Ba ai să stai tu aici în butuc pînă ce-a ieși necuratul din tine... au hotărît vecinii.

Văzîndu-l că răcnește și spumegă iar, unii din doftori l-au pălit.

Însfîrșit, n-a mai putut și s-a pus iar cu tîmpla la pămînt, gemînd.

Într-un tîrziu, după ce a rămas iarăși singur, a venit nevasta și i-a adus vin. I-a ținut fruntea și l-a adăpat.

— Sărace omule! iar ai vorbit de pește!

— Se-nțelege; dar acuma văd că mai bine aș tăcea. Cu asemenea oameni nătîngi nu e chip să mă împac. Eu spun una, ei alta. Cel puțin bine că ți-ai venit tu în fire. Ajută-mă să ies de la năcaz, căci sînt soțul tău legiuit. De m-aș vedea scăpat din butuc, să-mi caut de nevoi și treburi...

— Să mai găsești alt pește în brăzdătură?

— Nu mai găsesc; mi-ajunge; nu-mi mai trebuie.

— Însă ai găsit ieri.

— N-am găsit nici ieri; a fost o vedenie; numai să-mi deie drumul.

— Să mă apuci pe urmă de cînepa dracului, cum te lăudai?

— Nu, nu mai am cu tine nimica.

— Nici cu celelalte, care-s așa de rele? Mi se pare că voiai să le tai!

— Nici cu acelea; nu le tai!

— Nici nu le mai sudui?

— Nici nu le mai sudui, amărîtul de mine!

Atuncea nevasta a chemat pe vecini și pe preot, să vie să asculte mărturisirea bărbatului și să se încredințeze că, har Domnului! a ieșit dracul dintr-însul.

Călătorul cel iscusit a ascultat povestea femeii de gazdă și i-a plăcut.

— Cunoscut-ai întîmplarea asta? a întrebat ea.

— N-am cunoscut-o.

— Atuncea scrie-o. Dar mai nainte de a o scrie, ascultă ce am să-ți mai spun. Precum ai băgat de samă, soțul meu e bătrîn. Om bun și milostiv, dar nu-i vrednic a ținea nevastă tînără. Aflîndu-mă, din pricina vîrstei lui, lipsită de desmierdările dragostei, îmi place să văd chip june, precum este al dumnitale, și n-aș fi deloc supărată dacă m-ai cuprinde și m-ai săruta.

Străinul văzuse într-adevăr tinerețа și nurii nevestei de gazdă. Acuma și glasul ei îl ademenea ca un cîntec. Bun fusese vinul ce băuse; sărutarea ei o socotea băutură și mai dulce. Ea urma să-l împungă cu ochii, pătimaș.

— Nu ne vede nimeni! a șoptit ea însfîrșit.

După atîta schivnicie, i-a plăcut cărturarului nostru această poftire la dragoste și s-a tras cătră muiere precum se trage șarpele spre lapte dulce.

Dar abia a cuprins-o și nevasta a țipat înfricoșat trăgîndu-se de păr:

— Vai de mine! Ce faci!

Călătorul a rămas încremenit; s-a făcut pe obraz ca ceara.

Soțul și oaspeții au năvălit în camară.

— Ce s-a întîmplat?

— Mare spaimă am avut! a răspuns femeia. Bietul acesta străin, mîncînd cu foame, s-a înecat c-un os. Am crezut că moare. Dar la țipătul meu i-a sărit osul; acuma, mulțămesc lui Dumnezeu, îl văd scăpat de primejdie.

Cînd au rămas iar singuri, femeia a zis cătră călător:

— Ce zici? o scrii și pe asta?

— Nu mai scriu nimic, a răspuns cărturarul; mă duc afară, să fac un foc mare, în care vreau să arunc povara pe care o poartă zadarnic cei șapte măgari ai mei.

CAPITOLUL XVI

Cînd s-a arătat pe cer crai-nou și i s-a dezlegat lui șahzadè graiul.

După ce i s-au liniștit veselia și rîsul, măria sa Kira împărat a zis:

— Nostimă istorisire!

Apoi s-a uitat la filosoful său Mitrida și l-a văzut că nu rîde. Atunci a stat și a cugetat, înțelegînd unde bătea al șaptelea sfetnic al său. Bătea în ce bătuseră și ceilalți șase.

Nu se poate bine înțelege de ce pe ceilalți șase îi ascultase cu îngăduință și se înduplecase a opri pieirea coconului său. Dintrodată, însă, la acesta al șaptelea, care se ostenise pentru aceeași treabă, i-a venit așa măriei sale o îndîrjire: că împăratul e împărat și poate face orice poftește. Mai ales că trebuia să se ducă la un sfat tainic cu prea frumoasa Altîn-Ghiul, în iatacul ei.

Părea a cugeta adînc; însă cu coada ochiului îl pîndea pe Mitrida filosof și-l lăsa să aștepte. Zîmbea în sine, bănuind cum au să se zbîrlească într-o clipă, la un cuvînt al său, cele șapte bărbi din juru-i.

În vremea asta, ziua curgea cu grăbire spre sfîrșitul ei, și Hurda gîdele sta cu sabia gata întru îndeplinirea poruncii.

Mai lasă măria sa să treacă atîta vreme cîtă îi trebuie ca să deșerte o cupă de vin; pe urmă face un

semn cu degetul, ori ridică numai dintr-o sprînceană, — și gata!

— Să vie cuparul și pivnicerul să-mi dreagă un pocal de vin, a poruncit luminăția sa.

Hm! cu toate acestea nu-i tocmai bună treabă să rămîie împărăția fără urmaș.

Greu lucru și ciudată pricină. Atîția ani s-a rugat lui Dumnezeu pentru această jucărie ce se chiamă Ferid, — iar acuma, după ce a dobîndit-o, vrea s-o strice!

— Ah — ah! bun e vinul persienesc, murmura măria sa, și bune sînt hotărîrile împăraților!

Să vedem, poate ne-om putea nevoi să facem alt urmaș, mai bun, căci acesta a poftit locul părintelui său înainte de vreme.

Dacă vrea Dumnezeu se poate, — ajutînd întrucîtva și noi. Iar dacă nu se poate, au dreptate acești filosofi care îmi dau a înțelege că și împăratul e supus legii oamenilor de rînd. Bucuros aș crede că n-au ei dreptate și totuși mă tem că au.

Oare cum să facem? Să schimbăm ori să nu schimbăm hotărîrea noastră? Trebuie totuși o hotărîre înțeleaptă, căci numai cu înțelepciune se fac toate. Cu înțelepciune a zidit Domnul Dumnezeu pămîntul; cu pricepere a statornicit cerurile; cu iscusință a deschis adîncurile. Deci înțelepciunea e pom de viață lungă pentru împărați; numai din roadele ei trebuie să se hrănească împăratul în toate zilele sale. Și iarăși se mai spune în scripturile noastre vechi: «Înțelepciunea ta să fie fapte, nu vorbe».

Așa că să ni se mai dreagă o cupă de vin dulce.

Poate ar fi mai bine să mai cercăm și altfel, (dacă nu sînt eu totul și se află o hotărîre în afară de mine).

Să numărăm cîte firide și meterezuri are zidul curții, cît se vede din această sală a divanului. Dacă firidele și meterezurile sînt în număr păreche, să fie tăiat Ferid. Ori să facem tocmai dimpotrivă? Dacă-s păreche, să-l iertăm; și dacă-s nepăreche, să-l tăiem.

Gîndul acesta al nostru trebuie să îndeplinească un destin; hotărîrea e a Celui mai mare decît mine; filosofii spun că nu s-ar îndoi de ființa lui; și totuși stau între păreche și nepăreche neclintit, cu cupa în mîna dreaptă, iar Mitrida filosof se uită țintă la mine.

Ce-ar fi dacă i-aș porunci acestui Mitrida să mai spuie o poveste?

Ca să treacă vremea. Să nu ne mai gîndim. Gîndul e dușmanul omului.

În vremea cît se tulbura astfel împăratul, soarele se cufundase după cîmpiile depărtate și în văzduhul înalt mai plutea ca o pulbere de aur; iar către zare aburul amurgului era vioriu.

Deodată, prin arcadele ferestrelor, într-acele depărtări, s-a arătat crai-nou sub luceafărul de sară.

Dinspre temnița palatului a pătruns pe neașteptate zvon de glasuri. Alergau slujitorii dintr-acolo, vînturînd semne cu brațele. Glasuri mai tari și mai ascuțite au izbucnit în dosul acelor slujitori, și șase femei investmîntate cu feregele împărătești au năvălit peste slujitori, i-au pălit cu palmele, ca să rămîie în urmă și au îndrăznit să intre de năprasnă la divan și să cadă dinaintea împăratului.

Erau cele șase femei ale înălțimii sale, pe care înălțimea sa le ținea mai depărtate de sine, din pricina prea frumoasei Șatun.

— De ce răcniți așa? a întrebat supărat împăratul. Dacă vă spăriați de gîdea cînd taie capete, faceți bine și nu ieșiți în privelişte.

— O, milostive stăpîne, înaltule turn al puterii! au strigat amestecat muierile, fiul măriei tale... Ferid...

— Ei, ce-i cu fiul nostru Ferid? Fiul nostru să aștepte pedeapsa cuvenită.

— Fiul măriei tale Ferid a vorbit!

— Cum? ce-ați spus? a țipat împăratul, binevoind a sălta în picioare din jilț. Nu găgăiți toate odată. Stați în genunchi, cum se cuvine, și numai una să grăiască. Vorbește tu! a poruncit măria sa celei mai de aproape.

Femeia își pierduse glasul, de sfială. Apoi și-a venit în fire și a zis limpede, ca să audă toată adunarea divanului:

— Fiul măriei tale a grăit și a spus tot.

— Cum a grăit? și pentru ce a grăit?

— A grăit pentru că a răsărit luna nouă; numai pînă într-această clipă i-a fost sorocul muțeniei. Soare al vieții noastre, mare poznă am auzit de la Ferid. L-a ademenit Șatun în ziua aceea și l-a îndemnat la păcat; și l-a mai îndemnat și la altă ticăloșie, împotriva vieții măriei tale. Iar șahzadè a strigat atunci că va să vorbească și să-i dea răspuns în ziua a șaptea, adică astăzi. Dar amenințînd-o astfel, și-a pus în primejdie viața, căci fusese legat tăcerii de către dascălul său. Într-adevăr, precum s-a văzut, Șatun s-a silit să-l piardă, ca să nu se mai descopere fapta ei. Iar gîdea sta cu sabia gata. Noroc de înțelepciunea măriei tale, care ai lăsat să treacă timpul... Noroc de Domnul Dumnezu, care a poruncit să iasă pe cer semnul deslegării coconului...

— Ce spui tu că am lăsat să treacă timpul? mormăi cu înfricoșare și uimire împăratul. Timpul trece fără mine, și fără tine, și fără de filosofii mei...

— Așa este, măria ta... s-a uimit femeia, spăimîntată de privirea domnului său.

Zarvă se stîrnise printre sfetnici; se buluceau pe la uși curtenii; prindeau să se audă și mormăirile norodului în uliți. Străjerii nici nu se gîndeau să oprească prostimea și mulți din prostime îndrăzniseră să puie scări pe cealaltă parte și se arătaseră la creasta zidului, holbîndu-se.

— Poruncesc lui gîdea Hurda să lepede sabia! a strigat cu putere împăratul. Cine îndrăznește să spuie altfel?

Nu îndrăznea nimeni. Măria sa a pufnit cu scîrbă. Și-a tras barba cu degetele din dreapta; după aceea din partea stîngă. S-a uitat rînjind strîmb la Mitrida:

— Hm! nu-mi mai spui o poveste, filosoafe? Haha! n-ar fi bună și asta de scris?

Deodată a strigat cu străşnicie:

— Să vie numaidecît aici înaintea noastră muierea!

Porunca împărătească a zburat din gură în gură: Să vie numaidecît Șatun în fața măriei sale! Unii curteni adăogeau în taină: «Gîdea să-și facă sabia mai ageră!» Filosofii plecaseră capetele cu supunere.

— Stați! a strigat iar împăratul Kira, domolindu-se; să vie întăi și întăi înaintea noastră Ferid, fiul nostru.

Porunca a străbătut prin palat iarăși, ca un murmur de tunet. Pe urmă s-a făcut tăcere; sfetnicii și-au ridicat privirile și au făcut un pas înainte. Curtea aştepta întîmplările cu mare plăcere.

Iată că, înainte de a sosi Ferid, s-a împrăștiat altă veste. A fost văzut în grădina palatului Sindipa filosoful, dascălul coconului.

— Ce faceee? cuum? Ce caută aici acest viclean? căci noi poruncisem să-l găsească căpitanul de străji și să ni-l aducă viu aici, să fie dezbrăcat de piele. Unde-i căpitanul? Dacă l-a prins, de ce nu ni l-a adus fără întîrziere?

— Nu l-a prins, mărite stăpîne, a răspuns Mitrida filosof; Sindipa a venit el singur.

— Atunci e bine că are pe cine tăia Hurda.

— Noi sfetnicii, a zîmbit Mitrida, rugăm pe luminăția ta să ierte pe căpitanul de străji; și să binevoiești măria ta a te milostivi asupra dascălului, care vine să îngenunche la domnul și binefăcătorul său. Am înțeles cu toții că măria ta ai judecat după rînduiala logicei; dacă nu-i vinovat Ferid, nu-i vinovat nici Sindipa.

Împăratul a tușit ușor și s-a încruntat:

— Numaidecît m-am gîndit la asta. Dacă îl iert pe Ferid, nu voi osîndi pe dascăl. Însă căpitanul de străji trebuie tăiat.

— Iartă-l, stăpîne, dacă binevoiești a socoti că nici isprava lui nu e rea.

— Atuncea s-o taie pe Șatun?

— Nu se cuvine nici ea să moară, măria ta, decît dacă e găsită vinovată. Ai s-o cercetezi măria ta și ai să hotărăști cu înalta înțelepciune a măriei tale.

— Așa este și așa hotărîm! a întărit împăratul; și nu înțeleg de ce nu vine coconul nostru, cînd i-am dat poruncă să se înfățișeze!

— Iată-l vine, prea puternice stăpîne, a încredințat Mitrida filosof. A luat și pe dascăl și-l aduce cu sine.

Iar s-a făcut mare zvoană; pe urmă iarăși tăcere.

Împăratul a stat în picioare. Ferid, aducînd subt aripă pe învățătorul său, a înaintat cu grăbire pînă

la poala strălucită a prea puternicei persienești; amîndoi — coconul și dascălul — au îngenunchiat, închinîndu-se și atingînd cu fruntea smalțul pardoselei.

A întrebat împăratul:

— Adevărat să fie oare, fiul meu, că ai vorbit?

— Am vorbit, stăpîne, căci a venit ceasul. Dascălul meu a cetit în stele primejdie pentru viața mea în aceste zile ale înfățișării mele la curte și mi-a pecetluit gura cu jurămînt pînă într-un ceas.

— Așa este, filosoafe Sindipa?

— Întocmai, stăpîne. S-a hotărît așa printr-o voie mai presus decît a noastră.

— Bine. Spune acum, fiul meu, dacă e adevărată întîmplarea despre care am auzit, cu Șatun.

— Ce-am spus e adevărat, stăpîne.

— Te-a ademenit și tu ai respins-o?

— Da.

— Și a rostit uneltire împotriva vieții mele?

— Da, măria ta.

— Atunci e nebună?

— Aș fi putut crede asta, stăpîne, dacă Șatun nu s-ar fi dovedit după aceea plină de minte, făcînd tot ce trebuie ca să mă piardă.

— Atunci să-și mărturisească blăstămăția și să piară.

— Stăpîne, zîmbi Ferid, dascălul meu Sindipa spune că, dacă Șatun mărturisește, ar putea fi iertată.

— Cum? de ce îndrăznește a spune asta dascălul tău?

— Prea puternice și prea luminate, s-a închinat Sindipa, ori așa — ori așa, hotărîrea măriei tale nu

poate fi decît bună. Totuși ea e scrisă în stele de mai nainte.

— Ce e scris ?

— Nu știu, mărite soare al vieții ; asta e taina lui Dumnezeu.

— Vra să zică, Șatun va mărturisi ?

— S-ar putea să nu mărturisească, strălucite doamne, și hotărîrea măriei tale să fie la fel.

— Phe ! ce-mi înșiri mie, dascăle, vrute și nevrute ? Acel care e vinovat, să ispășească. De unde îmi scoți mie asemenea răstălmăcire ? Mai bine ne-ai răspunde, filosoafe Sindipa, cum tu, care ești ca pulbere sub picioarele noastre, ai cutezat să nu te lași găsit de căpitanul nostru de străji ?

Dascălul a răspuns cu blîndeță :

— Mărite și înțelepte stăpîne, unde mă căuta căpitanul nu eram eu ; și unde eram eu nu mă căuta căpitanul.

— Hm ! știi că nu-mi displace răspunsul tău, o filosoafe, a răspuns cu zîmbet împăratul. Dar dacă te-ar fi găsit, trebuia numaidecît să urmeze învățătura proverbelor vechi : «bate fierul pînă-i cald» și «lucrul de azi nu-l lăsa pe mîne», și te-ar fi tăiat Hurda.

— De aceea nu m-a găsit căpitanul, slăvite împărate, urmînd altei învățături vechi, că «graba strică treaba».

— Se potrivește și așa și am știut-o și pe asta — a încuviințat prea puternicul împărat Kira.

Pe urmă a zis coconului său, întorcînd spre el obraz vesel :

— Fiul meu, ridică-te și vino să te sărut. Pierdut păreai și te-am aflat.

CAPITOLUL XVII

Unde se vede mai ales bună prietinie între Sindipa și ucenicul său.

Fiind poruncită adunare mare a divanului pe a doua zi, Kira împărat s-a dus la iatacul său. Se simțea prea trudit de năcazurile măririi sale, căci judecățile împărăției sînt foarte anevoioase.

Bucuros era de Ferid; greu îi venea să judece pe Altîn-Ghiul, plăcere a anilor lui omenești. Împăcînd bucuria cu mîhnirea, măria sa a ținut cu sine numai pe cupar și pe pivnicer, după aceea s-a culcat, odată cu găinile.

În vremea asta, Ferid a mulțămit sfetnicilor pentru slujba lor bună. Toți se luminaseră de ieșirea lui la lume. Numai Urga, în această bună-voie, se păstra posomorît.

— Ascultați, a zis el.

Trăia la noi, la Balta Neagră, un vînător vestit, Bubuc, pe care oamenii din satul său îl iubeau, căci adeseori se împărtășeau din mistreții și cerbii pe care el îi aducea din munte.

Într-o zi, Bubuc găsește la marginea unei dumbrăvi un roi sălbatic de albine; l-a afumat și i-a luat trei faguri. A pus fagurii într-o scoarță de tei și a venit cu ei la tîrg, ca să-i vîndă unui negutător. A intrat în prăvălie cu copoiul său; negutătorul a gustat mierea din scoarță, i-a plăcut și a primit-o. Cînd a gustat, o picătură s-a prelins din faguri și a căzut jos.

Cîteva muște s-au adunat cu grabă la picătura de dulceață. Mîța negutătorului s-a repezit ca să le bată cu laba. A pălit de trei ori și a omorît muștele. Negutătorul și vînătorul se uitau și rîdeau.

Fără de veste a sărit copoiul de lîngă glesnele vînătorului, a apucat mîța în fălci și i-a frînt spinarea. Cînd a văzut una ca asta, neguțătorul a pus mîna pe un buzdugan și a doborît cînele.

— Ce faci, nelegiuite? a răcnit Bubuc. Ai să răspunzi cu viața ta pentru moartea copoiului.

În același ceas vînătorul a ieșit din tîrg, dînd înștiințare sătenilor săi. Oamenii de la Balta Neagră au apucat armele, au încălecat pe asini și pe cai și au purces să judece pe neguțător.

Cînd au văzut tîrgoveții o oaste ca aceea venind asupra lor, au pus și ei mîna pe arme și au ieșit la război. S-au tăiat și au pierit unii dintr-o parte și alții din altă parte. Toate acestea pentru o picătură de dulceață, adică un fleac de nimic. Așa că fleacul acesta de muiere care se chiamă Șatun numaidecît să fie supusă săbiei! Altfel înțelepciunea sfetnicilor e glod, iar eu încalec și mă duc la Bogoz-noor.

— Ba te rog, frate filosoafe, încă nu te duce! îl domolea zîmbind Nușrevan. Povestea asta trebuia să i-o spui măriei sale, la vreme.

— Ba am să i-o spun acuma! s-a burzuluit Urga.

Cînd coconul împărătesc a rămas numai cu dascălul său, a zis:

— Părinte al meu, am greșit; căci n-am păstrat tăcerea și am fost în primejdie.

— Ba a greșit astronomia, a răspuns Sindipa; căci, după semnele ei, îndată ce ai fi scos cuvînt, ți-ai fi pierdut viața; — și totuși te văd viu înaintea mea.

— Atuncea cum să tălmăcim întîmplarea, dascăle?

— S-o tălmăcim cu frică, iubite copile. Timpul curge; viața omului se poate opri în orice clipă. Într-o împrejurare ca asta, uneori se poate găsi un fir călăuzitor care să ne scoată din labirintul necunoaș-

terii. Dacă ai scăpat în șapte zile, trebuie să mai stai cu pază în șaptezeci și șapte și în șapte sute șaptezeci și șapte. La noapte, bine este să pui la intrările palatului tău străji credincioase și în același timp muții mei să ferece bine ușile. Să băgăm de samă să nu se trimeată în iatacul tău un șarpe veninos. Nici să zboare asupra somnului tău un liliac cu clonț. Nu bea vin; nu gusta mîncări. Femeia încă trăiește.

— Mîni nu va mai trăi.

— Dacă apucăm ziua de mîni, vom vedea, a suspinat Sindipa. Cît am șezut în pustie cu cei trei prietini ai mei focul, apa și sarea, am cugetat că tălmăcirea poate fi și într-alt fel; că piere fiul împărătesc, dar rămîne Ferid. Gîndindu-te la toate cîte ai îndurat și la toate cîte sînt legate de trecătoare măriri, de înfățișări mincinoase și vorbe sterpe, te vei părăsi poate de ele, căutînd tihna înțelepciunii, adică libertatea. Pe de o parte aceasta este o moarte, și pe de alta începutul altei vieți.

Ferid a stat tăcut un răstimp.

— Părinte al meu, a zis el, am avut și eu asemenea gînduri, în ceasurile amenințării. În fiecare zi pieream; chinul meu s-a prelungit și pedeapsa a fost crîncenă. Lucram cu cugetul și n-aveam spor, ceream și nu mi se dădea, mă culcam și nu dormeam. Pe acești dușmani îi aveam lîngă mine.

— Într-adevăr, a încredințat Sindipa, zilele acestea șapte au fost un adaos al învățăturii tale.

— Mă gîndeam că și dascălul meu iubit se află în primejdie de moarte.

— Cred; și aveai dreptate să te gîndești. Treaba mea dăscălească n-a fost dintru început bună, căci am făcut tocmeala cu unul mai mare și mai tare decît mine.

— Totuşi, dascăle, s-a spus că de primejdia amînată să nu te temi.

— Adevărat, numaicît la curţile împărăteşti nu toate adevărurile vechi sînt bune. În asemenea loc adevărul se schimbă hojma. Ai văzut că în şapte zile, după pilda prea puternicului împărat, toţi sfetnicii şi-au tăiat bărbile în chip de mătură. Pe cînd eu mă păstrez ras ca părinţii mei egipteni. Aici semnul adevărului nu-i în inimă şi în minte, ci în bărbi.

— Să se schimbe toate, dascăle.

— Nu se schimbă nimic, Ferid. Degeaba dai săpun harapului şi sfat curtenilor.

— Atuncea să ne ducem unde aşteaptă leul cel tînăr.

— Să vedem, Ferid; vom face cum va hotărî Dumnezeu, căci el stă şi peste Satun şi peste astronomie.

CAPITOLUL XVIII

Ferid spune istoria cu şarpele şi altă istorie cu trei neguţători şi o văduvă.

Măria sa Kira a venit la divan în straiele sale cele grele şi a şezut în jîlţ cu strălucire, avînd în apropierea sa stema, spata şi amfora. Poftind să cunoască ce fel de lucrare a săvîrşit Sindipa filosoful şi ce fel de iscusinţă va fi dobîndit de la dînsul Ferid, a aruncat cu dibăcie o întrebare sfetnicilor săi de taină:

— O, filosofilor, a zis măria sa, dacă s-ar fi întîmplat (bine c-a ferit Dumnezeu!), dacă s-ar fi întîmplat să fie tăiat fiul nostru prea iubit în aceste şapte zile, cine ar fi fost vinovat de moartea lui?

S-a ridicat Nuşrevan filosof şi, sprijinindu-se în toiag, a dat răspuns:

— Mărite stăpîne, a cui ar fi fost vina dacă nu a prietinului nostru Sindipa? Căci Sindipa a cetit în stele şi a înţeles că fiul măriei tale va pieri dacă vorbeşte în aceste şapte zile. Deci ar fi putut să-l poprească la sine şi să nu-l trimeată la curte. De vreme ce l-a trimes, vina ar fi fost a sa.

Ar fi putut deasemeni să scrie sfetnicului măriei tale Aban carte în care să arate răutatea şi primejdia săptămînii ce a trecut. Iar Aban ar fi arătat celorlalţi sfetnici cartea, şi cu toţii am fi căzut la picioarele măriei tale, arătînd că întîrzierea e pricinuită de cunoaşterea lui şi de cetirea stelelor. De vreme ce n-a scris carte şi nu s-a făcut aşa, vina ar fi fost a lui.

Împăratul a privit spre Ferid şi a părut a se mira:

— Aşa să fie?

— S-ar putea să fie aşa, stăpîne, a îndrăznit a se amesteca Ferid; însă ar putea să fie şi altfel. Căci dascălul a avut tocmeală cu împărăţia şi trebuia să aducă pe ucenic tatălui meu la soroc anumit. Dacă nu trimete pe ucenic în zi şi ceas după legămînt, îşi pune în primejdie căpăţîna; pe lîngă asta, înţeleptul ar fi părut lumii şi nevrednic şi mincinos.

— Adevărat, a murmurat măria sa.

A urmat Ferid:

— Pe lîngă asta, dacă-i mustrat acuma pentru faptă, cu atît mai vîrtos ar fi fost mustrat şi osîndit atunci. Trebuie apoi să mai înţelegi măria ta că ceea ce a săvîrşit dascălul meu n-a fost din nebunie sau nepricepere, ci pentru că aşa întocmai a fost rînduiala cea scrisă în lumina stelelor.

— Aşa este, a încuviinţat împăratul.

— Acuma, a urmat Ferid, ştiinţa lui se poate vădi, căci din ziua primejdiei am ieşit de sub mîna sa, şi mă aflu în faţa măriei tale ca şi în ziua dintăi, cînd trebuia să se facă cercetarea lucrării dascălului meu. Deci se dovedeşte cu prisosinţă şi în mai multe feluri atît buna-credinţă cît şi nevinovăţia dascălului Sindipa.

— Coconul nostru grăieşte bine, s-a veselit împăratul. Nu mai rămîne îndoială că dascălul n-ar fi avut nici o vină pentru pieirea coconului nostru. Deci îl iertăm.

S-a sculat Mitrida filosof ca să vîre şi el răspuns.

— Prea puternice stăpîne, a grăit Mitrida; aş putea spune: neasemuite doftor, căci cu a ta ştiinţă cunoşti şi cu a ta artă vindeci toate bolile împărăţiei persiene; într-adevăr, coconul a răspuns filosofeşte şi vinovat n-ar fi fost Sindipa. Ci poate ar fi fost vinovat împăratul, cel prea bun şi iubit; căci ar fi tăiat pe copil fără să facă cercetare şi fără să-l aducă la scaun de judecată.

— Ba, înţelepte Mitrida, a pus împotrivire tot Ferid; împăratul nu se poate să fie vreodată vinovat. Fiinţa sa trebuie să stea totdeauna deasupra noroadelor, neamestecată cu greşelile omeneşti. Ar fi fost de vină mai degrabă sfetnicii că n-au pus destul meşteşug şi nu s-au silit din toată puterea lor ca să-l sfătuiască bine. Dumnezeu însă a voit ca ei să fie buni sfătuitori, iar măria sa a arătat a toate înţelegere şi milă. Lăsaţi împăratului cununa sa fără de prihană.

— Bine grăieşte băiatul nostru iarăşi, a încuviinţat bucuros împăratul.

A ieşit dinaintea împărăţiei şi Urga.

— Vinovată ar fi fost muierea, a strigat el. Ce mai calea-valea? Doar ştim cu toţii că zi cu zi a uneltit la împărăţie, cerînd moartea coconului. Şi la nevoie aş putea spune alte nouăzeci şi nouă de poveşti pe lîngă cele ce s-au spus, ca să dau dovadă că muierea e vinovată totdeauna şi de orice se întîmplă pe lumea asta.

— Să mă ierte înţeleptul nostru Urga, s-a amestecat din nou Ferid; n-ar fi fost vinovată muierea de moartea mea, căci ea n-a făcut decît ceea ce fac de obicei femeile cînd sînt cuprinse de patimă. Se zice că harmasarului tînăr să-i dai îmblînzitor bătrîn; însă muierii îi place mai curînd să se supuie îmblînzitorului tînăr. Dacă împlinea ceea ce poftea Şatun, tînărul despre care e vorba ar fi săvîrşit păcat cumplit, însă nu pierea. De vreme ce n-a primit cererea ei, tînărul se cuvenea să moară, ca să scape ea. Şatun deci s-a apărat. Răul şi binele se cuvenea să-l deosebească cei ce judecă şi osîndesc; să nu se ceară adevăr de la cea care are trebuinţă să-l tăinuiască.

— Iarăşi grăieşte bine băiatul nostru, a încuviinţat împăratul. Ciudat mi se pare, domnilor mei şi sfetnicilor credincioşi, că într-o pricină ca asta nu se găseşte nici un vinovat.

Ferid s-a închinat cu supunere:

— Stăpîne, îngăduie-mi să spun eu cine ar fi fost vinovat, după socotinţile omeneşti.

— Spune, Ferid.

— Stăpîne bun, vinovat aş fi fost eu, căci n-am ţinut porunca tăcerii, după cum a fost scris în stele. Vinovat aş fi fost eu că n-am avut destulă înţelepciune; vinovat aş fi fost eu, căci n-am dovedit stăpînire de sine.

A stat curtea fără grai, mirîndu-se de asemenea vorbe. Numai filosofii au cunoscut în Ferid agerimea cît și dibăcia tagmei lor.

— Totuși n-am pierit, a urmat Ferid, căci sufletul meu a fost curat și strigătul meu a pornit mai mult din dragoste cătră împăratul decît din mînie; iar decît stelele, împărățiile și sfetnicii, se află o orînduire mai înaltă.

Stăpîne, binevoiește a asculta ce-a pățit un om bogat și înțelept, care și-a chemat într-o zi prietinii la ospăț. După ce au ospătat multe feluri de mîncări și au băut vin, omul a poruncit unei slujnice să se ducă la plăcintărie cu tava, să aducă baclavalele anume gătite pentru acel ospăț.

Femeia s-a dus și a așteptat puțin, pînă ce simigiul a scos baclavalele și le-a așezat cu multă miere în tavă. A cerut apoi ajutor ca să-și așeze tava pe creștetul capului în bună cumpănire și s-a grăbit spre casa stăpînului. N-avea de făcut drum lung, trebuia să treacă însă printr-o livadă de migdali. Un stîrc dintre cei care cuibează în arbori prinsese un șarpe în plisc și-l aducea la pui. Șarpele se zvîrcolea să scape. Pe cînd stîrcul plutea în zbor drept pe deasupra femeii, șarpele, în zvîcnirile morții, și-a lepădat veninul asupra tăvii. Slujnica a ajuns acasă; stăpînul și oaspeții s-au bucurat la vederea bunătăților aduse; au mîncat toți și au murit otrăviți. Cine-i vinovat de această pieire? întreb eu.

Unii ar răspunde că omul cel bogat, deoarece a făcut masă și a chemat numaidecît în aceeași zi pe prietinii lui, însă el i-a chemat pentru viață și veselie, nu pentru moarte.

Alții ar socoti că vinovat e șarpele, care și-a lăsat veninul. Dar șarpele și-a lăsat veninul murind, și nu de voia lui se afla în înălțime deasupra tavei.

Insfîrșit unii ar pune vină stîrcului; dar stîrcul își urma zborul de totdeauna pe deasupra grădinii, la cuibul său. Și el nu ducea șarpele ca să-l facă să lepede venin în tavă, ci îl ducea hrană puilor. Așa li-i dat stîrcilor și puilor de stîrc să-și aleagă hrana dintre broaște și tîrîtoare.

Să nu te miri, puternice stăpîne, că nu se găsește vinovat, și nu pare vinovată nici femeia care ducea tava. Toate au fost rînduite și scrise de o putere mai presus de noi; oamenii să se adune la anume ceas, femeia să umble pe sub migdali și chiar atunci să treacă un stîrc cu șarpele în plisc. Pricina morții tuturor acestora ar fi să fie Dumnezeu, dacă Dumnezeu n-ar însemna înțelepciune și dreptate. Deci trebuie să ne închipuim furtișag și sînge la temelia averii bogatului, și șapte rînduri de bogați care au huzurit în silnicie; deasemeni cred că se vor fi ales la fel cei care au fost meniți să se întîlnească la asemenea ospăț. De așa moarte mulți sărmani se vor fi bucurat. Am aflat că niște noroade din țara geților au o vorbă cu înțeles ascuns: «Dumnezeu nu uită niciodată». Dar omul trăiește numai o clipă, iar Dumnezeu are veșnicia.

Deci nu se găsește aici vinovat, căci vinovații au pierit. Asemenea și în împrejurarea noastră, nu s-ar fi găsit vinovatul, dacă m-aș fi prăpădit eu.

Filosoful Sindipa a zîmbit:

— Așa este, fiule, vinovat n-ar fi fost nimeni de pieirea ta; iar că trăiești, e vinovat Domnul Dumnezeu.

Sfetnicii s-au uitat unii la alţii lung, neplăcîndu-le asemenea vorbe.

Împăratul a poftit vin, a sorbit din cupă şi a cuvîntat :

— Mă aflu mulţămit de înţelepciunea fiului meu.

Sfetnicii s-au închinat :

— Slăvite doamne, a zis Nuşrevan, rînduiala bună e ca fiul să samene părintelui său.

— Într-adevăr, aceasta e rînduiala cea mai potrivită, a încuviinţat împăratul. Mai poftesc o cupă, închinînd-o filosofului nostru al optulea, căruia îi cerem să-şi spuie povestea.

Ferid a stat puţin gîndindu-se. După ce a privit pe dascălul său, a povestit împăratului această întîmplare :

Au fost trei neguţători de la Angora, care s-au întovărăşit să ducă la Samarcand lînă. După ce au vîndut la Samarcand lîna cu bun preţ, au scos în iarmaroc şi cămilele caravanei. Au socotit banii tovărăşiei şi au venit călări pe asini pînă într-această fericită ţară a Persiei. Au făcut popas în scaunul cel nou al împărăţiei, la Babahan. După ce au venit şi au stat în priveală dinaintea palatului şi s-au mirat, cît se umflaseră de atîta mirare, s-au întors la gazda lor. Gazda asta a lor era o văduvă bătrînă, curată şi harnică. I-a îngrijit bine în privinţa mîncării şi i-a întrebat ce mai poftesc domniile lor să vadă în scaunul împărăţiei.

— Am văzut, mătuşă, toate minunile de aici, a răspuns unul dintre neguţători. Acuma am pofti ca să ne ducem la baie, să ne scăldăm.

— Prea bine, a răspuns văduva ; baia e aproape ; chiar după colţul uliţii.

— Atuncea ne ducem fără întîrziere, a urmat neguțătorul cel mai vîrstnic; și dumneata, mătușă, fii așa de bună și ne păstrează banii pînă ce ne întoarcem noi de unde ne ducem. Avem noi obicei de ne păstrăm la un loc, într-o singură pungă, banii neguțătoriei noastre; îi cheltuim cu sfat și scriem socoteala. Nu umblăm la bani decît cînd sîntem cu toții la un loc. Dumneata primește-i; noi pecetluim gura pungii și punem semn cu inelele noastre, și tot în această stare să ne-o dai, cînd ne-om întoarce și vom fi tustrei la un loc.

— Am înțeles, cinstiților neguțători, a zis bătrîna; faceți cum spuneți și eu vă păstrez aurul pînă ce vă întoarceți și veți fi, așa cum spuneți, cu toții la un loc.

Au făcut călătorii așa cum au spus. Au lăsat văduvei punga pecetluită. Au ieșit și au pornit către colțul uliții, la baie. Pe drum, tot cel mai vîrstnic și-a adus aminte că au uitat să-și ia pieptene, pentru bărbi.

S-au oprit o clipă și s-au sfătuit ca să se întoarcă cel mai tînăr dintre ei la gazdă, să ia pieptenele.

Doi s-au mișcat înainte; cel mai tînăr s-a întors la bătrînă.

— Mătușă, a zis el, am cugetat noi că, înainte de baie, mai avem de făcut un drum pînă în bazar, pentru niște cumpărături de juvaeruri, și ne trebuiește punga. Fă bine și ne-o dă.

— Cinstite neguțător, a răspuns bătrîna, nu-ți pot da banii decît cu rînduiala ce ați întocmit; trebuie să fiți tustrei de față.

— Ba te rog să dai punga. Spre încredințare, n-ai decît să ieși pînă în prag, să vezi și pe tovarășii mei și s-auzi și de la dînșii porunca.

— Aşa da, s-a învoit hangiţa.

Au ieşit în prag. Neguţătorul cel tînăr a strigat către soţii săi:

— Gazda spune că nu vrea să deie!

— Ba să-i dai, că ne trebuie, au strigat ceilalţi doi tovarăşi, de departe, făcînd semne şi cu capul şi cu mînile.

Femeia s-a plecat:

— Bine, atuncea să-ţi dau punga.

Cinstitul neguţător a pus mîna pe pungă şi s-a tot dus pe o portiţă de dindos.

Ceilalţi doi negustori aşteaptă un răstimp, şi, văzînd că tovarăşul lor întîrzie cam mult, se întorc la gazdă, să vadă de ce nu se mai găseşte pieptenele ce le făcea trebuinţă.

Cînd întreabă pe bătrînă, află că punga lor a făcut picioare.

— De ce ai dat punga, femeie? a strigat cel mai în vîrstă. Cum ne-a fost tocmeala?

— Ştiu cum a fost tocmeala, a răspuns hangiţa, însă aţi strigat şi aţi făcut semne că să-i dau aurul.

— Ba noi am făcut semne şi am dat glas pentru pieptene, nu pentru banii noştri. Acuma rămîi răspunzătoare pentru ceea ce ţi-am încredinţat, şi să ne înapoiezi avutul nostru.

— Săraca de mine! dar de unde să vă dau eu bani, cînd sînt o ticăloasă văduvă! Ce sînt eu vinovată de asemenea înşelăciune? Cereţi, vă rog, avutul dumneavoastră de la cel care şi l-a însuşit; dar nu cereţi de la o muiere care cu greu îşi tîrîie viaţa de azi pe mîne.

— Ba, pînă una alta, noi îţi poruncim să ne întorci tu paguba, mătuşă. Haide la judecător; după

ce va hotărî şi judecătorul, vinde-ţi casa, dă-te roabă, fă ce ştii ; noi nu te lăsăm.

— Vai de zilele mele ! se tînguia bătrîna. Se poate întîmpla şi asta, să văd judecător care să mă osîndească pe mine pentru paguba pe care v-a făcut-o altul !

Neguţătorii au luat-o cu puterea şi au dus-o în faţa judecătorului.

Era un judecător care abia îşi mîncase cuşchebapul de batal şi alunele prăjite şi se tolănise pentru bună mistuire subt o umbră de pom, lîngă răcoarea unui zid. Cum li-i dat oamenilor din tagma asta, picura de somn şi din cînd în cînd îi asfinţeau ochii. Foarte mare nemulţămire a avut că l-au tulburat împricinaţii. Împăratul nu plăteşte pe judecătorii săi ca să fie întruna tulburaţi, mai cu samă după ce au ospătat cuşchebap de batal.

— Ce este ? a zis el, ridicîndu-se pe jumătate din locul său.

— Uite, aşa şi aşa, au arătat călătorii. Femeia asta a primit banii noştri cu anume rînduială ; trebuia să ne dea punga numai cînd am fi fost împreună ; şi ea a dat punga numai unuia. Iar acest unul s-a dus cu aurul.

Judecătorul s-a încruntat şi a cugetat.

— Femeie, a grăit el, să-mi spui dacă sînt adevărate vorbele acestor străini.

— Sînt adevărate, judecătorule.

— Ca să poată lua banii, trebuiau să se înfăţişeze tustrei ?

— Întocmai aşa, dreptule judecător.

— Iar tu ai dat numai unuia banii ?

— Da ; însă mi-au făcut semn aceştialalţi şi au şi strigat să dau.

— Am făcut, am făcut semn, s-au apărat străinii, însă nu pentru pungă, ci pentru pieptene. Ne duceam la baie şi aveam trebuinţă de pieptene pentru barbă.

Judecătorul s-a întors spre văduvă.

— Aşa este ?

— Aşa va fi fiind, dreptule judecător al nostru ; dar eu am înţeles, precum îmi spunea celălalt, că e vorba de bani.

— Vra să zică, aceşti neguţători străini au rămas lipsiţi ?

— Da, însă nu din vina mea.

— Ba din vina ta, femeie, pentru că n-ai făcut întocmai cum v-a fost tocmeala. Să plăteşti paguba !

— Vai de mine, amărîta şi văduva ! de unde să iau şi să dau ? fie-vă milă !

— Judecata nu ştie de acestea ; te-a lumina Dumnezeu. Du-te.

La această judecată stătuseră de faţă şi mahalagiii, cu muierile şi copiii lor. Judele a rămas ca să se odihnească sub smochin ; iar văduva plîngea cu amar, pe cînd neguţătorii cei doi puneau stăpînire pe dînsa.

Unul dintre copii, care auzise tot, s-a milostivit de ea. A lăsat arşicele şi tovarăşii, şi-a făcut loc pînă lîngă dînsa şi a şoptit :

— Nu plînge, dragă mătuşă. Rămîi puţintel în urmă, căci vreau să-ţi spun ceva.

— Vai, copile, n-am de unde-ţi da nimic ; ce am nu mai este al meu ; străinii aceştia vor să-mi ia şi sufletul.

— Nu e vorba de asta, mătuşică; vreau să-ţi dăruiesc eu dumnitale un sfat. Intoarce-te numaidecît la judecător, pînă ce nu adoarme iarăşi la umbră. Spune-i aşa, că dai punga cu aur, numai să fie tustrei neguţătorii la un loc, aşa precum v-a fost tocmeala.

Auzind femeia asemenea cuvinte cum nu s-au mai auzit de la un prunc de șase ani, desculț și în cămaşă, pe loc s-a întors, să găsească pe judecător. Neguţătorii au venit şi ei asupră-i, ca s-o apuce de grumaz.

— Judecătorule, a strigat femeia; fă-mi dreptate; m-am răzgîndit; să vie tustrei neguţătorii şi, cînd or fi la un loc, le dau avutul lor.

Judele și-a pălit fruntea cu palma, trezindu-se:

— Aşa este!

S-a răstit la călători:

— Lipsiţi din faţa mea! Şi să veniţi tustrei, după tocmeală.

Miraţi au fost neguţătorii. S-au dus. Uimit era judele. A ispitit pe femeie, să afle cine i-a dat asemenea sfat isteţ; căci se vedea că în acea pricină s-a amestecat un înţelept.

— Inţeleptul meu e un copil de şase ani, a răspuns bătrîna. Nu-l mai văd; s-a dus să se joace.

După ce a isprăvit istorisirea, împăratul a zis:

— Imi place întîmplarea, mai ales că s-a petrecut în cetatea noastră de scaun.

Dascălul Sindipa a rînjit într-un dinte, care ş-acela era negru:

— Mie îmi plăcea mai mult, dacă era scos judele din locul său, ca să fie pus copilul.

CAPITOLUL XIX

Altă istorisire cu un neguțător care s-a dus să vîndă santal la Basora.

— Ascultă stăpîne, a zis Ferid, să mai spun o întîmplare.

De cînd eram prunc știu că la această împărăție plac poveștile. Și vor plăcea și la alte împărății în vecii vecilor. De și cunosc de la dascălul meu că această marfă n-are decît prețul vorbelor și cîntărește cît fumul, totuși filosofii fac mare negoț cu dînsa.

A fost cîndva un neguțător adevărat, de marfă bună, cu numele Asamanaf, care a aflat prin oameni pribegi cum că în cetatea Basora, la malul mării, are preț mare lemnul de santal. La acea cetate Basora ar fi venind, după cît se spunea, neguțători din mari depărtări, din împărățiile negurii, care plătesc însutit acest lemn aromat.

A încărcat deci pe cămilele lui santal și, călătorind multă vreme, cu greutăți și năcazuri destule, a ajuns la Basora și a tras la un han. S-a odihnit și a dat răspuns vameșilor împărăției despre treburile ce are și marfa pe care o duce. Le-a pus deoparte, cuviincios, și peșcheșul ce li se cuvine lor pentru că se ostenesc a vămui. Pe urmă a poftit să afle cum stau prețurile.

— Străine, i-a zis hangița cea bătrînă la care găzduise, să știi că Basora e mare cetate între cetățile lumii; și are bun pîrcălab. Însă bagă de samă cu cine vorbești. Nicăieri ca la Basora nu se găsesc mai buni meșteri de înșelăciune.

— D-apoi, mătușă, nici neguțătorii din alte părți nu sînt mai prejos, s-a semețit străinul. Eu vreau

să aflu numai dacă treburile negustoriei merg bine şi dacă la Basora umblă spornic banul.

— Umblă, să fii dumneata sănătos, şi-ţi doresc frumos cîştig. Însă iarăşi îţi spun să iei aminte, că unde e negustorie multă, e şi hoţie multă.

— De asta nu mă tem, mătuşă.

A ieşit dumnealui Asamanaf în tîrg. Feluri de feluri de neguţători umblau încolo şi-ncoace, vorbind de felurite mărfuri din toate ţările pămîntului. De lemn mirositor nu vorbeau, deci marfa era rară, se gîndea neguţătorul, şi se bucura.

L-au cunoscut cîţiva localnici că e străin şi l-au oprit, întrebîndu-l cu glas blînd:

— Cinstite prietine, ai venit la noi în petrecere ori cu treburi?

— Ba cu treburi, căci sînt neguţător.

— A! atunci ne bucurăm, că eşti din aceeaşi tagmă cu noi. Ce fel de marfă ai adus?

— Am adus santal de la Ofir.

Cei care se adunaseră împrejurul lui au stat şi s-au uitat unii la alţii. Pe urmă s-au împrăştiat unii încolo, alţii încoace.

Iar cei ce-l opriseră n-au părut uimiţi de o marfă aşa de scumpă.

— Cîştig bun! i-au urat ei, şi s-au dus, lăsîndu-l în mijlocul uliţii.

A mai umblat el prin tîrg, n-a mai venit nimene să-l întrebe ce şi cum, după obiceiul negoţului. S-a întors la han şi a cercat să tragă de limbă pe bătrînă despre preţuri. A răspuns hangiţa:

— Dragul meu oaspete, rogu-te să nu te nelinişteşti; în acest tîrg preţurile sînt ca vîntul, cînd tari, cînd domoale. Numai să fii cu băgare de samă, cum ţi-am spus.

— Însă, a întors cuvînt Asamanaf, oamenii de aici îmi par cam moi şi leneşi.

— Poate încă n-ai dat peste cei harnici, a rîs hangiţa.

Străinul s-a hodinit puţintel, apoi a ieșit iarăși în cetate. Într-un medean, nu prea departe de han, în vederea mării, stăteau oameni în petrecere. Unii cinsteau mied. Alţii vorbeau cu aprindere şi se certau. Alţii căscau gura ori se scărpinau şi nu făceau nimica.

Îndată ce a ajuns acolo neguţătorul, nici n-a avut cînd să se uite ori să asculte; s-a neliniştit, căci în medean mirosea a fum de santal. S-a întors să vadă de unde vine vîntul. Vîntul adia dinspre han. A dat să fugă într-acolo, să vadă dacă nu i s-a aprins cumva marfa. S-a încurcat printre oamenii adunaţi. A încercat să-şi facă loc. Cineva l-a întrebat:

— Unde fugi aşa, omule?

— Mă duc la hanul meu, a răspuns cu grăbire Asamanaf; am adus marfă lemn mirositor şi simţesc în nări fum, parcă ar fi chiar de la marfa mea.

— Ai adus aici lemn de santal? s-au mirat unii.

— Da, s-a fudulit neguţătorul.

— Ciudat om eşti dumneata! i-a zis cel care părea diacul medeanului, căci purta la brîu pană şi cerneală.

— Hm! a făcut un tovarăş al diacului.

Neguţătorul s-a supărat, dar n-avea cînd sta la taclale. Şi-a făcut loc, iar tîrgoveţii l-au lăsat să se ducă. In fugă a ajuns la han; a găsit toate în bună stare şi locul paşnic. S-a întors numaidecît în medean. Acuma se simţea acolo şi mai cu putere mireasma.

S-a dus împotriva oamenilor cu care stătuse de vorbă.

— Mă rog dumneavoastră, oameni buni, a întrebat el, spuneți-mi ce fum cu miros plăcut este acesta?

— E un fum ca toate fumurile și un miros ca toate miroasele, i-a răspuns un cetățean. Așa-i la noi la Basora.

— Nu cumva e santal?

— Ba da.

— Atunci de ce v-ați mirat cînd v-am spus ce marfă am adus la Basora?

— Mai întăi, nu ne-am mirat de marfă, prietine străine, ci de negutător. Așa ne mirăm și acuma de mirarea dumnitale.

— Oameni buni, a zis Asamanaf, bănuiesc că arde undeva lemn de santal.

— Se poate, i-a răspuns cel mai bătrîn și mai cuviincios dintre tîrgoveți. La noi, prea cinstite străine, să știi că toată lumea arde santal la un loc cu alte lemne.

— Așa?

— Apoi da; cînd ți-oi spune că la noi santalul se găsește în toate huceagurile și se află zvîrlit pe toate drumurile, ai să înțelegi și mai bine de ce ne-am mirat de negutător.

— Se poate oare una ca asta?

— Precum vezi și precum ai mirosit.

— Atuncea cum fac eu cu marfa mea? Am adus o povară mare de santal, auzind că la Basora se plătește bun preț pe asemenea marfă.

— Asta e adevărat, se plătește bun preț la Basora, cînd vin cu corăbiile negutătorii de la miazănoapte. Dar acei negutători vin la șapte ani o dată. Au fost acum patru ani: abia peste trei ani au să se în-

toarcă. Dacă aştepţi pînă atunci, povara dumnitale are să aibă căutare.

Auzind asemenea vorbe, neguţătorul s-a întristat. Umbla de colo-colo şi nu mai avea chef de sfat.

A venit la el tîrgoväţul cel cuviincios.

— Îngăduie-mi, cinstite străine, a zis el, să te întreb : de ce eşti mîhnit ?

— Cum să nu fiu mîhnit, cînd aflu că santalul meu n-are preţ.

— Altfel de marfă n-ai adus ?

— Nu.

— Atunci e destul de greu. Cunoaşte, domnule, că eu sînt staroste al neguţătorilor de lucruri scumpe. Văzînd năcazul dumnitale, m-am gîndit să-ţi fac un bine. Cum te vei încredinţa, în această cetate se găsesc şi oameni detreabă, pe lîngă destui şmecheri. Sînt în această cetate şmecheri cît păr ai dumneata în cinstita dumnitale barbă.

— Am auzit de asta.

— Însă, a urmat starostele, dumneata ai avut noroc să dai şi peste un neguţător cumsecade — aşa cum mă aflu eu, din mila lui Dumnezeu. Dacă socoteşti că nu poţi aştepta trei ani, atuncea lasă marfa în sama noastră. Ţi-om da un schimb potrivit, după vremuri ; dumneata te duci şi noi om aştepta aici cîştigul ori paguba.

Din una în alta, neguţătorul s-a învoit. Schimbul a rămas să-l ia străinul a doua zi, alegînd din lucrurile scumpe ale starostelui atît cît îi va încăpea în doi desagi.

I-a mai venit năcăjitului inima la loc. Pîrcălăbia era aproape, în celălalt capăt al medeanului, şi au făcut zapis.

«În doi desagi se gîndea cu viclenie Asamanaf, pot încăpea multe lucruri scumpe.»

După această bună afacere, neguţătorul a început iar să se plimbe prin îmbulzeală, privind şi ascultînd. A văzut într-un loc, pe un covor la pămînt, un meşter care sucea şi schimba trei cărţi; una era cartea împăratului, celelalte două cărţi închipuiau pe împărătiţă şi pe diavol. Ţinînd acele cărţi pe faţă, omul le arăta pe rînd; apoi le întorcea pe dos şi le aşeza: una în dreapta, alta în stînga, alta în faţă; după aceea le schimba o dată ori de două ori, şi întreba: Unde-i diavolul?

Dintre oamenii ce stăteau în priveală, se alegea cîte unul şi se aşeza în faţa meşterului. Se uita cu luare-aminte la mişcarea cărţilor şi gîcea:

— Acesta e diavolul!

Îndată ce diavolul era aflat, meşterul scotea din sîn un galbăn şi plătea. Dacă se întîmpla ca omul să nu nimerească, se răscumpăra dînd numai jumătate de galbăn. De mirare i se părea străinului ce fel de afacere învîrtea meşterul acela, căci mai mult păgubea. Tot se scobea în sîn şi scotea galbini. Şi nu era chip să nu piardă, deoarece nu era nici o greutate să găseşti care-i diavolul.

Băgînd de samă asta Asamanaf, s-a gîndit să cerce şi el. Îi era milă de bietul meşter cu asemenea slab meşteşug; cu toate acestea, fiind el însuşi păgubaş la povara de santal, nu i-ar strica măcar un galbăn cîştig într-adaos, cît să plătească hanul şi să-şi cumpere o păreche de iminei.

S-a aşezat şi el pe covor în faţa bietului meşter. A cîştigat un galbăn şi s-a bucurat; însă nu s-a mulţămit cu atîta. Incercînd înainte, spre uimirea

lui nespusă, a pierdut unul după altul toţi galbinii pe care îi avea cu sine.

Privind la degetele meşterului, a zis cu mare întristare:

— Nu mai am la mine bani.

— Nu face nimic, a răspuns meşterul; dumneata eşti neguţător străin, care mai ai pe lîngă dumneata şi altele.

— Lemnul mirositor l-am vîndut, a răspuns străinul. Schimbul mărfii mi se face mîni.

— Se poate, a adaos meşterul; putem aştepta pînă mîni. Mai ai dumneata şi cămilele. Ai straiele. Ai inelele din degete. Mai ai şi averea dumnitale de-acasă. Pe urmă ai cinstea dumnitale de neguţător. Numai dacă binevoieşti, jocul nostru poate merge înainte.

— Hm! în ce chip?

— Într-un chip prea mulţămitor pentru dumneata; ca să te încredinţezi că oamenii de la Basora au inimă şi ştiu să se poarte cu străinii. Eu zic aşa: jucăm de trei ori. Dacă mă biruieşti o dată din trei, îţi dau înapoi tot ce ai pierdut. Dacă nu mă biruieşti niciodată din trei, atunci nu-ţi cer alta decît să-mi spui o vorbă care să-mi placă. Iar dacă nu mi-a plăcea nimic din ce mi-i spune, să-mi rămîi zălog pe o sută de galbini. Bun cuvînt?

— Bun! aşa să fie! s-a învoit străinul.

Era bine încredinţat că va birui măcar o dată din trei. Ochii lui au fost ţintă la cărţi şi la degetele şmecherului. N-a biruit niciodată.

— Ai pierdut şi rău îmi pare, a zîmbit meşterul. Să-mi spui vorba care să-mi placă: îţi dau răgaz pînă mîni, la acelaşi ceas. Martorii sînt de faţă; mergem să facem înscris la pîrcălăbie.

Cum se afla încă ameţit străinul de asemenea întîmplare, după ce a ieşit de la pîrcălăbie, dă în uliţă peste un om nalt şi slab, care-i aţine calea. Vrea să-l înconjure; omul nalt şi slab îl aţinteşte cu singurul ochi pe care îl avea, dă un ţipăt şi îl apucă de strai:

— Stăi pe loc! te-am prins!

— Dar asta ce mai este? a strigat neguţătorul; dă-mi drumul, omule, să mă duc la năcazurile mele.

— Ba nu ţi-oi da drumul, a răspuns omul beteag, pînă ce nu mi-i întoarce ochiul pe care mi l-ai furat. Doi aveam şi tu unul; şi ducîndu-mă eu în cetatea de unde vii, m-ai împresurat cu vrăji şi mi-ai luat un ochi. Se şi cunoaşte că nu-i al tău, căci ţi l-ai aşezat strîmb.

Într-adevăr, grămădindu-se tîrgoveţii şi privindu-l de aproape, au cunoscut că străinul se uita încrucişat cu ochiul stîng.

Ruşinat şi mînios în acelaşi timp, Asamanaf s-a întors cu toată droaia după el la pîrcălăbie, ca să caute acolo dreptate.

Pîrcălabul a ascultat plîngerile părţilor şi, după ce a înţeles pricina, numaidecît a poruncit neguţătorului să dovedească pînă a doua zi că n-a răpit cu vrăji ochiul beteagului. Dacă nu poate dovedi, atunci să dea înapoi ochiul; ori să răscumpere ochiul cu două sute de galbini; o sută de galbini pîrîşului şi o sută pîrcălăbiei.

S-a făcut iar înscris.

«Minunat merg afacerile în această cetate Basora!» se gîndea acum cu obidă Asamanaf.

Mai mult mort decît viu, s-a întors la han.

Cînd l-a văzut, gazda cea bătrînă şi-a pocnit palmele una de alta.

— Vai, cinstite negutător, a zis ea, de ce ești așa de ofilit? N-ai găsit cumpărători pentru marfă?

— Cum să găsesc, cînd negutătorii de santal vin abia peste trei ani? Așa că am dat toată povara mea în pagubă. Dacă ar fi numai atît! Dar m-am tocmit cu alt priceput ca să-i spun ceva care să-i placă, și dacă nu i-a plăcea, să mă zălogească pentru o sută de galbini.

— Vai de mine, prietine străine; eu număr destui ani, dar de asemenea negot încă n-am auzit.

— Stăi, că mai este, a strigat iar, cu desnădejde, negutătorul. Am mai pierdut și tot ce aveam la mine la jocul dracului; și m-a judecat pîrcălăbia să dau înapoi ochiul meu stîng unui chior; zice că-i a lui și i l-aș fi răpit eu cu vrăji. Dacă nu i-l dau înapoi, să mă răscumpăr cu două sute de galbini. Iată care sînt foloasele mele în această vestită cetate Basora.

— Of! prietine! s-a tînguit baba; doar ți-am spus să te păzești de tîrgoveții noștri; căci nu se află în toată lumea șmecheri mai mari. În această cetate a noastră Basora au trăit odată filosofi cu faimă, care au învățat pe oameni să se slujească în chip cinstit de agerimea minții lor; și ne lăudam cu acei filosofi. Însă răii cetății și-au ascuțit mintea spre ticăloșii; de unde se vede că învățătura filosofească e cu primejdie. Lauda noastră acum e șmecheria. Ce-i de făcut?

— Știu eu, mătușă? Mă gîndesc fel și chip. Să mă sui în stele nu pot; nici să mă cufund în pămînt. Dacă pînă mîni nu pier, trebuie să mă dau cu capu-n jos într-o fîntînă! Abia acum înțeleg, ticălosul de mine, că altă scăpare n-am!

— Stăi, nu grăi așa, l-a povățuit hangița. Liniștește-te. Întinde mîna și ia de colea bucate gus-

toase și ospătează, ca să ți se pară lumea ceva mai bună. Și cît vei mînca dumneata, eu am să mă gîndesc cum ar fi mai bine de lucrat. Cunosc eu un meșter mai mare decît ei toți, care, dacă n-ar fi om cuvios, le-ar putea fi dascăl întru blăstămățiile lor.

După ce a mîncat, străinul a băgat de samă că hangița zîmbește.

— Fie-ți milă de mine, mătușă, s-a spăriat el, nu mă vîrî și dumneata în vreun năcaz; mi-e destulă rușinea și moartea la care am ajuns.

Bătrîna a clătinat din cap:

— Sărace omule!

Apoi i-a poruncit:

— Ia-ți toiagul și vino cu mine.

L-a dus la marginea cetății, lîngă mare.

Acolo, într-o chilie săracă, viețuia dascălul meu prea iubit Sindipa, înainte de a se oploși la împărăția tatălui meu. Dădea puțin trupului, ca să rămîie duhului său îmbielșugarea.

Femeia s-a închinat, punînd pe polița chiliei un șirag de smochine uscate. Apoi a înfățișat pe negutător.

— Prea înțelepte, am adus la dumneata pe acest străin care a venit de departe și se află astăzi în cetatea noastră, ca o biată oaie între fiare cumplite. Milostivește-te de dînsul și scapă-l.

Dascălul a făcut cercetare și a pus întrebări negutătorului. A aflat toate, una cîte una.

După aceea, a grăit zîmbind:

— Înțeleg.

Asamanaf de la Ofir
A venit să vîndă santal la Basora.
In loc să găsească aici chilipir,
A ajuns dator și rob tuturora!

— Aman! s-a văitat neguţătorul.

— Prietine, fii liniştit, a adaos dascălul meu. Înfăţişează-te mîni la pîrcălăbie, şi dă-ţi răspunsurile cum am să te povăţuiesc eu.

După ce a ascultat învăţăturile înţeleptului, străinul a mulţămit cu umilinţă şi s-a întors cu bătrîna acasă. S-a culcat şi a dormit liniştit.

A doua zi, starostele negoţului de scumpeturi s-a înfăţişat cu martorii lui ca să ia în stăpînire lemnul bine-mirositor.

— Laudă Domnului! a zis el cu veselie. După ce îmi dai povara de santal, binevoieşte, străine, să vii ca să-ţi alegi ce-ţi place din lucrurile mele.

— Voi veni după rînduiala zapisului nostru, a dat încredinţare neguţătorul. Dar mai întăi te-aş ruga să-mi spui ce mi-ai putea da.

— Bucuros îţi voi răspunde, prietine, a întors cuvîntul tot cu veselie starostele scumpeturilor. Am la mine acasă ceva moloz vechi de la palatul lui Darie împărat. Dacă pofteşti, găsim într-o cămară zdrenţe de la curtenii aceluiaşi slăvit stăpînitor, care a ţinut sub picioarele sale Apusul şi Răsăritul. Încolo ţi-aş mai putea da o piatră de la rîşniţa lui Noe. Dar mă tem că n-a intra în desagii dumnitale; pe lîngă asta ar trebui să te mai trudeşti ca s-o fereci.

Neguţătorul a zîmbit şi a clătinat din cap:

— Ba, cinstite staroste al scumpeturilor, eu aş pofti altceva.

— Ce anume? alegerea dumnitale, neguţătorule, n-o poţi face decît din puţine. Dumnezeu a vrut ca singurele mele lucruri scumpe să fie acestea pe care ţi le-am spus.

— Însă, cinstite staroste, eu aş pofti o marfă mai nouă şi, pe lîngă asta, mai uşor de purtat pînă la locul meu.

— Nu văd ce-ai mai putea găsi la mine! a suspinat starostele. Ce altă scumpete aş putea avea?

— Ştiu eu? Pe cît văd că întrebuinţezi unghiile ca să te scarpini, poate se găsesc purici în scumpele dumnitale zdrenţe.

Starostele a rînjit:

— Purici?

— Da, staroste, dacă nu te superi.

— Asta da, a izbucnit de rîs starostele, asemenea marfă am cu îmbielşugare.

— Apoi, cinstite staroste, să ştii că asta-i bine şi ne-am putea lesne înţelege; deoarece puricii de la Basora îmi par de soi mai bun decît cei de la Ofir.

Starostele îşi ţinea vintrea cu palmele, ca să poată hohoti mai în voie. Aşa mucalit păgubaş încă nu întîlnise.

— Îţi dau bucuros cît şi cum pofteşti, a strigat ştergîndu-şi lacrimile, şi santalul să-mi rămîie mie.

— Să-ţi rămîie, după ce-mi pui dinainte marfa ce-ţi cer, după zapis, adică doi desagi — într-unul purici bărbaţi şi într-altul purici femei, şi să fie jumătate negri şi jumătate castanii.

Auzind acestea, starostele s-a oprit din bucuria lui şi a înghiţit greu, pricepînd că şi-a găsit stăpîn.

— Unde-i cetăţeanul care pofteşte ochiul meu stîng? a strigat apoi neguţătorul. Să meargă cu mine la pîrcălăbie, ca să se facă dovada dreptăţii.

S-a înfăţişat toată adunarea şmecherilor la pîrcălăbie.

— Dreptule pîrcălabe, a cuvîntat neguţătorul, chiamă slujitorii, să-mi scoată mie ochiul stîng iar

mai întăi să scoată şi cetăţeanului ochiul pe care-l mai are. Să se puie ochii la cîntar, să se vadă dacă-s de-o măsură, şi, prin urmare, dacă cererea ce s-a făcut e întemeiată. După dovadă, judecata se va încredința că dreptatea e a mea.

Chiorul, dorind foarte să-şi păstreze ochiul ce mai avea, a încercat să deie dos la faţă. Slujitorii pîrcălăbiei l-au oprit.

— Acuma îmi mai rămîne meşteraşul cu cărţile, a grăit iar neguţătorul. Tocmeala noastră este să-i spun ceva care să-i placă.

— Într-adevăr, a încuviinţat pîrcălabul.

— Atunci am să-i spun că luminatul împărat care stăpîneşte şi cetatea Basora şi marea a izbîndit în război şi a doborît pe toţi duşmanii împărăţiei.

Meşterul cu cărţile a încuviinţat numaidecît, căci gealatul împărătesc era la uşă. Bătîndu-se în piept cu palma, a strigat:

— Îmi place şi mă bucur de asemenea veste.

După aceste socoteli, străinul a cerut pîrcălăbiei să împlinească întocmai zapisele şi şmecherii să-i plătească ce i se cuvine şi să-i întoarcă ce i-au luat.

Aşa că, înainte de a vinde, dumnealui Asamanaf a şi avut dobîndă. Iar lemnul intrînd iarăşi în stăpînirea sa, au venit la han neguţătorii cei adevăraţi şi i-au pus la picioare preţul cuvenit santalului.

CAPITOLUL XX

Vulpea frumoasei Şatun la divan, şi istorisirea Sindipei filosof cu vătaful de hoţi.

I-au plăcut măriei sale împăratului poveştile filosofeşti ale coconului său şi l-a lăudat. A lăudat

întrucîtva și pe dascălul Sindipa. I-ar fi plăcut poate și mai mult dacă, în vorbele de la urmă ale lui Ferid, nu s-ar fi aflat un îndemn vădit la cercetare și la judecată. Iar această cercetare și această judecată priveau pe frumoasa Șatun. Mare mînie avea domnia sa împotriva muierii și se trezise din pricina asta, în vremea nopții, o dată, la cîntarea a doua a cucoșilor; dar în sufletul său cumpăneau în partea cealaltă amintirile desmierdărilor ei. De și filosofia măriei sale nu era prea îmbielșugată, totuși măria sa vedea că timpul nostru nu-i decît unul; că ziua care se duce nu se mai întoarce; că plăcerea bietului nostru trup e o candelă ce arde tot mai slab, pînă ce pîlpîie și se stînge. Puținul oleu cît îl mai avea domnia sa, poftea să-l istovească în tihnă.

— O, voi filosofilor, a cuvîntat luminăția sa marele stăpînitor al stăpînitorilor lumii, bucurie mare simte sufletul meu văzînd pe fiul nostru înflorind întru înțelepciune. Dreaptă răsplată i se cuvine dascălului Sindipa pentru osteneala ce și-a dat. Ne putem mîndri că după noi rămîne bun cap să judece, și braț vrednic să taie. În toată domnia noastră griji multe ne-au bîntuit; una mai aspră am avut acum cu fiul nostru; am dovedit-o și pe aceea; astăzi am pus popas scîrbelor. Cît ne va mai îngădui Dumnezeu putere, mă gîndesc că s-ar cuveni s-o petrecem în chef și huzur.

— Întru mulți ani cheful și huzurul, măria ta! au strigat curtenii.

Împăratul Kira a mulțămit dînd din cap de sus în jos, și a urmat, cu glas mai scăzut:

— Bag de samă că oarecare painjeniș mai rămîne gîndului și sufletului nostru, pînă ce vom istovi și cercetarea pe care ne-o cere fiul nostru și pînă ce va

ieşi judecata cea mai potrivită. Dumnezeu să ne ajute, ca să nu greşim.

— Amin! amin! s-au închinat curtenii.

— Să fie adusă înaintea noastră Şatun, vinovata, a poruncit măria sa Kira.

Au adus armăşeii pe Şatun. Era mîhnită, însă tot zîmbea şi frumuseţa ei părea neveştezită. Era aşa de frumoasă, încît şi privirile sfetnicilor s-au îmblînzit şi, de mare tulburare, chiar Urga filosof a mormăit:

— Asemenea ispită trebuie numaidecît să piară!

Kira împărat a lăsat pe vinovată să se apropie cît mai mult de jîlţul său. I-a făcut semn cu degetul; ea a îngenunchiat. Apoi a cerut cupa şi a mai sorbit din ceea ce, în grai filosofesc, se chiamă laptele bătrîneţei.

Prea puternicul stăpîn şi-a dres glasul şi a grăit:

— Ascultă, femeie...

Din genunchi, muierea şi-a ridicat spre măria sa lostunii ochilor.

— Ascultă, Trandafir-de-aur. Ai fost adusă aici în faţa noastră ca vinovată. Ai înţeles?

— Am înţeles, iubite stăpîne.

— Dacă ai înţeles, atunci să ne răspunzi de ce ai strigat şapte zile împotriva dregătorilor noştri?

— Pentru că mă ponegreau şi mă înfruntau, iubite stăpîne.

— Într-adevăr, te-au ponegrit şi te-au înfruntat. Dar te-au ponegrit şi te-au înfruntat pentru că cereai moartea fiului nostru prea iubit.

— Mărturisesc, domn al fiinţii mele, că am cerut moartea lui Ferid. Moartea coconului tău, doamne, n-am cerut-o din răutate, ci din spaimă. Văzînd muţenia lui, de care curtea întreagă se mira fără s-o

înțeleagă, l-am cerut eu, precum știe măria ta, ca să-l ispitesc și să-l fac să vorbească. Am cercat cu blîndeță; el n-a răspuns. Am cercat în felurite alte chipuri; el a păstrat aceeași tăcere. Atunci am cercat un meșteșug pe care îl au numai femeile, — și Ferid a dat glas. El a crezut că am pentru dînsul patimă adevărată și s-a înșelat. In mînia lui m-a amenințat. Atunci am priceput cît de primejdios a fost meșteșugul meu, și am fost cuprinsă de mare spaimă. Să nu te superi, stăpîne, cînd voi mărturisi că nu m-am gîndit atunci decît să-mi scap viața, și viața nu puteam să mi-o scap decît prin moartea lui Ferid. Iar viața aceasta a mea n-o ocroteam numai pentru mine, ci și pentru stăpînul meu, ca să se desfăteze de dînsa.

De aceea m-am zbătut șapte zile, stăpîne. Și acuma, în ziua a șaptea, am ajuns să fiu ca vulpea din poveste.

Stăpîne, era odată o vulpe, care, în fiecare noapte, se furișa în cetate, printr-o fereastră a unui tăbăcar. Casa tăbăcarului fiind la zidul din afară, vulpea se strecura în tăbăcărie și rodea pieile crude. Ințelegînd meșterul de unde îi vine paguba, a pus o cursă, și într-o noapte vulpea s-a prins. Indată ce a înțeles că viața ei e în primejdie, sărmana vicleană a stat și a cugetat. A scornit în sinea ei un meșteșug și s-a prefăcut moartă. Cînd a venit tăbăcarul, a văzut-o întinsă pe capcană, fără suflare. I-a dat cu piciorul; ea a rămas țeapănă. A pălit-o c-un băț, ea nu s-a trezit. Atuncea a scos-o din colții de fier și a zvîrlit-o pe o movilă de dubală. Cum s-a întors el într-o parte, căutînd o custură ca s-o jupească, vulpea a zvîcnit din locul ei, s-a strecurat pe ușă,

a dat în uliță și a luat-o la fugă prin cetate. S-a năpustit în urma ei tăbăcarul, chiuind și strigînd la vecini să ație dihăniei calea, — vulpea fugea din răspîntie în răspîntie, din răspîntie într-o grădină, dintr-o grădină într-o ogradă, din ogradă în altă uliță, și căuta ori un ascunziș, ori un loc de trecere la cîmpie, printr-o poartă deschisă a cetății.

A trecut pe la poarta întăia; era încă închis. A trecut pe la poarta a doua; tot închis. Începea să se audă prin măhălăli îndemnuri de glasuri pe urma ei și lătrături de cîni. Soarele era aproape să răsară. S-a repezit către a treia poartă, s-a tupilat în gunoaie și s-a prefăcut iarăși moartă, așteptînd deschiderea. Poate va avea prilej o clipă: îi era destul să facă numai cîteva sărituri, și atunci biruința era a ei. Biruință pentru viața ei de sălbătăciune. Ce preț are pentru noi viața asta? Însă pentru dînsa era totul.

Cum sta ea în gunoi, cu botu-ntre labe și ochii închiși, au venit străjerii ca să descuie și să dea în laturi canaturile.

Cu străjerii era și un morar, care își aștepta trecerea în afară de ziduri. În vreme ce straja desfăcea lanțurile, el a văzut vulpea.

— Aha! a zis el, iaca ș-o cumătră vulpe. I-aș lua pielea, dacă aș avea vreme. Pentru că mă grăbesc, am să-i tai numai coada. E bună de șters cu ea pietrele, după ce le ferec.

Așa a zis, așa a făcut. Pe cînd se dădea în laturi o poartă, nevasta morarului, care venea din urmă cu măgărușii încărcați cu grîu de măcinat, a strigat:

— Bărbate, dă-mi cuțitul să tai urechile vulpii; îmi fac trebuință pentru descîntec de plînsori la pruncii noștri.

Vulpea a răbdat să i se taie și urechile.

Pe cînd morarul, nevasta și măgărușii cu grîul ieșeau pe poarta cetății, iată că a venit la fața locului și fierarul din colț; s-a uitat la vulpea ciuntită și a zis:

— Vin la mine oameni să le scot măsele cu cleștele; de cîte ori trag eu, de atîtea ori ei răcnesc cît ce pot și vor să ia în grumaji fierăria. Leac să nu-i doară nu se află altul mai bun decît să ție în gură dinte de vulpe. Din moși-strămoși cunoaștem și întrebuințăm acest leac, numaicît pînă azi nu-l găsisem.

A dat cu ciocanul peste botul sălbătăciunii și i-a rupt cîțiva dinți; i-a luat și i-a strîns în chimir.

A venit și calfa faurului, cu un jungher.

— Mie îmi trebuie inima dihăniei, a zis el, ca s-o duc la vraci să-mi facă farmec de dragoste, să nu mai fie potrivnică și înșelătoare muierea care mi-i dragă. De opt săptămîni mă poartă pe degete și mă fierbe. Acuma, dacă i-am găsit leacul, gata! Cum mă vede, cum îmi cade în brațe.

Zicînd aceste cuvinte, a pus jungherul să spintece. Atuncea vulpea n-a mai suferit să treacă nici o clipă. A fulgerat din locul ei, a făcut cîteva copce și s-a dus pe poarta cetății, la lărgime.

Stăpîne bune, — asemenea Șatun. A răbdat toate ale filosofilor, însă n-a vrut să-și piardă inima.

Am spus tot și împăratul meu să se milostivească de mine!

După ce a isprăvit frumoasa de vorbit, împăratul a rămas pe gînduri, privind-o cum plînge. Apoi s-a întors cătră Ferid:

— Ce spune fiul nostru prea iubit?

A răspuns Ferid zîmbind:

— Stăpîne, Şatun are dreptate în ce spune. Noi vedem toate ale vieţii ca bărbaţi; ea le vede ca vulpea. S-a spus că sfatul femeilor foloseşte. Iar mintea femeilor e la inimă, adică nu-i minte.

— Prin urmare, cum zici să facem, Ferid? Să chemăm pe gîdea Hurda s-o taie? Gîndeşte-te bine şi răspunde-ne cu dreptate.

— Nu, stăpîne; încă să n-o taie; să-i lăsăm sorţii ce i-a avut vulpea, cînd a scăpat pe poarta cetăţii.

Împăratul s-a gîndit iar:

— Ferid, ce-ai spune dacă ţi-aş dărui-o ţie?

— Nu, stăpîne, mie nu-mi face trebuinţă şi vreau să-mi păstrez înainte viaţa.

— Atunci ce să facem cu dînsa?

— Stăpîne, dascălul meu Sindipa se gîndeşte s-o trimetem la camara ei, să-şi taie unghiile şi să aştepte bunăvoinţa luminăţiei tale. Ne plecăm la porunca măriei tale, oricare ar fi, căci numai măria ta porunceşti bine.

Împăratul a poruncit prea frumoasei să plece în clipă din faţa sa. Apoi şi-a mîngîiat barba şi a grăit:

— Tot mai bună se dovedeşte a fi înţelepciunea fiului nostru prea iubit.

S-a uitat la sfetnici. Sfetnicii îşi mîngîiau şi ei măturile cărunte şi încuviinţau cu capul.

— Totuşi, a urmat măria sa, mi se pare mie că pricina încă n-am descurcat-o. Să ne mai gîndim şi s-aşteptăm de la Dumnezeu îndemn. Bine le pare vinovaţilor cînd judecăţile se amînă şi judecătorii ascultă poveşti. Filosoafe Sindipa, tu ce părere ai?

A răspuns egipteanul:

— Eu am părere că împăratul nostru face bine

cum face. Şi povestea i-o pot spune măriei sale, dacă binevoieşte a asculta.

Era odată, doamne, un stăpînitor care avea lîngă sine mulţi filosofi. Între aceşti filosofi, unul era sfetnic mai mare; iar altul se întîmplase să fie astronom. I s-a născut sfetnicului celui mare un fiu; şi împăratul l-a poftit la curte, ca să-l firitisească.

— Vină, o filosoafe, a zis împăratul, vină la picioarele măririi noastre de ne spune veste bună, ca să ne bucurăm şi noi.

— Milostive doamne, a răspuns sfetnicul, nu mă pot învrednici să mulţămesc stăpînului meu pentru gîndul bun ce binevoieşte să aibă şi pentru mila ce-mi arată; însă eu n-am bucurie de naşterea pruncului. Căci astronomul, cercetînd zodia copilului şi cetind stelele în ceasul ieşirii lui pe lume, a cunoscut că va avea parte în viaţă răutatea, şi firea sa îl va purta cătră tagma tălharilor.

— Cu putinţă să fie oare asemenea lucru, sfetnice?

— Nu ştiu nici eu ce să cred, stăpîne. Din ceasul acesta teamă mi-este de cetitorii de stele.

— Să vie astronomul aici, să-l aud şi eu, a poruncit împăratul.

Cel chemat s-a înfăţişat.

— Ai spus marelui nostru sfetnic, o astronoame, a întrebat măria sa, că feciorul său va fi tălhar?

— Am spus ce-am cetit, slăvite stăpîne. Frumos va fi la chip acel copil şi va bucura ochii părinţilor săi; şi anii vieţii lui se vor îndelunga pînă la nouăzeci. Însă într-al treisprezecelea an al vieţii sale va să săvîrşească cea dintăi răutate.

Împăratul a stat şi a cugetat, apoi a grăit:

— Oare adevărul să fi ieşit din gura ta, astronoame? Nu cumva ai o vrăjmăşie ascunsă împotriva sfetnicului nostru cel dintăi, — de pui în bucuria lui atîta otravă?

— N-am vrăjmăşie, stăpîne; adevărul grăiesc, precum mi s-a arătat.

— Fi-va copilul hoţ?

— Aşa se arată, împărate. Nu numai hoţ, ci vătaf de hoţi.

— Îţi dai, pentru acest adevăr, capul?

— Viaţa mea, împărate, e întăi în stăpînirea lui Dumnezeu şi după aceea în mînile măriei tale.

— Bine, să vedem, a hotărît împăratul. Milă îmi este de sfetnicul meu întăi şi vreau să-l povăţuiesc ce să facă. Să stea pruncul numai cu maica lui. Iar după ce va începe a vorbi, să-l ţie la o parte de robi şi de oameni de rînd. Şi de la al şaptelea an să-l aşeze într-un turn, ca să nu ajungă pînă la dînsul veştile din lume, nici să vadă în jurul său răutăţile şi suferinţile vieţii. La dînsul să se ducă numai mama lui, ca să-l îngrijească şi să-i dea de mîncare; şi numai părintele său, ca să-l înveţe frica de Dumnezeu şi rînduiala cea bună a vieţii. După asta mai fi-va tălhar?

— Dumnezeu va hotărî, s-a închinat astronomul.

— Mai fi-va tălhar? a rîs împăratul; ori vei rămînea scurtat, o filosoafe?

— Va hotărî Dumnezeu, s-a închinat iarăşi astronomul.

Sfetnicul cel mare a făcut întocmai aşa cum a fost porunca împăratului său. A aşteptat să crească pruncul, l-a pus în turn şi i-a dat cu dragoste de părinte învăţăturile cele bune. Cînd a intrat copilul într-al paisprezecelea an, sfetnicul s-a înfăţişat la

împărăţie şi s-a lăudat cu pruncul său, cît este de supus, de cuvios şi de înţelept.

— Mă bucur, a răspuns împăratul. Iar astronomul nostru mi se pare că se întristează. Acuma ce vrei să faci?

— Mă gîndesc, stăpîne, să-l aduc la genunchii măriei tale, să-l cunoşti şi să se bucure de slava ta.

— Prea bine, sfetnice; adă-mi-l.

Sfetnicul cel mare a scos pe copil din turn şi l-a vestit că se vor duce amîndoi la împărăţie.

— Te vei bucura, fiule, nu numai de slava împăratului nostru, ci şi de mila măriei sale. Căci toate bunătăţile şi bogăţiile sînt în mîna împăraţilor, iar noi curtenii trebuie să ne plecăm împăratului, ca să ne împărtăşim şi noi din bunătăţi şi bogăţii.

— Cum ne vom înfăţişa, tată? a întrebat copilul.

— Ne vom înfăţişa cuviincios, fiule. Iar eu îi voi duce daruri.

— Care daruri? parcă spuneai că toate bunurile şi bogăţiile sînt ale împăratului, şi noi nu dăm, ci primim.

— Ba dăm şi noi puţin, ca să primim mai mult.

— Atuncea se cuvine să dau şi eu.

— Tu eşti încă prunc şi n-ai de unde. Vei da mai tîrziu, cînd vei fi dregător şi vei fi îndestulat din toate ale pămîntului oamenilor împărăţiei.

Copilul a rămas gîndindu-se şi îi părea rău că el nu va putea duce daruri împăratului său. Hotărînd în sine că totuşi va trebui să ducă plocon la cea dintăi înfăţişare a sa, a pus cuţit la cingătoare şi a ieşit din camara sa în puterea nopţii. A ascultat zvonurile întunericului şi a sărit zidul fără să-l simtă nimeni. S-a şupurit lîngă un alt zid, s-a căţărat cu iscusinţă şi pe acela; a sărit într-o grădină

şi a stat un timp la pîndă în desiş. După aceea a luat în dinţi cuţitul şi s-a tîrît lîngă o fereastră deschisă. Dormea sub fereastră un străjer. A trecut pe lîngă străjer, a păşit peste fereastră. A văzut la lumina candelei o odaie scump împodobită. In fund, în crivat, dormea un bătrîn. Copilul a păşit la crivat, a văzut pe un coltuc aruncat un strai de matasă ţesută cu fir. I-a plăcut straiul şi l-a luat. In aceeaşi clipă, bătrînul s-a deşteptat şi l-a privit cu uimire.

— Ce faci acolo? şi cum îndrăzneşti?

Copilul a pus mîna pe cuţit. A zis:

— Bătrîne dragă, închide ochii şi dormi iar, dacă vrei să-ţi fie bine.

Bătrînul a înţeles ameninţarea crudă a furului şi a închis ochii, nădăjduind că totuşi îl vor simţi cînii şi străjile şi-l vor prinde.

Dar nici cînii nu l-au mirosit, nici străjile n-au simţit; băiatul s-a strecurat cu băgare de samă la zid, a trecut în uliţă şi s-a întors la locul său, de unde plecase. A strîns cuţitul; a ascuns straiul. S-a culcat şi a adormit fericit şi fără grijă.

A doua zi, l-a luat tatăl său, să-l înfăţişeze la împărăţie.

S-au dus printre slujitori, printre sfetnici, au intrat la divan, între podoabele puterii împăratului. Măria sa sta în jîlţ. Sfetnicul s-a închinat şi a pus pe covor darul său — cartea puterii împăraţilor, legată în piele de crocodil şi ferecată cu argint.

— Mărite stăpîne, a adaos el cu bucurie, mai aduc un dar de preţ; pe fiul meu, — care numai prin înţelepciunea strălucirii tale a ajuns ceea ce se vede.

— Să vie mai aproape, să-l cunosc, a poruncit împăratul.

Copilul a înaintat cu îndrăzneală; și, trăgînd de dedesubtul straiului său haina cea scumpă de mătasă și fir, a pus-o subt ochii împăratului.

— Puternice stăpîne, binevoiește a primi și darul meu! a rostit el.

Atunci împăratul i-a cunoscut glasul; a văzut și a cunoscut în aceeași clipă și haina sa de ceremonie; și și-a adus aminte cît de groaznic îl privise acel copilandru care acuma se uita la el cu blîndeță.

— O, iubite al meu sfetnic, a oftat împăratul, darul tău cel bun — copilul — e hoțul care mi-a furat astă-noapte haina ce se vede. După cum a cetit acum paisprezece ani astronomul, vrednic este acest prunc al tău să fie vătaf de hoți.

După ce înțeleptul Sindipa a isprăvit povestea, împăratul Kira l-a întrebat:

— Ce-i pilda asta, filosoafe?

— Stăpîne, a răspuns egipteanul, folositoare sînt cunoașterile și învățăturile, dar mai presus de ele trebuie să aibă omul, în ființa lui, bună cumpănă a înțelepciunii și a inimii. Astronomii cetesc în stele norocul și nefericirea ființilor noastre; iar norocul ori nefericirea le purtăm în noi din pîntecele maicii noastre, moștenire de la părinții părinților și strămoșilor. Dumnezeu se vădește în noi și în acest chip. Cum vătaful de hoți își avea scrisă în el soarta, așa Ferid poartă în sine lumina adevărului și dreptății, moștenire bună de la cei pe care el nu i-a cunoscut.

— Moștenire de la mine! a dat încredințare împăratul.

— Da, stăpîne; omul sub destin ca rîma sub piatră.

Egipteanul s-a închinat și măria sa a binevoit a-l bate pe spate.

CAPITOLUL XXI

Istorisirea dascălului Sindipa cu înțeleptul de la Damasc, după care urmează sfîrșitul întîmplărilor.

A zis Sindipa către ucenicul său:

— Iată am ajuns cu bine la casa liniștii noastre și slujitorii muți și-au luat iar rînduiala. Paznicul nostru cel fără simbrie stă culcat cu botul pe labe, dinaintea pridvorului, și toarce. Soarele se înclină spre asfințit; în curînd răcoarea va trimete pînă la noi mireasma migdalilor înfloriți a doua oară. În cedrul cel strîmb, un cuc își cîntă singurătatea.

O, Ferid, bucură-te de viață.

— Dascăle iubite, a răspuns coconul, mă bucur, de și i-am simțit zădărnicia.

— Zădărnicia, fiule, e unde s-au amestecat oamenii. Bucuria ta pune-o în cele fără prihană.

Ferid a suspinat.

— Fiu al sufletului meu, de ce suspini?

— Dascăle, a grăit ucenicul, ca să fiu fericit cu adevărat, văd că ar trebui să mă întorc în taina stîncii; firea mea să fie cristal și răsfrîngeri; însă Dumnezeu ne-a dat simțire, deci pricină de suferință.

— Totuși, Ferid, Dumnezeu a dat unora dintre fiii omului puțintică înțelepciune. Iar unii dintre noi pot, cu această armă șubredă, să biruiască întristarea cea mare a trecerii noastre pe pămînt.

Eu am fost cel dintăi fulger între viață și moarte, zice înțelepciunea. Eu am fost așezată din veșnicie înaintea tuturor începuturilor.

Cea dintăi fărîmă de pulbere a lumilor încă nu se mișca, și eu cutreieram necuprinsul.

Am fost meșterul Domnului Dumnezeu în toate; am fost desfătarea lui, zidind lumea, despărțind apele,

cerurile și uscatul; și m-am jucat, ca să dau suflare păpușilor ce am alcătuit. Eu sînt întristarea și bucuria; slăbăciunea și puterea; ridic pe om în cerul tinereții, ca să-l cufund în mlaștina vieții tîrzii, dînd tinereții nebunii plăcute și bătrîneții pricepere amară.

Eu am despărțit breasla prostiei, zice iarăși înțelepciunea, pentru ca cei înțelepți să nu se îngîmfe. Am dat pe cei aleși pămîntului, ca să întîrzie Dumnezeu urgia sa asupra mișeilor.

Mîngîie-te, Ferid, de durerile tale, căci binefăcătoarea aceasta ți-a suflat asupra frunții.

Uită că vei fi împărat; adă-ți pururi aminte că, în sara aceasta, o privighetoare a cîntat, într-o clipă unică, prietiniei noastre.

Cîndva, după viscolul anilor, un semen al nostru va pomeni de trecerea noastră, și, din veacul vieții, va zîmbi umbrelor noastre trecute pe alt tărîm.

— Părinte al meu întru spirit, a suspinat iar Ferid, m-am liniștit, căci pot avea înșelarea unui vis.

Dascălul Sindipa a tăcut un răstimp.

— Ferid, răspunde-mi, a șoptit el apoi, dacă n-a rămas în tine otrava de dragoste a muierii.

Coconul a suspinat a treia oară și n-a dat răspuns.

Atunci Sindipa l-a îndemnat să asculte o poveste ciudată a altui om de demult, din tagma lor.

Trăia la cetatea Damascului un învățat vestit; numele lui era Elazar ben Durdia. Acest învățat Elazar ben Durdia era și foarte bogat; și în viața lui i-au plăcut iscusințile dragostei întru așa chip, încît nu se afla în ținuturile Siriei nici o curtezană scumpă căreia să nu-i fi plătit vama și să n-o fi cunoscut.

Se dusese vestea despre dînsul și veneau la el străini ca să-l cerceteze. Unii din aceștia se lăudau și ei cu desfătările trupului lor. Iar învățatul îi asculta zîmbind, căci el nu căuta numai aceasta; ci voia să afle toată bucuria, înainte de a face popas la «hanul întristării anilor», cum îi zicea el.

De la un călăuz de caravane, Elazar ben Durdia a aflat veste despre o muiere frumoasă între cele prea frumoase care ar fi trăind la Bagdad, depărtată cale — două sute de parasange — peste munți, ape și deșerturi. Prețul ei ar fi un burduf de bani de aur. Puțini dintre muritori se puteau lăuda că au pătruns în iatacul ei. Numai domnii lumii își îngăduiau asemenea dulceață.

— Am s-o cunosc și eu! s-a lăudat învățatul.

S-a gătit de cale; a încărcat pe cămilă tributul; cu călăuz bun și străji tocmite a străbătut drumurile și, după multă trudă, a ajuns la Bagdad. Acolo s-a oprit la baie, unde oameni pricepuți l-au gătit și l-au uns cu oleu aromat. Și călăuzul său s-a dus la palatul acelei muieri cu faimă, poftind intrare pentru un călător bogat.

— La mine nu intră decît puțini aleși, i s-a răspuns. Ce dorește omul de la Damasc?

— Dorește să închine celei mai frumoase femei aurul pe care îl aduce.

— În îndestulătoare greutate?

— Aurul pe care îl aduce prea bogatul și prea învățatul Elazar ben Durdia covîrșește îndestularea, a răspuns călăuzul.

— Atunci să poftească; ușile palatului meu i se vor deschide, s-a înduplecat curtezana.

Elazar ben Durdia s-a înfățișat. A fost uimit de strălucirea podoabelor casei; a văzut în camara dra-

gostelor pat de purpură sub baldachin cu stîlpi de palisandru. A pășit pe covoare tivite cu rubinuri. Străluceau toate; dar cea mai frumoasă și mai strălucită era însăși femeia.

Elazar i-a închinat dreptul frumuseții ei. Ea s-a lăsat îmbrățișată. Și înțeleptul s-a simțit fericit întru semeția lui. Cînd iată, pe cînd o strîngea la pieptul său, Elazar a auzit un sunet al trupului ei, un sunet cu totul străin de plăcerea lui, un suspin al putreziciunii vieții. Zadarnic roabele au sporit bătaia cozilor de păun, ca să ațițe jarul din cățui și miresmele. Înțeleptul simțise nu numai în urechi, ci și în nări sarcasmul ticăloșiei noastre.

Dintrodată i s-au răcorit măruntaiele ca o apă, toamna, și a rămas singur, covîrșit de întristare.

— Ce ai? a zîmbit femeia. Prețul ți se pare prea mare pentru ceea ce ți se dă?

Străinul a plecat fruntea.

— O, filosoafe, a urmat ea batjocoritor; precum ceea ce ai auzit tu nu se mai poate întoarce la locul de unde a pornit, așa nici Elazar din Damasc nu va fi primit la Dumnezeu întru pocăință.

Vorbele curtezanei i s-au părut învățatului cel mai înfricoșat adevăr. A părăsit tot și s-a retras umilit. Și-a chemat călăuzul și a ieșit în același ceas din cetate.

S-a dus departe, în pustie, și a stat singur, cătînd către cele ce i se păreau zidite pentru vecie.

A privit spre munți, care-și povîrneau pădurile și s-a tînguit:

— O, munților! ajutați-mă și cerșiți pentru mine milă!

I-au dat munții răspuns, pe care l-a auzit lăuntrul său:

— Decît să ne rugăm pentru tine, mai bine ne-am ruga pentru noi, căci scris este în cartea sfîntă: «Înlăturați fi-vor munții, și colinele se vor prăbuși».

Atunci s-a răsucit Elazar ben Durdia spre pîcla deșertului:

— O, ceruri și pămînt, rugați-vă pentru mine păcătosul!

I-au răspuns negura cerului și năsipul pustiei:

— Decît să ne rugăm pentru tine, mai bine ne-am ruga pentru noi, căci spune prorocia: «Cerurile ca fumul se vor risipi, și pămîntul ca un strai se va destrăma».

— Tu soare, și tu lună! a urmat să strige înțeleptul, puneți voi glas pentru mine!

— Decît să ne rugăm pentru tine, au răspuns soarele și luna, mai bine ruga-ne-am pentru noi, căci scris a fost: «Va roși soarele și rușina-se-va luna».

— Atunci nu mă lăsați voi, planetelor și stelelor!

— Ba, decît ne-am ruga pentru tine, mai bine pentru noi ne-am ruga. S-a spus: «Topi-se-va toată oastea cerurilor».

— Atunci unde să găsesc sprijin? a strigat desnădăjduit Elazar ben Durdia.

Plîngînd s-a lăsat pe piatră și s-a încovoiat ca un vierme, cu tîmplele între genunchi.

— Au unde a pus Domnul Dumnezeu tăria mea și sprijinul meu?

Numai în mine însumi, și-a răspuns el singur; numai în acest stîrv și în această înțelegere puțină!

Astfel și-a putut răscumpăra înțeleptul de la Damasc mila și iertarea.

Încheiere

Sfîrșitul acestei istorisiri părea cu totul nelămurit, din pricina învățaților persieni care s-au străduit să amestece așa fel adevărul cu prepusurile, încît au împuținat viața și au umflat fabula.

Nepotul lui gîdea Hurda s-ar fi lăudat cîndva, la un ospăț de nuntă, că bunicul său ar fi tăiat pe Satun; așa spune Nușif, cronicar împărătesc.[1]

Dar neguțătorul Batic-Mosiva, care venea cu mătăsuri și mai ales afion de la kitai, în anul al treizeci și optulea al domniei lui Kira împărat, ar fi fost oprit de hoți nu departe de poarta răsăriteană a cetății Babahan; și slujitorii lui făcînd față, ar fi răzbit pe hoți, prinzînd nouă dintre dînșii. Între acești nouă se afla și un slujbaș vistiernic — ceea ce nu-i de mirare.

[1] *Cronica slăviților împărați pînă la Kira împărat,* foi în număr de 3, biblioteca Hogea Becîr, cafegiu și rahatgiu.

Acest hoț împărătesc ar fi mărturisit, cînd îi puneau juvățul oamenii caravanei, că el însuși ar fi dus pînă la hotar pe Șatun și ar fi izgonit-o dincolo de Streșina-lumii, după județul divanului. Din asta Cușira scoate că prea frumoasa n-a pierit.

Însă alți istorici nu vor să ție samă de mărturia lui Batic-Mosiva; de și s-a arătat anume în ce an, lună și zi a intrat Batic-Mosiva la Babahan[1]; și în ce catastif a fost scrisă vama ce trebuia să plătească[2]; și care e ziua nașterii și care sînt numele părinților acelui vistiernic[3]; căci atîția vistiernici s-au îndeletnicit cu meșteșugul armelor la drumul mare[4], încît este nevoie să statornicim de cine anume e vorba. S-a spus și în ce condică anume a divanului s-a scris judecata prea frumoasei[5].

Avem dreptul să nu credem nimic, adaugă tot Cușira, de și acestea ar fi dovezi destule că Șatun n-a pierit.

La moartea lui Kira împărat s-au scos două epistole dintr-un sunduc, în care epistole s-au cetit bune vorbe către împărat și urări de petrecere «cu toată curtea măriei tale». S-ar vedea aici o urare a lui Ferid călător în țări străine. Vorbele «toată curtea măriei tale» și pribegia coconului împărătesc ar fi dovadă destulă pentru viața prea frumoasei.

Dar un cirac al lui Cușira întreabă pe fostul său dascăl: Unde sînt acele epistole? Poftesc să le cu-

---

[1] An 407 al împărăției, luna Mehir, săptămîna întaia; ziua și ceasul nu se cunosc.

[2] *Terfelog al vămilor de la Babahan, al o sută treizecilea terfelog, fața 8532; s-a primit vamă 8 groși, pe paie de orez, de la dumnealui Mosiva.*

[3] Nu se știe; a fost copil din flori.

[4] In *Tabla Căpățînilor* nu se găsește însemnat că s-ar fi tăiat vreun vistiernic, dintre cei optsprezece sute cîți au fost prinși la drumul mare; poate să fi murit de frînghioară de matasă.

[5] S-a căutat și nu s-a aflat.

nosc și eu. Epistolele nu s-au aflat și Cușira s-a supărat. Iar Mohabin ciracul a zis: Nu se cuvine să se supere Cușira. Iar Cușira s-a tînguit prea tare împotriva ciracului său, încredințînd pe toată lumea că Mohabin a rămas dator unei văduve sărace cu cinci parale, pentru cusutul unui turban.

S-a amestecat în dezbaterea istoricilor și unul din epigramiștii vremii, spunînd:

Dumnezeu să binecuvinteze pe istorici,
Ca să trăiască și ei în bună înțelegere
ca ceilalți oameni.
Dumnezeu să binecuvinteze pe poeți,
Ca să nu fie ca istoricii.

S-a sculat în vremurile mai dincoace un învățat mai iscusit decît toți: toată lumea știe că e vorba de Musa-ben-Omer Cîrnul.

«În fiecare adevăr, zice el, se află o poveste; și în fiecare poveste un adevăr. Se poate pune temei pe ce s-a scris; dar se poate pune temei și pe ce nu s-a scris. Despre tot neamul meu care se trage din mișeii persieni nu s-a scris niciodată nimic, și cu toate acestea strămoșii mei au fost, deoarece sînt eu. Adevărate sînt stihurile sus pomenite, de vreme ce se află scrise. Adevărat este că Ferid nu se află scris în șiragul împăraților Persiei; dar nu se poate dovedi că Ferid n-ar fi fost.»

A venit în sprijinul lui Musa-ben-Omer un poet și a scris:

Voi istoricii vă îndoiți de cele ce au fost,
Noi poeții iscodim ce putea să fie;
Și ne bucurăm de basme
Mai mult decît de întîmplări adevărate.
N-ar fi fost bine, o Musa-ben-Omer,
Să fi lipsit Persiei și lumii Ferid.

Chiar de n-ar fi fost, ar fi trebuit născocit;
Avem nevoie de el ca de lumină
Ca lumea să ne pară mai puțin urîtă.
Iar dac-a fost Ferid, au fost celelalte toate,
Ș-a fost nevoie să fi trăit Șatun,
Ca să fie pildă
Cum trebuie să se isprăvească întîmplările adevărate,
Nu cu sînge, ci cu blîndeță și pace.
Asta o spun eu bătrînul poet Arun-el-Azid.

După părerea înțeleptului Musa-ben-Omer Cîrnul, Ferid a părăsit curtea părintelui său; deci Șatun a rămas, ca figura lui șahzadè să se lumineze și mai mult în umbra trecutului.

Ferid — ne încredințează Musa Cîrnul — s-a dus după părintele său întru duh Sindipa, dorind să iasă din amestecul minciunii, spre leul cel tînăr al sufletului său.

Părea că ar fi fost scris în stele ca împărăția Persiei să aibă pe cel mai luminat împărat al dreptății; și totuși nu i-a fost dat să-l aibă. De mii de ani noroadele îl așteptau și nădăjduiau în el; tot așa au urmat să-l aștepte și nu mai nădăjduiesc.

Așa că Ferid n-a fost stăpînitor înfricoșat, biruitor fără scădere, mare împărat al tuturor împăraților, stăpîn al tidvelor; soarta lui a fost să ajungă un înțelept sărac.

Bine i-a priit să fie înțelept; mai puțin bine să fie sărac. Hotărîrile lui Dumnezeu fiind sfinte, n-avem dreptul să le tîlcuim.

Fevruarie, 1939.

NOTE

Ca orice ființă sau lucru, fotografiile își au și ele o viață a lor: mai bună ori mai rea, mai lungă ori mai scurtă, mai strălucită ori mai obscură. Unele mor de accident îndată ce-au fost scoase la lumină. Dispariția misterioasă a altora — unice la părinți — lasă un dulce și neconsolabil regret. Cele debile din naștere, vestejindu-se și pălind într-o lună ca altele într-un an, se înmormîntează sub foaia albă ca subt o placă de marmoră pe care uneori nu-i scrisă măcar data venirii pe lume. Sînt și care au norocul să-și doarmă bătrînețile într-un fund de sertar al unui birou ori al unui scrin vechi; trezite din somn arareori, li se poate întîmpla ca un nepot ori o nepoțică — nețiind sama de friabilitatea lor — să se joace cam brusc cu ele și să le mai schilodească un pic; dar trece și asta și se pot iar cuibări c-un oftat în culcușul lor ferit.

Bine o duc cele de pe pereți, dacă stau sub sticlă și n-au suferit insultele muștelor; acestea pot ajunge la o vîrstă impresionantă și singura lor durere e că se simt uneori stinghere între mobilele și cadrele altui secol.

Dar cel mai dulce e traiul celor care au fost cu grijă aranjate din vreme în imobilul unui album cu multe etaje și multe apartamente numerotate și datate: zîmbesc din fereastră rudelor și cunoștințelor și se uită puțintel rușinate la noile generații care se perindă prin fața dumnealor. Alcătuirea aceasta din urmă

poate fi ridicată cîteodată la rangul de muzeu și vă închipuiți de cîtă prețuire se pot bucura locatarii acestui fericit complex. Și bine înțeles că au și toate șansele să ajungă vîrsta lui Matusalem.

Mihail Sadoveanu a avut de-a face cu mai toate speciile de fotografii mai sus amintite, afară de cele atîrnate pe pereți ori puse în rame de lemn pirogravate sau împletite în macrameu. Albumul istoric — fie-i țărîna ușoară, că de mult s-a fărîmițat într-un pod ori a mucegăit în vreo pivniță — avea la sfîrșit cîteva prețioase fotografii de familie. Îmi aduc aminte cît de ciudat mă priveau de pe cartonașele îngălbenite bunicii, străbunicii și strămoșii aceia cu țăcălie, sabie și pantaloni de coloare deschisă strînși pe picior și cît de neverosimile mi se păreau imaginile celor doi bucălați Mihai Sadoveanu de la vîrsta de optsprezece și douăzeci de ani! Cîteva din aceste scumpe amintiri, schimbîndu-și la vreme categoria, au trecut la odihnă în safe-ul scriitorului alături de alte cîteva fotografii mari făcute în casele de la numărul 40 de pe aceeași stradă Rădășeni.

Pe unul din aceste cartonașe cu chenar lat cenușiu, îl putem vedea pe coconu Mihai alături de cucoana Catincuța stînd pe treptele scării de dindos a casei; amîndoi înching ați în straie de duminică, — ca la fotograf! Uriașul blond e rotund și voluminos, atingînd la acea epocă cea mai mare greutate din viața lui: nu mai puțin de 127 de kilograme. Spune singur că la vremea aceea nici nu se putea pleca să-și încheie ghetele și că se nevoia tăind lemne cu ferăstrăul, spre marea compătimire a proprietarului său din strada Toamnei 89:

— Păi dă, cucoane, la vîrsta dumitale!..

— Dar cîți ani crezi că am?

— Păi, să tot ai vreo cincizeci, cincizeci și cinci de ani!

Două imagini ni-l arată ca director al Teatrului Național din Iași, în 1910: important, cu palton și pălărie și cam tot așa de voluminos. Într-un document al anului 1903, îl vedem cu cei de la redacția *Semănătorului:* Chendi, Scurtu, St. O. Iosif, Pîrvan și Lepe-

datu. Într-altă parte e fotografiat cu prilejul unei șezători la Folticeni, în 1920, alături de Nicușor Beldiceanu, G. Topîrceanu, M. Codreanu, G. Rotică, Hortensia Papadat Bengescu și Anicuța Cîrjă.

Din nefericire, însă, mai toate aceste clipe fugitive au fost tratate de către Sadoveni ca niște dihănii și zvîrlite claie peste grămadă în cușca unei cutii mari de carton, unde nu putem spune că stăteau prea confortabil. Alcătuită în decurs de patruzeci de ani și cuprinzînd numere senzaționale, această menajerie era adesea oferită publicului doritor s-o cunoască. Și nu arareori s-a întîmplat ca spectatorii — iertat să le fie păcatul pornit din dragoste și admirație — să-și însușească cîte un exemplar care-i uimise cu deosebire.

Cum să reziști unei scene care are drept decor grădina de la Copou și drept actori pe coconu Mihai, cucoana Catincuța, Otilia Cazimir și G. Topîrceanu? Stau la masa de subt arțarul uriaș, în plină lumină de vară. Coconu Mihai e numai în cămașă, cu păru-i buclat învălmășit de vînt. Cucoana Catincuța mititică subt aripa lui. Otilia Cazimir și G. Topîrceanu în ținută orășenească, aproape de ei și de inima lor, cum au fost întotdeauna. Operator al numărului: Miti Sadoveanu. Acuma: alei-hop!... Ei au făcut frumos și aparatul i-a aplaudat c-un țăcănit scurt. Doi dintre actorii de atunci nici nu mai sînt în viață, așijderea și dresorul acelui număr rar; tustrei s-au destrămat în aburii trecutului.

Ori, cum să nu rămîi cu gura puțintel căscată în fața acelui fakir, brahman sau maharajah cu turban alb în cap? Nu-i nici fakir, nici brahman și nici maharajah, e Mihail Sadoveanu în vara anului 1927, ars de soarele de la Budachi, cu cazacă alunie și legat c-un prosop la cap pentru că se lăuse. Totuși, ca și asiaticii cărora le copiase acoperemîntul, avea să se aplece în clipa următoare pe tăblia de șah, și, aruncînd oștirea cu călăreți și tunuri în luptă, să dea șah si mat la rege, obținînd o victorie strălucită.

Și iată-l și-n grădina din strada Barbu Delavrancea 47, unde l-a dus turneul întîmplării. E-așa cum a venit «din oraș»; și-a lepădat numai pălăria și bas-

tonul și s-a lăsat în scaunul de pînză. Alături, în rochie de catifea neagră, cu părul dat cuminte pe după urechi, ucenica lui, Profira. Cuconu Mihai e cu mult mai sprinten ca-n 1904 și-o lumină lăuntrică îi îndulcește chipul. Se uită, vag, într-o parte, — poate la lalelele tinere abia îmbobocite, care-l străjuiesc din două părți, ca o armată de suliți.

*

Cei care l-au cunoscut pe Sadoveanu în bucolica-i livadă de la Folticeni ori în măreața-i sihăstrie de la Copou, cu greu și-l pot închipui în București, în cadrul strîmt al casei din Barbu Delavrancea 47. Și totuși, dictată de evenimente, monstruozitatea s-a produs și bourul și-a găsit sălaș între zidurile Capitalei, de unde, de cîte ori putea, evada spre munți, ape, codri și cîmpii, — să răsufle văzduh și să bea din izvoarele neîntinate ale singurătăților.

Bucureștiul — în cei treizeci și mai bine de ani de cînd fugise cu întreaga gospodărie din strada Toamnei, refugiindu-se în tihnitul Folticeni — își schimbase desigur destul înfățișarea ; își pierduse și din pitorescul lui de pe vremuri, dar nu atît de mult ca să nu mai răsune pe străduțele lui lăturalnice strigătele de :

— Haine v*i*chi ! Haine v*i*chi !

— Hai la cășuleanu, măi, hai la cășuleanu !...

Sughițul iaurgiilor încă mai trezea dis-de-dimineață din somn pe locatarii de pe strada Barbu Delavrancea și răcnetele celor care vindeau cozi de lemn încă te mai făceau să tresari uimit :

— C*o*da la top*o*re !... C*o*da la top*o*re !...

Mai umblau chivuțele cu farfurii și castroane și căruțele cu zarzavat, cărbuni, lemne și pămînt de flori. Încă mai erau grataragii în stradă și cetele de spoitori mai băteau pe la porți oferindu-și serviciile. Mai tresărea boncăluitul butnarilor ambulanți :

— Botoaie ! Reparăm botoaie !...

Oltenii cu cobiliță pe umeri intrau prin curți să aducă clienților trufandale. Ursarii băteau toba cu

zurgalăi adunînd gloată în jurul lui moș Martin. Flașnetele chemau copiii și slujnicele pe la porți, să le împartă bilete de papagal.

Forfota asta a tîrgului, chiotele neîntrerupte ale cetelor de copii jucîndu-se în uliță, curțile închise între pereți de piatră, clădirile înalte ascunzînd ploile și ninsorile, aerul îmbîcsit de colb și zgură, soarele înăbușitor al Bărăganului vara și umezeala neagră a iernilor fără zăpadă, — toate erau suferință pentru cei care trăiseră o viață întreagă la țară, în tihnă și lărgime, — cu ochii sfredelind pîclele munților ori mîngîind izvoadele de pe spinarea celor șapte coline ale Ieșilor.

Pînă și mobila monumentală de la Copou protestase contra odăilor cu tavanul scund, ferestre înguste, uși cu sticlă. Stătuse în casa de la Iași cu măreție, ca într-o catedrală ; aici, în Barbu Delavrancea 47, cum se mișca puțintel în dreapta ori în stînga, dădea sau de-o ușă, sau de-o fereastră, sau de-o sobă.

Masa lui Ștefan cel Mare, la care scrisese coconu Mihai viața marelui Apărător al Creștinătății, ajunsese într-o vreme în odăița băieților de la mansardă ; la ea a scris Mihuț romanul : *Ca floarea cîmpului...*

Lampadarul roșu cu glob opac s-a mutat din odaie în odaie urmînd pe coconu Mihai. Nu-și mai găsea locul, sărmanul ! Același lucru s-a-ntîmplat cu cărțile, — puținele care au ținut să însoțească numaidecît pe scriitor la București : au fost, între 1936 și 1942, întruna cărate în sus și-n jos pe scări și ghiontite din colț în colț.

— Toată lumea la clacă ! Se mută biblioteca în hall !...

Dar, oricît și-ar fi schimbat locurile, mobilă și oameni nu-și puteau afla hodină, ca și cumetrele țărci ce săreau din plop în plop, de pe-o casă pe alta, dintr-un horn într-altul.

— Ticăloaselor !... le striga de la geam coconu Mihai, amenințîndu-le cu condeiul, ca altădată, la Copou, pe cucoșii prea guralivi.

Între zidurile îmbrăcate în trandafiri acățători și viță de Canada, curtea de două sute cincizeci de metri

pătrați oferea noilor sosiți cîțiva pomi bătrîni și puțină iarbă. Ca să varieze această strîmtă scenă, noii locatari schimbau necontenit decorul : într-un an a fost pădure de dalii, într-altul cultură de lalele ; a venit la rînd ricinul și bumbacul, apoi cactușii, curmalii... Ba, într-o vară, cuconu Mihai a avut plăcerea să mănînce roșii și castraveți de pe straturile lui.

Doritori să scape de privirile trecătorilor, — dacă de cele ale vecinilor nu era chip —, tăbluiseră gardul dinspre uliță. Se zăvorîse poarta, se închisese portița, se pusese sonerie. Și în această mică închisoare dintre ziduri, se zbătea copilărimea de la Copou, pe care Bucureștiul nu putea cu nici un chip s-o dreseze.

Ah, babacule vișin, tu care îți întindeai, primăvara, umbrelă de flori albe, potolind cît de cît setea Sadovenilor după livezile din trecut ! Sub coroana ta — singura umbră mai deasă din ogradă — de cîte ori n-a stat cuconu Mihai aplecat deasupra tăbliei de șah ! Demult ai dispărut și tu, moșnege, și — după datina din bătrîni a neamului tău — ai ars în crematoriul sobelor și cenușa ți-a fost împrăștiată în patru vînturi. Doar imaginea ta a rămas în cutia de carton dimpreună cu celelalte dihănii ale amintirilor și acea icoană te păstrează veșnic tînăr și veșnic înflorit — ca-n vremurile tale de albă strălucire...

*

Ca să poată scri, de cele mai multe ori Sadoveanu pleca la Iași, unde camera lui de lucru rămăsese neschimbată : biroul între cele două ferestre privind spre pădure, divanul cu covoare basarabenești, secretarul roșu în colțul de la sobă, aceleași cadre pe pereți, aceleași coupe-papier, același condei... Totuși, de și livada și via urmau să fie îngrijite — sub supravegherea lui — de și Nero îl întîmpina sărind ca altădată, o stranie liniște și o degradare lentă și abia simțită a casei și a tuturor lucrurilor îl făceau să se simtă ca-ntr-un cuib părăsit. Pleca întotdeauna sara la drum, ajungea în zori. Se întorcea la fel, noaptea. Iașul lui de pe vremuri, Iașul lui drag nu-l mai întîm-

pina cu prietinie. Vînturile i se păreau dușmănoase. Zăpezile misterioase, pline de umbre și primejdii. Închis în biroul lui c-o carte în mînă ori cu tăblia de șah dinainte, medita la cîte fuseseră mai înainte și nu mai erau, și gîndul i se scufunda în vechime, ca-ntr-o bulboană a uitării.

Răscolea mormintele uitate, amintindu-și cum erau Iașii, primăvara...[1] în trecutele zile ale altor vremi. Evocînd cu dragoste și duioșie pe moș Gheorghe Coșbuc și nopțile cu lună albă ale vechii cetăți intelectuale, se gîndea cu gîtul ros de amărăciune la hotărîrea luată de a nu mai ceti și a nu mai ține nici o conferință pe vreo scena a unui ateneu ori a unui teatru.

Zvîrlind la coș o scrisoare de insulte și amenințări, se întorcea cu gîndul la Rădășenii[2] lui și la obiceiurile acelui colț binecuvîntat de Moldovă.

Aprinzînd lumina tainică de pe birou într-o noapte de insomnie, așternea pe hîrtie c-un zîmbet înduioșat peripețiile senzaționale ale acelei expediții, de care vinovat a fost cel de al treisprezecelea[3] tovarăș de vînătoare. — In vreme ce troienile puneau zid de netrecut în jurul casei, se cufunda în una din temele lui favorite: iarnă și lupi[4], amintindu-și de toate poveștile în legătură cu aceste două dihănii înfricoșătoare.

Ori, evocînd una din imaginile și mai vechi, — cîmpia Siretului —, istorisea despre un om prea civilizat și despre o sălbătăciune[5] care a săvîrșit un lucru de necrezut.

Cu cît aduna mai multă furtună sub sprînceana ușor încruntată, cu atît mai des evada în vechime[6], se cățăra în amintire pe piscurile din Făgăraș[7], înso-

---

[1] *Iașii, primăvara: Insemnări ieșene,* 1940, nr. 5; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

[2] *Rădășenii: Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

[3] *Al treisprezecelea: Însemnări ieșene,* 1939, nr. 1; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

[4] *Iarnă și lupi: Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

[5] *Sălbătăciune: Viața Romînească,* 1939, nr. 5; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

[6] *Vechime: Viața Romînească,* 1938, nr. 3; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

[7] *Făgăraș: Viața Romînească,* 1939, nr. 1; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

ţit de prietinul Aurel Comşia şi de prea vrednicii paznici de vînătoare cu nume originale: Dănilă Vasu, Haşu, Lom; — urca împreună cu Ionel Nemo pe valea Modoraşului[1], să prezinte publicului cetitor pe părintele Isidor şi circul lui de animale îmblînzite; — şi se arunca înot în străfundurile trecutului, cercînd să-şi închipuie ce era înainte prin locurile pe care luceşte acum Lacul Roşu[2], pe vremea cînd mai existau balauri zburători şi viteji feţi-frumoşi care îi răpuneau cu sabia.

«Cîteodată şi unii dintre cei cuminţi se pot pune de acord cu nebunii — spune textual Sadoveanu în una din bucăţile lui — întrebuinţînd anume otrăvuri binefăcătoare: amor, alcool şi morfină. Poate nici eu nu sînt nebun, şi am numai facultatea de a mă supune influenţei unui asemenea filtru. Încercaţi şi domniile voastre, ca să vă puteţi măcar din cînd în cînd elibera de obişnuita mizerie a vieţii... Bineînţeles că domeniile misterioase în care poţi evada sînt multe şi diverse. Poţi pleca într-o expediţie fericită fără să te mişti din fotoliu. Însă te poţi mişca în timp şi-n spaţiu cum obişnuiesc să fac eu.»

Zis şi făcut. Apucînd pe un drum de ţărînă — la doi paşi de Bucureşti — şi înfundîndu-se în glodurile lăsate de ploile poznaşului aprilie, — şi ţinînd-o tot

Pe Argeş în jos
Pe un mal frumos...

cuconu Mihai se întoarce spre obîrşie, spre voievozi şi spre daci, întîlnindu-se c-un morar de la 1400, care-i spune că apa la care au ajuns se chiamă Neajlov[3].

Într-alta din expediţiile lui fantastice rătăceşte pe lacul Sinoe prin colbul vechii cetăţi Histria[4], împre-

---

[1] *Modoraş: Vechime,* Cartea Romînească, 1940.
[2] *Lacul Roş: Viaţa Romînească,* 1939, nr. 12; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.
[3] *Neajlov: Viaţa Romînească,* 1938, nr. 3; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.
[4] *Histria: Viaţa Romînească,* 1938, nr. 11; *Vechime,* Cartea Romînească, 1940.

ună cu soții Lambrino și inginerul Coliu. Ca să nu mai vorbim de Deltă [1], în care cred c-ar fi nimerit și prin vis cu ochii închiși.

Cînd se-ntorcea în Capitală, unde îl așteptau destule treburi și osteneli, cea mai mare plăcere a lui era să se pregătească în orele libere pentru vînat și pescuit. La țapi și cucoși sălbatici se ducea arareori și atunci mai mult de petrecere. Pescuitul, însă, de cînd descoperise lansatul la păstrăv, devenise sportul favorit.

— Aș avea nevoie de vreo zece *backsman* și cam tot pe-atîtea *whitemoth*, a comandat el la fabrica din Barbu Delavrancea 47.

Îndată minghinea mică de ceasornicar fixată pe-o tăblie de lemn își făcea apariția. Alături de ea cleștișoarele, pensetele, forfecuțele, cuțitașele, ațele și mătăsurile felurit colorate, sticluțele cu sherlack, rășină și terebentină, penele de cucoș erau înșirate cu grijă de către meșteri — Teodora și Paul — amîndoi ucenici pescari sub mîna maestrului.

— N-ar strica și cîteva *red-palmer* și poate că și ceva burlăi, viespi și potîrnichi... adăoga cuconu Mihai.

Se făceau — după modelul celor de la Hardy et C-ie — și *red-palmer* și burlăi, și viespi și *backsman*, și *whitemoth* și potîrnichi, — să fie... căci e știut că aceste accesorii indispensabile păstrăvarului au o deosebită predilecție a rămîne în clomburi de brad, pietre, rădăcini și plante de apă.

În zilele acelea de dinaintea unei expediții la pescuit, casa din Barbu Delavrancea e plină de forfotă. Se scot din cotloanele lor : pușca, geanta, undițile, mulinetele, minciocul, cizmele, cutiile și cutiuțele de tot soiul...

— Păzea !... strigă Mihuț, lansînd ca la păstrăv în Neculai, feciorul, care trece cu tablaua plină spre so-

[1] *Delta : Vechime*, Cartea Românească, 1940.

fragerie. Mezinul e încălţat cu cizmele de cauciuc ale tatii, care îi vin pînă aproape de şolduri ; o pălărie cu bouri largi îi cade pînă peste urechi.

Miti a fiert ceasuri întregi în parafină, la bucătărie, firele pentru mulinetul de ştiucă — cum i-a comandat tata — şi acum le-nşiră prin toată casa, ba şi prin curte, la uscat. Pe după scaune, pe după mese, pe după toate fotoliile şi canapelele ; după stîlpi, pe după copaci, prin toate cotloanele numai fire şi iar fire. Uf! Barbu Delavrancea 47 e un mic şantier, în care nu te poţi mişca fără să nu te-mpiedici... Acelaşi lucru se-ntîmplă la întoarcerea din expediţie, cînd firele trebuiesc uscate şi depănate strîns pe mulinete şi mosoare.

Iată, sîntem în iunie 1937. Cînd s-a auzit o maşină care opreşte şi-o portieră trîntindu-se, s-au repezit cu toţii în uliţă, să-ntîmpine pe cuconu Mihai, care de data asta s-a întors de la o baltă a Dunării. Neculai a scuturat ş-a periat hainele, punîndu-le cu solemnitate pe fiecare la locul ei. Miti a şters puşca ş-a aşezat-o în cui ; apoi împreună cu Paul a desfăşurat mulinetele ş-a întins firele la uscat. Fetele au transmis la bucătărie reţetele după care dorea să fie preparat peştele cuconu Mihai şi s-au interesat dacă raţele şi gîştele sălbatice au fost atîrnate la vînt, după rînduiala lor. Şi-ndată ce călătorul s-a spălat de pulberea drumurilor ş-a pus o haină uşoară de casă, cei care fac pe gazdele şi-l poftesc în sofragerie îl tot întreabă «cum a fost», — cercînd să-l descoase fel şi chip.

— Cum să fie? Foarte bine, foarte frumos... răspunde zîmbind mucalit cel bombardat de întrebări.

— S-a prins mult peşte? — întreabă cineva.

— Dovada-i pe plita şi-n cuptorul de la bucătărie.

— A fost vreme frumoasă?

— Care nu se mai află.

— Ei, vezi cum eşti mata, tată? Niciodată nu vrei să spui nimic!

— Păi, ce să vă spun? Aţi fost şi voi cu mine la baltă data trecută şi aţi văzut cum e pe-acolo : apă, soare, peşte şi pascari, ţînţari destui şi colb cît pofteşti.

— Hai, hai !... îi amenință comic cu degetul arătător din celălalt capăt al mesei mezinul cel obrăznicuț. Parcă văd că te-așezi acuși la birou și scrii cincizeci de pagini dintr-o suflare, inventînd cîte-n lună și-n soare despre ce-ai văzut și ai auzit în bălțile Dunării în ziua de 24 iunie!

Și-așa a rămas titlul bucății, cum a spus Mihuț: 24 iunie[1].

Apoi cuconu Mihai a scris într-adevăr — nu cincizeci, ci o sută de pagini — despre uncheșu Mitrea Pescăruș și de povestea Rarucăi rudăreasa ș-a lui Gogu Dălcăuș. Dar nu în anul acela, ci în cel următor, pe zile calde și senine de iulie; și nu în Delavrancea, ci la Copou.

— Eu n-am nici un merit, — se apăra el față de cei care lăudau cu drept cuvînt bucata asta deosebit de frumoasă. — Am spus toate așa cum s-au întîmplat și atîta tot.

Ziua de 5 noemvrie sosea potolită — nu zgomotoasă ca la Copou — și se-nvîrtea puțintel stingheră prin casa în care rîsul își pusese surdină. Dintre moldovenii care-l urmaseră la București, cuconu Ștefan Lupașcu, Ionel, Lili și Păstorel Teodoreanu, Demostene Botez, Sevastos, Mihai Șerban veneau să ciocnească cu el un pahar de vin, urîndu-i noroc și sănătate. Prietinii rămași în vechea cetate a Ieșilor — G. Topîrceanu, Otilia Cazimir, Mihai Codreanu, Lucia Mantu, Dan Bădărău — îi trimeteau cîteva cuvinte calde. Cei mai de departe — incomparabilul prietin și nobilul cărturar Artur Gorovei, distinsul poet G. Tutoveanu, camaradul de vechi zile Neculai Dunăreanu — îi scriau epistole lungi și sentimentale.

[1] *24 iunie: Însemnări ieșene*, 1938, nr. 4 și nr. 11; *Ochi de urs*, Cartea Romînească, 1938, octomvrie.

Cumnata și credincioasa lui amică Izabela Sadoveanu, cea dintîi care venea să-l firitisească, se așeza în scaunul leagăn din odaia cucoanei Catincuța și, dinaintea unei cafeluțe, prin rotocoalele de fum ale țigării, prindea a se legăna ușor înainte și-ndărăt, de parcă și-ar fi pompat debitul lăuntric. Prietinul Mihai o asculta amuzat, — uneori o contrazicea. Vorbeau ceasuri întregi, ca și pe timpuri în strada Toamnei. Cîteodată evocau pe cei dispăruți : St. O. Iosif, D. Anghel, Scurtu, Chendi... Își aminteau de Ion Dragoslav și de farsele pe care i le făcea Nicușor Beldiceanu. Cucoana Catincuța, din fotoliul ei, zîmbea dulce amintirilor.

Cîteodată se întîmpla să intre neașteptat pe ușă — masiv ca un luptător de greco-romane — nenea Vasilică. Copiii îl întîmpinau cu urale.

— Să trăiești, bădie!...

Cei doi frați se sărutau de două ori pe-o față și pe alta, rusește. Privirile ochilor albaștri se încrucișau scurt, într-o mută și instantanee înțelegere.

— Ce-ai mai făcut? Ai mai fost la pescuit? La vînat?

— Dar tu, Vasilică?

— Eu? Eu la baltă, ca pascarii cei proști. — Mai bine istorisește-mi mata povestea cucoșului istuia atîrnat cu capul în jos pe perete. Unde l-ai împușcat? La Oașa?

— Hai să-ți cetesc.

Se suiau sus în birou. Se făcea liniște. După un lung răstimp, cînd se deschidea însfîrșit ușa, ieșeau de-acolo deșertați de vorbe și de gesturi. Îngîndurați, coborau scările, unul după altul. Cîte și-or fi spus frații între patru ochi? Frați și buni prietini de-o viață întreagă...

La plecare, nenea Vasilică nu uita să dea în grijă nepoților :

— Băieți, să nu lăsați pe bădia să umble singur. Întovărășiți-l la plimbare. Ați înțeles?

Primind în toamna anului 1936 direcția ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*, știa că-și asumă și riscuri; dar asta, în loc să-l înspăimînte, mai degrabă îl ațîța.

— Dacă ziarul are nevoie de mine, e de datoria mea să primesc, orice s-ar întîmpla! — hotărîse el cu străşnicie, surd la toate argumentele celor care credeau că trebuie să-i deschidă ochii.

— Gîndește-te la cucoana Catincuța și la inima ei suferindă! — ziceau unii.

— Gîndește-te la copii! — îl implorau alții, nemaigăsind alt argument.

Cu sprînceana încruntată, ca și Culi eroul său, înfruntase cu îndărătnicie negurile în care-l pîndeau ochi de urs [1]. Amenințarea aceea care avea să crească cu fiecare clipă spre anul 1940, revolta contra unei soarte nemeritate, otrava care se acumula picătură cu picătură, — toate aveau să răbufnească în mînia homerică a paznicului de vînătoare înhămat la sania în care se află nevasta lui pe moarte.

— Cu ce-am greșit? — «Se învierșuna de cîtva timp asupra lui o putere străină. Fără pricină îl făcuse fărîme, ca pe-o oglindă... îl împung dușmănii, îl învăluie ceața, îi vuiește în urechi singurătatea, îl strînge ca o ghiară pustia. E otrăvit și i-i greață; e strivit și nu mai poate. S-ar da cu fruntea înainte, ca să se mîntuie toate — dar mai are încă îndărătnicie.»

Hah! urlă el, răgușit. Hahh! — făcînd semn spre cer cu securicea.

Toate drumurile îi erau cu primejdie. I se părea că trăiește un roman de senzație. Că-i urmărit. Ca și avocatul Emanoil Modru, — eroul din povestirea *Morminte* [2] —, tresărea la chemarea stridentă a telefonului:

— Hello!

---

[1] *Ochi de urs*, Cartea Romînească, 1938, octomvrie.
[2] *Morminte*, Cartea Romînească, 1939, iulie.

Dar în loc de glăsuşorul dulce al domnişoarei Cireşica Demetrian, care să-i şoptească :

«Drumuri. E vremea drumurilor...» — o voce dură îi arunca vorbe neplăcute şi uneori invective.

Ca şi avocatul poet, avea impresia că-l pîndeşte o capcană. Lăsîndu-şi testamentul închis într-o casetă solidă «marcă bună» şi luîndu-şi servieta subsuoară, pleca la drum cu sentimentul că cine ştie dacă se va mai întoarce acasă.

«Am avut grijă să observ — spune el în *Morminte* — dacă nu se află postat în preajma locuinţii mele un tip suspect, care fumează căscînd gura spre acoperişurile caselor. Asemenea tip nu se afla ; strada era goală. Însă la cea dintăi răspîntie, un om subţire şi nalt, cu gambetă şi lavalieră, părînd puţintel cu chef, m-a întîmpinat zîmbind ironic şi m-a lăsat să trec, după asta şi-a potrivit pasul după al meu.

La prima staţie de automobile am avut bucuria să constat că aşteaptă un singur vehicul. Deci voi face aşa ca omul cu gambetă şi lavalieră să n-aibă cînd se căţăra pe bara de la spatele caroseriei... M-am uitat pe geamul din spate să văd dacă omul meu rămîne în urmă. Omul meu se urca şi el într-un automobil care-i sosise la timp. Acest automobil a virat şi a apucat-o spre Cotroceni, pe cînd eu mă grăbeam într-o direcţie contrară.

Am respirat. Însă am rămas pîndind, să văd dacă inamicul nu revine.»

*

Toate astea însă se întîmplau în tainiţile lui, neştiute de nimeni, mărturisite doar foilor de hîrtie. Cuconu Mihai urma să se ducă cu regularitate la redacţia ziarului, să cetească explorări şi călătorii, să joace şah, să-şi vadă de gospodăria de la Copou, să plece cît putea mai des la vînat şi pescuit.

Din cînd în cînd se mai muta dintr-o odaie într-alta ; ori măcar schimba aranjamentul mobilei. În-

cerca un regim alimentar nou. Experimenta un sistem de gimnastică miraculos.

Apoi mai erau sindrofiile, căzînd uneori pe neașteptate, la ore nepotrivite:

— Toată lumea în odaie la mama! — trîmbița glasul Profiriței. Ne cetește tata!...

Lăsîndu-și care încotro: pensule și colori, cărți și hîrtii, ace și cusături, locuitorii casei se adunau în grabă. Între pernele divanului — sultană mică și albă — cucoana Catincuța zîmbea bucuroasă. În jur, așezați pe scaune, fotolii ori chiar turcește pe covor, copiii așteptau curioși.

— Ascultați povestea lui Păunaș... le spunea tata în copilărie.

— Am început *Divanul persian*[1], a dat el vestea cea mare.

A vîrît mîna în buzunar, zăngănindu-și, după obicei, cheile. Și-a dres de două ori glasul, emoționat:

«De cînd lumea-i lume și curtenii n-au putut lucra altceva mai bun la sindrofiile lor, poveștile vesele și întrucîtva pildele înțelepte au fost pentru ei nu atît huzur, cît nevoie.

Au fost vremuri îndelungate cînd, trăind în mlaștina neliniștii, subt amenințarea asupririlor, războiului și molimilor, bietul muritor nu-și putea găsi apărare ființii și izbăvire sufletului decît în asemenea — de ce nu le-am spune pe nume? — minciuni...»

Asemenea minciuni despre Kira împărat, Sindipa filosoful și ucenicul său Ferid, precum și despre prea frumoasa Șatun a spus cuconu Mihai toată iarna aceea pînă în fevruarie 1939. Atunci Ferid căpătînd grai și scăpînd de sub sabia gîdelui și seria acestor povești orientale a luat sfîrșit.

Acum începea editura „Cartea Romînească" să nu doarmă de grijă ca ediția de lux, pe care o scotea în

---

[1] Fragmente în: *Viața Romînească*, 1939, nr. 3, nr. 9–10 și 1940, nr. 4; *Însemnări ieșene*, 1940, nr. 1, ianuarie; în volum: Cartea Romînească, 1940, septemvrie.

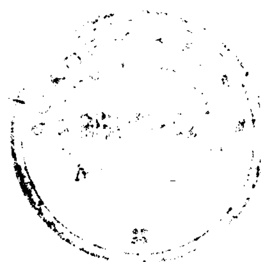
5000 de exemplare numai, să iasă în condiții optime. Ilustrațiile, după modelul miniaturilor persiene, le făcea pictorul Aurel Bordenache. Formatul era cel de album, hîrtie de coloarea pergamentului, litera mașcată ca-n scrierile vechi.

Mihail Sadoveanu a deschis cu satisfacție cartea proaspăt ieșită de sub tipar, a cetit cîteva pasagii, apoi a așezat-o în raftul bibliotecii, alături de celelalte surori ale sale. Pe urmă, neașteptînd cutremurul cel mare, care avea să izbucnească curînd semănînd multă spaimă și multă durere în țară, — a plecat spre singurătățile de la Oașa Mică, de unde, îndemnîndu-l să-și clădească mai iute căsuța de lemn cu cerdac, de mult îi făcea semne de chemare Bradu Strîmb.

PROFIRA SADOVEANU

12 noemvrie 1958, București.

CUPRINSUL

Responsabil de carte: G. Rădulescu
Tehnoredactor: S. Malcaş
Corector: E. Găvănescu

Dat la cules 29.10.58. Bun de tipar 13.01.59. Tiraj 20.150 ex. Hîrtie velină mată de 65 gr./m.^{2} Ft. 540×840/16. Coli ed. 22,63. Coli de tipar 33. Ediţia I. Comanda 4244. Planşe tipo I. A. nr. 01303. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—O.

Tiparul executat sub com. nr. 81512 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.